CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

CATALOGUS DER SCHILDERIJEN

1933

CATALOGUS DER SCHILDERIJEN

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

CATALOGUS DER SCHILDERIJEN

1933

INLEIDING.

De schilderijen in het Centraal Museum, beschreven in dezen catalogus, behooren tot twee geheel van elkander gescheiden verzamelingen, de stedelijke verzameling en die van het Aartsbisschoppelijk Museum. De eenige band, die beide bindt, is, dat zij als gevolg van de totstandkoming van het Centraal Museum sedert 1921 in eenzelfde gebouw zijn ondergebracht. Voordien heeft elk harer haar eigen lotgevallen gehad. Daaromtrent mogen hier eenige mededeelingen volgen. Die betreffende de verzameling van het Aartsbisschoppelijk Museum zijn van de hand van het bestuurslid van dat museum, pastoor A. E. Rientjes, die vóór den tegenwoordigen conservator gedurende vele jaren de verzameling als conservator heeft beheerd en met de geschiedenis ervan volkomen vertrouwd is.

De stedelijke verzameling.

Het eerste schilderijenbezit van de stad dagteekent, voor zoover kon worden nagegaan, uit het jaar 1658, toen — stellig op initiatief van den kunstzinnigen en oudheidkundigen burgemeester Cornelis Booth — door het stadsbestuur aan den Utrechtschen schilder Willem van Swaenenburgh opdracht werd gegeven tot de vervaardiging van een drietal schilderijen van topografischen en historischen aard ter versiering van de schoutenkamer in het stadhuis (zie de nummers 184, 185 en 186 van dezen catalogus). Vijf jaar later werd een schilderij van Adriaen Honich, voorstellende het stadhuis en omgeving, verworven (cat. no. 107) en wederom vier jaar later, in 1667, liet de Vroedschap door den Haagschen schilder Willem Doudijns een schoorsteen-

stuk voor de nieuwe Raadkamer maken (cat. no. 279). Intusschen waren ook de vier portretstukken van Jan van Scorel van leden der Utrechtsche Jeruzalems-broederschap (cat. no. 170—173), die behoorden tot de in 1615 door de stad in beheer genomen en in 1656 gemortificeerde goederen der broederschappen, naar het stadhuis overgebracht, waar wij ze althans in 1667, toen hun restauratie aan Isaac Willaerts werd opgedragen, in de zoogenaamde Groene kamer aantreffen. Ook bij de annexatie van de goederen der begijnen-conventen, waartoe de stad onder den druk der tijden op 2 Mei 1674 overging, nadat zij reeds sedert de Hervorming het beheer erover had gehad, heeft de stad ongetwijfeld een niet onaanzienlijk bezit aan schilderijen verworven. Daarvan is echter niets meer tot ons gekomen. Het gebouw toch, waar het meerendeel van de schilderijen der stad was geborgen, de Aalmoezenierskamer aan de Brigittenstraat, een der oude gebouwen van het voormalige Brigitten-klooster, stortte in November 1816 onder den last van de op den zolder opgetasten voorraad turven in, waardoor de schilderijen jammerlijk vernield werden. Wat nog eenigszins toonbaar was, werd vervolgens op het stadsvenduhuis verkocht. Met een groot gedeelte der op het stadhuis aanwezige schilderijen ging het niet veel beter. Bij de verbouwing van dit gebouw in 1824 werden de oude meubelen, schilderijen en historische voorwerpen tijdelijk naar het stadstimmerhuis aan de Maliepoort overgebracht, doch dit geschiedde door het werkvolk, dat met het vervoer belast was, op zoo ruwe wijze, dat vele hopeloos verminkt werden. Wat na de voltooiing van het nieuwe stadhuis in 1830 daar terugkwam, heeft zich dan ook tot enkele schilderijen beperkt. Behalve Scorel's Jeruzalemsbroeders vindt men er dan slechts de drie in 1658 aan van Swaenenburgh bestelde schilderijen, Honich's stadhuis, het schoorsteenstuk van Doudijns, een in opdracht van het stadsbestuur in 1756 voor de Gerechtskamer van het stadhuis vervaardigd grisaille-schilderij van Jacob Buys (cat. no. 267) en een afbeelding van de in 1587 gesloopte St. Salvatorskerk, welk stuk in 1758 aan de stad geschonken was (Cat. Hist. Museum der stad no. 1116).

Was het schilderijenbezit der stad door de beide ongelukkige gebeurtenissen van 1816 en 1824 dus weder tot een

minimum gedaald, juist in 1830 kwam daarvoor een compensatie, doordat men de beschikking kreeg over de schilderijen van de in 1815 roemloos tenietgegane Teekenacademie, die zich in een stadslokaal in de Minrebroederstraat boven de stads-schermzaal bevonden en die met dit lokaal bij beschikking van den Raad van 11 December 1815 aan het in 1807 opgerichte Genootschap Kunstliefde „in gebruik" waren gegeven als onderdeel van de daar aanwezige „meubilaire en andere goederen". Dit gebouw werd thans aan de Hoogeschool in gebruik afgestaan en moest in verband daarmede ontruimd worden. Aan Kunstliefde werd toen de beschikking gegeven over een aan de stad behoorend huis Achter den Dom, doch voor berging der schilderijen schijnt daar geen voldoende gelegenheid geweest te zijn, en zoo zijn deze schilderijen, waaraan reeds in 1815 de eigenaars ontvallen waren, naar het stadhuis overgebracht en stilzwijgend in het bezit der stad overgegaan. Het waren 17 stuks, waarvan nu nog 16 aan te wijzen zijn. Het zijn de nummers 25, 35, 36, 46, 50, 127, 183, 250, 256, 294, 301, 340, 358, 359, 377 en 427 van dezen catalogus. Waar het 17e stuk, volgens de in het stadsarchief berustende lijst der overgenomen schilderijen een „Democriet nevens de wereld door Bloemaert", zich thans bevindt, is onbekend. In 1885 (Cat. Museum Kunstliefde van dat jaar blz. VIII, noot 4) was het nog ten stadhuize.
Juist in den tijd, waarin de overbrenging van de schilderijen van de Teekenacademie naar het stadhuis valt, was op aanstichting van burgemeester van Asch van Wijck een begin gemaakt met het aanleggen van een verzameling van op de stad betrekking hebbende boekwerken, schilderijen, teekeningen en oudheden. Deze verzameling was in 1838 voldoende aangegroeid om ze voor het publiek ter bezichtiging te stellen. Op 5 September 1838 had de openstelling plaats. Van dien dag dagteekent dus het stedelijk museum. Het was opgesteld in eenige vertrekken op de bovenverdieping van het stadhuis. Aan schilderijen bevatte het blijkens den bij de opening aanstonds verkrijgbaar gestelden catalogus 30 nummers, n.l. de 4 portretstukken van de Jeruzalemsbroeders van Jan van Scorel (toen nog 5 stukken, daar een der stukken, vermoedelijk bij de restauratie door Isaac Willaerts in 1667, in twee stukken gezaagd was: eerst

bij de restauratie van 1900 zijn zij weder aaneengevoegd), de van ouds aan de stad behoorende, boven reeds vermelde schilderijen van Swaenenburgh en Honich, de afbeelding van de St. Salvatorskerk, een in 1539 door Evert van Schayck geschilderde kaart van de stad en haar Vrijheid (Cat. Hist. Museum no. 280), een voorstelling van de beëediging van het nieuwe regeeringsreglement op de Neude in 1786 (Cat. Hist. Museum no. 7 of 8), van de van de Teekenacademie afkomstige schilderijen alleen een schilderij van P. van Liender, een gezicht op de Oudegracht bij de Gaardbrug (tegenwoordige cat. no. 127) en voorts nog een 17-tal schilderijen, tusschen 1830 en 1838 ten geschenke ontvangen (cat. no. 6, 7, 47, 57, 70, 89, 90, 91, 95, 178, 195, 200, 202, 203, 204, 208 en 259).
De 16 van de Teekenacademie afkomstige niet opgenomen schilderijen werden als van geen topografisch of historisch belang en dus niet passend in het kader van het oudheidkundig museum buiten de verzameling gelaten. Eerst in den catalogus van c. 1846, wanneer wij de schilderijen-afdeeling tot 50 vermeerderd vinden, treffen wij nog twee andere van de Teekenacademie afkomstige schilderijen als opgenomen aan: Bloemaert's „Biddende Petrus" (tegenw. cat. no. 25) en Huchtenburgh's „Bataille" (cat. no. 301). De verdere vermeerdering bestond uit de tegenwoordige nummers 64, 71, 72, 76, 84, 142, 154 (dit stuk komt in den catalogus van 1846 ten onrechte voor als „Ruïne van het Elisabeth-klooster"), 176, 182, 196, 213, 251, 279, 320, 335, 343, 366 en 432, die alle, voor zoover kon worden nagegaan, sedert 1838 aan de stad waren geschonken met uitzondering van no. 154, dat werd aangekocht, en no. 176, het boven reeds vermelde in 1667 voor rekening der stad vervaardigde stuk van W. Doudijns. Voorts wordt onder de schilderijen ook nog vermeld een thans niet meer teruggevonden plattegrond van de Domkerk van F. C. E. van Embden, terwijl daarentegen de geschilderde kaart van de stad en haar Vrijheid van 1539 weder aan de verzameling was onttrokken.
Dezelfde 50 schilderijen vinden wij nog in de laatste uitgave van den catalogus van c. 1870 terug. Geen enkel nieuw schilderij was er sinds 1846 bijgekomen. Voor de nog altijd op het stadhuis aanwezige, niet in het museum opgenomen

schilderijen zou zich intusschen weldra een goede bestemming voordoen. In het laatst van 1870 rees namelijk bij het bestuur van het Genootschap Kunstliefde, dat langzamerhand reeds een niet onaanzienlijke verzameling schilderijen en teekeningen had bijeengebracht, het plan om een openbaar schilderijen-museum in te richten. In verband daarmede verzocht het aan de gemeente in bruikleen alle op het stadhuis aanwezige schilderijen, die kunstwaarde bezaten, en het vond daarbij aanstonds een welwillend gehoor. Een regeling werd uitgewerkt en in een overeenkomst neergelegd, die 2 Mei 1872 door den gemeenteraad bekrachtigd werd. Ingevolge deze overeenkomst werden aan het Genootschap in bruikleen afgestaan de schilderijen, die men thans weer in onzen catalogus terugvindt onder de nummers 1, 22, 25, 36, 46, 50, 55, 64, 67, 70, 71, 72, 76, 77, 84, 95, 107, 112, 123, 127, 141, 142, 144, 154, 162, 170—173, 178, 195, 196, 201, 202, 250, 251, 256, 259, 275, 279, 294, 296, 301, 307, 320, 335, 340, 358, 359, 377, 396, 397, 425, 430 en 432, terwijl in 1874 nog als aanvulling volgden de nader nog op het stadhuis aangetroffen tegenwoordige nummers 58, 183 en 427 benevens de portretten van Joh. Heydanus en zijn echtgenoote door J. van der Merck, de portretten van professor A. Hulsius en zijn echtgenoote en dat van den Zeeuwschen muntmeester Martinus Holtzhey (Cat. Kunstliefde no. 63, 64, 85, 102 en 105). Deze laatste vijf stukken zijn geen van alle meer in den tegenwoordigen catalogus terug te vinden, aangezien de eerste vier in 1918 en 1919 aan het Stedelijk museum „de Lakenhal" te Leiden bij ruiltransacties en het laatste in 1924 aan het museum van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Middelburg tegen een geldelijke vergoeding zijn afgestaan. Eveneens nog in 1874 werd het hierna onder no. 481 voorkomende schilderij en in 1875 het onder no. 264 vermelde bij de reeds aan het Genootschap Kunstliefde afgestane gevoegd.
Op 5 Februari 1873 was inmiddels het Museum Kunstliefde geopend. Oorspronkelijk gevestigd in eenige zalen van het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen is het in 1905 naar een eigen gebouw aan de Oudegracht bij de St. Jacobsbrug overgebracht, waartoe een indertijd door mejuffrouw M. C. Boellaard aan het Genootschap vermaakt huis werd ingericht, en daar is de gemeenschappelijke verza-

meling van het Genootschap en de stad gebleven, totdat de laatste tengevolge van een met het Genootschap gerezen kwestie zich in 1911 genoopt zag de loopende overeenkomst op te zeggen en haar schilderijen terug te nemen. Er waren toen reeds geruimen tijd plannen tot het stichten van een centraal museum in overweging, doch deze zouden eerst in 1916 tot een beslissing komen. Intusschen werden de teruggenomen schilderijen, met uitzondering van de vier portretreeksen van Scorel, die in het Stedelijk Museum van Oudheden aan het Hoogeland, en het reusachtige schilderij van Wappers „Burgemeester Van der Werff", dat op het stadhuis werd ondergebracht, naar een lokaal der gemeente aan de Zuilenstraat overgebracht, waar zij nog 10 jaren in depot zijn gebleven. Immers eerst op 1 Augustus 1921 is het Centraal Museum aan de Agnietenstraat, nadat met den bouw en de inrichting vele moeilijkheden ondervonden waren, geopend kunnen worden. Intusschen was de verzameling schilderijen der gemeente nog belangrijk toegenomen. In 1899 reeds had zij een legaat van 21 schilderijen ontvangen, door douairière Ram—Van Heeckeren van Brandsenburg aan de gemeente vermaakt (zie de nummers 262, 440, 442, 447, 450, 453, 458, 459, 461, 466, 470, 474, 476, 479, 480, 483-485, 498 en 500 van dezen catalogus; het 21e ten onrechte aan Zurbaran toegeschreven stuk was van te geringe kwaliteit om in de verzameling op te nemen). Daar bij deze making de uitdrukkelijke voorwaarde gesteld was, dat de schilderijen in het museum op het Hoogeland moesten worden geplaatst, konden zij niet op de gewone wijze aan het Genootschap Kunstliefde in bruikleen gegeven worden, doch aangezien in het Stedelijk Museum onmogelijk plaats ervoor gevonden kon worden, werd er dit op gevonden, dat zij in afwachting van een mogelijke uitbreiding van het museumgebouw aan Kunstliefde in tijdelijke bewaring werden toevertrouwd.

Als tweede vermeerdering van eenigen omvang moet een legaat van den heer A. J. van Haagen genoemd worden, dat de stad in 1911 ten deel viel en bestond uit de 9 schilderijen, hierna onder de nummers 441, 446, 452, 468, 473, 486, 492, 494 en 499 vermeld.

De voor de latere ontwikkeling van de verzameling belangrijkste aanwinst werd evenwel verkregen, toen het Genoot-

schap Kunstliefde, dat in minder goede financieele omstandigheden dreigde te geraken, zich in 1918 genoodzaakt zag, — ten einde aan zijn verplichtingen tegenover het door haar beheerde Boellaard-fonds te kunnen voldoen en de teekenoefeningen zijner leden op behoorlijke wijze te kunnen behartigen —, zich van zijn door het terugnemen der gemeentelijke schilderijen zoozeer geslonken schilderijen-bezit te ontdoen. Het lag voor de hand de oplossing in die richting te zoeken, dat de gemeente, wier Centraal Museum toen in aanbouw was en die dus ten zeerste met de aanwinst der verzameling, die een groot aantal stukken van Utrechtsche meesters bevatte, gebaat zou zijn, deze zou overnemen. Aldus is ook geschied; bij besluit van den gemeenteraad van 28 Juni 1918 zijn de schilderijen, die voor de gemeentelijke verzameling waarde hadden, n.l. de 63 oude schilderijen — op overneming der moderne schilderijen stelde de Gemeente geen prijs —, voor het zeker niet te hooge bedrag van *f* 36000 aangekocht. Van deze 63 schilderijen zijn er nog 53 in den tegenwoordigen catalogus terug te vinden. Het zijn de nummers 12, 15, 21, 24, 48, 61, 62, 83, 85, 93, 100, 113, 115, 116, 118, 124, 125, 133, 138, 145, 147, 159, 162, 163, 180, 211, 220, 230, 236, 237, 238, 257, 258, 268, 287, 295, 312, 334, 336, 337, 338, 355, 356, 357, 360, 361, 363, 364, 400, 416, 421, 422 en 429. Van de 10 overige is er een, een landschapje van Adriaen Bloemaert (Cat. Kunstliefde no. 18), verkocht, nadat een fijner stukje van denzelfden meester met nagenoeg gelijk onderwerp van eenige belangstellenden ten geschenke was ontvangen; zijn 7 familieportretten, die voor de Utrechtsche verzameling van geen belang waren, aan tegenwoordige familieleden, die op hun bezit grooten prijs stelden, verkocht, te weten het portret van den Zutfenschen burgemeester Op ten Noort (Cat. Kunstliefde no. 95) en 6 portretten van leden der familie de Jongh van Son (Cat. Kunstliefde suppl. no. 34*, 34**, 74*, 74**, 82* en 82**); is een, een aan Jan van Bijlert toegeschreven stuk „Venus en Adonis" (Cat. Kunstliefde suppl. no. 29*), wegens den al te slechten staat, waarin het zich bevindt, niet in de verzameling opgenomen, en is ten slotte het laatste, een buitengewoon fraai portretstuk van Thomas de Keyser (Cat. Kunstliefde no. 59), in 1924 aan het Rijksmuseum te Amsterdam in bruikleen afgestaan als een geringe

contraprestatie voor de groote bereidwilligheid, waarmede dit museum kort tevoren een groot aantal werken van Utrechtsche meesters ter aanvulling van lacunes in onze verzameling in bruikleen had gegeven.
Toen het Centraal Museum in 1921 geopend werd, beschikte het dus over een niet onaanzienlijk aantal schilderijen, waaronder verscheidene van Utrechtsche meesters, waaruit reeds, een zij het nog zeer gebrekkig overzicht van de ontwikkeling der Utrechtsche schilderschool was samen te stellen.
Waar reeds zulk een kern aanwezig was, leek het een aantrekkelijk plan te trachten tot een zoo volledig mogelijke vertegenwoordiging der Utrechtsche school te komen en daarop zijn dan ook sinds 1921 alle pogingen gericht geweest. Thans na 12 jaar stemt het tot voldoening te kunnen vaststellen, dat het met betrekkelijk geringe middelen mogelijk is gebleken de verzameling zoodanig uit te breiden, dat nagenoeg alle Utrechtsche schilders van naam met representatieve werken erin voorkomen.
In de eerste plaats is dit te danken aan de op zeer vrijgevige wijze verleende medewerking van het Rijk, dat uit de verzameling van het Rijksmuseum te Amsterdam 27 en uit die van het Mauritshuis te 's-Gravenhage 4 werken van Utrechtsche meesters, en daaronder zeer belangrijke, in bruikleen afstond (zie wat het Rijksmuseum betreft de nummers 3, 29, 32, 33, 39, 40, 52, 65, 79, 97, 98, 99, 106, 110, 111, 114, 117, 130, 131, 135, 155, 157, 188, 198, 205, 224 en 234, wat het Mauritshuis betreft de nummers 13, 74, 75 en 242) maar verder ook aan de belangstelling, die het nieuwe Centraal Museum van partikulieren mocht ondervinden. Als schenking of legaat werden uit deze bron sedert de opening in 1921 verworven de nummers 20. 41, 49, 69, 104, 149, 150, 191, 215, 221, 222 en 231, in bruikleen niet minder dan 42 stuks, en dit nog alleen voor de afdeeling Utrechtsche meesters, immers voor de afdeeling niet-Utrechtsche meesters, die de nummers 244—439 beslaat, werden daarnaast nog ruim 120 werken in bruikleen ontvangen. Zijnerzijds heeft het museum door aankoop uit de daarvoor ter beschikking gestelde credieten in deze 12 jaren 27 werken van Utrechtsche meesters kunnen aankoopen (zie de nummers 2, 8, 11, 14, 17, 30, 31, 34, 38, 42, 53, 78, 88, 101, 128,

129, 132, 136, 137, 174, 175, 181, 219, 225, 226, 235 en 241), waarbij meermalen dankbaar gebruik gemaakt is van de hulp van de Vereeniging „Rembrandt", die steeds bereid bevonden werd, indien dit voor de financiering der aankoopen noodig bleek, renteloze voorschotten te verleenen, terwijl voor een hoogst belangrijken aankoop als die van Scorel's Beweening door haar zelfs een bedrag van *f* 5000 à fonds perdu als bijdrage in de koopsom werd verstrekt. Op de boven geschetste wijze is bereikt kunnen worden, dat thans in 243 werken een vrij volledig overzicht van de Utrechtsche schilderschool kon gegeven worden en dat de verzameling daarnaast nog 196 werken van niet-Utrechtsche meesters van de 15e tot de 19e eeuw en 61 van moderne meesters van de 19e eeuw tot heden kan aanwijzen. Hebben tot de laatstgenoemde rubriek vooral de reeds genoemde legaten Ram en Van Haagen bijgedragen, die van niet-Utrechtsche meesters van de 15e tot de 19e eeuw is met name verrijkt door de omvangrijke bruikleenen van den heer J. J. M. Chabot te Clarens (thans te Brussel), en van dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken, die onderscheidenlijk 35 en 68 werken, waaronder vele van zeer fraaie kwaliteit, omvatten, terwijl deze beide rubrieken ook door aankoop nog met een 14-tal stukken vermeerderd werden (no. 269, 270, 297, 350, 373, 386, 460, 478, 482, 488, 490, 491, 495 en 497).

Omtrent de afdeeling moderne schilderijen moet aanstonds opgemerkt worden, dat deze een veel grooter aantal werken omvat dan in dezen catalogus zijn opgenomen. Deze afdeeling toch heeft grootendeels het karakter van een wissel-verzameling, waaraan herhaaldelijk bruikleenen toevloeien, die dikwijls na eenigen tijd wederom door andere vervangen worden, waarom het minder juist scheen deze in den catalogus op te nemen. Alleen de stukken, die vast of nagenoeg vast bezit van het museum zijn, zijn daarom in den catalogus vermeld. Van de andere zal een telkens te herziene losse lijst tezamen met den catalogus verkrijgbaar worden gesteld.

Is in het bovenstaande in korte trekken de wording van de stedelijke verzameling geschetst, thans mogen hier de boven reeds aangekondigde mededeelingen van

pastoor A. E. Rientjes volgen betreffende geschiedenis van de schilderijen-verzameling van het Aartsbisschoppelijk Museum.

Aartsbisschoppelijk Museum.

De hierna beschreven en gecatalogiseerde verzameling van het Aartsbisschoppelijk Museum, welke thans meer dan honderd nummers omvat, is gegroeid uit een kleine collectie, aangelegd door wijlen Mgr. G. W. van Heukelum, sinds 1859 kapelaan aan de St. Catharina-kerk te Utrecht. Pastoor M. de Jong, zijn eerste pastoor, en daarna Mgr. A. I. Schaepman hadden weldra aan den zoekenden kapelaan eigen stukken toegezegd of afgestaan. Want van Heukelum zocht en kocht overal en de opgeheven pastorieën van St. Catharijnesteegje (1841), Dorstige Hartsteegje (1842), Onder de Linden (1852) en St. Martinus aan de Heerenstraat (1856) hadden nog vele oude schilderijen te geef, zoodat de beschikbare ruimte in de St. Catharina-pastorie weldra te klein werd. De stichter zelf heeft hierover het volgende aangeteekend:

„In het begin van het jaar 1862 scheen de tijd rijp te zijn „ter uitvoering van het plan door ons sinds lang gekoesterd „om namelijk in de schaduw van Utrechts metropolitaan-„kerk een museum voor kerkelijke Oudheden en Kunst op „te richten, zooals men die in 't aartsdioecees van Keulen, „en in 't dioecees Münster en elders ontmoet. De verschil-„lende voorwerpen, welke in een dergelijk Museum passen „en ter pastorie der H. Katharinakerk op onze kamer be-„rusten, werden op een zoldertje te zamen gebracht en zoo „goed en zoo kwaad als het kon gerangschikt. De welwil-„lende medewerking van Mgr. Schaepman en de Heeren „Geestelijken stelde ons in staat om de kleine verzameling „uit te breiden en geeft ons de hoop, dat zij binnen weinige „jaren van dien aard zal zijn, dat ze de belangstelling van „een ieder zal waardig worden, die bevoegd is over de „waarde van een dergelijke inrichting in zich en wat haar „doel betreft te oordeelen. Daar de waarde der voorwerpen „eener verzameling van dezen aard dikwerf niet zoo zeer „in de zaak is gelegen dan wel in de historie in de herinne-„ring daaraan verbonden, achten wij het van groot belang

„in den catalogus nauwkeurig de herkomst dezer voor-
„werpen aan te geven. Voor het oogenblik is onze verza-
„meling nog van te geringen omvang om haar op een
„wetenschappelijke wijze te rangschikken...."

Deze met potlood geschreven aanteekening zou dienen als inleiding van een catalogus, welke nooit tot stand is gekomen. Het verzamelsysteem van Mgr. van Heukelum had dit bijzondere, dat hij vooral naar primitieve stukken zocht, welke als model voor den beoefenaar der Kerkelijke Kunst konden dienen. Stukken uit latere perioden onzer schilderkunst werden nooit aangekocht, alleen geaccepteerd uit piëteit of wanneer ze bloot stonden aan gevaar van „verdwijnen".
Een groote aanwinst kreeg de verzameling door aankoop op de veiling Ramboux te Keulen in 1867, waarbij ook eenige merkwaardige Italiaansche primitieven werden verworven. Na de Bisschopswijding van Mgr. Schaepman werden bij Vormreizen op pastorie- en sacristiezolders vele stukken ontdekt, welke door opneming in het Museum van den ondergang zijn gered. Dat dergelijke ontdekkingen ook nog een gevaarlijken kant hadden, blijkt hieruit, dat van Heukelum twee op den zolder „opgespoorde" schilderijen later heeft teruggekocht van den toen te Utrecht wonenden antiquair A. D. Hamburger. Een nieuwe belangrijke aanwinst kreeg het Museum in 1881, na de verbouwing, toen vele stukken door de eigenaars van „bruikleenen" aan het Aartsbisschoppelijk Museum in eigendom werden afgestaan, waaronder 8 stukken, oorspronkelijk door Mgr. Schaepman in bruikleen gegeven. De laatste schenking deed de stichter zelf in de jaren 1909—1910, toen een twintigtal aanvankelijk niet voor het Aartsbisschoppelijk Museum bestemde schilderijen door hem aan het Museum werden geschonken.
Mgr. van Heukelum heeft geheel zijn leven lang het plan gehad zijn verzameling te beschrijven. Het is hem niet gelukt. Behalve de vertaling van Ramboux' beschrijvingen bezitten wij slechts enkele zijner aanteekeningen, welke de voorstelling, den naam des schenkers, dikwijls nog den auteur aangeven. Deze bijzonderheden las men nog altijd op de onder de schilderijen aangebrachte kaartjes, welke in 1908 nog weer eens uit het geheugen van Mgr. van

Heukelum opnieuw door Fr. Benedictus werden afgeschreven en tot een lijstje samengevoegd. Uit dit materiaal, hier en daar met kleine aanteekeningen door den vroegeren Conservator I. A. Lindsen bijgewerkt, uit de door Mgr. van Heukelum mondeling verstrekte gegevens en uit gedrukte publicaties werd door schrijver dezes (A.E.R.) in de jaren 1910—1918 de „Inventaris van Schilderijen" vervaardigd, welke den grondslag zou vormen voor de tegenwoordige catalogiseering door Jkvr. Dr. C. H. de Jonge.
Met het oog op de overbrenging van het Aartsbisschoppelijk Museum van uit het huis „Loenersloot" op de Nieuwe gracht naar het Centraal Museum werden vele stukken gerestaureerd, welk werk daarna geleidelijk is voortgezet, en nog steeds een der zorgen van het bestuur uitmaakt. Dit is ook de reden, dat meerdere stukken voorloopig nog in depot gehouden worden.

Tot zoover de mededeelingen van pastoor A. E. Rientjes.

Omtrent de indeeling en wijze van bewerking van den catalogus diene het volgende. De toestemming van het bestuur van het Aartsbisschoppelijk Museum om ook de schilderijen van dit museum in den catalogus op te nemen werd gaarne verleend, echter onder de voorwaarde dat deze schilderijen een afzonderlijke afdeeling zouden vormen, afgescheiden van die der stedelijke verzameling. Nu daardoor de mogelijkheid uitgesloten was, alle schilderijen in één alfabetische volgorde naar de namen der schilders te rangschikken, lag het voor de hand van deze omstandigheid gebruik te maken om de rubriekvorming nog verder voort te zetten. Het boven reeds genoemde doel, dat in de laatste jaren bij de uitbreiding der stedelijke verzameling heeft voorgezeten om in het Utrechtsch Centraal Museum tot een zoo volledig mogelijke manifestatie van de Utrechtsche schilderschool te komen, zou daardoor slechts te duidelijker tot zijn recht kunnen komen. Vandaar het besluit om de stedelijke verzameling in drie afdeelingen in te deelen: 1e een van de werken van Utrechtsche meesters uit den tijd, dat dezen geacht kunnen worden een afzonderlijke plaats in de Nederlandsche schilderkunst te hebben ingenomen, te stellen van de 15e tot ongeveer het midden

der 19e eeuw, 2e. een afdeeling van de werken van niet-Utrechtsche meesters uit hetzelfde tijdvak, en 3e. een van de werken van moderne meesters, van het midden der 19e eeuw tot heden. Aan het bezwaar, dat door deze rubriekvorming de schilders niet in één doorloopende alfabetische volgorde in den catalogus voorkomen, is tegemoet gekomen door een register op de namen der kunstenaars. Een tweede register, op de namen van op de schilderijen voorgestelde personen, is daaraan toegevoegd.
De beschrijvingen der schilderijen zijn in eersten aanleg van de hand van de conservatrice jkvr. dr. C. H. de Jonge. De eindredactie is vervolgens in gemeen overleg door ons beiden, en wat de schilderijen van het Aartsbisschoppelijk Museum betreft ook in overleg met den conservator van dat museum, den heer J. Eloy Brom, vastgesteld. De korte levensbeschrijvingen der schilders zijn eveneens alle door haar bewerkt. Teneinde niet in noodelooze herhalingen te vervallen zijn de hoofdbronnen, waarvan daarvoor in de eerste plaats gebruik gemaakt is, de bekende werken van Immerzeel, Kramm, Wurzbach en Thieme-Becker, onder de literatuur bij elke beschrijving onvermeld gelaten, maar zijn alleen die werken vermeld, die aanvullende bijzonderheden bevatten, zooveel mogelijk ook de nieuwste literatuur.
Het belang van dezen catalogus wordt, naar ik vertrouw, nog ten zeerste verhoogd door het door jkvr. de Jonge samengestelde hier volgende historisch overzicht van de Utrechtsche schilderschool, dat in dezen Utrechtschen catalogus wel bijzonderlijk van pas scheen, alsmede door het daaraan toegevoegde schematisch overzicht in stamboomvorm, waarop met één oogopslag de plaats is na te gaan, die de verschillende schilders in het geheel innemen en bij wie zij hun opleiding hebben genoten.

De periode van krachtige ontwikkeling, waarin de verzameling zich bevindt, is nog in geenen deele afgesloten. Een volgende uitgaaf van dezen catalogus zal daarvan ongetwijfeld door weder grootere volledigheid getuigen.

De Directeur van het Centraal Museum,

W. C. SCHUYLENBURG.

HISTORISCH OVERZICHT DER UTRECHTSCHE SCHILDERSCHOOL

DOOR JKVR. DR. C. H. DE JONGE.

De eerste bronnenpublicatie over de Utrechtsche schilders is die van een aantal bescheiden uit het Gemeente-Archief te Utrecht in 1880 uitgegeven door Mr. S. Muller Fz. onder den titel: „Schilders-Vereenigingen te Utrecht." Wel hebben Dodt van Flensburg, Immerzeel en Kramm [1]) in hunne werken velerlei bijeenverzameld over de personen der schilders, dat in archiefstukken was te vinden, maar Muller heeft in bovengenoemd werk de hoofdbronnen toegankelijk gesteld, waaruit de geschiedenis der Utrechtsche schilders in hun corporatief verband kon worden opgebouwd. Naar nadere bijzonderheden over de schilders zelf in rekeningen en andere stukken is daarbij door hem niet gezocht, zoodat ook thans nog een archivalisch onderzoek over Utrechtsche kunstenaars menigmaal met gunstig resultaat beloond wordt. In zijn „Inleiding" geeft Muller een „overzicht van de geschiedenis der Schilders-vereenigingen tot toelichting van het in de Bijlagen geleverde materiaal". Uit deze inleiding zij hier het volgende aangehaald, zijnde van belang voor de kennis van de ontwikkeling der Utrechtsche Schilderschool. Het vroegste, wat wij van de Utrechtsche schilders weten, is, dat zij in het midden van de XIVde eeuw deel hebben uitgemaakt van het Zadelaarsgilde, waaruit zij eerst in 1611 zijn getreden. Het archief van het Zadelaarsgilde, dat in 1778 nog stukken uit de XIVde eeuw bevatte, is verdwenen. Het vroegste document is thans een ordonnantie voor het Zadelaarsgilde van 14 April 1540, gewijzigd op 2 April

1) J. J. Dodt. Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht, 1830—1848; J. Immerzeel, De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders, enz., 1842. Chr. Kramm, Geschiedenis van de beeldende kunsten in de Nederlanden, 1864.

1609 (Muller, Bijlage I). Voorts zijn er nog eenige resolutiën, die inzicht geven in de inrichting van het gilde in verband met geschillen van de Zadelaars met andere gilden (Muller, Bijlagen II en III). Bijlage IV bevat een lijst der Oudermannen of Dekens van het Zadelaarsgilde van 1402—1611, bijlage V een lijst van de leden in 1569.

De Ordonnantie van 1540 geeft verschillende bepalingen over het gilde in het algemeen, over het lidmaatschap, de leerlingen, de geldelijke bijdragen en boeten, bepalingen, die in 1611 bij de vorming van het St. Lucasgilde in hoofdzaak zijn overgenomen. Tot de ambachten, die het gilde vormden, behoorden o.a. de „Sadelaers, Beeltsnyders, Schilders, Verlichters" (miniatuurschilders, later ook de makers van gekleurde kaarten). Deze laatsten hebben reeds in 1599 het Zadelaarsgilde verlaten en met de „Boeckprinters" en „Boeckebinders" een afzonderlijk gilde, het „Boeckprinters-", later het Boekverkoopersgilde gevormd.

De gilden stonden ook in verband tot de kerk. Wat Muller ons hieromtrent mededeelt (Inl. blz. 3 vlg.), komt kort samengevat hierop neer: Het was een vaste gewoonte, dat elk gilde als zoodanig in de kerk zijner parochie (de gilden waren oorspronkelijk in verband met de afzonderlijke woonplaatsen der ambachten over de vier parochiën der stad Utrecht verdeeld) een altaar bezat, waarop het gilde zelf of een kerkelijke broederschap van een afzonderlijk ambacht uit het gilde, diensten deed verrichten; van de schildersvereeniging onder den naam van hun schutspatroon St. Lucas is dit nog bekend. Er bestaat een overeenkomst van de St. Lucasbroederschap in de Predikheerenkerk te Utrecht met de in die kerk gevestigde O.L. Vrouwe Broederschap (Bijlage VI). Dit stuk is van 13 November 1448; het zegel der St. Lucasbroederschap is er nog aan bevestigd (Muller, Inl. blz. 17 en afb. 1). Uit dit stuk mogen wij opmaken, dat de broederschap in of kort vóór 1448 is opgericht, en wij zien ook de Utrechtsche schilders gevestigd onder het patronaat der kunstlievende Dominicanenorde, want de St. Lucasbroederschap „ter Predicaren" was gevestigd in de kapel van het St. Andriesklooster der Dominicanen. Over de geschiedenis van de St. Lucasbroederschap is verder niets bekend, alleen mag men aannemen, dat zij vóór 1578 reeds was opgelost, daar bij een inventarisatie van het

zilverwerk van alle geestelijke corporatien in dat jaar de St. Lucasbroederschap niet meer wordt genoemd.
In de XVIde eeuw is de politieke macht der gilden ten onder gegaan en de verscheidenheid der ambachten in één gilde maakte de noodzakelijke samenwerking allengs onmogelijk. Op het verzoek in 1611 gedaan door de „Schilders ende Beeltsnyders" tot afscheiding van het Zadelaarsgilde werd aanvankelijk afwijzend beschikt, maar den 13 September van dat jaar nog zijn hun wenschen ingewilligd. Thans werd het St. Lucasgilde gevormd, dat bestond uit de volgende ambachten: „schilders, beeltsnyders of antycksnyders, cleedtschrijvers of cleerschrijvers (decorateurs) en lijstenvergulders". De Ordonnantie van het St. Lucasgilde bestaat in afschrift in het Rekeningboek der schilders (Muller, Bijlage VII). Thans breekt de groote bloeitijd der Utrechtsche Schilderschool aan en tot 1639 zijn ook de meeste gegevens bewaard gebleven (de rekeningen van het St. Lucasgilde, 1611—1639, Bijlage XIII; de lijst der leden van het St. Lucasgilde, 1611, Bijlage XIV).
In 1639 was het met de rust van het St. Lucasgilde gedaan. De rekeningen tijdens het beheer van Jan van Bijlert en Lambert Orlofsz (1630—1637) waren gebleken in wanorde te zijn. De schilders wenschten in het gilde afgescheiden te zijn van de „beeltsnyders" en hun verzoek in 1639 bij request aan de Vroedschap ingediend, werd nog den 18en November van datzelfde jaar ingewilligd. Zoo waren dus de Utrechtsche schilders geheel zelfstandig geworden. Echter werd eerst bij ordonnantie van 24 Februari 1644 het oude St. Lucasgilde tot „Schilderscollege" verheven (Bijlage VIII).
Eén zeer belangrijke bepaling bevatte deze ordonnantie, n.l. het inrichten van een „Collegiekamer" of toonkamer, waarin de schilders hun werken konden tentoonstellen. Besprekingen hierover werden al in 1636 en 1639 gehouden, doch eerst bij de regeling van het Utrechtsche Schilderscollege kreeg de zaak haar beslag. Den leden werd in het Agnietenklooster — toevalligerwijze dus terzelfder plaatse, waar thans het museum gevestigd is — een „Schilderkamer of Toonkamer" afgestaan, die de schilders verplicht waren met hun werken te vullen. Ieder lid van het college moest binnen drie maanden „een stuck werks, bij hem zelfs ge-

daan, principaal geheelyck opgemaakt met syn gewoonlycke koleuren op een aangewesen formaat" in de kamer leveren, opdat die kamer „werde verciert ende in eere gehouden". Werd een schilderij verkocht, dan moest het binnen een half jaar door een ander worden vervangen; bij verkoop ontving het college 5% van de opbrengst. Aanvankelijk schijnt dit tentoonstellingslokaal wel eenigen bloei gekend te hebben en ook Corn. Booth in zijn „Beschrijving van Utrecht" van 1648 vermeldt deze instelling. Maar lang heeft het niet geduurd; de schilders werden nalatig om hun werk daar te exposeeren en ook de ingestelde en in 1660 verhoogde boeten brachten hierin geen verandering. Uit een „verzuimlijst" van 1665 en een „declaratoir" van het College van 1668 blijkt, dat de museumonderneming mislukt is. In 1674 is het Agnietenklooster tot Ambachtskinderhuis ingericht en reeds dan wordt de Toonkamer der schilders niet meer genoemd, zoodat men moet aannemen, dat ze kort na 1668 zal zijn opgeheven (Muller, Inl. blz. 19—32 en Naschrift).

Er is nog een XVIIde-eeuwsch document, dat licht werpt op de werkzaamheden van het Utrechtsche St. Lucasgilde, n.l. een lijst van schilderijen van het St. Jobsgasthuis, die in de jaren 1622 (1628?) tot 1642 aan het gasthuis zijn geschonken (Muller, Inl. blz. 22 en Bijlage XVI). Deze schilderijen werden in 1811 verkocht (Muller, blz. 136—139).

Van 1644—1696 zijn behalve eenige wijzigingen van de ordonnantie van 1644 (Bijlagen IX—XI) en eenige vroedschapsresoluties (Bijlage XII) geen bescheiden betreffende het Utrechtsche Schilderscollege tot ons gekomen. Er is echter nog één merkwaardig stuk van den Utrechtschen notaris Adriaen Hoevenaar, die in 1778 bij de inwijding van de nieuwe Teekenschool een „Redevoering" heeft gehouden, waaruit blijkt, dat hem stukken ten dienste hebben gestaan, die sedert zijn verdwenen: 1° het „oud Rekenboek van het Zadelmakers Gild beginnende Anno 1367", over het gebruik waarvan door Hoevenaar Muller een juiste kritiek geeft (Inl. blz. 12—15); 2° de reeds bovengenoemde „Verzuimlijst" van 1665 met het „Declaratoir" van schikking daarover van 20 October 1668. De hierin genoemde schilders staan bij Muller vermeld (Inl. blz. 33).

In 1696 werd een poging gedaan het Schilderscollege tot

nieuwen bloei te brengen, waartoe Gerard Hoet en Hendrick Schoock tot de Vroedschap het verzoek richtten een kamer te willen beschikbaar stellen „om die tot exercitie van haer conste ende teyckenen te mogen gebruycken". In de St. Hieronymus-school werd thans zulk een kamer ingericht; het succes bleef echter uit en Hoet, wien het blijkbaar verdroot zoo weinig medewerking te ondervinden, verliet omstreeks 1715 de stad, waar het kunstleven zoodanig in verval was geraakt. Daarop heeft men in 1717 het Schilderscollege nog eens naar XVIIIde-eeuwschen trant veranderd in een „Kunstlievend Genootschap", waaraan verbonden was een teekenschool onder beheer van een directeur en twee inspecteurs, leden van het college. Op deze wijze zette het oude gilde zijn bestaan voort in de XVIIIde eeuw. Bekend als directeuren zijn Hendrick van Velthoven (1764—1770) en Jacob Maurer (1770—1780) (Inl. blz. 35—37). In 1778, ter gelegenheid van het betrekken van nieuwe lokalen, thans in een gedeelte van het oude Minrebroederklooster, heeft Hoevenaar zijn bekende en in druk verschenen „Redevoering" gehouden. Toch heeft ook deze verandering geen nieuwen bloei aan de Teekenschool gebracht. Wel scheen dit het geval te zullen zijn onder Van der Puyl, die van 1804—1806 directeur was en in een „Kort verhaal" in 1806 de lotgevallen van het genootschap beschreef, waarbij hij echter slechts de gegevens van Hoevenaar volgde. Zijn overzicht is voor de geschiedenis van de Utrechtsche schilders van geen waarde, en evenmin heeft hij de Teekenschool tot bloei kunnen brengen, want reeds in 1807 bleken de finantien geheel in wanorde te zijn en is hij zelf van het tooneel verdwenen. In de volgende jaren hoort men weinig meer van het Genootschap en omstreeks 1815 moet de Teekenacademie als ontbonden worden beschouwd, waarmede het „aloude Schildersgilde" van Utrecht een einde nam (Muller, blz. 37—43).
Intusschen was in 1807 het „Genootschap Kunstliefde" opgericht, waarvan de schilders J. Kobell en P. C. Wonder de eerste directeuren waren. Teekenavonden voor de leden en maandelijksche kunstbeschouwingen waren het doel der nieuwe vereeniging, op de manier der toen reeds kwijnende „Teekenacademie". Toen deze in 1815 ophield te bestaan, zijn de lokalen en de eigendommen der Teekenacademie,

waaronder ook een aantal schilderijen, door het Stadsbestuur aan het Genootschap Kunstliefde in gebruik gegeven. Van lieverlede groeide het bezit der vereeniging aan tot een schilderijenmuseum, welks lotgevallen in verband met de geschiedenis der stedelijke verzamelingen hiervóór in de inleiding zijn beschreven. In den loop der XIXde eeuw heeft „Kunstliefde" afwisselenden bloei gekend. Het bestuur van 1931 heeft een poging ondernomen om door reorganisatie van het genootschap in den geest der vereenigingen „Pulchri Studio" in Den Haag en „Arti et Amicitia" te Amsterdam, de vereeniging tot nieuwen bloei te brengen.

Doch dit alles is slechts geschiedenis. Van meer belang is het te weten, welke monumenten der Utrechtsche schilders tot ons zijn gekomen. Reeds uit de XIVde en XVde eeuw, wanneer wij over het gilde nog niet zijn ingelicht, bestaan eenige werken, die als uitgangspunt van de Utrechtsche schilderschool moeten worden beschouwd. Dit zijn allereerst eenige muurschilderingen. De oudste uit de XIVde eeuw tegen de pijlers van het middenschip in de St. Pieterskerk wijzen reeds in zeer vroegen tijd op bijzondere qualiteit van een meester, wiens naam onbekend gebleven is. Ook moet dit gezegd worden van de in 1918 ontdekte muurschildering van vóór 1438 boven het St. Barbara- en St. Margaretha-altaar in de kapel van Guy van Avesnes in den Dom (D. Slothouwer en C. H. de Jonge, „Eenige vondsten in de Utrechtsche Domkerk", in Bulletin van den Oudheidkundigen Bond 1919, blz. 219 en 223; J. Por, in Oudheidkundig Jaarboek 1929, blz. 150). Dr. Byvanck meent den stijl van dit fresco te moeten samenbrengen met het werk van een der bekende Utrechtsche miniaturisten, den „Meester van Zweder van Culenborg", wiens oeuvre hij heeft onderzocht en samengesteld (Oudh. Jaarb. 1930 blz. 93). Reeds in 1923 wees Dr. Winkler („Unbeachtete Holländische Maler des XVen Jahrhunderts" in Preuss. Jahrbuch 1923 blz. 139) op den nauwen samenhang, die bestaan moet hebben tusschen de muurschilderingen, de Utrechtsche miniaturen en een drieluik van Utrechtsche herkomst van omstreeks 1460 (Cat. 188, afb. 1) en veronderstelde de mogelijkheid, dat deze werken zelfs uit één atelier gekomen zouden zijn. Voor de kennis van het werk dezer generatie van omstreeks 1460

diene de muurschildering uit de Buurkerk, voorstellende „de Boom van Jesse", het bovengenoemde drieluik (Christus aan het Kruis, de St. Gregorius-mis, en St. Christophorus, afb. 1), het eerste gedeelte der illustratie van den z.g. „Weenschen Bijbel" en de beste miniaturen uit het horarium van Gijsbrecht van Brederode te Luik. Dr. Byvanck heeft deze aanduidingen in zijn artikel nader uitgewerkt en noemt dezen miniator, in wien hij dan tevens den schilder van het drieluik ziet, naar den eersten bezitter van den Weenschen Bijbel, den „Meester van Evert van Soudenbalch".
De stijl der Utrechtsche primitieven draagt het algemeene kenmerk der Nederlandsche kunst uit de XVde eeuw. Voor de jaren tusschen 1425 en 1440 mag men een overwicht der Zuidnederlandsche kunst op de Utrechtsche aannemen, want Jan van Eyck is voor Holland en speciaal ook voor Utrecht geen vreemde geweest, niet alleen omdat hij Utrecht bezocht en den Dom op zijn Gentsch altaar afbeeldde, maar ontegenzeggelijk is de Utrechtsche kunstindustrie der pijpaarden beeldjes in het tweede kwart der XVde eeuw onder invloed van de fijne en gracieuse kunst van Jan van Eyck ontstaan. Omstreeks 1450 moet men echter ook den invloed van den Neder-Rijn inschakelen en wel voornamelijk van Keulen met Stephan Lochner als middelpunt der bloeiende kunst in het Rijnland; ook de zoo populaire Duitsche houtsnede heeft door hare verspreiding op de Utrechtsche kunst ingewerkt, wat het duidelijkste uitkomt in de uitbeelding der figuren, de plooivorming der gewaden en de uitdrukking der gelaatstrekken. Indien wij gereedelijk mogen aannemen, dat vele primitieven, thans in het Aartsbisschoppelijk museum, uit Utrechtsche kerken afkomstig zijn en daarvoor ook destijds werden gemaakt en dus tot de Utrechtsche schilderschool te rekenen zijn, dan blijkt die invloed van den Neder-Rijn o.a. uit het paneeltje met de voorstelling van de Hl. Maagd met het Christuskind en Heiligen (Cat. 544, afb. 86), dat zoo na verwant is aan het werk van den Keulschen meester van het Bartholomeus-altaar en nochtans daarvan verschilt door een typisch Hollandsch karakter.
In dit verband zij ook nog gewezen op het merkwaardige schilderij met de voorstelling van de verschijning van de Hl. Maagd aan den Hl. Dominicus (Cat. 546, afb. 89), dat met

alle waarschijnlijkheid tot de Utrechtsche school gerekend moet worden en waarvan men het gemis van den naam van den schilder maar al te sterk voelt. Het schilderij staat in stijl niet ver af van het werk van onzen bekenden XVde-eeuwer Geertgen tot St. Jans, waarvan het Aartsbisschoppelijk Museum ook een werk bezit (Cat. 518, afb. 87; Geertgen school, cat. 519), maar vertoont te veel eigens in opvatting van compositie en schilderwijze om niet tot een zelfstandigen Utrechtschen (?) meester te besluiten.
Over de schilderkunst te Utrecht uit de late tweede helft van de XVde eeuw zijn we tot dusver niet nader ingelicht: we kunnen echter omstreeks 1500 vaststellen, dat het portret daarin een belangrijke rol gaat spelen. Evert Soudenbalch, proost van Maastricht, kanunnik en thesaurier van den Dom te Utrecht, liet zich omstreeks 1500 schilderen als stichter van het St. Elisabethsgasthuis. Thans bezit het Centraal Museum dit stukje in bruikleen van het Gereformeerd Burger Weeshuis (Cat. 189). Het is een fijn en doorzichtig geschilderd paneeltje, dat nochtans niet boven een traditioneele vaardigheid uitgaat. Datzelfde kan men zeggen van het portret van den vice-deken van St. Jan, Jacob van Driebergen in 1502 geschilderd (Cat. 190). H. N. J. van Eelde heeft de afstamming, familierelatie en positie van deze bekende Utrechtsche persoonlijkheid en zijn beteekenis in het kapittel van St. Jan uitvoerig uiteengezet in een artikel in Oud-Holland (1903, blz. 1—22), tevens een toelichting tot het ietwat norsche en toch statige schilderij.
Vervolgen wij de Utrechtsche portretkunst in de XVIde eeuw, dan stijgt de lijn tot ongekende hoogte, want juist in dezen tijd voltrekt zich de bloei en zelfstandigheid, niet alleen naar den vorm, maar ook naar den geest der Renaissance, welke laatste omstreeks 1540 culmineert in de persoon van Jan van Scorel. Toch valt vooral voor de eerste decennien de aandacht ook op eenige andere portretschilders o.a. op den Utrechtschen meester, die het triptiek der familie Snoy schilderde, waarvan het Museum een der vleugels bewaart (Cat. 191). Dank zij de onderzoekingen van Jhr. W. A. Beelaerts van Blokland (Bull. van den Oudheidk. Bond 1915, blz. 273) konden de voorgestelde personen nauwkeurig worden vastgesteld en is de geschiedenis van het schilderij bekend. Ook in het kader der Utrechtsche

schilderschool is de plaats duidelijk. De schilder laat zich kennen als een kunstenaar, die de uiterlijke vormen der Italiaansche Renaissance overneemt: de loggia met de guirlanden, waaraan de wapenschilden hangen kan aan een Italiaansche houtsnede of prent ontleend zijn. De voorstelling van den landschapsachtergrond met het stadsbeeld van Utrechts voornaamste kerken localiseert het schilderij volkomen en is nog in Gothischen trant gedacht, evenals de uitbeelding der knielende stichterfiguren met hunne beschermheiligen. Toch is de schildering van dit paneel evenals van de buitenzijde van den vleugel bijzonder fijn doorwerkt en vooral het coloriet van changeant-tinten en de stofuitdrukking der brokaten gewaden verraadt een bekwaam schilder.

Geestelijk van meer belang is echter een tweede Utrechtsche portrettist, die helaas nog niet in het Centraal Museum is vertegenwoordigd, n.l. Jacobus Trajectensis. Uit de onderzoekingen van L. Baldasz, in Zeitschrift f. Bildende Kunst 1920, blz. 241 vlg., Dr. W. Neumann, „Ein Flügelaltar von Jacobus van Utrecht", in Oud-Holland 1922, blz. 19 vlg., van F. Beckett „En gammelnederlandsk altertavle paa Gaunø", in Kunstmuseets Aarsskrift 1929-1931, Kopenhagen 1931, blz. 45-61 en R. Struck, „Materialien zur Lübeckischen Kunstgeschichte" III, in Mitteilungen des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde, Dl. XV, 1932, blz. 119—132, is langzamerhand de samenstelling van het werk van dezen Utrechtschen schilder, dat thans 14 werken telt, gegroeid. [1]) Dat inderdaad met Trajectum Utrecht bedoeld is en derhalve zijn afkomst uit deze stad aan te nemen is, heeft Beckett bewezen met het triptiek in het Duitsche Museum te Berlijn, waarop op het middenpaneel de Domtoren voorkomt. Dit drieluik is niet gedateerd, maar het is ouder dan het triptiek te Gaunø, dat in 1527/1528 gemaakt moet zijn en dat in Lübeck vervaardigd is, waar de schilder van omstreeks 1520 tot 1528 gewerkt moet hebben. Het jaartal 1520 op het drieluik te Riga staat

1) Het opstel van Dr. G. J. Hoogewerff, „Jacob Claessoon et Jacob Nobel Peintres Portraitistes d'Utrecht de la première moitié du seizième siècle" in Mélanges Hulin de Loo, 1931, is door de feiten achterhaald, daardoor onvolledig en zonder nieuwe inzichten. Ook de toeschrijving der portretten aan den schilder Jacob Nobel is onjuist gebleken, zoodat aan het werk van dezen Utrechtenaar, die in de gildeboeken voorkomt, nog geen plaats onder de Utrechtsche schilders kan worden gegeven.

niet geheel vast, wèl portretten van 1523 tot 1528, die Lübecksche personen voorstellen; daarentegen is er wederom een gesigneerd en 1531 gedateerd portret, dat Nederlandsch is, naar costuum en familiewapen te oordeelen; hierbij kan men nog een toegeschreven portret van 1532 voegen. Of Jacobus Trajectensis te identificeeren is met den Jacob van Utrecht, die 1506 in de Antwerpsche gilden voorkomt, is nog niet uitgemaakt; wel echter mag men thans tot de conclusie komen, dat Jacobus Trajectensis, wiens portretten vroeger menigmaal met die van Jacob Cornelisz werden verward, buiten zijn Lübecksche periode ook in de Noordelijke Nederlanden heeft gewerkt en in dit verband in elk geval om zijn afkomst tot de Utrechtsche schilderschool is te rekenen. Als portrettist is hij scherp van lijn, eenvoudig van compositie, veelal met effen donkere achtergronden; karakteristiek voor hem zijn de kleine gemaniereerde handen, die in natuurlijke beweeglijkheid en juiste proportie te kort schieten. Daarentegen is de behandeling van de kleeding, de uitdrukking van het gelaat en de schildering der bijna steeds voorkomende familiewapens sierlijk, op het calligraphische af.

In tegenstelling met Jan van Scorel, wiens bijzonder talent reeds dadelijk in 1524 in Utrecht wordt erkend, is Jacobus Trajectensis voor Utrecht een buitenlander, Scorel daarentegen in zijn portretten der Jerusalemvaarders door en door Nederlander.

J a n v a n S c o r e l's intrede in Utrecht in het najaar van 1524 na de beëindiging van zijn reis naar het Heilig land en zijn verblijf in Italië werd reeds dadelijk met succes bekroond. Hij vond in Herman van Lochorst, deken van Oud-Munster, een opdrachtgever en beschermer. Diens portret (thans in bezit van Gräfin P. Fürstenberg, Schlosz Herdringen, Westphalen) en het drieluik van de familie van Lochorst (Cat. 169, afb. 5), dat in 1526/1527 moet voltooid geweest zijn, zijn daarvan het bewijs. Uit deze jaren dateeren waarschijnlijk ook de serie-portretten der leden van de Jerusalems-broederschap (Cat. 170 en 171, afb. 2 en 3), op één waarvan Scorel's zelfportret voorkomt. Van 1527—1529 verlaat hij Utrecht om de onlusten aldaar te ontloopen en woont deze jaren in Haarlem, waar o.a. Maerten van Heemskerck zijn leerling is geweest. Uit 1529 dateeren diens

portretten van Pieter Bicker en Anna Bicker—Codde, die — thans in bruikleen in het Centraal Museum (Cat. 292 en 293) — aantoonen, hoe in deze jaren leermeester en leerling elkaar in hun kunst nabijkomen [1]). Na zijn terugkeer maakte hij een derde serie van leden der Jerusalems-broederschap, omstreeks 1535 (Cat. 172). Toch is het niet alleen de portretkunst, die Scorel's belangstelling had, want uit dezen zelfden tijd dateert een „Beweening" (Cat. 174, afb. 6), die hij waarschijnlijk voor de St. Petrus en Pauluskapel in de kathedraal van 's-Hertogenbosch heeft geschilderd. Vergeleken bij den „Intocht in Jeruzalem" op het middenpaneel van het Lochorst-triptiek is de vooruitgang ongelooflijk. In 1527 was Scorel nog min of meer onder invloed van hetgeen hij in Rome had gezien; hij kwam ook niet los van een compositieschema, dat hij bij Raphael had bewonderd en gecopiëerd; in dit laatste werk daarentegen is zijn zelfstandigheid volkomen en is zijn werk van den besten Renaissance-geest doortrokken. Het hoofdmoment in dit schilderij is de uitdrukking van smart en medelijden, die in Maria en Johannes en vooral ook in Maria Magdalena leven, als zij biddend neerknielen bij het lichaam van Christus, dat juist van het kruis is afgenomen; dit gevoelsmoment bindt ook de andere mannen en vrouwen, die er bij staan tot ééne groep. Tegenover een optelsom van gebeurlijkheden, wat de vroegere middeleeuwsche kunst zoo dikwijls kenmerkt, staat thans een saamhoorigheid van gevoelsuitdrukking, die de basis is van het geheele schilderij: een geestelijke omwenteling in de schilderkunst van Gothiek tot Renaissance, welk verschijnsel we in de XVIIde eeuw opnieuw in de Barok zullen waarnemen, wanneer ook weer de tegenstelling van de zuiver Nederlandsche kunst tegenover een Italianiseerende kunst zich in de Nederlanden doet gelden. Zoo ook hier. Het gebeuren van de voorstelling, het moment van uitbeelding der smart wordt ondersteund door de omgeving. In dit geval een uitheemsch landschap, dat in groote trekken wordt aangeduid: links de rotsen van Golgotha, waar krijgsknechten nog een der moordenaars in een kuil begraven, rechts onder machtige witte wolken bergen met enkele

1) Het is niet mogelijk in dit kort bestek uitvoerig in te gaan op de talrijke studies over Jan van Scorel, die in de laatste jaren in de tijdschriften zijn verschenen. Zij leidden tot zuiverder kennis van het werk van dezen meester; de resultaten zijn in den catalogus verwerkt, waar ook de litteratuur vermeld staat.

gebouwen, die een verre oneindigheid aangeven. En op den voorgrond van dit tafereel knielt in alle soberheid een geestelijke als stichter van het altaar. De voorgestelde, wiens naam tot dusver onbekend bleef, is een voorbeeld van de fraaiste Nederlandsche portretkunst dier dagen; typeerend voor Scorel is de fijne, bijna pretentieuse houding der groote goedgevormde handen; ditzelfde rustige grootomlijnde vindt men ook in de handen der overige personen terug.
Scorel's oeuvre, dat in de eerste vijftien jaren van zijn verblijf te Utrecht tot zijn hoogsten bloei kwam, is in het Centraal Museum goed vertegenwoordigd. Met de Beweening is wellicht het beste en rijpste werk bereikt, dat hij ooit heeft geschilderd. Hij brengt in de kunst van de Noordelijke Nederlanden een eigen karakter, en verschilt daarin van Lucas van Leyden, Cornelis Engebrechtszen en Jan de Cock, die sterker aan de Antwerpsche schilderschool verbonden waren. Ook is hij anders dan zijn eerste leermeester Jacob Cornelisz van Oostsanen, die veel meer, ook nog in de dertiger jaren der XVIde eeuw het uiterlijk vormvertoon der Italiaansche Renaissance in ornament en uitbeelding van bouwwerken huldigt. Bij Scorel weinig of niets van dit alles; het is de menschelijke gestalte, die in houding, gebaar, uitdrukking en bekleeding in Renaissance-vorm is weergegeven. Vergelijkt men de Beweening met het altaarluik der familie Snoy, dat misschien slechts vijf jaren eerder werd gemaakt, dan is daarmede de moderne Renaissance-geest van Scorel en het einde der Gothische traditie der middeleeuwen het duidelijkst gedemonstreerd.

Scorel's kunst heeft op de tijdgenooten ontegenzeggelijk indruk gemaakt. Zijn drieluik der familie van Lochorst moet groote bekendheid gehad hebben. In een houtsnede van 1538, van den Utrechtschen boekdrukker Herman van Borculo (het eenige exemplaar ervan in het Centraal Museum), voorstellende een gezicht op de stad Jeruzalem, komt grootendeels geheel gecopieerd het middenpaneel met de „Intocht in Jerusalem" voor.
Aanvankelijk liet het zich omstreeks 1540 aanzien, alsof Scorel school zou maken, vooral in de portretkunst, waarin zich een zijner leerlingen, Anton Mor van Dashorst (1519—1576) bijzonder onderscheidde. Doch de positie, die deze

in 1547 door voorspraak van Granvelle aan het Spaansch-Habsburgsche hof verwierf, deed hem voor de Utrechtsche schilderkunst verloren gaan. Ongetwijfeld moet hij leerling van Jan van Scorel geweest zijn, zooals ook Carel van Mander bericht; trouwens zijn vroege werken toonen dit aan. Het oudste gesigneerde en gedateerde schilderij, voorstellende de portretten van twee Utrechtsche Domheeren, is van 1544 (Kaiser Friedrich Museum, Berlijn). Dit is nog geheel in Scorelschen trant geschilderd; het is wellicht ook de aanleiding, dat het stuk met de vijf portretten van leden der Jerusalemsbroederschap, in het Centraal Museum (Cat. 173, afb. 4) door sommige kunstgeleerden eerder aan Mor dan aan Jan van Scorel wordt toegeschreven; voorshands is dit echter nog niet met zekerheid uit te maken. Uit transportakten is het bekend, dat Mor in 1554 een huis in Utrecht koopt, en voor het jaar 1559 staat het oorkondelijk vast, dat hij in Utrecht woonde. Maar uit zijn werken uit deze jaren blijkt, dat hij herhaaldelijk naar Antwerpen, Brussel en Engeland moet geroepen zijn om daar de hem gegevene opdrachten uit te voeren. Voor de tijdgenooten gold hij echter toch als Utrechtsch schilder; dit blijkt uit een penning, die vermoedelijk door den Antwerpschen medailleur Steven van Herwijck omstreeks 1560 is vervaardigd (een exemplaar in het Museum, Cat. Hist. Museum der Stad Utrecht 1928, no. 156). Rondom het borstbeeld in profiel staat het opschrift: „ANTONIVS MOR TRA. PICTOR". Beschouwt men echter zijn werken, dan kan hij alleen uit de jaren vóór 1547 tot de Utrechtsche schilderschool gerekend worden.

Namen van andere leerlingen of Utrechtsche tijdgenooten van Jan van Scorel zijn niet bekend en geen van hen heeft ook maar eenigszins den meester in zijn kunst kunnen evenaren.

Toch zijn er werken genoeg uit de tweede helft van de XVIde eeuw, die Scorel's invloed verraden, al staat de qualiteit ervan dadelijk op een veel lager peil. De schilderijen, 178, 192—196 van den catalogus, die alle van Utrechtsche herkomst zijn, moeten in Scorel's naaste omgeving en navolging zijn ontstaan. Ook het Aartsbisschoppelijk Museum heeft eenige werken, die min of meer bestreden aan Jan van Scorel worden toegeschreven (Cat. 569—571)

of door Utrechtsche herkomst en stijlverwantschap in Scorel's kring te trekken zijn (Cat. 584). Moeten wij dus aannemen, dat Scorel's roemrijke kunst in het nageslacht slechts zwak heeft nagewerkt en een direct verval der schilderkunst met zijn dood in 1562 is ingetreden, zoo heeft deze periode toch niet lang geduurd, want reeds in het laatste kwart der XVIde eeuw zien we de Utrechtsche schilderkunst zich weer verheffen en naar den geest van den tijd zich vernieuwen onder leiding van twee mannen: Anthonie van Blocklandt van Montfoort en Joachim Wttewael.

Anthonie van Blocklandt van Montfoort (1534—1583) is de schilder, die in de XVIde eeuw voor Utrecht de eerste schakel vormt tusschen hetgeen de generatie van Jan van Scorel bereikte en hetgeen de XVIIde eeuw daaruit weer zou doen ontstaan. Als men zegt, dat ons gouden tijdperk der schilderkunst gegroeid is uit de XVIde eeuw, dan kan men dit niet alleen verklaren door terug te grijpen naar de kunst van Scorel en Heemskerck; daartusschen ligt de kunst der Romanisten en Manieristen, die door den tijdgenoot Carel van Mander hoogelijk wordt geroemd, door het nageslacht echter werd vergeten. Eerst in de laatste decenniën is dit als een verzuim gevoeld en vinden deze werken weer een waardeering, waar zij alleszins recht op hebben.

Ook het oeuvre van Anthonie van Blocklandt is eerst in de laatste jaren samengesteld door de uitvoerige studiën van Jadwiga Vuyk in Oud-Holland (1928—1931), die de stilistische toeschrijvingen ten deele grondde op de gesigneerde prenten. Kritiek op deze samenstelling bleef in zooverre niet uit, dat Dr. W. Stechow bezwaar had de terecht bijeengebrachte werken van den schilder, waarvan sommige stukken met zijn monogram AB zijn gesigneerd, te vereenzelvigen met het werk van een monogrammist „B", wiens stijl bovendien en vooral in het figurale zwakker en fijner van penseelvoering is dan het rigoureuse werk van Blocklandt. Uitgaande van een te Weenen zich bevindend schilderij, voorstellende Diana en Actaeon en geteekend „B 1573", zijn drie andere werken aan dezen schilder toe te schrijven, alle gedateerd tusschen 1573 en 1585. Hiermede vervalt reeds de mogelijkheid Blocklandt, die in 1583 stierf, en den schilder B voor dezelfde persoon te houden. Dr. Stechow wil

dan als waarschijnlijk veronderstellen, dat deze monogrammist B zou kunnen zijn den tot dusver slechts bij naam bekenden Utrechtschen schilder Joos de Beer. In aansluiting aan deze veronderstelling is het „B 1579" gesigneerde paneeltje met de voorstelling van Diana en Actaeon in het Centraal Museum (Cat. 5) op naam van Joos de Beer gesteld. Stechow motiveert deze toeschrijving aldus, dat Joos de Beer de tijd- en stadgenoot van Blocklandt is geweest en de leeraar van Wttewael en Bloemaert; een zekere stijlverwantschap tusschen het werk van Blocklandt en De Beer zou men volgens hem hieruit kunnen afleiden, dat De Beer schilderijen van Blocklandt verzamelde, dat Van Mander zich eenigszins geringschattend over de schilderkunst van De Beer uitlaat en dat ook verwantschap tusschen het werk van De Beer en Frans Florisz, wiens leerling hij evenals Blocklandt was, valt op te merken. Joos de Beer wordt reeds in 1550 in het Utrechtsche gilde genoemd en is in 1582, 1583 en 1585 ouderman van het Zadelaarsgilde geweest. Vergelijkt men nu het bovengenoemde paneeltje, dat coloristisch fijn, maar onvoldoende in de uitbeelding der menschelijke gestalten geschilderd is, met het groote doek van Blocklandt, voorstellende Joseph voor Pharao (Cat. 8, afb. 9), dan moet men inderdaad tot twee verschillende schilders besluiten. Voor Blocklandt is dit laatste werk uiterst merkwaardig. De gesigneerde Blocklandt-prenten geven overtuigende bewijzen voor het auteurschap van dit schilderij: stand en gebaar der figuren, drapeering der omgeslagen mantels en het zich herhalende coloriet van geel en vermiljoenrood zijn typeerend voor den schilder. Het is bovendien aan te nemen, dat het schilderij, oorspronkelijk reeds op doek geschilderd, gediend heeft als decoratiestuk in een vertrek boven een lambrizeering, omdat het zonder twijfel in de compositie op onderaanzicht is berekend. Hiermede zou dan zeer waarschijnlijk teruggevonden zijn een der stukken met voorstellingen „van het leven van Ioseph den Patriarch", waarvan Van Mander vertelt, dat hij ze in het laatst van zijn leven heeft gemaakt en die Van Mander nog in Amsterdam gezien heeft. Stilistisch behoort het schilderij inderdaad tot de rijpe werken van Blocklandt; in de uitbeelding zijner figuren toont hij zich geheel Romanist, geïnspireerd op de

kunst van Parmeggianino, die hij op zijn Italiaansche reis in 1572 zoozeer bewonderd heeft. In den klaren opbouw der architectonische ruimte met den lichten transparanten achtergrond bevinden zich talrijke en afwisselende groepen van figuren, wier houdingen en bewegingen evenals de richting-aangevende drapeeringen hunner mantels, het oog naar het middelpunt van de compositie voeren, waar koning Pharao onder een baldakijn op een troon gezeten is. Op den voorgrond links de eenigszins te lang-gerekte figuur van Joseph met fijne bewegelijkheid der handen gesticuleerend, een figuur die zonder de Italiaansche Hoog-Renaissance niet denkbaar is. Karakteristiek voor dit Romanisme uit het derde kwart der XVIde eeuw is de onopgesmukte compositie met groote eenvoudige gebaren en een verfijnde smachtende uitdrukking in de houdingen en gezichten; Blocklandt is van dit Romanisme een voortreffelijk vertegenwoordiger in de Utrechtsche kunst. Bij de volgende generatie slaat die verfijning over tot een menigmaal overdreven manierisme: dit is de kunst van Wttewael en van den jongen Bloemaert.

De grens tusschen het Romanisme en het Manierisme is niet scherp te trekken. Terwijl het Romanisme in principe en theorie de grondslag blijft voor de schilderkunst uit de tweede helft van de XVIde eeuw, is het Manierisme een uitbreiding en variatie op dit thema, dat vooral door de generatie van 1590 wordt gehuldigd. Schakelt men de kunst van Blocklandt aan die van Parmeggianino, zoo denkt men zich Wttewael niet zonder het werk van de Bassani. Maar ook in Italië loopen de stroomingen door en naast elkaar. In groote lijnen kan men zeggen, dat de Toscaansche kunst, de glorie van het Quattrocento, in de late Renaissance aan haar einde komt om plaats te maken voor het Manierisme. De vormeneenvoud van de vroege Renaissance wordt vervangen door meer bewogen ensceneeringen, door theatraler houding en overlading der figuren. Rijker en genuanceerder coloriet brengt Venetië en het is alsof de Venetiaansche school den strijd aanbindt tegen de Toscaansche traditie [1]).

Uit deze hevige wisseling der geestelijke stroomingen, die de Italiaansche kunst van de XVIde eeuw kenmerkt, put de

1) Dr. C. M. A. A. Lindeman, Joachim Anthonisz Wtewael, 1929, passim.

Nederlandsche kunst van 1590 haar nieuw ideaal. Formeel getuigt ze van een vlugge, frissche, oplevende virtuositeit; ook het repertoire der onderwerpen wordt rijker en vooral de uitbeelding van mythologische verhalen heeft de voorkeur. De veelheid der onderwerpen wordt gewoonlijk ook door één kunstenaar beheerscht, zoo door Wttewael, Bloemaert, Cornelis van Haarlem, Goltzius, enz. De theoreticus van deze rijke en ingewikkelde periode is Carel van Mander, die in zijn „Leerdicht" zijn vaste overtuiging voor het bereiken van het i d e a l e in de kunst slechts door middel van de Italiaansche kunst heeft uitgesproken. Des te merkwaardiger is het, dat reeds de volgende generatie der Haarlemsche schilderschool onder leiding van Frans Hals het tegendeel heeft bewezen en in een zuivere nationale kunst een zeker niet minder ideaal heeft bereikt.
Utrecht daarentegen heeft zich van de Italiaansche kunst nooit geheel los gemaakt en heeft daardoor ook in de XVIIde eeuw, wanneer de kunst van Caravaggio het voorbeeld zal blijken, een eigen karakter in de Nederlandsche kunst behouden, dat het verband met de internationale kunst niet losliet.
Naast de theorie van Carel van Mander staat gelijktijdig in Utrecht in de praktijk het oeuvre van J o a c h i m W t t e w a e l.
Wttewael (1566—1638) heeft in zijn levenswerk steeds aan de principes vastgehouden, die hij in zijn jeugd had geleerd. Van 1585—1589 bereist hij Italië en Frankrijk. Met groote intuïtie en een sterk begaafd schilderstalent neemt hij de Italiaansche Renaissance in zich op, zooals deze zich in het eenigszins verwarde beeld van die jaren aan hem voordeed. Vol enthousiasme teruggekeerd in Utrecht, wordt hij in de volgende jaren d e groote meester voor de Utrechtsche schilders. Hij is dat echter niet tot zijn dood toe gebleven, want de jongere generatie na 1600 had geheel andere tendensen en idealen, waarmee Wttewael zich niet vereenigen kon. Zijn oeuvre vertoont de veelzijdigheid van onderwerpen, die kenmerkend zijn voor de Manieristen: zoowel het bijbelsch verhaal als de meer phantasie toelatende onderwerpen der mythologie hebben hem voortdurend geboeid. Beschouwt men nu in den loop zijner ontwikkeling de behandeling zijner composities, dan valt het op, dat hij

daarin weinig verandering brengt en zich steeds in het gegeven opnieuw schijnt te verdiepen. Een instructief voorbeeld hiervan is de „Aanbidding van de Herders", waarvan uit de jaren 1598 (Cat. 235, afb. 8), 1607, 1618 en 1625 gesigneerde voorbeelden bekend zijn (Lindeman o.c. Pl. VI, VIII, XII). Met uitzondering van het schilderij van 1607 (Weenen, Staatsmuseum), dat in de behandeling geheel beheerscht wordt door het uitstralende licht van het Christuskind, vertoonen de drie andere composities van 1598—1625 steeds opvallend dezelfde gegevens, die eigenlijk ook op dezelfde wijze zijn opgelost. Het motief van Maria met het Christuskind heeft dezelfde plaats, zij wordt omringd door de herders, die knielend of vooroverbuigend om haar heen zijn geschaard, terwijl steeds een of meer staande figuren, die een kind of een lam op de schouders dragen ter zijde staan. Ook speelt het tafereel zich steeds af in een ruïne, die met één of meer bogen van begroeiden baksteen uitkijk geeft op een landschap en dit gedeelte is op elke compositie als lichtbron of als verlichte achtergrond gebezigd. Toch zijn deze schilderijen niet vervelend door herhaling, alleen het schema is eensluidend, maar rijk is de variatie, die Wttewael in de behandeling ervan heeft gegeven. Het duidelijkst spreekt evenwel uit deze serie werken, dat Wttewael steeds een Italianiseerend meester gebleven is, ook nog in 1625! Dat deze composities veel bijval oogstten, blijkt wel uit het feit, dat van de „Aanbidding van de Herders" van 1598 reeds twee herhalingen bekend zijn (Cat. no. 588 en een in de collectie Van Heek te 's-Heerenberg).

Van Wttewael's mythologische voorstellingen, die een even belangrijke plaats in zijn werk innemen, bezit het Centraal Museum helaas nog geen voorbeeld.

Ook in zijn portretten is hij aanvankelijk Italianiseerend. Het zelfportret en dat van zijn vrouw van 1601 (Cat. 236/237, afb. 7) zijn daar een merkwaardig voorbeeld van. Zeer studieus en niet zonder zwier geschilderd toonen zij alle aandacht voor stofuitdrukking en belichting van het detail, wat vooral in de eenigszins krampachtig gebogen handen tot uiting komt. Veel portretten heeft Wttewael niet geschilderd en die wij kennen zijn waarschijnlijk uit familierelatie ontstaan. De portretten van Mr. Johan Pater en zijn vrouw Antonietta Pater—Wttewael van 1626 (afb. Lindeman o.c.

16, 17, Pl. XIII) zijn bijzonder fraai en laten zien, hoe hij hierin althans het Italianiseerende Manierisme heeft laten varen om zich nader aan te sluiten bij de Hollandsche schilderkunst.

De tweede belangrijke persoonlijkheid te Utrecht uit de overgangsperiode van de XVIde naar de XVIIde eeuw is Abraham Bloemaert (1564—1651). Hoewel eveneens uit de school van Joos de Beer heeft zijn kunst zich op een geheel andere wijze ontwikkeld. Reeds het manierisme in zijn jeugdwerk onderscheidt zich van dat van Wttewael. De verklaring hiervan kan zijn, dat Bloemaert nooit in Italië geweest is, maar in Parijs zijn opleiding heeft gehad, waar hij de kunst van Primaticcio en de Fontainebleau-school moet hebben leeren kennen en bewonderen. H. Kaufmann [1]) heeft voor het eerst de mogelijkheid onderzocht, dat het Nederlandsche Manierisme uit de school van Fontainebleau zou af te leiden zijn, waardoor de kunst van de Haarlemmer Academie (Goltzius, Ketel e.a.) en van de Utrechtsche school in een heel ander licht zou komen te staan, ook in betrekking tot de invloeden van buitenlanders, zooals Frans Florisz en Barth. Spranger. In hoeverre deze stelling voor de geheele Nederlandsche kunst van die periode is waar te maken, moet nog een open questie blijven, maar zeer zeker is op sommige Nederlandsche kunstenaars de Fransche kunst van invloed geweest.

Bloemaert is een schilder, die het aanpassingsvermogen heeft bezeten om met zijn tijd mee te gaan; door zijn uiterst buigzaam talent ontgroeit hij kort na 1600 het Manierisme en wordt hij een leermeester van groote beteekenis voor de jongere generatie. Ook omdat hij tot in hoogen ouderdom werkte, is zijn veelzijdig oeuvre in talrijke voorbeelden overgebleven. Het Museum heeft werk van zijn vroegen tijd af tot 1646 toe (Cat. 10—16, afb. 10, 11).

In de rijkheid van zijn talent heeft hij zich aangetrokken gevoeld zoowel tot de uitbeelding van bijbelsche als van mythologische voorstellingen. Bloemaert's religieuse kunst is bovendien van belang, omdat hij tot de weinige schilders behoort, die de katholieke godsdienst zijn trouw gebleven en wiens werk in dit verband nog reden van bestaan had in

1) H. Kaufmann, „Der Manierismus in Holland und die Schule von Fontainebleau" in Preuss. Jahrbuch, 1923.

het Bisdom Utrecht. Uit de grootsch opgezette compositie van de „Aanbidding van de Koningen" van 1624 straalt een kracht van heldere kleuren en ook de plastische uitbeelding der figuren doet het werk tot zijn recht komen als een altaarstuk voor een stemmige kerk.

Portretten heeft Bloemaert weinig of niet geschilderd; wel heeft hij zich af en toe, onder terugwerkenden invloed van zijn leerling Gerard van Honthorst, na diens terugkeer uit Italië toegelegd op het genrestuk. Een typisch voorbeeld hiervan is de „Fluitspeler" van 1621 (Cat. 11), waarin hij klaarblijkelijk de indirecte en verscholen lichtbron tot studie-object maakt. In latere dergelijke genrestukken, die in deze jaren zoo algemeen worden, keert hij dan weer tot de eigen inheemsche manier terug, zoo bijv. in de figuur van den „Apostel Paulus" van 1631 (Cat. 14), die in zuivere onopgesmukte weergave getuigt van een rijpe naturalistische schilderwijze.

Ook als landschapschilder behoort Bloemaert tot de nieuwe richting der Utrechtsche school. Van zelf sprekend komt hij door zijn groot en veelzijdig talent tot de behandeling van al deze aparte onderwerpen, die hij herhaaldelijk zijn bijzondere aandacht geeft. Bij vele dezer stukken mag hij een bijbelsch verhaal of een mythologische scene als stoffage voor zijn compositie gebruikt hebben, men ziet toch, dat het hem in hoofdzaak om de oplossing der belichting van het landschap te doen is. Hij maakt het romantisch, vol stemming van licht, soms door dreigende onweerswolken in een onwaarschijnlijk licht gehuld, waardoor de begroeide heuvelen en de bosschen bijna zwart getint zijn, tegenover het blauwgroen der meertjes en beken of de witte daken der huisjes, die de aandacht naar het tweede plan der compositie trekken. Dat Bloemaert in zulke schilderijen nog niet geheel tot het vrije landschap durft overgaan bewijst het fraaie stuk in het Museum (Cat. 16, afb. 11), waarop hij links op den voorgrond onder een grooten duiventil de Hl. Familie afbeeldt, zonder eenig verband tot het overige schilderij, terwijl het landschap verlevendigd wordt door het bedrijf van een steenbakkerij. Hierdoor toont Bloemaert zich de schilder van de overgangsperiode, die reeds neigt tot het naturalistische landschap, maar daarbij als het ware als een excuus voor deze vrijheid, nog het religieuse moment wil

toevoegen om te bewijzen, dat hij met de goede traditie niet heeft gebroken.
De vier zonen van Abraham Bloemaert, Hendrick, Frederik, Cornelis en Adriaen zijn allen kunstenaars geweest; Frederik en Cornelis hebben zich uitsluitend op de prentkunst toegelegd, terwijl Hendrick Bloemaert (1601—1672) zijn vader in de schilderkunst navolgde. Zijn talent treedt echter niet op den voorgrond, al heeft hij technisch een gemakkelijke vaardigheid bereikt. Hoewel hij Italië bereisde, is de invloed van deze kunst niet groot op hem geweest. In zijn portretten en genrestukken is hij onafhankelijker van Italië dan menigeen zijner tijdgenooten. Hij volgt hen in de theorie der compositie: de groote halve figuren, maar daarbij heeft hij een eigen noot, n.l. dat hij de voorgestelde personen uitbeeldt, alsof zij den beschouwer iets toonen. Dit momenteele eener handeling komt meermalen in zijn werk voor. Een goed voorbeeld hiervan is „De Kok" (Cat. 20) van 1634, die gevogelte van een braadspit afhaalt. Een dergelijk onderwerp heeft hij nog eens in 1647 geschilderd (Keukenmeid met braadspit, Collectie Fuller te Boston). In al deze jaren is de schilderwijze wat afgeronder en zachter geworden, maar geestelijk heeft zijn kunst zich niet verdiept. Datzelfde eenvoudig-vertellende heeft Hendrick Bloemaert ook in zijn portretten, waarin hij dan meer de schilderwijze van Honthorst volgt. Typeerend voor dit genre is „De uitdeeling aan de armen door Maria van Pallaes" van 1657 (Cat. 23, afb. 20), waarin hij zoowel het portrettieve als het genre weet te vereenigen.
Adriaen Bloemaert (1609—1666) heeft zich speciaal op het landschapschilderen toegelegd en behoort meer tot het genre van Herman Saftleven (zie blz. XLVI).
Uit de school van Bloemaert is voorts een kunstenaarsgeneratie voortgekomen, die in velerlei vertakking de schilderkunst heeft beoefend. In afzonderlijke groepen zijn zij te scheiden, die met voorliefde zich hebben toegelegd op het genrestuk, het stilleven, het portret enz. Het begin van deze rijke ontwikkeling valt samen met den bloeitijd van het St. Lucasgilde, zooals zich dat in 1611 had gevormd. De schilders hebben hun opkomende kracht gevoeld en in onderlinge samenwerking de beteekenis van het gilde bevorderd. Met uitzondering van de stillevenschilders, wier kunst een

meer nationaal karakter heeft, blijft de Utrechtsche schilderkunst van de XVIIde eeuw zich inspireeren op Italië, waardoor het zich van de andere leidende scholen in Holland (Haarlem, Amsterdam, Leiden, Delft) onderscheidt. Moge Utrecht zich in zeker opzicht hierdoor geisoleerd hebben van de bloeiende „Hollandsche" schilderkunst, die in onze gouden eeuw een onsterfelijken roem zou verwerven, er staat tegenover, dat Utrecht het contact met het buitenland is blijven behouden.

Na Venetië en Parma, die voor de Manieristen het voorbeeld en de inspiratie waren geweest, is het nu Rome, dat steeds meer het centrum voor alle kunst wordt en waarheen ook de Nederlandsche schilders zich bij voorkeur begeven [1]). Daar hebben omstreeks 1600 twee schilders zich bijzonder onderscheiden, wier opvatting van de kunst een geheele reactie met zich meebracht: Elsheimer en Caravaggio. Elsheimer de stichter van het klassiek geworden landschap en Caravaggio, die door een sterk doorvoeld en opnieuw beleefd naturalisme, den doodsteek geeft aan het geestelijk zoo arme manierisme. De beteekenis van zijn streven is zóó groot geweest, dat zelfs nog lang na zijn dood in 1610 zijn theorieën werden doorgevoerd en over geheel Europa verspreid. In de Noordelijke zoowel als de Zuidelijke Nederlanden en in Frankrijk kan men de navolgers uit de Caravaggioschool aanwijzen en niet alleen hij zelf, maar ook zijn kring, waaronder vooral Manfredi moet genoemd worden, hebben deze nieuwe ideeën aan de buitenlanders overgedragen. Vooral op de Utrechtsche schilders, die naar Rome kwamen heeft deze richting invloed gehad en enkelen hunner zooals Honthorst, hebben zelfs hun leermeester Bloemaert overtuigd van de juistheid dezer theorieën, waardoor Bloemaert af en toe ook in Caravaggistischen stijl werkt. Niet alleen schilderwijze en compositie ondergaan deze vernieuwing, ook de onderwerpen: de zinnebeeldige voorstellingen maken plaats voor genrestukken, waarbij vooral de z.g. „conversatie-stukken", herbergscenes, soldatenstukken, kaartspelers enz. de voorkeur hebben, waarbij dan het formaat der halve figuren voorschrift wordt.

1) H. Voss, Die Malerei des Barock in Rom, 1924,passim; A. von Schneider, Caravaggio und die Niederländer, 1933, passim.

Tot de Utrechtsche Caravaggisten behooren Ter Brugghen, Baburen, Bijlert, Honthorst en in losser verband ook Paulus Bor uit Amersfoort. Onder hen is Hendrick Ter Brugghen (1588—1629) de hoofdfiguur; hij is de meest on-Hollandsche dezer groep. Zijn oeuvre bestaat uit eenige bijbelsche voorstellingen, maar in hoofdzaak zijn het genrestukken, zooals de philosophen Heraclitus en Democritus, (1628) en een reeks van zingende, drinkende, luit-, viool- of mandoline-spelende mannen en vrouwen, waarvoor hij zijn modellen vaak onder de ruwste typen van het volk moet hebben gezocht. Na zijn eerste leerjaren bij Bloemaert, bereist hij van 1604—1614 Italië, doch daarna is hij ononderbroken in Utrecht. Italiaansch werk is niet van hem bekend, zelfs vóór 1620 is er geen enkel schilderij van hem aan te wijzen, doch tusschen 1620 en 1629 is er een voortdurende reeks. Het Centraal Museum bezit uit deze jaren prachtige exemplaren. (Cat. no. 38-45, afb. 23-25). Het groote stuk van 1621, voorstellende de „Roeping van Mattheus" (Cat. 38, afb. 23) toont reeds de volkomen nieuwe opvatting, die zijn werk in de Nederlandsche schilderkunst zou brengen: tegen den effen achtergrond, waaraan slechts eenige papieren zijn bevestigd, teekenen zich de groote figuren in sterk relief af. Mattheus en de tollenaar, bijgestaan door twee jongens zijn bezig geld te tellen. Hierin worden zij gestoord door de komst van Christus met een zijner discipelen, die tot Mattheus het woord richt en zegt: „Volg mij". De beteekenis van het schilderij ligt in het uitbeelden van den indruk dezer woorden, hetgeen bijzonder wordt geaccentueerd door het contrast: de tollenaar gaat ongestoord verder met zijn werk, terwijl Mattheus en de jongens vragend tot Christus opkijken, daar de beteekenis van zijn woord niet dadelijk tot hen doordringt.

Behalve het psychologisch moment, dat meer de innerlijke beteekenis der schilderijen raakt, is ook het formaat en de techniek geheel anders geworden; de nieuwe opgaven zijn het probleem van het licht, dat de figuren moet omgeven en hen tegen een vaag aangeduiden achtergrond in relief naar voren doet komen, het coloriet, dat Ter Brugghen in de rijkste nuanceeringen van groen- blauw, paars en rood samenvoegt, ook het anders in de lijst zetten der figuren, die gewoonlijk als kniestukken of halve figuren zijn afgebeeld,

geschaard om een tafel, maar waarin de ruimtelijke uitbeelding toch niet is begrepen. Juist het ontbreken der ruimte is het groote verschil, dat de Utrechtsche school kenmerkt tegenover de populaire Hollandsche der volgende generatie. Nu ligt de beteekenis dezer Utrechtsche genrestukken voornamelijk daarin, h o e de uitbeelding der figuren werd getroffen, in welk opzicht deze nieuwe opgaven werden vervuld, waarbij de voorkeur der oplossingen voor belichting, momenteele handeling of meer innerlijke karakteruitdrukking nog zeer verschillend kan zijn. Men vergelijke bijv. den fluitspeler van Bloemaert (1621), het meisje met de duiven van Honthorst (1632), de marketentster van Bijlert, de philosophen van Ter Brugghen (1628) (Cat. 11, 108, 49, 39 en 40) om bij de stukken uit het Centraal Museum te blijven, om daarin reeds de groote verscheidenheid en de kracht der schilders te zien.

Ongetwijfeld spant Ter Brugghen de kroon, omdat het eigenlijk hem alleen gelukt is aan zijn werken het innerlijke wezen der personen te geven, waardoor ze zich boven het tijdelijke genre verheffen. Een zijner fraaiste werken is een vrouwenkop (Cat. 42, afb. 25) uit het jaar 1629. Dit model heeft hij in hetzelfde jaar nog eens geschilderd in een tweefiguren-compositie, voorstellende een luitspeelster met een viool-spelenden jongeman (Rome, Galleria Borghese). Juist in het fragment van het vrouwenportret komt meer nog dan in de grootere schilderijen de bijzondere fijne nuanceering van het coloriet tot haar recht: de lichte schaduwing over het lachende gelaat wordt overgenomen in de grijsbruine tinten van het door het donkere haar gevlochten lint. Het is alles op één kleurengamma van licht tot donker gestemd; prachtig steken daartegen de groote parelen oorknoppen af. Terecht is in verband met deze precieuse portretstudie de naam van Jan Vermeer van Delft genoemd. Er is echter niet meer bekend, dan dat Vermeer, die tot een jongere generatie behoorde, een schilderij van den Utrechtschen meester Th. Baburen bezat; eerder nog dan Ter Brugghen kan Gerard van Honthorst degene geweest zijn, die de schakel vormde tusschen Utrecht en Delft [1]).

---

1) A. von Schneider, o.c. blz. 79; H. Vosz, „Vermeer van Delft und die Utrechter Malerschule", in Monatsheft f. Kunstwissenschaft 1912, blz. 79 vlg.; W. Stechow Zu zwei Bildern der H. Ter Brugghen in Oud-Holland 1928 blz. 278; W. Valentiner, „Vermeer und die Meister der holl. Genremalerei", in Pantheon, 1932.

Theodoor van Baburen (gest. na 1623) en Jan van Bijlert (1603—1671) behooren tot de mindere goden der Utrechtsche schilderschool. Baburen wordt in 1611 als leerling van Moreelse in het Utrechtsche Gilde vermeld, maar uit dezen tijd kennen wij geen werk van hem. In 1619/1620 is hij nawijsbaar in Italië en groote kerkstukken, die daar nog aanwezig zijn, toonen hem als een sterken navolger van Caravaggio's rijpe kunst. Vermoedelijk heeft deze stijl nog in hem nagewerkt, toen hij in 1622 reeds weer in Holland terug was. Ook in 1623 was hij in Utrecht, doch daarna verdwijnt elk spoor van den meester. Het historisch-mythologische gegeven heeft hij ook in navolging van Caravaggio beoefend en in een kapitaal schilderij met de voorstelling van Prometheus, die door Vulcanus wordt geketend (Cat. 3, afb. 35) in het Centraal Museum, zien we deze tendens nog sterk uitkomen. Als genreschilder is hij minder interessant en grover dan de meeste zijner stadgenooten; hoewel zijn werk dikwijls werd gehouden voor dat van Honthorst, is bij nader onderzoek zijn stijl toch zeker daarvan te onderscheiden. Interessant is zijn medewerking aan de serie der Romeinsche Keizer-portretten, die in opdracht van Frederik Hendrik werden gemaakt en waaraan o.a. ook Ter Brugghen en Moreelse meewerkten [1]). Deze opdracht werpt een typisch licht op de plaats, die de Utrechtenaren in de Nederlandsche schilderkunst innemen: naar Italië georiënteerd en daarmede min of meer een internationaal karakter behoudend, geniet deze schilderschool de blijvende belangstelling van het stadhouderlijke hof, terwijl de latere nationale kunst niet zoozeer door haar werd begunstigd.

In tegenstelling met Baburen is Jan van Bijlert's leven en werk uitvoerig bekend. Na zijn leertijd bij Bloemaert volgt een korte Italiaansche reis, waarvan hij in 1625 weer in Utrecht terug is. In de volgende jaren komt zijn naam meermalen in het Gilde en in verband met schenkingen van schilderijen aan het St. Hiobsgasthuis voor. Ook zijn werk is in vele voorbeelden over. Hij is het type van een navolger, allereerst van Caravaggio, maar daarna ook van zijn Utrechtsche tijdgenooten. In aansluiting aan zijn Italiaan-

1) R. Oldenbourg „Die Niederländische Imperatorenbildnisse im kgl. Schlosse zu Berlin", in Preuss. Jahrbuch 1917, blz. 203 vlg.

schen tijd heeft hij in de twintiger jaren enkele schilderijen met bijbelsche voorstellingen gemaakt, maar het talrijkste zijn zijne genrestukken en portretten. In de genrestukken toont hij zich een vaardig schilder en goed colorist (Cat. 49, en 54, afb. 34), evenwel zonder veel geestelijken inhoud. Men vergelijke zijn philosophen (Cat. 48) met die van Ter Brugghen; ook menig portret heeft hij gemaakt, dat zoo genreachtig is opgevat, dat men zich afvraagt, welke bedoeling hier heeft voorgezeten. Echter zijn er enkele portretten, waar hij zich in volkomen concentratie boven dit middelmatige verheft en zich een schilder als Frans Hals waardig toont. Het kleine mansportret (Cat. 51, afb. 33) mag inderdaad als een meesterstukje in zijn werk gelden.

Als laatste der Caravaggistische schilders zij hier dan Gerard van Honthorst (1590—1656) genoemd. Ook hij is als leerling bij Bloemaert begonnen. Uit dezen leertijd, dus vóór 1610 zou men de gesigneerde teekening, voorstellende de „Aanbidding van de Herders" (Berlijn, Prentenkabinet) kunnen beschouwen, daar zij nog geheel den manieristischen stijl dezer jaren verraadt. Van 1610—1620 is Honthorst in Italië, waar hij zich reeds zeer onderscheiden heeft en in Rome de gunst verwierf van den Markies Giustiniani, in wiens paleis hij woonde en die hem opdrachten gaf. Voor vele kerken heeft hij geschilderd, maar bovendien maakte hij met voorliefde composities met kaarsbelichting, die hem den bijnaam van Gherardo della Notte verschafte. In 1620 is hij in Holland terug, vermoedelijk eerst in Den Haag, waar hij reeds Engelsche relaties aanknoopte; in 1622 in Utrecht. Ook in Holland is zijn roem steeds crescendo gegaan, niet alleen in Utrecht, ook in Den Haag, in welke beide plaatsen hij afwisselend woonde. Hij wordt hofschilder der stadhouders Frederik Hendrik en Willem II en maakt reizen naar Engeland en Denemarken in verband met opdrachten, die hem door de verschillende hoven worden gegeven.

Van al deze bedrijvigheid geeft zijn kunst een veelzijdig beeld. Geen wonder, dat een schilder als hij een groote schare leerlingen tot zich trok. Direct onder zijn invloed staan zijn broer Willem van Honthorst (Cat. 113, afb. 30) als portrettist en J. G. van Bronchorst als genreschilder (Cat. 37). Toch is Honthorst's kunst meer veel-

zijdig dan diepgaande en evenaart hij in wezen een kunstenaar als Ter Brugghen niet. Populair is zijn kunst ongetwijfeld geweest, wellicht ook juist daardoor, dat zij zoo gemakkelijk tot het publiek sprak, bij wien hij ook als portretschilder in den smaak viel.

Honthorst brengt uit Italië een voorliefde voor historie- en genrestukken mede. Een enkele maal schildert hij in Holland nog een religieuse voorstelling, waarvan het groote stuk met de Hl. Familie van 1632 te Alkmaar een bewijs is. In het genre schildert hij behalve enkele figuren ook groote composities met halve figuren, al of niet om een tafel geschaard. Dit motief verrijkt het onderwerp: behalve musiceerende of kaartspelende gezelschappen, worden het nu maaltijden of ook wel een tafereel bij een tandarts, waar velen toezien, hoe een patiënt behandeld wordt. Ook zou men een Romeinsch verhaal als de episode uit het leven van Seneca (Cat. 112) tot dit genre kunnen rekenen. Bij deze groote groepeeringen ligt het voor de hand, dat Honthorst zijn geliefd motief der verscholen kaarsbelichting toepast. Interessant voor de ontwikkeling in zijn werk is deze belichting, die hij aanvankelijk soms uit twee verschillende lichtbronnen liet ontstaan, terwijl hij later bij één verscholen lichtbron van zelf tot geconcentreerder eenheid in de compositie moest komen. Zijn eenfigurige genrestukken, vooral talrijk in de jaren 1622—1635 wijken niet af van het gewone gegeven, dat bij al deze schilders wordt uitgewerkt. Toch is er verschil van qualiteit in deze werken. Soms is hij grof van belijning en hard van kleur (De Vioolspeler, Rijksmuseum, Cat. 1233), wat zijn stijl dan nader tot de kunst van Baburen brengt — daaruit is ook de verwisseling dezer twee kunstenaars te verklaren —, dan weer zijn zijn composities liefelijk van uitdrukking en door een zacht licht omhuld (Cat. 108, afb. 26; ook de „Mandoline-speelster" en de „Drinker met wijnglas", beide stukken uit het jaar 1624 te Leningrad).

Met deze Caravaggeske kunst is Honthorst's kunstenaarsloopbaan niet ten einde. Geleidelijk ontwikkelt hij zich ook in verband met de opdrachten, die hij van Frederik Hendrik kreeg voor de huizen Rijswijck, Honselaersdijck en het Huis ten Bosch, als decoratief schilder van groote oppervlakken. Als voorlooper van deze kunstuiting moge gelden het fraaie

stuk in het Centraal Museum, voorstellende een episode uit Hooft's Granida (Cat. 109, afb. 27).
Dit stuk is bovendien een voorbeeld, dat litteratuur en tooneel samengaan met de schilderkunst. Dergelijke gecombineerde kunstuitingen treft men ook aan bij andere Utrechtsche schilders: Abraham Bloemaert, D. v. d. Lisse, Herman Saftleven en Poelenburgh [1]; bovendien is merkwaardig, dat al deze stukken afkomstig zijn uit het bezit van Frederik Hendrik, die zich blijkbaar ook op litterair gebied voor de internationale kunstuitingen interesseerde. Als schilderstuk heeft het schilderij „Granida en Daifilo" volmaakte decoratieve qualiteiten. De figuren der hoofdpersonen zijn afgebeeld voor een decor van geboomte, waarachter, in flets gehouden kleuren weergegeven, de soldaten van Artabanus spiedend te voorschijn komen; deze opzet geeft het schilderij het rijke effect van een gobelin.
Ten slotte is Honthorst portrettist in de tweede episode van zijn leven. Vooral als hofschilder wordt hij hiervoor in beslag genomen en daarmede is de beteekenis van zijn kunst als Utrechtsch schilder verloren gegaan. Beschouwt men de talrijke portretten van vorstelijke personen, die hij in deze jaren gemaakt heeft (1637—1656), dan is daarbij de Italiaansche kunst geheel in het vergeetboek geraakt. Door zijn bezoek aan het Engelsche Hof in 1620/21 en 1628 is hij zeker onder de bekoring van Van Dyck's kunst geraakt. Elegant en fijn van coloriet zijn zijn tallooze statieportretten, geschilderd door een kunstenaar, die zijn vak verstaat en een goeden smaak heeft, maar in zekeren zin is zijn talent toch ondergegaan in deze decoratieve qualiteiten, waarvan hij een uiterst behendig en bekwaam gebruik wist te maken. Het jaar vóór zijn dood in 1656 schilderde hij een zelfportret en dat van zijn vrouw Sophia Coopmans (Cat. 110 en 111, afb. 29). Vooral het zelfportret heeft de qualiteiten van den verfijnden schilder, die hij in latere jaren geworden was.
Met Honthorst kunnen we de groep der Caravaggisten verlaten; ook als portrettist stond hij te midden van een schare van schilders, die ten deele zijn leerlingen en navolgers zijn geweest en daardoor ook tot de Utrechtsche schilderschool zijn te rekenen.

---

1) R. Oldenbourg, o.c. en F. W. Hudig. Frederik Hendrik en de Kunst van zijn tijd, 1928.

Reeds gedurende de XVIde eeuw heeft Utrecht de prachtigste portretten voortgebracht. Scorel, Moro, Wttewael zijn de dragers van dezen roem, die in de XVIIde eeuw allereerst wordt overgenomen door Paulus Moreelse (1571—1638).
Hoewel Paulus Moreelse evenals de meeste van zijn generatie een studiereis naar Italië gemaakt heeft (vóór 1604), onderscheidt zijn kunst zich toch van die zijner tijdgenooten, ondanks het vele, dat hij met hen gemeen heeft. Iets ouder dan de Caravaggisten-groep wordt hij vóór 1600 nog sterk beïnvloed door de Manieristen met name door Wttewael, hetgeen o.a. blijkt uit de teekening „Diana en Callisto", gegraveerd door J. Saenredam en J. de Brij. Maar gelijktijdig is er ook reeds een ander element in zijn kunst, dat bijzonder de aandacht trekt n.l. het portret. Dit is te verklaren uit het feit, dat Miereveld, die korten tijd in Utrecht heeft gewerkt als leerling van Anthonie van Blocklandt, zijn leermeester is geweest. Miereveld wordt de populaire portretschilder in Delft, Moreelse in Utrecht, maar niet dan nadat zijn Italiaansche reis ook nog andere invloeden op hem zal hebben doen gelden. Want in dit opzicht sluit hij zich nog aan bij de Caravaggisten, dat hij ook het genrestuk, zij het dan in een zeer bepaalde richting tot zijn keuze maakt, waarbij hij evenals Bijlert eigenlijk van het portrettieve karakter niet afwijkt. Een enkel maal offert ook hij aan de mode van den tijd om de philosophen in beeld te brengen (Mauritshuis, Cat. 705); dit moet in de twintiger jaren geweest zijn (indien men althans met zekerheid mag aannemen, dat dit schilderij van Moreelse is en het monogram niet anders gelezen moet worden), maar wanneer hii in 1638 nog eens een mannenfiguur schildert als Paris afgebeeld met den appel in de hand (Brussel, Cat. 319), dan domineert het portrettieve geheel en is van het populaire genrestuk, zooals Ter Brugghen en Baburen dat opvatten, nauwelijks iets meer te herkennen. Moreelse's typische genrestuk echter is de uitbeelding van het jonge blonde meisje, dat hij als herderin getooid met bloemen in het haar herhaaldelijk tot zijn onderwerp heeft gekozen. Deze voorliefde toont hij reeds in 1622 in een charmant portret van twee jonge kinderen, van wie hij het oudste meisje als herderinnetje met bloemen in de hand laat optreden (in 1933 in den kunsthandel

Paech te Amsterdam). Het beroemde meisjesportretje, bekend als „Het Prinsesje" (Amsterdam, Rijksmuseum, Cat. 1660) zal van niet veel lateren tijd zijn. Uit de jaren 1630 en 1632 bestaan nog twee dergelijke schilderijen (Vanitas, Centraal Museum, Cat. no.135, afb. 22), die door hun groote charme en fijn kleurig coloriet een afzonderlijke plaats innemen te midden der volkstypen, die gewoonlijk als model voor dit soort schilderijen gediend hebben. Ik kan mij niet vereenigen met de opvatting, dat Paulus Moreelse in verband met moeilijkheden, die hij als stadsarchitect ondervond bij den bouw van de Catharijnepoort (1621—1625) reeds in deze jaren zijn krachten zag verminderen, waardoor ook een verslapping in zijn schilderkunst zou zijn waar te nemen [1]). Want behalve de eenigszins behaagzieke herderinnen schilderde hij voornamelijk portret, juist in deze jaren na 1625, en hierin is hij een meester der Hollandsche schilderkunst.
Na het portret van Maria van Utrecht, de vrouw van Johan van Oldenbarneveld, van 1615 (Amsterdam, Rijksmuseum, Cat. 1659), dat nog met groote zorgvuldigheid van detailbelichting bijna in Wttewaelschen trant en met wat stroef penseel werd geschilderd, is het portret van Margaretha van Mansvelt—van Dompselaar (Cat. no. 133, afb. 21) van 1624 bevrijd van dit moeizame streven en in een harmonie van bedoelen en kunnen geschilderd, zooals er weinige portretten in onze schilderkunst zijn aan te wijzen. In dit geloovig berustende gelaat is de vroomheid van het Hollandsche protestantisme in verheven ernst uitgedrukt. Geen der latere portretten van Moreelse zal dit waardige karakter nabijkomen, al staat daartegenover als aanwinst een vaardiger en gemakkelijker penseel, dat de geportretteerden in edeler houding als ware statiefiguren op het doek brengt, waartoe de rijkere en elegantere kleeding uit de jaren na 1625 ook alle aanleiding gaf. Moreelse heeft er van weten te profiteeren deze verfijning in zijn werken toe te passen en daarin slaagt hij voortreffelijk. Toch blijft de opzet eenvoudig; meestal zijn het kniestukken, waarbij de geportretteerde bij een tafel staat en zich daarmede een houding van deftige behagelijkheid geeft. Als contrast tot de gewoonlijk zwarte kleedij, waartegen de witte kragen

1) M. D. Ozinga, „Paulus Moreelse als architect", in Oudheidkundig Jaarboek 1931, blz. 18 vlg.

en gouden kettingen en bij de vrouwen de kleurige goudgeborduurde keursen kostbaar afsteken, brengt Moreelse een kleurig oppervlak in het geheel door de met zijden kleeden bedekte tafels. Een fraai voorbeeld van een dergelijk Hollandsch voornaam portret is de beeltenis van Jan Adriaensz. Leeghwater van 1625 (Cat. 134).

Moreelse en zijn jongere tijdgenoot Gerard van Honthorst zijn de grondleggers geweest van de Utrechtsche portretschilderkunst in de XVIIde eeuw. In de volgende generatie kan men de reminiscenties van beider kunst terugvinden bij de portretschilders, die hier als een groote groep genoemd mogen worden. Meer naar Honthorst aarden zijn broer Willem van Honthorst (1594 of 1604—1666), (Cat. 113, afb. 30), R. J. van Niewael, Abraham Willaerts (1603—1669) (Cat. 226, afb. 31) en J. C. van Loenen, terwijl Bijlert eerder in den trant van Moreelse schildert (Cat. 52). Bernard Zwaerdecroon (1617—1654) volgt beiden. In zijn charmant portret, voorstellende twee kinderen in een landschap (Cat. 242), volgt hij in opvatting der compositie het decoratieve genre van Honthorst, wien hij ook in schildertrant nabijkomt, terwijl de costumeering der kinderen als herder en herderin de herinnering van Moreelse niet kan uitwisschen. Een schilder als Jan van Wyckersloot, die in het derde kwart van de XVIIde eeuw in Utrecht werkte, toont zich een waardig navolger van de Honthorstsche traditie in de beide portretten van de heeren van Velthuysen van 1665 (Cat. 239 en 240). Misschien is ook verband te leggen tusschen Honthorst en een schilder, die in Utrecht geheel op zich zelf staat, daar hij zich eerst in latere jaren hier vestigde, n.l. Cornelis Jonson van Ceulen de Oude, die door zijn verblijf te Utrecht van 1652 tot zijn dood toe in 1661 tot de Utrechtsche schilderschool mag gerekend worden. Zijn kunst is geheel op Van Dyck geïnspireerd, dien hij als hofschilder van den koning van Engeland van nabij moet hebben bewonderd. Het Museum bezit drie prachtige portretten van hem uit de jaren 1650 en 1651, reeds in Holland gemaakt (Cat. 118—120, afb. 32).

De kunst van Caspar en Constantijn Netscher in de tweede helft van de XVIIde eeuw is ook niet ongemerkt aan de Utrechtsche schilderschool voorbijgegaan. In de portret-

ten van Reynier de la Haye, Michiel Gillig (Cat. 86, 87), J. v. Haensbergen (1642—1705), (Cat. 93, afb. 60), en Gerard Hoet (1648—1733) is het type van het Nederlandsche portret uit dien tijd gedocumenteerd. Zij worden gekenmerkt door kleiner formaat, bij voorkeur ovaal, precieuse porceleinachtige gelaatschildering met een helder coloriet in de kleurige kleeding van die dagen, terwijl de achtergrond, veelal met drapeering van bonte zijden gordijnen of gobelins, of met een landschap in avondstemming, den rijkdom van kleuren ondersteunt.
De portretschilders der XVIIIde eeuw Quinkhard (Cat. 151—153), Colasius (Cat. 56) en Velthoven behooren, hoewel zij van Utrechtsche herkomst zijn en ook veel hier hebben gewerkt, toch meer tot de algemeene Nederlandsche dan tot de speciale Utrechtsche kunstenaars. De XIXde eeuw ten slotte brengt portretten van Utrechtsche meesters als Christiaan van Geelen, vader en zoon, Jonxis, Kieft, Mourot, de Poorter en P. C. Wonder, van wie eigenlijk alleen de beide laatsten meer beteekenis hebben (Cat. 83, 122, 124, 137, 149—150, 231—233).

Het landschap heeft in de Utrechtsche schilderkunst van de XVIIde eeuw steeds een belangrijke plaats ingenomen en vertoont in de eerste helft dezer eeuw tweeërlei aspect, dat gedurende de volgende decenniën gehandhaafd blijft.
Uit het Manierisme van het laatst der XVIde eeuw en uit de Vlaamsche kunst onder leiding van Frans Florisz is als het ware de landschapschilderkunst in de Noordelijke Nederlanden geïmporteerd. Omstreeks 1600 heeft het Vlaamsche landschap zich in de kunst zelfstandig gemaakt en ontwikkelt zich in eerste instantie als het romantische boschlandschap. Jan Brueghel, Gillis van Conixloo, Abraham Govaerts, Adriaen Stalbemt, Paulus Bril, David Vinckeboons, Josse de Momper, Abr. Keirincx o.a., zij hebben allen dit genre beoefend en ten deele het ook in Holland verspreid. Vinckeboons en Roelant Savery (1576—1639) vestigden zich aanvankelijk in Amsterdam, doch de laatste werd door Keizer Rudolf naar Praag geroepen en bereisde Tyrol om aldaar het berglandschap te bestudeeren. Dit is

van beslissenden invloed op zijn kunst geweest en daaraan zijn zeker zijn heroische landschappen te danken, die hij menigmaal stoffeerde met dieren en vogels, gegroepeerd om de mythologische figuur van Orpheus, die door zijn spel alle dieren des wouds tot zich lokt (Cat. 162, afb. 13). Roelant Savery, die zich in 1619 in Utrecht vestigde, heeft hier groot succes gehad.

Vermoedelijk onder invloed van deze Vlamingen te Amsterdam is het werk van Gilles Claesz. d'Hondecoeter († 1638) ontstaan, dat zich ten nauwste bij de kunst van Savery aansluit. Hij is eveneens uit Antwerpen afkomstig, woonde in 1602 te Utrecht, maar reeds in 1610 te Amsterdam, waar hij ook in 1638 gestorven is. Hij concentreert zich meer dan Savery op het landschap zelf, waarin een phantastische belichting hem boeit, terwijl de dieren daarin een veel minder opvallende plaats innemen (Cat. 101—103, afb. 12). In deze composities vervalt Hondecoeter echter in herhalingen; daarentegen toont hij veel meer reëel talent in een klein heuvellandschapje met koeien (Cat. 104), dat hem vermoedelijk uit eigen aanschouwing tot nauwkeuriger studie en waarneming noopte.

Als een voortzetting van het geheroiseerde landschap zou men de kunst van Herman Saftleven (1609—1685) kunnen beschouwen, want door zijn reizen in het hooggebergte en in de bergstreken langs den Rijn en Neckar, vond hij, evenals Savery, voor zijn kunst de naturalistische uitbeelding van het gegeven, dat, zooals het door de Vlamingen in het begin van de XVIIde eeuw was gelanceerd, moest doodloopen. Saftleven's rivier- en berglandschappen, die hij tot in hoogen ouderdom maakte, getuigen van een fijne observatie en levendige weergave van alle bedrijvigheid, die zich in de dorpen aan den oever der rivieren afspeelt (Cat. 157—160, afb. 44). Herman Saftleven is in Utrecht een zeer populaire figuur geweest; dit is o.a. gebleken uit een inventaris van 1651 van de verzameling van Willem Vincent Baron van Wyttenhorst, die niet minder dan achttien schilderijen van Saftleven bezat [1]).

Adriaen Bloemaert, de jongste zoon van Abraham Bloemaert, heeft in den trant van Saftleven geschilderd. Hij

---

1) C. H. de Jonge, „Utrechtsche schilders der XVIIde eeuw in de verzameling van Willem Vincent, Baron van Wyttenhorst", in Oudheidkundig Jaarboek, 1932.

bereisde eerst Italië en daarna schijnt hij geruimen tijd in Salzburg geschilderd te hebben in dienst van een kunstmaeceen „Benedictus", zooals Houbraken vertelt. Zijn kunst is niet van groot belang, hij herhaalt geregeld zijn motieven van bergachtige landschappen met rivieren, waarin hij eenige kleurige figuurtjes plaatst. Toch is zijn werk niet onverdienstelijk, goed gecomponeerd en aangenaam van coloriet. In tegenstelling met zijn vader en broers teekent hij zich geregeld „Blommaert" (Cat. 18, 19, afb. 53).

Tot de leerlingen van Herman Saftleven behoort o.a. Jan van Bunnick (1654—1727), die in de XVIIIde eeuw de uitlooper van deze kunst is (Cat. 46, afb. 62).

In tegenstelling met het Vlaamsche landschapstype is het daarna wederom Italië, dat een nieuwe visie brengt. Hiervoor zijn allereerst twee namen te noemen: Jan Both (1618?—1652) en Cornelis van Poelenburgh (1586—1667), die opnieuw school gevormd hebben tot het einde van de XVIIde eeuw. Het geïtalianiseerde landschap geeft als grondschema het naturalistische beeld, maar het is de belichting, die daarin de voornaamste rol speelt en het volkomen idealiseert. Dit vormt de grootste tegenstelling met het Hollandsche landschap van Hobbema, Ruysdael, van Goyen, die vóór alles de atmospherische stemming van het oogenblik zoeken.

Jan Both, die met zijn broer Andries Frankrijk en Italië bereisde, was van 1635-1641 te Rome en Venetië. In Italië moet hij den invloed ondergaan hebben van de landschapskunst der Caracci en van Nicolaas Poussin, die te Rome werkte, maar meer nog vond hij in het harmonische ideaallandschap van Claude Lorrain de beantwoording van zijn eigen streven. Dit streven tracht hij in zijn kunst te verwezenlijken en daarin is hij menigmaal voortreffelijk geslaagd (Cat. 32—34, afb. 54).

Zijn composities van begroeide heuvellandschappen met hoog geboomte en breeden doorkijk op een haven of een meer aan lager gelegen oevers, zijn eenvoudig en natuurgetrouw; langs de wegen gaan boerenwagens in diepe karresporen, begeleid door eenige voerlieden. Het is de belichting, die dit eenvoudige gegeven belangrijk moet maken en dat inderdaad ook doet door de wijze, waarop hij elke kleine boomgroep, elk detail in de juiste atmosphe-

rische belichting weet te plaatsen. Jan Both is een conscientieus kunstenaar: meermalen bestaan zijn landschappen in prent, waaruit zijn uitvoerige werkwijze blijkt.
Een veelzijdiger, maar minder diepgaand kunstenaar is Cornelis van Poelenburgh. Hij moet in de jaren na 1650 een belangrijke rol in de Utrechtsche kunstwereld gespeeld hebben. Daar hij, wat zijn leeftijd betreft, tot de wat oudere generatie behoort — hij is in 1586 geboren —, is hij ook leerling van Abraham Bloemaert geweest. Geheel in diens trant en vrij onpersoonlijk is het kleine triptiekje met de voorstelling van de „Aanbidding van de Herders" en de „Annunciatie", dat in 1656 in de verzameling van Baron van Wyttenhorst kwam [1]). Naar den stijl te oordeelen moet het in Poelenburgh's leertijd bij Bloemaert zijn vervaardigd, dus vóór 1617, daar hij in dat jaar naar Rome gaat, waar hij vijf jaren blijft. In 1626 is hij te Utrecht terug; in 1637 is hij in Londen, maar daarna wordt hij een hoofdfiguur in het Utrechsche kunstleven; in de jaren 1649 en volgende komt hij meermalen als overman en deken van het Utrechtsche Schilderscollege voor. Ook hij stond bijzonder in de gunst van den kunstmaeceen Willem Vincent Baron van Wyttenhorst, die hem in de jaren 1648 tot 1651 opdracht gaf tot het maken van een reeks familieportretten [2]). Het zijn kleine vierkante portretjes, alle gelijk van compositie en coloriet met geringe variatie in de houding der handen, zorgvuldig geschilderd, maar monotoon. De inventaris vermeldt er negentien, waarvan er zestien zijn bewaard gebleven in de collectie van Gräfin Fürstenberg—Herdringen, Schlosz Herdringen in Westphalen. In ditzelfde formaat schilderde hij het portret van Jan Both (thans bewaard in dezelfde collectie), dat fraaie qualiteiten vertoont. In den stijl doen deze schilderijtjes het meest aan Honthorst denken, maar in de veelvuldige herhaling van hetzelfde thema zien we toch ook, dat Cornelis van Poelenburgh van nature geen portretschilder is, al heeft hij zich handig van de opdracht gekweten. Zijn werkelijk talent is het landschap, zooals uit talrijke werken blijkt. Deze zijn geheel geitalianiseerd; naar het toen voorgeschreven program zijn het veelal heuvellandschappen met Romeinsche ruïnes, aan den voet waarvan waterpartijen, waarin badende vrouwen zijn afgebeeld. Dit

1 en 2) C. H. de Jonge o.c. met afbeelding.

thema is herhaaldelijk door Poelenburgh geschilderd (Cat. 146, afb. 52). Opvallend voor Poelenburgh is de krachtige structuur van het landschap met een fijn porceleinachtig coloriet in de figuren en in de wolkenschildering, waartegen het werk van vele zijner volgelingen, zooals Breenbergh en Jan van Haensbergen, zwakker afsteekt.

Zoowel Jan Both als Poelenburgh hebben school gevormd; hier mogen genoemd worden: Willem de Heusch (1625—1692), (Cat. 99, afb. 55), Jacob de Heusch (1657—1701) en Horatius de Hooch (Cat. 116, afb. 51).

Een variatie, die nochtans van hetzelfde landschapstype uitgaat, vormen de schilderijen van Jan Baptist Weenix (1620—1660), (Cat. 225, afb. 47), Dirck Stoop (1618—1686), (Cat. 180, afb. 45) en Herman van Lin (Cat. 129, afb. 48). Zij allen voegen aan hun landschappen een groepeering van ruiters en paarden toe, waardoor het stemmingsvolle landschap eerder vervangen wordt door een kleurig landelijk tafereel.

Aansluitend bij deze groep, die min of meer met het landschap verbonden, zich toch sterk tot het genre aangetrokken voelde, zou men enkele genreschilders kunnen noemen, die in de Utrechtsche schilderschool elk een eigen karakter vertoonen. Het zijn Andries Both, Maerten Stoop, Justus van de Nypoort, Jacob Duck en Nicolaus Knupfer.

Behalve Andries Both (1608?—1641) is geen hunner in Italië geweest. Van Both, die reeds op 32-jarigen leeftijd in Venetië stierf, weten wij niet of de Italiaansche kunst hem sterk beïnvloed heeft. Zijn werken zijn uiterst zeldzaam en uit wat wij van hem kennen vóór 1636, zou men hem eerder als boerenschilder op de manier van Ostade kunnen qualificeeren. In het gesigneerde schilderijtje van 1634 in het Museum (Cat. 31, afb. 36) is hij de uitgesproken vertolker van dit genre, van wien men zelfs niet veel anders zou meenen te moeten verwachten. In zijn coloriet is hij echter bijzonder harmonieus en oorspronkelijk.

Maerten Stoop is slechts 27 jaar oud geworden (1620-1647). Weinig werken zijn van hem bekend. Hij was genreschilder en beeldt bij voorkeur volksmenigten en eenvoudige boerenlieden af in een landschap, dat aan het Italianisee-

rende landschap herinnert, maar dat slechts in vage aanduiding is aangegeven. Voornamelijk concentreert hij zich op de groote groepen figuren, hetzij in een kermistafereel, hetzij, zooals in het schilderij van het Museum (Cat. 181, afb. 46) op een groep met St. Maarten als hoofdpersoon, die in kleurige kleeding op een schimmel gezeten, omringd wordt door een schare van blinde en kreupele ongelukkige lieden. Hij is evenals Andries Both te jong gestorven om zijn kunst bepaaldelijk in de Utrechtsche school aan te duiden, doch met Andries Both, wiens kunst hij nabij komt, en Justus van de Nypoort (1625—na 1692), (Cat. 138), zou men in hem den vertegenwoordiger van het volkstafereel kunnen zien.

Jacob Duck's leven (1600—na 1660) is misschien niet voldoende bekend om de ontwikkeling van zijn kunst precies te kunnen nagaan. Aanvankelijk leerling van Droochsloot is hij van 1630—1632 meester in het Utrechtsche gilde. Hij blijft tot 1646 in Utrecht en komt tusschen 1656 en 1660 in Den Haag voor. Zijn werk bepaalt zich tot het genrestuk: wachtlokalen met krijgslieden, stallen met officieren en paarden, waarin hij vooral de zwierig gekleede officieren tegenover het ruwere krijgsvolk doet uitkomen. Zijn werk is zeer ongelijk. Zelden zal hij zich echter tot zulk een volmaaktheid geconcentreerd hebben als in het schilderijtje: „De Strijkster" (Cat. 78, afb. 37). In de indirect verlichte keukenruimte is de sfeer van het zorgvuldige bezig-zijn der strijkster volkomen uitgedrukt. Het stukje is in lichtbruin coloriet gehouden, waartegen het helder roode jak van de vrouw kleurig afsteekt. Wijst dit typisch Hollandsch genrestukje ook in verband met zijn ander werk op een invloed buiten Utrecht, die vermoedelijk in Leiden in de kunst van Gerard Dou, van Mieris en Metsu is te zoeken?

Nicolaus Knupfer (1603-na 1654) is een zelfstandige figuur in de Utrechtsche schilderswereld. Te Leipzig omstreeks 1603 geboren, komt hij naar Utrecht en is in 1630 leerling van Abraham Bloemaert. In 1637 komt hij nog eens als „Passant" in het Utrechtsche Gilde voor. Uit dezen tijd dateert een uiterst merkwaardig schilderij van hem: „Het Contentement" in het Museum te Schwerin [1]), dat hij in

1) C. Willnau, „Von Elsheimers Contento zu Knüpfers Contentement" in Zeitschrift für bildende Kunst, 1931.

samenwerking met Jan Both (landschap) en Jan Weenix (dieren) gemaakt heeft. Hoewel hieruit een samenwerking met andere Utrechtsche schilders spreekt, is hij toch geheel zich zelf in de talrijke bijbelsche en mythologische schilderijen, die er van zijn hand zijn en die uitsluitend den inhoud van zijn oeuvre uitmaken. Het verband tot Italië vormt bij Knupfer Elsheimer en in Utrecht vermoedelijk Hendrick Goudt, die in zijn graphisch werk zijn vereering voor de kunst van Elsheimer heeft neergelegd.
Het Centraal Museum bezit van hem een gesigneerd schilderijtje van 1654, voorstellende het „Huwelijk van Tobias en Sara" (Cat. 125), dat daarom zoo merkwaardig is, omdat Jan Steen, wiens leermeester Knupfer is geweest, later een zelfde compositie heeft geschilderd. Dus ook hier een contact met Leiden, dat op de beteekenis van de Utrechtsche schilderschool een bepaald licht werpt.

Het stilleven in de Utrechtsche schilderschool onderscheidt zich van de andere uitingen daarin, dat het niet door de Italiaansche kunst werd geïmporteerd of beïnvloed. Toch is het niet in Utrecht zelf ontstaan. Vlaamsche schilders als Jan Brueghel en Roelant Savery hebben behalve het romantische boschlandschap ook bloemstukken geschilderd, die tot de rijkste en fijnst genuanceerde composities uit de vroege XVIIde eeuw behooren. Ook Ambrosius Bosschaert uit Antwerpen afkomstig en daarna in Middelburg werkend, is door zijn vestiging in Utrecht aanleiding geweest, dat de bloemenschildering in Utrecht zoo'n dankbare navolging vond. Zijn beide zoons Ambrosius Jr. en Abraham hebben eveneens bloemstukken geschilderd [1]). Hun werk is niet altijd gemakkelijk uit elkaar te houden. Men mag aannemen, dat Ambrosius Bosschaert Sr. zijn werk teekende met het dooreengevlochten monogram AB; de beide zoons teekenen slechts A. Bosschaert. Uit archivalia is het mogen gelukken althans eenige vastheid in de dateering van hun levens en werken te krijgen. Het werk van den vader staat ongetwijfeld bovenaan in qualiteit. Gedateerde stukken komen voor van 1609—1620. Het zijn alle zorgvuldig opgebouwde composities: op een tafel staat een glazen of blauwe porceleinen vaas, waarin een hoog,

1) A. Bredius, „De bloemschilders Bosschaert", in Oud-Holland 1913.

bont en vol bouquet is geschikt; in den rijkdom der verschillende bloemen valt vooral de bontgestreepte tulp op, de modebloem uit de vroege XVIIde eeuw. Een enkele maal stelt Ambrosius Bosschaert het bouquet in een nis; de gelukkigste oplossing, die hij voor deze compositie gevonden heeft is wel het prachtige schilderij in het Mauritshuis, dat van de donkerbeschaduwde nis uit, uitzicht geeft op een panoramalandschap onder helderen blauwen hemel, waartegen het bonte bouquet merkwaardig kleurrijk afsteekt. Vergelijkt men hiermede het werk van zijn zoon Abraham (van Ambrosius Jr. is met zekerheid geen enkel werk aan te wijzen), dan is in de gedateerde composities van 1635 en 1643 een verslapping ten opzichte van de schilderijen van zijn vader waar te nemen (Cat. 30, afb. 16). In groote monotonie schikt hij steeds in hetzelfde groene glazen karafje een kleine bouquet bloemen, eveneens voornamelijk bontgestreepte tulpen; de schildering ervan is evenwel voorbeeldig, natuurgetrouw en met groote liefde gedaan. Het is echter slechts de constante herhaling van een en hetzelfde thema.

Gevarieerder is het werk van Roelant Savery. Reeds uit zijn vroegen tijd bezit het Museum een klein bloemstuk, 1601(4?) gedateerd (Cat. 161). Ook hij heeft hier een nis als achtergrond gekozen en op het steenen vloertje, waarop eenige hagedissen kruipen, zijn bont bouquet geplaatst, dat losser en onsymmetrischer is geschikt, dan ooit bij Bosschaert het geval was. Ook het kapitale stuk (Cat. 163, afb. 14) van 1624 is fijner van bloemsorteering, terwijl er meer veldbloemen en fijn gebladerte tusschen de tulpen, irissen en rozen zijn gestoken. De talrijke kleine dieren en vogels, die onder de vaas zijn gegroepeerd geven den dierenschilder, die Savery was, tevens het plezier van de opsmukking van deze compositie.

Onder de leerlingen van Ambrosius Bosschaert Sr. is vooral bekend Balthasar van der Ast (vóór 1590—na 1656), doch deze heeft zooals zoovelen zijner tijdgenooten zich niet beperkt tot het bloemstuk, maar in zijn composities gezocht naar een combinatie van bloemen en vruchten. De bouquetten in groene glazen vazen worden stijfjes naast de tinnen borden of blauwe porceleinen schalen met vruchten op tafel gezet; hij tracht de leege plekken aan te

vullen door er losse bloemen of prachtige schelpen neer te leggen (o.a. Amersfoort, Bloklandsgasthuis). Eerst de volgende generatie zal dit inventaris-achtige groepeeren weten te overwinnen. Een goed voorbeeld van Van der Ast's werk bezit het museum in het „Vruchtenstilleven" van 1623, waarin zijn technisch en coloristisch kunnen goed tot zijn recht komt (Cat. 2).
Van der Ast is o.a. de leermeester geweest van Jan Davidsz de Heem (1606—1684), die de synthese voor de compositie van het bloemen- en vruchtenstilleven gevonden heeft. Ondanks zijn kort verblijf te Utrecht, waar hij na zijn eersten leertijd eerst weer na 1669 voorkomt, terwijl hij 1626—1632 te Leiden en na 1636 jaren lang te Antwerpen woonde, had hij te Utrecht vele navolgers. Tegenover de kunst van Bosschaert en de zijnen is het werk van Jan Davidsz de Heem barok.
Reeds de simpele bloemenvaas op tafel of in een nis geplaatst wordt veel weelderiger gevuld en ook vrijer geschikt. Een ordelooze schikking van anjers, korenaren, kersen (Berlijn, Kaiser Friedrich Museum) geeft grooter levendigheid in de compositie, terwijl de belichting door een zijraam en een zware draperie van een gordijn achter de bloemvaas de beantwoording van allerlei nieuwe eischen van licht en reflex e.d. vraagt. Onder invloed van de kunst van Daniël Seghers te Antwerpen maakt hij zijn trossen bloemen en vruchten dikwijls dienstbaar als omlijsting van een Madonnafiguur of gouden kelk met hostie (Weenen, Staatsmuseum), en hieruit zijn de volle barokke vruchtfestoenen en guirlandes voortgekomen, die aan kleurige linten vóór een nis opgehangen, het stijfgeordende tafelstilleven vervangen (Cat. 98, afb. 40). Maar hiermede is de Heem's phantasie niet uitgeput. Evenals zijn vader David de Heem (omstreeks 1570—1632), (Cat. 97, afb. 39), arrangeert hij op tafels rijke groepeeringen van schalen, manden en borden met vruchten, gebak, kreeften, oesters, enz. — het motief laat zich eindeloos uitbreiden — met toevoeging van gedrapeerde tafellakens, gouden schroefbekers, waarop de groene roemer prijkt, of lange fluitglazen, die in de volle warrelige horizontale compositie een welkom verticaal vormen. Om deze verticale noot te kunnen herhalen worden meermalen spanen of fluweelen

doozen op de tafel geplaatst en een zware draperie dient als achtergrond. Maar ook dit gegeven heeft Jan Davidsz de Heem weten te verrijken door het te gebruiken als „tooneelgordijn", dat opengeschoven, een doorkijk geeft op een boschrijk landschap. En ten slotte was het slechts een kleine variatie om de weelderige bossen van vruchten — en nu ook groenten in koperen emmers — in het landschap neer te leggen. Dit is de rijkdom van gegevens, die Jan Davidsz de Heem voor het stilleven heeft gebracht. Geen wonder, dat zijn kunst navolging vond.

In Jacob Marrellus (1614—1681), Michiel Simons († 1673), Abraham Mignon (1640—1679) en Maria van Oisterwijck (1630—1693) vinden we volgelingen van zijn vroege en late kunst. Van de eerste drie schilders bezit het Museum goede voorbeelden (Cat. 130, afb. 15; Cat. 179, afb. 41; Cat. 131—132, afb. 42).

Behalve het materieele stilleven van de „gedekte tafel" heeft De Heem ook een enkel maal het meer geestelijke tafereel van boeken en instrumenten bestudeerd. Oude vergeelde boeken in perkamenten banden of met omkrullende bladen op een stapel dooreengelegd vormen met een viool de nieuwe studie voor vorm en coloriet (Mauritshuis, Cat. 613). Deze composities bleken een attractie ter navolging van menig schilder. O.a. heeft J. H. van Zuylen in dezen trant een voortreffelijk stilleven geschilderd met een bokaal op gedreven zilveren voet, zakelijk, bijna nuchter van waarneming, maar fraai in de combinaties van zilveren, grijze en bruine tinten (Cat. 241, afb. 38).

Melchior d'Hondecoeter (1636-1695), die zoowel om zijn afkomst als om zijn leerschool bij zijn vader Gijsbert en Jan Baptist Weenix tot de Utrechtsche school te rekenen is, al heeft hij ten slotte slechts korten tijd te Utrecht gewoond, is de schilder van dieren en planten in het landschap. Men kan zien, dat hij uit de Vlaamsche school komt, maar toch heeft hij aan deze opvatting een geheel andere wending gegeven. Niet het romantische boschlandschap is zijn entourage, maar het park eener buitenplaats of een hoenderhof, terwijl hij bij voorkeur gevleugelde dieren en vooral ook hun onderlingen strijd schildert: zwanen, eenden, hanen en kalkoenen in een gevecht gewikkeld, pauwen met groote gracie pronkend op terrassen.

Telkens weet hij in de rijke variatie van het pluimgedierte een nieuw pronkstuk in kleurige pracht te scheppen. Zoo werden zijn werken tot de beste barokke decoratiestukken van de XVIIde eeuw. Het Museum bezit van hem een fraai klein schilderij (Cat. 106, afb. 56), dat wel zijn schilderwijze in alle zorgvuldigheid aantoont, maar als compositie niet karakteristiek voor den zwierigen meester is. Slechts een een enkel maal heeft hij bij wijze van stilleven dood wild geschilderd (o.a. Brussel, Museum) en merkwaardig genoeg in deze uitbeelding meer navolging gevonden dan in zijn sierlijke diertafereelen. Tot zijn beste leerlingen behoort Jan Weenix, die aanvankelijk het werk van zijn vader Jan Baptist Weenix navolgde, maar ten slotte zijn eigen stijl vond in de school bij Melchior d' Hondecoeter, dien hij in grootschheid van compositie en in gracie van schildering menigmaal zeer nabij komt. Ook Abraham Mignon heeft in afwisseling tot zijn bloemstukken dood gevogelte geschilderd (o.a. Berlijn en Frankfort) en daarin een gelijken kleurenrijkdom weten te bereiken. Ook hoort bij deze groep de uit Schotland afkomstige schilder William Gowe Ferguson (1632—na 1695), die zeer onder den invloed van de kunst van Jan Weenix staat. Hij woonde in de jaren 1648—1651 te Utrecht, later in Den Haag. Het Museum bezit een fraai schilderij van zijn hand (Cat. 81). Ten slotte is ook het vischstilleven door enkele Utrechtsche schilders uitgebeeld. Marcus Ormea en zijn zoon Willem († 1673) waren de eersten, die dit genre gaven. Willem schilderde meestal in samenwerking met de haven- en zeeschilders Adam (1577—1664) en Isaac Willaerts (1620—1693), in dien zin, dat hij in hun strandgezichten met visschersschuiten op den voorgrond de visch als stilleven schilderde.

De Ormea's en Willaerts hebben zich echter in hun kunst niet boven een middelmatige qualiteit kunnen verheffen (Cat. 145, 227-230, afb. 57). Van meer beteekenis is Jacob Gillig (1636—1701) als schilder van vischstillevens. Hij komt niet in het Utrechtsche gilde voor en staat in zijn kunst geheel op zich zelf. Bij manden, fuiken en netten legt hij een aantal visschen bijeen, die hij in hun verscheidenheid karakteristiek weet weer te geven. Beter zijn de composities, waar geen achtergrond van strand of zee in is opgenomen.

Onwillekeurig zijn zijn werken wat monotoon, doch daartoe geeft het onderwerp ook wel aanleiding. Het Museum bezit twee schilderijen van hem die een uitstekend beeld van zijn kunst geven; een er van draagt het jaartal 1687 (Cat. 84, afb. 58).

Geheel inheemsch is de kunst der schilders van het stadsgezicht, die ook in Utrecht een zekere populariteit genoten hebben. Joost Cornelisz. Droochsloot (1586—1666) was de bekendste onder hen. Hij heeft het stadsbeeld meermalen gebruikt voor historische voorstellingen o.a. het afdanken van de Waardgelders op de Neude in 1618 (Cat. 68 en 70), of het beleg van het kasteel Vredenburg in 1577 (Cat. 73), waarbij hij zich wel nauwgezet aan de topographie hield, maar toch door onjuiste afmetingen en perspectieven een verkeerd en te groot beeld gaf van Utrechts pleinen en straten. Zijn phanthasielandschappen dienen hem tot uitbeelding van bijbelsche verhalen; ook schilderde hij landelijke dorpsstraten met boerenbevolking evenals zijn zoon Cornelis (1630—?), die den vader met zwakker talent in dit ééne genre navolgde (Cat. 65). Joost Cornelisz heeft zich een enkel maal boven het middelmatige weten te verheffen, zoo o.a. in de „Plundering van een dorp" van 1626 (Cat. 69) en vooral in het „Gezicht op de Ganzenmarkt en de Stadhuisbrug" (Cat. 76, afb. 19), dat een levendig en kleurig stadsbeeld geeft.
In het midden van de XVIIde eeuw heeft het Stadsbestuur blijkens een post in de Kameraarsrekening ook opdracht tot het schilderen van een stadsgezicht gegeven. Hieraan danken we het „Gezicht op het kasteel Vredenburg met omgeving" (Cat. 184), dat Willem v. Swaenenburgh, van wien wij anders weinig werk kennen, in 1658 maakte. Dit schilderij is vermoedelijk een copie van hetzelfde stadsbeeld uit de tweede helft van de XVIde eeuw (Cat. 198). Behalve dit voor Utrecht historische punt behoort ook tot de schilderachtige plekken der stad in vroegen tijd allereerst de Stadhuisbrug met de oude huizen Hasenberch en Lichtenbergh en de doorkijk op de Vischmarkt met den Dom. Dit gedeelte is dan ook herhaaldelijk in beeld gebracht. Het geschiedde o.a. nog in 1663, toen Adriaen Honich († na 1673) voor een schilderij met deze voorstelling *f* 40

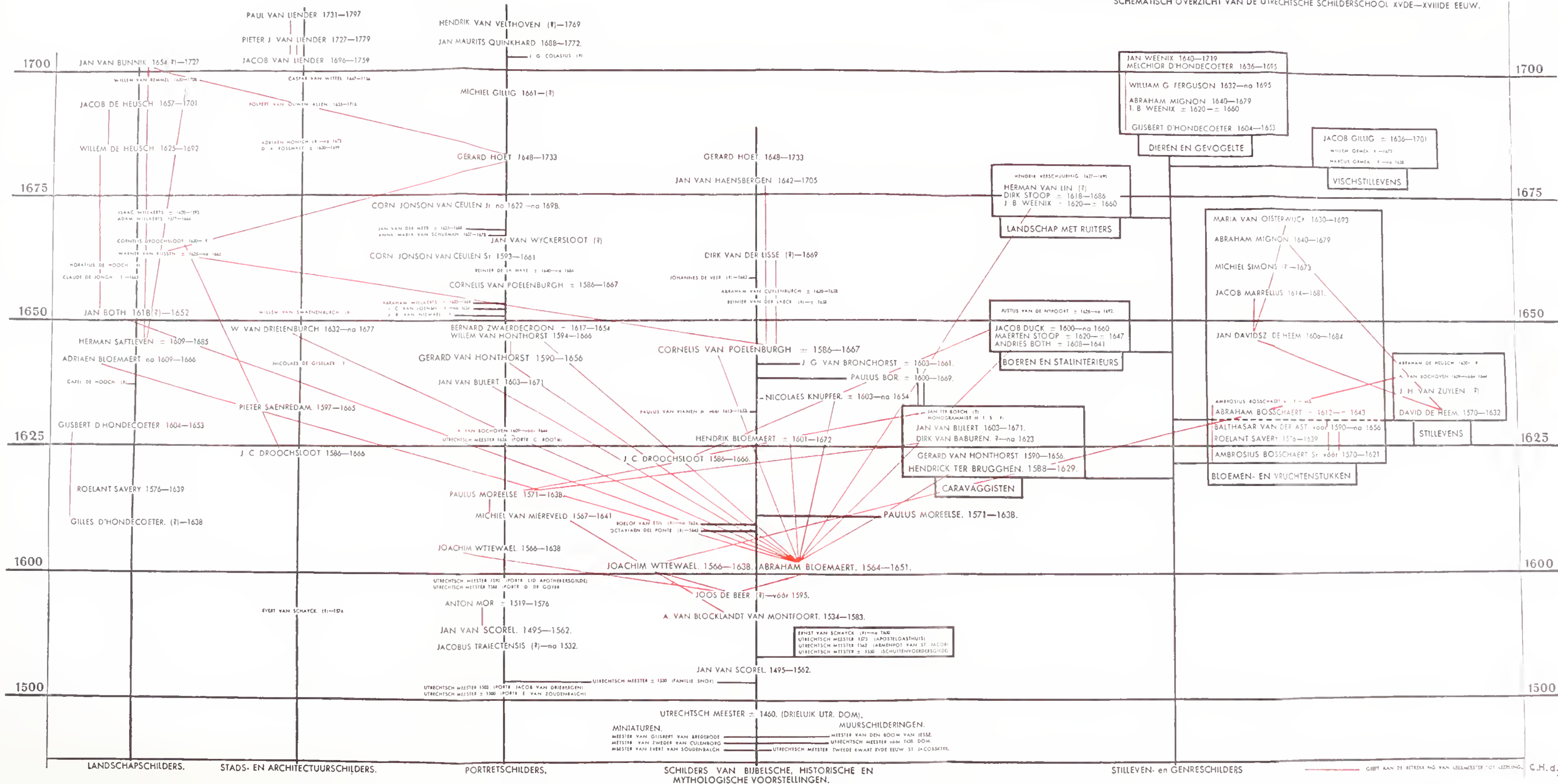
van het Stadsbestuur ontving (Cat. 107). Het is een minutieus schilderij, waarop als typische bijzonderheid op het plaveisel van het plein een windroos in gekleurde steenen voorkomt.
Behalve Stadhuisbrug en Dom zijn ook de Stadspoorten tot ver in de XIXde eeuw om de fraaiheid van het stadsbeeld met de omgeving van de singels geschilderd. Het vroegste schilderij in dit genre is de Wittevrouwenpoort door W i l l e m v a n D r i e l e n b u r g h (1632—na 1677), uit het midden van de XVIIde eeuw (Cat. 64). Drielenburgh is beter schilder dan de hiervoor genoemden. Aanvankelijk leerling van Abraham Bloemaert en later van Jan Both, heeft hij zich niet alleen tot de preciese navolging van de topographie bepaalt, maar ook stemming weten te geven aan de omgeving van de Wittevrouwenpoort met den singel.
Tot de latere XVIIde-eeuwsche stadsschilders mogen hier volledigheidshalve genoemd worden F o l p e r t v a n O u w e n A l l e n (1635—1715, die vóór 1674 een gezicht in de Korte Nieuwstraat schilderde met uitzicht op den Dom (Cat. 1) en D o m i n i c u s A m b r o s i u s R o s e m a l e (1620—1699), van wien het Museum een „Interieur van de St. Antoniuskapel der St. Janskerk" bezit (Cat. 154).
In de XVIIIde eeuw behoort de familie van Liender tot de bekende schilders van het Utrechtsche stadsgezicht. Vooral P i e t e r J a n v a n L i e n d e r, (1727—1779), die in 1760 de Regentenkamer van het Diaconieweeshuis met groote geschilderde behangsels versierde, heeft herhaaldelijk het gezicht op den Dom, zoowel van de Stadhuisbrug als van de Oude Gracht af geschilderd. Terwijl hij in de behangsels meer zijn phantasie laat gaan, wat de topograhie betreft, zijn de schilderijen in het Museum (Cat. 127, 128, afb. 63, het laatste gedateerd 1764) van groote juistheid en typisch XVIIIde-eeuwsch coloriet. De XIXde eeuw vindt in schilders als R e i n i e r C r a e y v a n g e r, W. A. H a a n e b r i n k, R. A. H a a n e n, C. v. H a r d e n b e r g h en P. G. V e r t i n de voortzetting van dit genre (Cat. 57—59, 90, 91, 95 en 496, 497).

Tot de a r c h i t e c t u u r s c h i l d e r s in Utrecht behoort eigenlijk in de XVIIde eeuw alleen N i c o l a e s d e G i-

s e l a e r, die tusschen 1616 en 1654 in Utrecht voorkomt. Van zijn leven en opleiding is weinig bekend, maar zijn werk wijst uit, dat hij de architectuurstukken van Bartholmeus van Bassen en Dirck van Deelen bewonderd moet hebben. Het kerkinterieur, dat het Museum van hem bezit (Cat. 88, afb. 17), heeft het karakter van deze stukken: een grootsch kerkgebouw in Gothischen en Renaissance stijl met veel ornament aan de pilasters van een rijk versierd voorportaal, terwijl onder een verschillenden lichtinval in de kerk vooral de aandacht gevraagd wordt voor de structuur van het gebouw, meer dan voor de atmospheer.
Ten slotte is P i e t e r J a n s z. S a e n r e d a m (1597—1665) de architectuurschilder, die bij nauwkeurige topographische weergave zijn werk tot hooge kunst weet op te voeren. Eigenlijk is hij een Haarlemsch schilder, maar geboeid door de architectonische pracht van de Utrechtsche kerken, met name van den Dom en de Mariakerk, heeft hij herhaaldelijk in Utrecht gewerkt, in 1636 voor geruimen tijd. Uit deze jaren dateeren zijn bijzonder fraaie teekeningen (Topographische atlas, Gemeente-Archief, Utrecht), die eigenlijk voor zijn stijl beslissend zijn, want vele van zijn schilderijen (o.a. de Mariakerk in de collectie Nienhuys te Bloemendaal en het Interieur van de St. Catharijnekerk (Tent. Nederl. Kunst te Londen, 1929, Cat. 72) vertoonen in hooge mate dezen teekenstijl, die gepaard gaat met een helder, bijna strak en ongeschaduwd coloriet en aan deze werken een nuchter, maar bijzonder opvallend en aantrekkelijk karakter geeft. De beide schilderijen uit de veertiger jaren, die het Centraal Museum bezit (Cat. 155 en 156, afb. 18) zijn wat zwaarder van compositie en toon met een grooter verscheidenheid van licht en donker in de schepen der kerken, waardoor een stemmingsvoller effect wordt verkregen en de architectuurstudie niet zoozeer naar voren treedt.

Hiermede is in groote trekken de ontwikkeling der Utrechtsche schilderschool aangegeven; daaruit is gebleken, dat in de XVIde eeuw Utrecht deel uitmaakt van de algemeene Nederlandsche schilderkunst, waarin de persoon van Jan van Scorel vooral uitblinkt, terwijl in de XVIIde eeuw de Utrechtsche schilderkunst in Nederland een eigen karakter krijgt. In dit kort bestek kon op den persoonlijken stijl der

talrijke meesters niet nader worden ingegaan; slechts grootere groepen werden aangegeven in onderlingen samenhang, waaruit de leidende figuren als Abraham Bloemaert, Hendrik Ter Brugghen, Gerard van Honthorst en Cornelis van Poelenburgh van zelf naar voren kwamen.

SCHEMATISCH OVERZICHT VAN DE UTRECHTSCHE SCHILDERSCHOOL XVDE—XVIIIDE EEUW.
1700
1675
1650
1625
1600
1500
PAUL VAN LIENDER 1731—1797
PIETER J. VAN LIENDER 1727—1779
JACOB VAN LIENDER 1696—1759
JAN VAN BUNNIK 1654 (?)—1727
JACOB DE HEUSCH 1657—1701
WILLEM DE HEUSCH 1625—1692
JAN BOTH 1618 (?)—1652
HERMAN SAFTLEVEN ± 1609—1685
ADRIAEN BLOEMAERT na 1609—1666
GIJSBERT D'HONDECOETER 1604—1653
ROELANT SAVERY 1576—1639
GILLES D'HONDECOETER (?)—1638
W. VAN DRIELENBURCH 1632—na 1677
PIETER SAENREDAM 1597—1665
J. C. DROOCHSLOOT 1586—1666
HENDRIK VAN VELTHOVEN (?)—1769
JAN MAURITS QUINKHARD 1688—1772
MICHIEL GILLIG 1661—(?)
GERARD HOET 1648—1733
CORN. JONSON VAN CEULEN Jr. na 1622—na 1698
JAN VAN WYCKERSLOOT (?)
CORN. JONSON VAN CEULEN Sr. 1593—1661
CORNELIS VAN POELENBURGH ± 1586—1667
BERNARD ZWAERDECROON ± 1617—1654
WILLEM VAN HONTHORST 1594—1666
GERARD VAN HONTHORST 1590—1656
JAN VAN BIJLERT 1603—1671
PAULUS MOREELSE 1571—1638
MICHIEL VAN MIEREVELD 1567—1641
JOACHIM WTTEWAEL 1566—1638
ANTON MOR ± 1519—1576
JAN VAN SCOREL 1495—1562
JACOBUS TRAIECTENSIS (?)—na 1532
GERARD HOET 1648—1733
JAN VAN HAENSBERGEN 1642—1705
DIRK VAN DER LISSE (?)—1669
CORNELIS VAN POELENBURGH ± 1586—1667
J. G. VAN BRONCHORST ± 1603—1661
PAULUS BOR ± 1600—1669
NICOLAES KNUPFER ± 1603—na 1654
HENDRIK BLOEMAERT ± 1601—1672
J. C. DROOCHSLOOT 1586—1666
PAULUS MOREELSE 1571—1638
JOACHIM WTTEWAEL 1566—1638
ABRAHAM BLOEMAERT 1564—1651
JOOS DE BEER (?)—vóór 1595
A. VAN BLOCKLANDT VAN MONTFOORT 1534—1583
JAN VAN SCOREL 1495—1562
UTRECHTSCH MEESTER ± 1460 (DRIELUIK UTR. DOM)
MINIATUREN
MUURSCHILDERINGEN
JAN WEENIX 1640—1719
MELCHIOR D'HONDECOETER 1636—1695
WILLIAM G. FERGUSON 1632—na 1695
ABRAHAM MIGNON 1640—1679
J. B. WEENIX ± 1620—± 1660
GIJSBERT D'HONDECOETER 1604—1653
DIEREN EN GEVOGELTE
JACOB GILLIG ± 1636—1701
VISCHSTILLEVENS
HERMAN VAN LIN (?)
DIRK STOOP ± 1618—1686
J. B. WEENIX ± 1620—± 1660
LANDSCHAP MET RUITERS
JACOB DUCK ± 1600—na 1660
MAERTEN STOOP ± 1620—± 1647
ANDRIES BOTH ± 1608—1641
BOEREN EN STALINTERIEURS
JAN VAN BIJLERT 1603—1671
DIRK VAN BABUREN ?—na 1623
GERARD VAN HONTHORST 1590—1656
HENDRICK TER BRUGGHEN 1588—1629
CARAVAGGISTEN
MARIA VAN OISTERWIJCK 1630—1693
ABRAHAM MIGNON 1640—1679
MICHIEL SIMONS (?)—1673
JACOB MARRELLUS 1614—1681
JAN DAVIDSZ DE HEEM 1606—1684
J. H. VAN ZUYLEN (?)
DAVID DE HEEM 1570—1632
ABRAHAM BOSSCHAERT ± 1612—± 1643
BALTHASAR VAN DER AST vóór 1590—na 1656
ROELANT SAVERY 1576—1639
AMBROSIUS BOSSCHAERT Sr. vóór 1570—1621
STILLEVENS
BLOEMEN- EN VRUCHTENSTUKKEN
LANDSCHAPSCHILDERS.
STADS- EN ARCHITECTUURSCHILDERS.
PORTRETSCHILDERS.
SCHILDERS VAN BIJBELSCHE, HISTORISCHE EN MYTHOLOGISCHE VOORSTELLINGEN.
STILLEVEN- en GENRESCHILDERS
C.H.d.J.

A

STEDELIJK MUSEUM

I. UTRECHTSCHE MEESTERS

XV[DE]—XIX[DE] EEUW

UTRECHTSCHE MEESTERS

XV^DE – XIX^DE EEUW

ALLEN

FOLPERT VAN OUWEN ALLEN. Gedoopt 10 September 1635 te Utrecht, gest. 27 December 1715 te Weenen. In 1675 hofschilder van keizer Leopold I, voor wien hij de hoofdsteden zijner provinciën in vogelvlucht gezien schilderde. Schilder van stadsgezichten.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 82.

1. GEZICHT IN DE KORTE NIEUWSTRAAT. Links en rechts de huizen van de Korte Nieuwstraat; op den achtergrond de Dom. Links onderaan geteekend „FVALLEN".

Doek 67 × 80. — Vóór 1674. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 320. — Het schilderij geeft den toestand van den Dom weer vóór de instorting van het middenschip in 1674.

AST

BALTHASAR VAN DER AST. Geb. vóór 1590 te Middelburg, gest. na 1656 te Delft. Vermoedelijk leerling van Ambrosius Bosschaert te Middelburg en te Utrecht. In 1619 meester in het St. Lucasgilde aldaar. Hij schenkt in 1629 een „fruytstuck" aan het St. Jobsgasthuis. Op 1 April 1631 nog te Utrecht vermeld. In 1633 burger te Delft. Schilder van bloemen- en vruchtenstillevens.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 144; A. Bredius, „Het Schildersregister van Jan Sysmus", in Oud-Holland 1894, blz. 165; Idem, „De bloemschilders Bosschaert", in Oud-Holland 1913, blz. 139.

2. VRUCHTENSTILLEVEN. Op een grijze houten tafel staat tegen een donkeren achtergrond een blauwe kom van Chineesch porcelein, waarin hoog zijn opgestapeld allerlei vruchten zooals een kalabas, appelen, kersen, roode en witte aalbessen. Op de tafel een takje wilde roosjes, een tulp, eenige schelpen en allerlei insecten. Rechts onderaan op den rand van de tafel geteekend „B. vander.Ast. 1623".

Paneel 23.5 × 32. — 1623.

BABUREN

THEODOOR VAN BABUREN. Geb. te Utrecht, geboortejaar onbekend, gest. na 1623 te Utrecht(?). Leerling van Paulus Moreelse. In 1611 als leerling in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. In 1617 te Rome. Sterk beïnvloed door de kunst van Caravaggio. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 93 en 144; G. J. Hoogewerff in het Jaarverslag van het Nederl. Instituut te Rome, 1915, blz. 21; H. Voss, „Die Malerei des Barock in Rom", 1924, blz. 469; T. H. Fokker, „Twee Nederlandsche navolgers van Caravaggio te Rome", in Oud-Holland 1927, blz. 131; P. T. A. Swillens, „De schilder Theodorus (of Dirck?) van Baburen", in Oud-Holland 1931, blz. 88; A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer", 1933, blz. 39—42.

3. PROMETHEUS DOOR VULCANUS GEKETEND. Voor de smidse van Vulcanus ligt Prometheus uitgestrekt op een steen en wordt door Vulcanus met ketens aan groote steenblokken geklonken. Rechts staat Mercurius met zijn staf in de linkerhand; achter Vulcanus zweeft de adelaar, door Jupiter gezonden. Op den voorgrond rechts boeken en een passer. Rechts onderaan op het boek geteekend „T. D Baburen fecit Aⁿᵒ 1623". Afb. 35.

Doek 202 × 184. — 1623. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 393. — A. von Schneider, o.c., blz. 42 en 130, afb. 20.

4. DE KOPPELAARSTER. Tegen een bruingrijzen achtergrond zijn ter rechter zijde afgebeeld een koppelaarster en een jonge vrouw, terwijl links een man haar met geld in de hand tegemoet treedt. De man is gekleed in het bruin met harnas, helm met roode struisveeren en vuurrooden mantel. De jonge vrouw draagt een blauw gewaad met gelen mantel en blauwe veeren in het blonde haar. In den rechter benedenhoek geteekend „TBaburen 16(2)3".

Doek 27.5 × 29. — 1623. — Bruikleen van den heer C. W. A. Buma te Marssum. — A. von Schneider, o.c., blz. 130.

BEER

JOOS DE BEER. Geb. te Utrecht, geboortejaar onbekend; gest. vóór 8 Juli 1595 aldaar. Leerling van Frans Florisz. In 1582, 1583 en 1585 ouderman van het Zadelaarsgilde te Utrecht. Leermeester van Abraham Bloemaert en Joachim Wttewael. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 57 en 145; C. M. A. A. Lindeman, „Joachim Anthonisz. Wtewael", 1929, blz. 14—16; W. Stechow, „Noch einmal: Zu Anthonis Blocklandt", in Oud-Holland 1929, blz. 282.

JOOS DE BEER toegeschreven.

5. DIANA MET HARE NYMPHEN DOOR ACTAEON OVERVALLEN. In een boschlandschap met een in de rotsen uitgehouwen marmeren bad zijn Diana en hare nymphen bezig zich te baden. Zij worden opgeschrikt door de nadering van Actaeon met zijn honden. Reeds voltrekt zich de straf aan Actaeon en wordt hij in een hert veranderd. Op den achtergrond een doorkijk in een heuvellandschap. Rechts onderaan geteekend „B 1579".

Doek 33 × 43.5. — 1579. — Bruikleen van den heer D. A. Hoogendijk te Amsterdam. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses III, 138. — Voor de toeschrijving van dit schilderij aan Joos de Beer en niet aan Anthonie van Blockland zie W. Stechow o.c. en voorts de onder A. v. Blocklandt vermelde literatuur.

BILDERS

JOHANNES WARNARDUS BILDERS. Geb. 18 Augustus 1811 te Utrecht, gest. 1 November 1890 te Oosterbeek. In zijn jeugd leerling van Jonxis, later autodidact. Hij woonde te Utrecht, later te Amsterdam en Oosterbeek. Voorlooper der Haagsche School. In zijn werken schilderde Ch. Rochussen de figuren. Landschapschilder.

G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk, 1920, blz. 80—82; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 103.

6. GEZICHT IN HET BOLWERK STERRENBURG. Links van een hoogopgaanden walmuur de overblijfselen van een der gebouwen van het bolwerk van het zuiden uit gezien. Op den voorgrond de weg, die door den wal naar de stad leidt. Rechts onderaan geteekend „JWBilders 1834".

Paneel 35 × 27. — 1834. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 303.

7. GEZICHT IN HET BOLWERK STERRENBURG. Tusschen de hoogopgaande walmuren de overblijfselen van een der gebouwen van het bolwerk van het westen uit gezien. Op den voorgrond links de weg, die naar de stad leidt. Rechts onderaan geteekend „JWBilders 1834".

Paneel 35 × 27. — 1834. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 304.

BLOCKLANDT [1])

ANTHONIE VAN BLOCKLANDT VAN MONTFOORT. Geb. 1534 te Montfoort, gest. 1583 te Utrecht. Leerling van zijn oom Hendrick van Montfoort te Delft en van Frans Florisz. te Antwerpen. In 1552 in Holland terug, vestigt hij zich te Delft. In 1572 reisde hij naar Rome en bestudeerde bij voorkeur de kunst van Parmeggianino. Nog in 1572 te Montfoort terug. In 1577 als meester in het Zadelaarsgilde te Utrecht vermeld. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 14; J. Vuyk, „Anthonie Blocklandt van Montfoort", in Oud-Holland 1928, blz. 159—176; 1929, blz. 106—114; 1931, blz. 72—81; P. Wescher, „Zu Anthonis Blocklandt", in Oud-Holland 1928, blz. 271—273; E. Michel, „A propos de Blocklandt de Montfoort", in Oud-Holland 1929, blz. 140; W. Stechow, „Noch einmal: Zu Anthonis Blocklandt", in Oud-Holland 1929, blz. 282; A. Schuchert, „Zu Anthonis Blocklandt van Montfoort", in Oud-Holland 1930, blz. 67—70; J. Vuyk, „Ein Frauenbildnis von Blocklandt van Montfoort", in Oud-Holland 1931, blz. 142; Idem, „Un portrait de femme par Anthonie Blocklandt de Montfoort", in „Mélanges Hulin de Loo", 1931, blz. 338.

8. JOZEF VOOR FARAO. In een der zalen van zijn paleis zit onder een baldakijn Farao op zijn troon, luisterend naar den uitleg van Jozef, die links op den voorgrond in profiel is afgebeeld, de handen in spreekgebaar opgeheven. Aan weerskanten van Farao's troon staan twee soldaten, terwijl een vijftiental geleerden, zittend en staand om hem heen zijn gegroepeerd in het amphitheater van de zaal, die door een dubbele zuilenrij is afgescheiden van een voorhal met gaanderijen aan weerskanten, waar eenige toeschouwers het gebeuren bespreken. Farao draagt een roode tuniek en grijswitten mantel, Jozef een licht grijze tuniek met rooden mantel; de omstanders dragen alle tunieken met gedrapeerde mantels, waarvan vermiljoenrood met goudgeel, afgewisseld door karmijnrood en groen in verschillende schakeeringen overheerscht. Afb. 9.

Doek 122 × 139. — Omstreeks 1575. — P. Wescher, o.c. in Oud-Holland 1928, blz. 274 vlg. met afb.

9. HET GEZIN VAN HET EERSTE MENSCHENPAAR. Voor een rots zitten op een tijgervel Adam en Eva met Kaïn en Abel, omringd door eenige dieren en gevogelte, terwijl een der kinderen gevoed wordt met de melk van een

---

1) Zie voor het schilderij van Blocklandt in het Aartsbisschoppelijk Museum no. 502.

geit. Rechts geeft een opening in de rots uitzicht op een landschap, waarin de verdrijving van Adam en Eva uit het paradijs is voorgesteld. Links een heuvellandschap met geboomte onder bewolkten hemel.

Doek 142 X 193. — Derde kwart XVIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. Blitz te Rotterdam. — J. Vuyk, o.c. in Oud-Holland 1931, blz. 79—81, met afb.

BLOEMAERT

ABRAHAM BLOEMAERT. Geb. te Gorinchem 25 December 1564, gest. 27 Januari 1651 te Utrecht. Reeds jong te Utrecht; aldaar leerling van zijn vader Cornelis Bloemaert en van Joos de Beer. In 1580 naar Parijs bij Jean Bassot, Herry en Hieronymus Francken. Omstreeks 1583 te Utrecht terug. Van 1591—1593 te Amsterdam, daarna blijvend te Utrecht. In 1611 als meester, in 1618 als deken in het St. Lucasgilde vermeld. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen, landschappen, portretten en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 147; Cat. Museum Kunstliefde 1885; blz. 26; C. Müller, „Abraham Bloemaert als Landschaftsmaler", in Oud-Holland 1927, blz. 193; G. Delbanco, „Der Maler Abraham Bloemaert", 1928; Th. Bodkin, „Two unrecorded landscapes by Abraham Bloemaert", in Oud-Holland 1929, blz. 101; A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer", 1933, blz. 52—56.

10. AANBIDDING DER HERDERS. In een stal ligt op den voorgrond in een kleine houten kribbe het Christuskind op een wit laken, dat Maria terugslaat om het Kind aan de herders en vrouwen te toonen, die in een grooten kring er omheen staan, er bij neerknielen en hun geschenken aandragen, zooals o.a. een lam en een mand met kippen; achter hen een engel met uitgespreide vleugels. Het goddelijk licht, dat van het Kind uitstraalt, beschijnt hen en verlicht ook rechts den stal, waar Jozef in gesprek is met eenige herders en waar de os en de ezel bij de kribbe staan. Maria draagt een lichtroode tuniek en donkeren mantel, de herders en Jozef tunieken en mantels van verschillende kleur, waarin het lichtrood overheerscht. Rechts uitzicht op een heuvellandschap, waar een engel door licht omstraald aan den nachtelijken hemel verschijnt aan de herders, die bij hun kudde slapen. Middenin op den voorgrond op een steen gemerkt „A B".

Paneel 131 X 189. — Einde XVIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. Verduyn te Lisse.

11. DE FLUITSPELER. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links, het hoofd den toeschouwer toegewend, beschenen door een licht, dat achter een tinnen kan is geplaatst, afgebeeld tegen een lichtbruinen achtergrond. Hij is gekleed in een geel wambuis met blauwen kraag en splitversiering. Op het hoofd een groote bruine hoed met veeren. In de rechterhand houdt hij een fluit. Rechts bovenaan geteekend „A. Bloemaert. fe: 1621".

Doek 69 × 57.5. — 1621. — A. von Schneider, o.c., blz. 53 en 131, afb. 28a.

12. DE AANBIDDING VAN DE DRIE KONINGEN. Onder het afdak van den stal te Bethlehem zit Maria in roode tuniek, blauwen mantel en witten hoofddoek, met het Christuskind op den schoot, dat den arm uitstrekt naar den voor Hem knielenden koning, die gekleed is in een rood- en goudbrokaten mantel. Hij grijpt naar de hand van het Christuskind en houdt in de linkerhand een gouden bokaal met goudstukken. Achter hem staan de beide andere koningen en een volgeling; de eene koning is gekleed in een roodbruinen mantel en roode baret met kroon, de Moorenkoning in het groen met een witten mantel, met een gouden bokaal in de rechterhand. Bij Maria staat Jozef het tafereel gade te slaan. Op het tweede plan het gevolg met kameelen en paarden. Uit den bewolkten hemel straalt de ster op Bethlehem neer. In den linker benedenhoek geteekend „A. Bloemaert. fe: 1624". Afb. 10.

Doek 168.5 × 193.5. — 1624. — Vroeger in het Museum Kunstliefde. Cat. no. 16. — Dit schilderij was aangebracht als schoorsteenstuk in het huis Janskerkhof no. 16. — G. Delbanco, o.c., 1928, blz. 56, 76 en afb. XXVIII.

13. THEAGENES EN CHARICLEA. Op den voorgrond zit onder geboomte, waartusschen een wandtapijt als baldakijn is gespannen, Chariclea in een blauw gewaad met een laurierkrans op het hoofd en een fakkel in de linkerhand, omgeven door haar gevolg, gekleed in kleurige mantels. Zij reikt aan Theagenes, den winnaar van den wedloop, den palmtak over. Links staat een jonge man in een groen gewaad met rooden mantel en roode baret, die wijst naar het terrein, waar de wedloop tusschen Theagenes en Ormenos plaats vindt ten aanzien van vele toeschouwers.

Op den achtergrond een berglandschap onder bewolkten hemel. Links onderaan geteekend „A.Bloemaert. fe: 1626".

Doek 156.5 ×158.5. — 1626. — Bruikleen van het Mauritshuis te 's-Gravenhage, Cat. no. 16, als „Hippomenes en Atalanta". — Zie voor de voorstelling: Heliodorus, Aethiopica IV, I. — G. Delbanco, o.c., blz. 59 en 76. — Blijkens een inventaris van 1632 heeft het schilderij deel uitgemaakt van de verzameling van het Stadhouderlijk Hof. Een vóórteekening voor deze compositie in bezit van de Royal Academy of Scotland. Zie S. W. A. Drossaers, „Inventaris van de meubelen van het Stadhouderlijk kwartier...... te 's-Gravenhage", in Oud-Holland 1930, blz. 233, met afb.

14. DE APOSTEL PAULUS. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, tegen een donkerbruinen achtergrond. De heilige steunt met saamgevouwen handen op een in bruin leder gebonden boek; het zwaard rust in zijn rechterarm. Hij draagt een bruine pij; een roode mantel is over den rechterarm geslagen. Op den band van het boek geteekend „A.Bloemaert. fe: 1631".

Doek 72 × 60. — 1631. — G. Delbanco, o.c., blz. 76, no. 37a. — Vroeger in de verzameling W. Albers te Bremen.

15. LATONA EN DE LYCISCHE BOEREN. Aan den oever van een poel met riet en kroos begroeid, knielt Latona in een rood gewaad, met haar beide kinderen Apollo en Diana in de armen, aangevallen door Lycische boeren, die volgens het verhaal door Jupiter in kikvorschen worden veranderd, zooals reeds met enkelen hunner is geschied. Links een boerenwoning met rieten dak. Op den achtergrond bergen onder een bewolkten hemel. In het midden van den voorgrond geteekend „A. Bloemaert. f. 1646".

Doek 69.5 × 100. — 1646. — Vroeger in het Museum Kunstliefde. Cat. no. 17. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses IV, 331. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 29; G. Delbanco, o.c., blz. 78.

16. LANDSCHAP MET DE RUST OP DE VLUCHT NAAR EGYPTE. In een bergachtig landschap aan een waterplas liggen eenige huizen en schuren, deel uitmakende van een steenbakkerij. Aan den oever zijn eenige personen aan den arbeid; rechts een herdersjongen met een paar geiten. Links op den voorgrond een groep boomen, waarin tusschen de takken een groote duiventil gebouwd is. Onder deze boomgroep zit Maria met het Christuskind en Jozef,

terwijl engelen boven hen zweven en bloemen strooien. Maria draagt een rose tuniek met blauwen mantel; Jozef een grijze tuniek met gelen mantel en gelen hoed. Midden-in op het tweede plan in weilanden en omgeven door boomen eenige huisjes, die sterk belicht worden uit een zwaar bewolkten hemel. Afb. 11.

Doek 112 X 160. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — Vergelijk het geteekende schilderij „Landschap met den verloren Zoon" in de verzameling Cook te Richmond. — G. Delbanco o.c., blz. 27 vlg. en 75; C. Müller o.c., blz. 193 vlg.

ABRAHAM BLOEMAERT (?).

17. PORTRET VAN EEN OUDEN MAN. Borstbeeld, bijna geheel in profiel naar rechts gewend, tegen een grijzen achtergrond. Hij draagt een bruinen mantel; op het hoofd een zwarte baret.

Paneel 35 X 27.5. — Omstreeks 1640. — Vergelijk het portret van denzelfden man door Abraham Bloemaert uit het jaar 1634 in de verzameling van het Schloss Bückeburg.

BLOEMAERT

ADRIAEN BLOEMAERT. Geb. na 1609 te Utrecht, gest. 8 Januari 1666 aldaar. Leerling van zijn vader Abraham Bloemaert. Hij bereisde Italië en hield verblijf te Salzburg. Landschapschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 29.

18. LANDSCHAP. Op een bergpad drijft een man in een rood jak een met manden beladen ezel voor zich uit. Achter hoogopgaande boomen verheft zich op het middenplan een berg, waarop een ruïne, terwijl onder een bewolkten hemel heuvels en wazige bergen den horizon vormen. Rechts onderaan geteekend „A. Blommaert". Afb. 53.

Paneel 32.5 X 28.5. — Midden XVIIde eeuw.

19. RIVIERLANDSCHAP MET RUITER. Aan den oever van een rivier met hoog geboomte op rotsen en heuvels rijdt een man in het rood gekleed op een schimmel. Achter hem een herder, die zijn kudde geiten voor zich uitdrijft; links

op een heuvel te midden van boomen de ruïne van een kasteel. Op den achtergrond wazige heuvels onder licht bewolkten hemel. Rechts onderaan geteekend „A. Blommaert".

Doek 43 × 59.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Afkomstig uit de verzameling Arot, veiling Fiévez 21 Febr. 1928, Cat. no. 6.

BLOEMAERT

HENDRICK BLOEMAERT. Geb. omstreeks 1601 te Utrecht, gest. 30 December 1672 aldaar. Zoon en leerling van Abraham Bloemaert. Hij bereisde Italië en wordt in oorkonden daar vermeld op 27 Februari 1627. Tusschen 1630—1632 als meester in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld, deken in 1643. Deken van het Schilderscollege in 1655, 1656, 1661—1663, overman in 1659, 1660 en 1664. In 1633 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis, voorstellende „Het gebed en brandoffer van Hiob". Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen, portretten en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 147; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 30; A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer", 1933, blz. 56—58.

20. DE KOK. Voor een schouw tegen een grijzen achtergrond is een kok bezig gevogelte van een braadspit af te halen, dat hij met de linkerhand vasthoudt. Hij staat met het hoofd naar den toeschouwer gewend bij een houten aanrecht, waarop een doek en een tinnen schotel met gebraad. Hij is gekleed in een grijs wambuis en lichtgrijs voorschoot; op het hoofd een zwarte baret. Aan de zoldering hangen twee doode vogels. Links op de schouw resten van een signatuur en het jaartal 1634.

Doek 115 × 90. — 1634. — Geschenk van den heer Th. W. Ward te Londen. — A. von Schneider, o.c., blz. 57 en 131. — Een dergelijke compositie, voorstellende een keukenmeid, die gebraad aan het spit rijgt, welk schilderij geteekend is „Henr. Bloemaert Ao 1667", in de verzameling A. T. Fuller te Boston (Mass.).

21. POMONA. Op een steenen bank, tegen den stam van een boom geleund, zit Pomona in een rood gewaad. In de rechterhand heeft zij een mes, in de linker een appel. Naast haar druiven, meloenen, pompoenen en wingerdranken. Op het tweede plan een huis met daarnaast een obelisk; op den achtergrond een groot aangelegd park.

Bij den toegang tot het park loopt Vertumnus in de gedaante van een oude vrouw. Op een der pompoenen links onderaan geteekend „Henr: Bloemaert feç Ao 1635".

Doek 108 X 175. — 1635. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 20. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses XIV, 623.

22. PAULUS VOOR KONING AGRIPPA. Midden in een zaal staan koning Agrippa en koningin Bernice; de koning is gekleed in het grijs met een rooden mantel en hermelijnen kraag; op het hoofd een witte tulband met kroon; de koningin draagt een geel gewaad met zwarte mouwen en eveneens een kroon op het hoofd. Vóór hen staat de apostel Paulus in groene tuniek en rooden mantel met welsprekende gebaren getuigende. Rechts twee gerechtsdienaren. Links achter den koning op een zetel, waarboven een groen gordijn met een schild met de initialen S.P.Q.R., zit de stadhouder Festus, gekleed in geel leeren kolder en rood brokaten mantel. Geheel links, driekwart als rugfiguren twee mannen, waarvan één de hand betoogend opheft. In den rechter benedenhoek geteekend „Henr: Bloemaert fe: 1635".

Doek 140 X 178. — 1635. — Afkomstig uit het Stads-Venduhuis. (1837). — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 19. — Zie voor de voorstelling: Handelingen XXVI.

23. UITDEELING AAN DE ARMEN DOOR MARIA VAN PALLAES. Maria van Pallaes is gezeten in een leunstoel vóór de door haar gestichte kameren, omgeven door hare vijf kinderen. Tegenover haar staat een groep van zes bedeelden en twee mannen, waarvan één een korenzak openhoudt, terwijl de ander graan in een korenmaat afmeet. Tusschen deze groepen een kruiwagen met kaas en drie botertonnen, waarvan één gemerkt met het wapen der stad Utrecht en het jaartal 1657. Achter deze voorstelling de Regentenkamer van de Fundatie van Pallaes; boven de poort staan deze regels:

„Maria van Pallaes door liefde Gods gedreven
Heeft toen zy weduw was van d'Heere Schroyestein
Deez' kameren gesticht eenich onderhout gegeven
Niet achtend 's werelds gonst maer plaets in 's hemels pleyn"

Links op den achtergrond de gebouwen van het St. Agnie-

tenklooster en de torens van de St. Nicolaaskerk. Rechts onderaan geteekend „Henr: Bloemaert fe: Ao 1657".

Afb. 20.

Doek 90 X 176. — 1657. — Bruikleen van de Fundatie van Maria van Pallaes. — Afkomstig uit den schoorsteen van de Regentenkamer der Fundatie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 22. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3309. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1912, no. 69.

24. MERCURIUS EN ARGUS. In een heuvelachtig landschap onder een bewolkten hemel zit rechts tegen een rotsblok geleund Argus, die de in een koe veranderde lo bewaakt; tegenover hem zit op een steenblok Mercurius, die Argus door zijn fluitspel tracht te doen inslapen. Argus heeft een rooden mantel om de lendenen, Mercurius draagt een paarse tuniek. Rechts op den voorgrond geteekend „H Bloemaert fe:"

Doek 77 X 66.5. — Omstreeks 1635. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 21. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses I, 668.

25. BIDDENDE PETRUS. Borstbeeld, in profiel naar links, afgebeeld tegen een bruinen achtergrond, gekleed in het blauw met een goudbruinen mantel; de gevouwen handen rusten op een tafel, waarop twee sleutels liggen. Hij ziet op naar een licht, dat uit den hemel hem tegenstraalt.

Doek 79.5 X 66. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 53, op naam van G. van Honthorst. — A. von Schneider, o.c., blz. 57 en 131.

BOELLAARD

MARGARETHA CORNELIA BOELLAARD. Geb. 9 Februari 1795 te Utrecht, gest. 5 November 1872 aldaar. Leerlinge van C. van Geelen en C. van Hardenbergh. Schilderes van portretten en genrestukken.

26. PORTRET VAN HERMAN F. F. SUERMAN (1808—1832), oudsten zoon van prof. B. F. Suerman. Borstbeeld, frontaal tegen een bruingroenen achtergrond. Hij is gekleed in een zwarte jas met grijs en rood gestreept vest en witten halsdoek. Links onderaan gemerkt „M. C. B. f.".

Paneel 35 X 27. — Omstreeks 1830. — Legaat van mejuffrouw A. Holstege. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 133. — In depot.

27. PORTRET VAN DE BLINDE DICHTERES PETRONELLA MOENS (1762—1843). Borstbeeld, frontaal tegen een grijs-

groenen achtergrond. Zij is gekleed in een zwarte japon met hooggegorde ceintuur met gouden gesp en witten liggenden puntkraag; op het hoofd een witte neteldoeksche muts; om de schouders een roode shawl met gepijpten rand.

Paneel 27 × 20. — Omstreeks 1830. — Geschenk van Dr. H. G. W. Plantenga. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 134. — In depot.

BOR

PAULUS BOR. Geb. omstreeks 1600 te Amersfoort(?), gest. 10 Augustus 1669 aldaar. Hij bereisde Italië, waar hij onder den bentnaam „Orlando" bekend was. In 1628 in Amersfoort terug. In 1631 schenkt hij een „Devoot Vrouwe Borstbeeld" aan het St. Jobsgasthuis te Utrecht. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 134 en 147; W. Croockewit W.Az. in het Jaarverslag van het Museum Fléhite te Amersfoort, 1903; G. J. Hoogewerff, „De Stichting der Nederl. Schildersbent te Rome", in den Feestbundel Dr. A. Bredius aangeboden den 18en April 1915, blz. 109; E. Plietzsch, „Paulus Bor", in Preuss. Jahrbuch, 1916, blz. 105; V. Bloch, „Zur Malerei des Paulus Bor", in Oud-Holland 1928, blz. 22; A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer", 1933, blz. 83.

28. DE WAARZEGSTER. In een heuvellandschap met boomen op den achtergrond zit een jonge blonde vrouw gekleed in een goudgeel gewaad, op een rood kleed, dat op den grond is uitgespreid. Zij is van haar paard gestegen en laat zich door een oude zigeunervrouw, die bij haar neerhurkt de toekomst voorspellen; in de linkerhand houdt zij eenige geldstukken. Een kleine amorfiguur met pijlenkoker op den rug kijkt lachend toe, terwijl een jongeling in bronsgroenen mantel, omringd door drie jachthonden, peinzend bij deze groep is gezeten. De schimmel is getooid met hoofdstel, teugels en schabrak van lichtblauw laken met goud geborduurd. In het midden onderaan geteekend „P. Bor 1641". Afb. 28.

Doek 123.5 × 147. — 1641. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — V. Bloch, o.c. in Oud-Holland 1928, blz. 25 met afb.; A. von Schneider, o.c. blz. 83.

BORCH

JAN TER BORCH. Uit het geslacht der Ter Borch's te Zwolle. Geboorte- en doodsjaar onbekend. In 1624 leerling van Paulus Moreelse; in de rekeningen van het St. Lucasgilde wordt hij Jan Terburch van Bueren genoemd. Zijn werk staat stilistisch sterk onder den invloed van Gerard van Honthorst.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 118; E. W. Moes, „Gerard Ter Borch en zijn familie", in Oud-Holland 1886, blz. 145; M. E. Houck „Mededeelingen betreffende Gerhard ter Borch etc.", in Verslagen en Mededeelingen der Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, 1899, blz. 348; A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer," 1933, blz. 83.

29. DE TEEKENLES. In een door een olielampje verlicht interieur geeft een man teekenles aan een jongen, die gezeten is aan een tafel, waarop een vijftal gipsmodellen, een ledepop, eenige boeken en een kruik zijn neergezet. Men herkent o.a. het antieke beeld van den Doornuittrekker. Het licht staat achter een der gipskoppen. De man is gekleed in het blauw met een tabbaard met bonten kraag; op het hoofd een puntmuts met linnen kant afgezet. De jongen draagt een blauw wambuis met splitversiering en een roode baret. Het geheel is omsloten in een ovaal. Op het voetstuk van den Doornuittrekker geteekend „I. TER BORCH. 1634."

Doek 118 × 158. — 1634. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 578. — A. von Schneider, o.c., blz. 83 en 140. — Volgens Moes o.c. stelt dit schilderij voor den vader Gerard Ter Borch, die schilderles geeft aan een zijner zoons. — Het stuk is afkomstig uit de schilderijenverzameling van Prins Willem V van Oranje.

BOSSCHAERT

ABRAHAM BOSSCHAERT. Geb. omstreeks 1612, geboorteplaats onbekend, gest. omstreeks 1 April 1643 te Utrecht. Zoon van Ambrosius Bosschaert den Oude. Hij wordt vermeld op 6 Januari 1634 als getuige bij het huwelijk van zijn broeder Ambrosius te Utrecht en op 30 Juni 1637 als woonachtig te Amsterdam. Schilder van bloemen- en vruchtenstillevens.

A. Bredius, „De bloemschilders Bosschaert", in Oud-Holland 1913, blz. 137 vlg.

30. BLOEMENSTILLEVEN. Op een grijze tafel staat tegen een lichten grijsbruinen achtergrond een groene glazen vaas met allerlei bloemen, zooals irissen, bonte tulpen, wilde roosjes, vergeet-mij-nietjes, lelietjes van dalen enz. Naast het vaasje ligt een rood en wit gestreepte anemoon. Rechts onderaan op den rand van de tafel geteekend „A. Bosschaert. 1635". Afb. 16.

Paneel 38 × 28.5. — 1635.

BOTH

ANDRIES BOTH. Geb. omstreeks 1608 te Utrecht, gest. in 1641 te

Venetië. Leerling van zijn vader, den glasschilder Dirck Both en van Abraham Bloemaert. Vermoedelijk de „soon van mr. Derrick Boot", die in 1624 in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld wordt. Hij bereisde Frankrijk en Italië met zijn broer Jan en was van 1635 tot 1641 te Rome, daarna te Venetië, waar hij verdronk. Schilder van bijbelsche voorstellingen en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen , 1880, blz. 118; Th. von Frimmel, „Blätter für Gemäldekunde", Dl. I, 1904, blz. 10; Dl. III, 1907, blz. 122; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis enz.", Dl. IX, 1926, blz. 421; G. J. Hoogewerff, „Een schilderij en een teekening van Jan Both", in Oudheidkundig Jaarboek 1933, blz. 35.

31. BOEREN IN EEN HERBERG. In een vertrek met grijze wanden zitten op den voorgrond twee boeren op een ton en een bank. Een derde aan tafel steekt zijn pijp aan een vuurtest aan. Achter hen zien twee mannen toe. Zij dragen versleten kielen en broeken van gele, roode en bruine kleur. Rechts middenin geteekend „ABoth 1634".

Paneel 35.5 × 25.5. — 1634. Afb. 36.

BOTH

JAN BOTH. Geb. 1618(?) te Utrecht, begraven 9 Augustus 1652 aldaar. Leerling van zijn vader, den glasschilder Dirck Both en van Abraham Bloemaert. Vermoedelijk de „soon van Dirck Both", die in 1634 in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld wordt; in 1649 deken. Hij bereisde Frankrijk en Italië met zijn broer Andries, was van 1635 tot 1641 te Rome, daarna te Venetië. In 1641 te Utrecht terug, daar Hendrick Verschuuring in dat jaar zijn leerling wordt. Zijn kunst staat sterk onder invloed van Claude Lorrain. Landschapschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 122; C. Hofstede de Groot „Beschreibendes und kritiches Verzeichnis enz.", Dl. IX, 1926, blz. 421 vlg.; C. H. de Jonge, „Utrechtsche Schilders der XVIIde eeuw in de verzameling van Willem Vincent, Baron van Wyttenhorst", in Oudheidkundig Jaarboek, 1932, blz. 120 vlg.; G. J. Hoogewerff, „Een schilderij en een teekening van Jan Both", in Oudheidkundig Jaarboek 1933, blz. 35.

32. ITALIAANSCH LANDSCHAP MET OVERZETVEER. In een berglandschap bevinden zich aan den oever van een rivier een heer en dame, de laatste gezeten op een schimmel, terwijl een knecht een paard aan den teugel houdt. Op de aanleggende pont twee herders met eenige koeien. Rechts tusschen de boomen de ruïne van een kasteel. Op den achtergrond bergen onder den rooden gloed van de

ondergaande zon. Rechts op een boomstam geteekend „JBoth".

Doek 76 X 91. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 593.

33. BOERENERF. Op de binnenplaats van een boerenhofstede staat onder een boom een boerenkar, die een man bezig is af te laden, terwijl een boer op den voorgrond toeziet. Links bij den wagen een schimmel met een veulen. Op het tweede plan is een groep mannen, op boomstronken gezeten, aan het kaartspelen. Links onderaan geteekend „JBoth f".

Paneel 62 X 50.5 — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 595.

34. ITALIAANSCH LANDSCHAP. In een berglandschap tusschen hoog opgaand geboomte loopt een landweg, die naar een dal leidt; op den voorgrond twee rustende mannen en een door ossen getrokken kar met voerman. Op het tweede plan een kudde lastdieren met begeleiders. Op den achtergrond rechts een uitgestrekt meer met een stad aan den voet van een berg. Afb. 54.

Doek 117 X 106. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Een afdruk van de geteekende gravure naar dit schilderij (in spiegelbeeld) berust o.a. in de verzameling van het Centraal Museum. Met groote waarschijnlijkheid is dit schilderij te identificeeren met het door C. Hofstede de Groot o.c., bl. 461/462, sub no. 131 genoemde werk.

BRONCHORST

JAN GERRITSZ. VAN BRONCHORST. Geb. omstreeks 1603 te Utrecht, gest. 1661 te Amsterdam. Hij leert voor glasschilder tot 1620 te Utrecht, gaat daarna naar Atrecht en Parijs. Omstreeks 1625 te Utrecht terug en aldaar 12 November 1626 gehuwd; van 1630—1637 herhaaldelijk genoemd als teekenaar van wapens en glasramen. Onder invloed van C. van Poelenburgh gaat hij tot de prentkunst en de schilderkunst over. In 1639 in het St. Lucasgilde vermeld; in 1641 nog te Utrecht. Omstreeks 1648 naar Amsterdam ter vervulling van verschillende opdrachten. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 125; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 38; S. Muller Fz., „Utrechtsche Schildersvereenigingen", in Oud-Holland 1904, blz. 5 noot 3; A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer", 1933, blz. 74—76.

35. JUNO MET ARGUS EN IO. Op den voorgrond zit Jupiter, omgord met een groenen met sterren bezaaiden mantel, de adelaar achter hem; hij strekt zijn linkerhand uit over de in een witte koe veranderde Io. Rechts staat Juno met een scepter in de hand, gekleed in het goudbruin, met blauwen mantel; links achter haar de herder Argus. Bovenaan in de wolken Juno's wagen met eenige engelfiguurtjes, getrokken door twee pauwen.

Doek 275 × 172. — Midden XVIIde eeuw. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses I, 668. — Geplaatst in de Rijks-Universiteit. — Pendant van het volgende nummer.

36. JUPITER BEVEELT MERCURIUS DEN HERDER ARGUS TE DOODEN. Tronend op een wolk met het rechterbeen rustend op den adelaar, beveelt Jupiter aan Mercurius den herder Argus te dooden. Mercurius heeft den staf in de rechterhand, een kleinen gevleugelden helm op het hoofd en een rooden wapperenden mantel om de schouders. Boven in de wolken is Juno afgebeeld met een pauw naast zich, vergezeld van eenige godinnen en engelen. Op de aarde een uitgestrekt landschap met eenige koeien. Middenin onderaan geteekend „J vBronchorst fecit".

Doek 275 × 168. — Midden XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 26. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses I, 668. — Geplaatst in de Rijks-Universiteit. — Pendant van het vorige nummer.

37. MUSICEEREND GEZELSCHAP. Onder een loodgrijzen naar den horizon lichtenden hemel zit achter een balustrade, waarover een rood kleed is gedrapeerd, een musiceerend gezelschap. Links een jonge man met zijn rechterbeen over de balustrade geslagen, gekleed in het grijs met ontblooten rechterschouder; een donkere baret met veeren op het hoofd. Hij speelt viool; achter hem bespeelt een jongen, gekleed in het paars, de fluit. Rechts een groep van vier vrouwen; één van haar, in profiel gezien en gekleed in een laag uitgesneden blauw gewaad, heeft een muziekboek voor zich op de balustrade liggen en zingt; met opgeheven handen geeft zij de maat aan; van de andere zingt één mede en hooren de twee overige met aandacht toe.

Doek 115 × 154. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer H. Prakke te Nijmegen. — A. von Schneider, o.c., blz. 75 en 131, afb. 31a. — Dit schilderij is blijkbaar bedoeld geweest als hoog in een zaal aangebrachte decoratieschildering. — Vergelijk het schilderij met dergelijke compositie in het Museum te Brunswijk, Cat. no. 191, afgebeeld bij A. von Schneider, o.c., afb. 31b.

BRUGGHEN

HENDRICK TER BRUGGHEN. Geb. 1588 te Deventer, gest. 1 November 1629 te Utrecht. In 1591 naar Utrecht, waar hij reeds vroeg leerling van A. Bloemaert werd. Van 1604—1614 in Italië. In 1616 als lid in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. Zijn kunst staat sterk onder invloed van Caravaggio. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 105; M. E. Houck, „Mededeelingen betreffende Gerhard Terborch...... en Hendrick ter Brugghen", in Verslagen en Mededeelingen der Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis 1899, blz. 348; R. Oldenbourg, „Die niederl. Imperatorenbilder im kgl. Schlosz zu Berlin", in Preuss. Jahrbuch 1917, blz. 21; H. Voss, „Die Malerei des Barock in Rom", 1925, blz. 136 en 471; A. von Schneider, „Entlehnungen H. Ter-Brugghens aus dem Werk Caravaggios", in Oud-Holland 1927, blz. 261; Idem, „Ein Nachtstück H. Ter Brugghens", in Berliner Museen 1927, blz. 110; C. H. Collins Baker, „H. Ter Brugghen and plein air", in The Burlington Magazine 1927, blz. 196; R. Longhi, „Terbrugghen e la parte nostra", in Vita artistica 1927, blz. 105; W. Stechow, „Zu zwei Bildern des Henrick Terbrugghen", in Oud-Holland 1928, blz. 277; F. Baumgart, „Beiträge zu H. Terbrugghen", in Oud-Holland 1929, blz. 222; T. H. Fokker, „Nederlandsche Schilders in Zuid-Italië", in Oud-Holland 1929, blz. 21; G. J. Hoogewerff, „Nederlandsche schilders en Italiaansche scholing in de 17de eeuw", in Mededeelingen van het Nederlandsch Historisch Instituut te Rome 1929, blz. 158; A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer", 1933, blz. 32—39.

38. DE ROEPING VAN MATTHEUS. Op den voorgrond links staat Christus met een zijner discipelen en roept met handgebaar Mattheus van den tol, die met een der andere tollenaren en twee jonge toeschouwers achter een tafel is gezeten, waarop geld wordt geteld. Mattheus wijst vragend op zichzelf, terwijl de jongelingen getroffen zijn door Christus' woorden. De kleeding der mannen bestaat uit tunieken van bronsgroene, roode en blauwe kleur, terwijl de jongelingen modieuse kleedij van rose en lichtpaarse wambuizen dragen, met tulband en baret met struisveeren op het hoofd. De oudste tollenaar draagt over een bruingroene tuniek een stalen borstkuras. Tegen den grijzen achtergrond zijn eenige beschreven perkamenten opgehangen. Op den rand van de tafel geteekend „HTBrugghen fecit. 1621".

Afb. 23.

Doek 102 × 137.5 — 1621. — C. H. Collins Baker o.c., blz. 196; A. von Schneider o.c. in Oud-Holland 1927, blz. 263, met afb.; Idem o.c., 1933, blz. 35 en 141, afb. 11a.

39. HERACLITUS. Tegen een groengrijzen achtergrond is de filosoof afgebeeld ten halven lijve, in profiel, leunend met den rechterarm op een aardglobe, het hoofd in de hand gesteund; de linker is in spreekgebaar opgeheven. Over den linkerschouder hangt een purperen mantel. Op den achtergrond rechts geteekend „HTBrugghen fecit 1628".

Doek 85 × 69.5. — 1628. — Bruikleen van het Rijks Museum te Amsterdam. Cat. R.M. 1920, no. 656B. — A. von Schneider, o.c., 1933, blz. 37 en 141, afb. 14b. — Pendant van het volgende nummer.

40. DEMOCRITUS. Tegen een groengrijzen achtergrond is de filosoof afgebeeld ten halven lijve, leunend op een hemelglobe. Met de rechterhand wijst hij in betoogend gebaar. Over den rechterschouder is een gele mantel geslagen; het opkijkende lachende hoofd is bedekt met een bruine baret. Op den achtergrond links geteekend „HTBrugghen fecit 1628".

Doek 85 × 70. — 1628. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. 1920 no. 656A. — A. von Schneider, o.c., 1933, blz. 37 en 141, afb. 14a. — Pendant van het vorige nummer.

41. SLAPENDE MARS. Tegen een grijsgroenen achtergrond zit Mars in slapende houding, leunend met den rechterarm op een trommel, het hoofd in de hand gesteund. Hij is gekleed in een gedamasceerd harnas met roode pofbroek; op het hoofd een stalen helm met witte struisveeren. In de linkerhand houdt hij een zwaard, dat op de rechterknie rust. Op den achtergrond rechts geteekend „HTBrugghen fe. 1629". Afb. 24.

Paneel 106.5 × 93. — 1629. — Geschenk van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — Dit schilderij heeft behoord tot de oude verzameling van Martin Kretzer te Amsterdam, beschreven door Lambert van den Bos in zijn „Konstkabinet van Martin Kretzer" uitgegeven in 1650. Vergelijk voor de verzameling van Martin Kretzer ook no. 112 van dezen catalogus. Een repliek van deze compositie (met landschapsachtergrond, waarin een soldatenkamp), bevindt zich in de verzameling R. Mc. Caskill, Hollywood, Californië. — J. H. W. Unger, „Vondeliana", in Oud-Holland 1884, blz. 111—119; W. Stechow „Zu zwei Bildern des Henrick Terbrugghen", in Oud-Holland 1928, blz. 277; A. von Schneider, o.c., 1933, blz. 37 en 141, afb. 15.

42. VROUWENKOP. Borstbeeld bijna frontaal, het hoofd naar links gewend, afgebeeld tegen een donkergrijzen achtergrond. Over de schouders een grijsbruine doek; een lint van gelijke kleur is door het donkerbruine

haar gevlochten. Op het voorhoofd en aan beide ooren groote parelen. Afb. 25.

Doek 47 X 41.5. — 1629. — Geheel dezelfde figuur doch ten voeten uit komt voor op het geteekende en 1629 gedateerde schilderij, voorstellende een „Musiceerend paar" in de Galleria Borghese te Rome. — W. Stechow o.c. in Oud-Holland 1928, blz. 277; A. von Schneider, o.c., 1933, blz. 141.

43. DRIE TRIKTRAK-SPELERS. Tegen een grijzen muur onder een blauwen hemel zijn drie soldaten over een tafel gebogen, waarop een triktrakbord is geplaatst. Zij zijn gekleed in bruin- en geel-gestreepte wambuizen en stalen borstkurassen. Twee van hen dragen een stalen helm op het hoofd; de derde houdt een goudstuk in de linkerhand. Op den rand van de tafel geteekend met de rest van een signatuur, waarvan de beginletters GH zijn te lezen.

Doek 85.5 X 115. — Omstreeks 1625. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — De signatuur GH, die gebleken is oud te zijn, is over de oorspronkelijke craquelure van de vernis heen geschilderd. De toeschrijving aan Gerard van Honthorst op grond dier signatuur vervalt hiermede; een toeschrijving aan Hendrick Ter Brugghen schijnt juister. — F. Baumgart o.c., in Oud-Holland 1929, blz. 224, met afb.; A. von Schneider, o.c., 1933, blz. 36 en 141, afb. 11b.

44. DE ONTHOOFDING VAN DE HL. CATHARINA. In het midden tegen een bruinen achtergrond knielt de Hl. Catharina met gevouwen handen en ontblooten hals en schouders; haar blauwgrijze tuniek en roode mantel hangen om haar middel. Bij haar op den grond staat het versplinterde rad. Rechts de beul, die zijn linkerhand op haar hoofd legt en in de rechter het zwaard houdt. Links de groep van den rechter en een lansknecht; de eerste gekleed in roode tuniek en paarsen mantel, een witte tulband op het hoofd en een roede in de rechterhand, de tweede in lederen kolder en met stalen helm.

Paneel 100 X 73.5. — Omstreeks 1620. — Bruikleen van den heer H. Bredius te Edenbridge, Kent. — Dit schilderij wordt aan Giovanni Serodine toegeschreven door Dr. A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer", 1933, blz. 33, en door Dr. O. Benesh. Het feit, dat het schilderij op eikenhout geschilderd is, is echter tegen deze toeschrijving een bezwaar.

45. LACHENDE MAN. Borstbeeld, op den rug gezien, het hoofd links naar voren omgewend, afgebeeld tegen een bruinen achtergrond. Hij is gekleed in een blauwgrijs wambuis, met gele banden afgezet, met witte met zwart versierde

mouwen; om den rug is een bruine mantel geslagen. Op het hoofd een bruine baret met witte veer.

Doek 76 × 60. — Omstreeks 1625. — Bruikleen van mevrouw de wed. Dr. K. J. Pen te 's-Gravenhage. — A. von Schneider, o.c., 1933, blz. 141.

BUNNICK

JAN VAN BUNNICK. Geb. 1654(?) te Utrecht, gest. 6 Maart 1727 aldaar. Leerling van Herman Saftleven van 1668—1671 en later van Gerard Hoet. Hij werkte in de omgeving van Kleef en reisde daarna door Duitschland en Zwitserland naar Italië. In Genua werkte hij bij Peter Mulier, in Rome bij Carlo Maratta. Zijn bentnaam is „Keteltrom"; hij werkte nog te Napels en jarenlang voor den hertog van Modena en keerde in 1684 over Frankrijk te Utrecht terug. Hij schilderde landschapsdecoraties voor huizen te Zeist en Voorst en Het Loo. Landschapschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 39/40.

46. BERGLANDSCHAP. Onder een lichtbewolkten helblauwen hemel is een rotslandschap afgebeeld, waarvan de voorste rotspartij op een plateau een kerk en verdere gebouwen draagt; van de rots stort een waterval zich in een rivier, op den oever waarvan zich eenige personen bevinden. Op het tweede plan herders met hunne kudde en verschillende gebouwen over de rotspartijen verspreid. Aan weerszijden op den voorgrond knoestige boomstammen. In den rechter benedenhoek gemerkt „J. V. B. F. c. 1712". Afb. 62.

Doek 24.5 × 32.5. — 1712. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 27.

BIJLERT

JAN VAN BIJLERT. Geb. 1603 te Utrecht, gest. 13 November 1671 aldaar. Leerling van zijn vader, den glasschilder Herman van Bijlert en van Abraham Bloemaert. Hij bereisde Frankrijk en Italië en staat te Rome onder invloed van Caravaggio. In 1625 te Utrecht terug. In 1628 schenkt hij aan het St. Jobsgasthuis een schilderij voorstellende de „Moeilijke vertroosting van Hiobs huysvrouw". Tusschen 1630—1632 meester in het St. Lucasgilde, deken van 1632—1635. Tusschen 1654 en 1669 meermalen deken en overman in het Schilderscollege. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen, portretten en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 149; Cat. Museum Kunstliefde,

1885, blz. 40/41; A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer", 1933, blz. 44—47.

47. PORTRET VAN KEIZER HENDRIK IV, STICHTER DER ST. MARIAKERK. De keizer staat in vol ornaat voor een gedrapeerd gordijn; op den grond liggen een rood kussen met het Rijkswapen en den scepter. Op den achtergrond de St. Mariakerk.

Doek 198 × 94. — 1641. — Geschenk van den heer D. van den Bosch. — Afkomstig uit de groote Kapittelzaal van de St. Mariakerk — De opdracht voor dit schilderij werd aan Jan van Bijlert gegeven bij resolutie van het kapittel van St. Marie van 29 Januari 1641. — Cat. Hist. Museum Utrecht no. 1376. — Jhr. G. G. Calkoen, „Veiling van schilderstukken te Utrecht in 1658", (Gem. Archief Utrecht IIde Afd. No. 3182), in Oud-Holland 1921, blz. 120.

48. HERACLITUS EN DEMOCRITUS. Tegen een bruinen achtergrond zijn de filosofen Heraclitus en Democritus ten halven lijve afgebeeld bij een wereldbol, de één klagend met samengevouwen handen, de ander vroolijk betoogend met een wijnglas in de hand. Zij zijn gekleed in bruinen mantel en paarse tuniek. Links aan de bovenzijde geteekend „Jv bijlert fe:".

Doek 72.5 × 84.5. — Omstreeks 1640. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. Suppl. no. 28*. — A. von Schneider, o.c., blz. 47 en 132, afb. 24a.

49. MARKETENTSTER. Tegen een grijzen achtergrond is een jonge vrouw afgebeeld als halve figuur, gaande naar links, met een houten kruik in de linkerhand en een gaffel over den rechterschouder, waaraan gevogelte en worsten hangen. Zij draagt een laag uitgesneden paars kleed, met witten halsdoek; op het hoofd een linnen mutsje, waarover een groote, zwarte hoed met veeren. Rechts bovenaan geteekend „Jv bijlert fe:". Afb. 34.

Doek 84.5 × 68. — Omstreeks 1640. — Geschenk van mevrouw G. J. J. van Zijst—Schmidt. — A. von Schneider, o.c., blz. 132.

50. DE TERUGKOMST VAN DE JACHT. In een landschap, met een ruïne op den achtergrond, zitten bij een sierfontein een jonge man en vrouw in gesprek, wijzende naar links op een vrouw in geel gewaad en rooden mantel, die op een luit speelt. Achter deze groep staat een jager met een hond en een meisje met een krans van rozen. De jonge vrouw is gekleed in het blauw met parelsnoeren om

den hals en de polsen. De man draagt een paarse tuniek met groenen mantel. Op den voorgrond links geteekend „Jvbijlert. fe:"

Doek 88 × 137. — Midden XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 28. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 46.

51. MANSPORTRET. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts, afgebeeld tegen een grijzen geschaduwden achtergrond. Hij is gekleed in het zwart met wit linnen omgeslagen kraagje. Op het lange, bruine haar een zwart kalotje. In den linker bovenhoek geteekend „Jv bijlert fe:". Afb. 33.

Paneel 34 × 27. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Jhr. B. W. F. van Riemsdijk te Amsterdam.

52. VROUWENPORTRET. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links, afgebeeld tegen een donkerbruinen achtergrond. Zij is gekleed in het zwart met wit linnen kraag en manchetten. Op het hoofd een weduwekapje; in de rechterhand houdt zij een zwarten veeren waaier. Links bovenaan geteekend „Jv bijlert fe:".

Doek 81.5 × 66.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 670.

53. JONGE VROUW AAN HAAR TOILET. Kniestuk, driekwart frontaal naar links, afgebeeld tegen een grijzen geschaduwden achtergrond. Zij is gekleed in het blauw met een parelsnoer om den hals en een in het kapsel. Zij is gezeten voor een gebeeldhouwde kaptafel, waarop een spiegel is geplaatst. In den linker bovenhoek geteekend „Jv bijlert fe:".

Paneel 41.5 × 32.5. — Midden XVIIde eeuw.

54. HERDER. Tegen een grijzen achtergrond staat als halve figuur afgebeeld een herder in profiel naar links gewend, het gelaat driekwart frontaal; hij houdt een fluit in de handen. Over een wit hemd draagt hij een grijzen bontgevoerden mantel met goudgalon afgezet; op de lange bruine lokken een grijze muts met roode roos versierd.

Doek 77 × 63. — Omstreeks 1640. — Bruikleen van den heer P. Smidt van Gelder

te Amsterdam. — Een tweede exemplaar, 99 × 77, in een veiling bij Helbing, München, 24 Mei 1928.

JAN VAN BIJLERT toegeschreven.

55. PARIS EN OENONE. Onder een bewolkten hemel zitten Paris en Oenone bij een boom, waarin Paris met de rechterhand met een mes een naam in den stam snijdt. Hij heeft een rooden mantel over den schouder geslagen; een goudbruin kleed ligt over Oenone's beenen. Op den achtergrond slaan een lachende satyr, een jager en een jonge vrouw dit tafereel gade.

Doek 132 × 113. — Midden XVIIde eeuw. — Geschenk van den heer I. H. C. Venman. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 29. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Heroïdes V, 21. — In depot.

COLASIUS

JOHAN GEORGE COLASIUS. Werkzaam te Utrecht in de eerste helft van de XVIIIde eeuw. In 1735 en 1736 deken van het Schilderscollege te Utrecht. Portretschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 132.

56. PORTRET VAN A. RELAND (1676—1718), hoogleeraar in de Oostersche talen te Utrecht. In medaillon, geplaatst op een voetstuk tegen een wand van nagebootsten grijzen steen. Afgebeeld ten halven lijve, driekwart frontaal tegen een grijsgroenen achtergrond. Hij is gekleed in toga met witte bef, met grijze krulpruik. Links onderaan op het voetstuk geteekend „Colasius. pinxit".

Doek 36 × 30. — Begin XVIIIde eeuw. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3081.

CRAEYVANGER

REINIER CRAEYVANGER. Geb. 29 Februari 1812 te Utrecht, gest. 10 Januari 1880 te Amsterdam. Leerling van zijn broer Gijsbertus Craeyvanger en van J. W. Pieneman. Schilder van landschappen en stadsgezichten.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 113.

57. GEZICHT OP DE STADHUISBRUG EN OMGEVING. Links op den voorgrond het huis Het Keizerrijk met de Stads-

waag; daarachter het nieuwe Stadhuis met doorkijk naar de Vischmarkt en op den achtergrond de Domtoren. Rechts op den voorgrond de Stadskraan. Rechts onderaan geteekend „R. Craeyvanger 1833".

Paneel 68 X 53. — 1833. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 332.

REINIER CRAEYVANGER toegeschreven.

58. STADSGEZICHT. Op den voorgrond een gracht, waar eenige schepen aan de kade meren en waarin bootjes rondvaren. Aan weerszijden van het water oude huizen met trapgevels en luifels; op den achtergrond de toren van Amersfoort(?).

Paneel 45 X 34. — Midden XIXde eeuw. — Geschenk van den heer M. A. F. Reuser. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 109. — Geplaatst in het Stadhuis.

59. GEZICHT OP HET KOFFIEHUIS „DE NIEUWE BAK". Op den voorgrond de Oude Gracht met gezicht op de achterzijde van de huizen aan de Lijnmarkt. Links het koffiehuis „De Nieuwe Bak" met tuin en daaronder liggenden kelder; daarnaast de trap, die toegang geeft tot het water. Rechts een wit gepleisterd huis met opschrift: „FANU HAARWERKER & JUWE(LIER)".

Paneel 35 X 28. — Omstreeks 1835. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 323. — A. Fanu, goudsmid, woonde Lijnmarkt no. 33 en komt voor in het bevolkingsregister van 1830 en 1840.

CUYLENBURCH

ABRAHAM VAN CUYLENBURCH. Geb. omstreeks 1620 te Utrecht, gest. 22 November 1658 aldaar. Indien het jaartal 1624 op het schilderij in de verzameling Schönborn juist is, zou men het geboortejaar vóór 1610 moeten aannemen. 23 Mei 1641 te Utrecht gehuwd. In 1639 als meester in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. Vermoedelijk leerling van C. van Poelenburgh. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en arcadische landschappen.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 125; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 45.

60. DE VERLOREN ZOON. Op het bordes van een grijs steenen gebouw knielt de verloren zoon voor zijn vader, die hem met uitgestrekte armen tegemoet snelt. Op

het tweede plan twee figuren met een hond; daarachter een steenen toegangspoort, terwijl op den achtergrond een boschlandschap is afgebeeld onder bewolkten hemel. Rechts onderaan gemerkt „AVC. f 1657".

Doek 66 X 102. — 1657. — Geschenk van Mr. J. B. de Beaufort te Leusden. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1044. — Afkomstig uit het huis Brigittenstraat 3. Als dessus-de-porte in gebeeldhouwde lijst uit de XVIIIde eeuw aangebracht in de kamer in Lod. XV-stijl.

61. VENUS EN CUPIDO. In een boschlandschap onder het geboomte ligt Venus te slapen op een blauw en rood kleed. Achter haar nadert lachend Cupido, die zich met de linkerhand aan een tak vasthoudt. Op den boomstam rechts gemerkt met monogram „AVC. f."

Paneel 22.5 X 29. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 34.

62. VENUS EN CUPIDO. In een landschap onder groene struiken ligt links Venus te slapen op een wit kleed. Achter haar nadert Cupido; links op den voorgrond ligt een roode pijlenkoker. Links onderaan geteekend „AVCuijlenborch. f".

Paneel 22.5 X 28. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 33.

63. DIANA MET HARE NYMPHEN DOOR ACTAEON OVERVALLEN. In een berglandschap met zwaar overhangende rotsen en links een bergstroom zijn Diana en hare nymphen bezig zich te baden. Zij wordt opgeschrikt door de nadering van de honden van Actaeon. In het midden tegen de rots een bronzen vaas op een groot voetstuk, waarop in een medaillon de overblijfselen van een signatuur.

Paneel 60.5 X 84. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Regenten van het Gereformeerd Burgerweeshuis. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses III, 138.

DRIELENBURCH

WILLEM VAN DRIELENBURCH. Gedoopt 24 Juni 1632 te Utrecht, doodsjaar onbekend. Aanvankelijk leerling van Abraham Bloemaert, daarna onder invloed van de kunst van Jan Both. In 1666 in het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Omstreeks 1668 naar Dordrecht,

waar hij in 1677 nog voorkomt en in een akte van 19 Januari van dat jaar aangeeft 42 jaar (sic) oud te zijn. Schilder van landschappen en stadsgezichten.

C. Hofstede de Groot „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 36/37.

64. GEZICHT OP DE WITTEVROUWENPOORT MET OMGEVING. Op den voorgrond een gedeelte van den Wittevrouwensingel met de oude Wittevrouwenpoort van het Noorden uit gezien; links de voorpoort; rechts de poort, die toegang geeft tot de stad. Rechts onderaan geteekend „W. D. Burgh fec."

Doek 86 × 79. — Vóór 1649. — Geschenk van Mr. J. J. van der Hagen van den Heuvel. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 300. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", 1914, no. 60. — De voorpoort werd in 1649 afgebroken en door een nieuwe vervangen.

DROOCHSLOOT

CORNELIS DROOCHSLOOT. Gedoopt 21 Februari 1630 te Utrecht, doodsjaar onbekend. In 1673 nog te Utrecht vermeld. Zoon en leerling van Joost Cornelisz Droochsloot. Schilder van dorpstafereelen en boerenkermissen.

J. H. Hofman, „J. C. en C. Droochsloot" in „De Dietsche Warande" 1893, blz. 349—353; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 37.

65. DORPSGEZICHT. Aan een landweg onder bewolkten hemel liggen ter weerszijden de huizen en een kerk van een dorp, waarvoor een talrijke menigte in groepjes bijeen is. Op den voorgrond eenige bedelaars. Middenin onderaan geteekend „c. drooghsloot 1664".

Paneel 52 × 73. — 1664. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 806. — Vergelijk voor een dergelijke compositie het schilderij van zijn vader, hierna no. 73.

DROOCHSLOOT

JOOST CORNELISZ DROOCHSLOOT. Geb. 1586 te Utrecht(?), begr. 14 Mei 1666 aldaar. In 1616 als meester, 1623, 1641 en 1642 als deken van het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. Hij schenkt in 1628 met A. van Nyvelt een schilderij aan het St. Jobsgasthuis, voorstellende „De

vertroosting van Hiobs Vrienden in een fraai Landschap". In 1665 en 1666 lid van het Schilderscollege te Utrecht. Schilder van historische en bijbelsche voorstellingen, stadsgezichten en dorpstafereelen.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 152; Cat. Museum Kunstliefde 1885, blz. 48; Th. von Frimmel, „Kleine Galeriestudien", Bd. I, 1892, blz. 54; J. H. Hofman „J. C. en C. Droochsloot" in „De Dietsche Warande" 1893, blz. 349—353; C. Hofstede de Groot „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 37.

66. DE BARMHARTIGE SAMARITAAN. Onder een bewolkten hemel in een boomrijk heuvelachtig landschap aan den rand van een weg ligt op den voorgrond de gewonde, die verzorgd wordt door den barmhartigen Samaritaan, gekleed in rooden mantel en witten tulband; rechts van hem zijn paard. Op het tweede plan ziet men den priester en den Leviet hun weg vervolgen. Links eenige kerk- en kloostergebouwen; op den achtergrond eenige boerenwoningen. Links onderaan op den voorgrond gemerkt met monogram „J. C. fecit Ao 1617."

Doek 121 × 208. — 1617. — Geplaatst in het gebouw van de Burgerlijke Instelling voor Maatschappelijk Hulpbetoon.

67. DE ZEVEN WERKEN VAN BARMHARTIGHEID. Op een groot plein zijn afgebeeld in verschillende tafereelen de zeven werken van barmhartigheid; van links naar rechts: het herbergen der dakloozen, de vertroosting der zieken, het kleeden der naakten, het spijzigen der hongerigen, het laven der dorstigen en, bij het tralievenster in den rechter gevel, het bezoeken der gevangenen. Op het tweede plan wordt een doode ten grave gedragen; de doodkist is bedekt met een zwart lijkkleed, waarop een rood kruis en in rood de attributen van den Hl. Laurentius en de Hl. Barbara (een rooster en een toren). Op den achtergrond van het plein is een kerk, aan de beide zijkanten eenige huizen, waarvan het huis links op den voorgrond een gebeeldhouwde gevelfries vertoont met de voorstelling van den barmhartigen Samaritaan. In den rechter benedenhoek gemerkt met monogram „Jco. fecit Ao 1618".

Doek 189 × 295. — 1618. — Afkomstig uit het St. Barbara- en Laurentiusgasthuis. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 37. — Geplaatst in het gebouw van de Burgerlijke Instelling voor Maatschappelijk Hulpbetoon.

68. AFDANKING VAN DE WAARDGELDERS DOOR PRINS MAURITS OP DE NEUDE IN 1618. Voor het wachthuis der soldaten leggen de waardgelders hun wapenen neer; tegenover hen is het Utrechtsche garnizoen opgesteld; op den voorgrond een aantal ruiters; links op het plein Prins Maurits vergezeld van de afgevaardigden der Staten-Generaal. Achter het wachthuis het Ceciliaklooster; op den achtergrond de ingang van de Loeff Berchmakerstraat, de Predikheerenstraat en de Voorstraat. Op een bord aan het hoekhuis rechts geteekend „Joost Cornelis Drooch sloot. fec 1622".

Doek 89 × 132. — 1622. — Geschenk van den heer B. L. C. van der Hagen van den Heuvel te IJsselstein. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 38. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 2. — Dit onderwerp werd door Droochsloot meermalen geschilderd o.a. in 1625 (Amsterdam, Rijksmuseum, Cat. no. 809) en in 1629 (zie hierna no. 69). — Zie voor de voorstelling: Wagenaar, Vaderlandsche Historie Dl. X, blz. 232. — Geplaatst in het Stadhuis.

69. PLUNDERING VAN EEN DORP. Over een landweg met ter weerszijde de huizen en de kerk van een dorp, rijdt een troep ruiters en krijgslieden te paard. Vóór den stoet en uit de kerk worden eenige gijzelaars weggevoerd. Links wordt een kudde koeien en schapen buitgemaakt en een boerenwagen geplunderd. Rechts een kasteel met een ophaalbrug. Op den achtergrond staan een kerk en huizen in brand. Op den boerenwagen gemerkt met monogram „JC DS fe 1626".

Doek 65.5 × 148. — 1626. — Legaat van Baronesse Van Ittersum—Dupper te Vianen.

70. AFDANKING VAN DE WAARDGELDERS DOOR PRINS MAURITS OP DE NEUDE IN 1618. Voor het wachthuis der soldaten leggen de waardgelders hun wapenen neer; tegenover hen is het Utrechtsche garnizoen opgesteld; op den voorgrond Prins Maurits met de afgevaardigden der Staten-Generaal. Achter het wachthuis het Ceciliaklooster; op den achtergrond de ingang van de Loeff Berchmakerstraat, de Predikheerenstraat en de Voorstraat. Rechts op een uithangbord geteekend „Jc Drooch Sloot fec 1629".

Doek 102 × 143. — 1629. — Geschenk van Mr. J. van Doelen. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3. — Dit onderwerp werd door Droochsloot meermalen geschilderd o.a. in 1622 (zie hiervóór no. 67) en in 1625 (Amsterdam, Rijksmuseum, Cat. no. 809). — Zie voor de voorstelling: Wagenaar, Vaderlandsche Historie, Dl. X, blz. 232.

71. DE GETROUWE EN DE ONNUTTE DIENSTKNECHT. Op een terras met rood gedrapeerd gordijn zit aan een tafel de landheer gekleed in het rood met paarsen mantel en gekroonden tulband, in een gebeeldhouwden zetel. Om de tafel staan zeven dienstknechten; één van hen, die een zak geld in de hand heeft, telt de negen gewonnen talenten op de tafel uit. Een ander toont het éénе talent, dat hij begraven heeft, terwijl dezelfde dienstknecht links op den voorgrond staat afgebeeld bezig het talent te begraven. Rechts op het terras zit de rentmeester aan een tafel bij een geopende kist en eenige perkamenten. Midden op het tweede plan een groot kasteel, links eenige heuvels met een ruïne; op den achtergrond een heuvelachtig landschap met een stad en een brug over een rivier. Op een der geldkisten geteekend „Drooch Sloot. 1635".

Doek 62 X 185.5. — 1635. — Geschenk van Regenten der Vereenigde Gods- en Gasthuizen. — Afkomstig uit het St. Barbara-gasthuis. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 40. — Zie voor de voorstelling: Mattheus XXV, vs. 14—30. — Geplaatst in het Stadhuis.

72. DE BRUILOFTSGAST ZONDER BRUILOFTSKLEED. In een zaal met groene en purperen gedrapeerde gordijnen zit aan een langwerpige tafel een gezelschap aan den bruiloftsdisch. In het midden de bruid gekleed in het blauw met een kroon op het hoofd; naast haar de bruidegom met gepluimde baret. Aan den linkerkant een groep rijk gekleede bruiloftsgasten; rechts een aantal eenvoudiger gekleede personen. Rechts op een bordes staat de koning, in het rood met gelen mantel met hermelijnen kraag, op het hoofd een gekroonde tulband, een scepter in de hand. Hij geeft bevel aan eenige krijgsknechten den onwaardigen bruiloftsgast geboeid weg te leiden. Links op een tafel met een blauw kleed een schenkkan en een gouden beker. Op een der treden van het bordes geteekend „Jc. Drooch Sloot. fe: 1635".

Doek 66 X 274. — 1635. — Geschenk van Regenten der Vereenigde Gods- en Gasthuizen. — Afkomstig uit het St. Barbara-gasthuis. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 39.

73. BELEG VAN HET KASTEEL VREDENBURG IN 1577. Op den voorgrond de voorstelling van het beleg van het

kasteel; te midden der belegeraars ziet men de figuur van Trijn van Leemput, een der aanvoerdsters bij de op de inneming gevolgde slooping van het kasteel. Achter de huizenrij rechts de St. Jacobskerk. Links onderaan op een wit papier gemerkt: „Jc. DS. 1646".

Paneel 61 × 104. — 1646. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1.

74. DORPSFEEST. Onder een lichtbewolkten hemel liggen ter weerszijde van een landweg de huizen en een kerk van een dorp, waarvoor een talrijke menigte in groepjes bijeen is. Op den voorgrond eenige bedelaars. Links onderaan gemerkt met monogram „Jc. DS. 1652".

Paneel 44.5 × 80. — 1652. — Bruikleen van het Mauritshuis te 's-Gravenhage, Cat. no. 34. — Vergelijk voor een dergelijke compositie het schilderij van zijn zoon, hiervóór no. 64.

75. RIVIERGEZICHT MET DORP. Onder lichtbewolkten hemel ligt aan den linkeroever van een breede rivier een dorp met kerk. Op den weg voor de huizen verschillende groepjes menschen, die zich met praten en drinken vermaken. Op de rivier eenige bootjes en een overzetveer met eenige menschen en een paard. Aan den met heesters begroeiden rechteroever de aanlegplaats en eenige huizen. Links onderaan gemerkt met monogram „Jc. DS. 1652".

Paneel 44.5 × 80. — 1652. — Bruikleen van het Mauritshuis te 's-Gravenhage. Cat. no. 35.

76. DE GANZENMARKT EN DE STADHUISBRUG TE UTRECHT. Op de linker helft een gezicht op de Ganzenmarkt, links begrensd door het St. Barbaragasthuis en rechts door het huis Het Keizerrijk; op den achtergrond het dak van de Statenkamer, de toren der St. Janskerk en de boomen van het St. Janskerkhof. Op den voorgrond wordt markt gehouden en beweegt zich een talrijke menigte. Op de rechterhelft een gedeelte van de Oude Gracht met links de Stadskraan en rechts de achterzijde van de houten huizen aan de Snippenvlucht. Aan de Stadhuisbrug het oude stadhuis bestaande uit de huizen Hasenberch en Lichtenberch; rechts een doorkijk naar de Vischmarkt en daarachter de Dom met het toen nog bestaande middenschip. Op de werf

bij de kraan wordt een schuit met tonnen geladen; uit het wed komen en gaan sleeperskarren. Afb. 19.

Doek 110 × 218. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Geschenk van Mr. J. J. van der Hagen van den Heuvel. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 42. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", 1912, no. 47.

77. HET BAD VAN BETHESDA. Op den voorgrond een groep gebrekkigen en zieken, die zich naar het water van Bethesda begeven, waarop een engel uit den hemel neerdaalt om het geneeskracht te geven. Aan weerszijden is het water omgeven door gebouwen, die naar den achtergrond toe worden opgenomen in de silhouet van een stad met hooge torens. In den linker benedenhoek gemerkt met monogram „Jc D fe".

Paneel 55 × 76. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 41. — Geplaatst in het gebouw van de Burgerlijke Instelling voor Maatschappelijk Hulpbetoon.

DUCK

JACOB DUCK. Geb. omstreeks 1600 te Utrecht(?), gest. na 1660 te 's-Gravenhage(?). Leerling van J. C. Droochsloot. In 1621 als leerling, 1630—1632 als meester in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. In 1629 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis voorstellende een „Muziseerend Geselschap". Tot 1646 te Utrecht; tusschen 1656 en 1660 komt hij in Den Haag voor. Genreschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 152; Fr. Schlie, „Jacob Duck", in het Repertorium für Kunstwissenschaft 1890, Dl. XIII, blz. 55; Th. von Frimmel, „Kleine Galeriestudien", N. F. 1894, blz. 20; Idem „Blätter f. Gemäldekunde", Bd. II, 1905, blz. 13 en 47 en IV, 1907, blz. 17.

78. DE STRIJKSTER. In een keuken met gewelfden boog en rood steenen tegelvloer zit een jonge vrouw aan tafel te strijken. Haar linkervoet rust op een stoof. Naast haar staan een waschtobbe en een mand met strijkgoed, waarvoor een poes ineengedoken zit. Op de tafel een vuurtest. Zij draagt een rood jakje, bruinen rok en geel voorschoot, op het hoofd een wit linnen muts. Links in het volle licht zit op eenige steenen treden een klein kind te spelen met een molentje. Aan den wand een rek met tinnen borden en aardewerk en eenig koper en ijzer keukengerei. Rechts leidt een steenen wenteltrap naar de bovenverdieping van het

huis. Op den voorgrond onder den boog staat een kippenhok, waarbij een tinnen pot, een bezem, een houten emmer en een roode aarden kan. Rechts onderaan geteekend „JA Dvck". Afb. 37.

Paneel 42.5 X 33.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Cicerone 1929, blz. 214 met afb.; Beeldende Kunst, 1932/33, blz. 81, met afb.

79. PAARDENSTAL. In een stal, waar eenige soldaten bezig zijn zich aan te kleeden en een paard op te toomen treedt een ruiter, vergezeld door een vrouw binnen. Hij is gekleed in een zeemlederen wambuis met gele sjerp, grijze broek en hooge kaplaarzen, op het hoofd een grijs vilten hoed met struisveeren. De vrouw draagt een blauw gewaad met witten schouderdoek. Op het tweede plan zit een vrouw tegen een schot te slapen. Rechts op den voorgrond harnassen, geweren, een trommel en vaandels.

Doek 68 X 52. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 821.

JACOB DUCK toegeschreven

80. WACHTLOKAAL MET KRIJGSLIEDEN. In een ondergrondsche ruimte, met fakkels en kaarsen verlicht, zit een aantal krijgslieden bij een open vuur. Links op den voorgrond staat de kapitein, de linkerhand in de zijde, de rechter gesteund op een stok, gekleed in geel wambuis met blauwe sjerp, bruine rijbroek en kaplaarzen, een vilthoed met veer op het hoofd. Achter hem een soldaat met een fakkel en eenige soldaten die bij fakkellicht het lokaal verlaten. Rechts zitten drie mannen op een houten brits kaart te spelen. Achter hen staat bij twee op elkaar geplaatste trommen een krijgsman met een geweer. Op den voorgrond rechts eenige stukken van een wapenrusting.

Paneel 51.5 X 47.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

FERGUSON

WILLIAM GOWE FERGUSON. Geb. 1632 of 1633 in Schotland, gest. na 1695, aldaar. In de jaren 1648—1651 woont hij te Utrecht en komt aldaar in verschillende akten voor; in 1649 als burger en schilder te Utrecht genoemd. In 1660 en 1668 woont hij te 's-Gravenhage. Hij

bereisde Frankrijk en Italië. Zijn kunst vertoont verwantschap met en invloed van die van Jan Weenix en W. van Aelst. Stillevenschilder.

81. DOODE VOGELS. Op den grond voor een baksteenen muur liggen een vijftal doode vogels, waaronder een korhoen en eenige musschen.

Doek 59.5 × 49. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

GEELEN

CHRISTIAAN VAN GEELEN Sr. Geb. 19 Augustus 1755 te Utrecht, gest. 1 Augustus 1824 aldaar. Leerling van Jacob Maurer te Utrecht. In 1794 als mededirecteur van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Schilder van landschappen, genrestukken en portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 140.

82. WIJNOOGST. Grisaille geschilderd op donkeren grond, voorstellende vier naakte kinderfiguurtjes onder een wingerd met druiventrossen, spelende met een wijnvat en een bokaal. Rechts onderaan geteekend „C. van Geelen senior f. 1808". Dessus-de-porte in vergulde gebeeldhouwde lijst.

Doek 127 × 125. — 1808. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1045. — Afkomstig uit het voormalige gebouw van het Gymnasium in de Minrebroederstraat. — In depot.

GEELEN

CHRISTIAAN VAN GEELEN Jr. Geb. 16 September 1794 te Utrecht, gest. 13 Mei 1826 aldaar. Leerling van zijn vader Christiaan van Geelen. Portret- en genreschilder.

83. ZELFPORTRET. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend tegen een bruinen achtergrond. Hij is gekleed in een groene jas met lichtgeel vest, witte gestrikte das en vadermoorders.

Doek 23 × 18. — Omstreeks 1820. — Geschenk van den heer J. M. Vreeswijk. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 131.

GILLIG

JACOB GILLIG. Geb. te Utrecht omstreeks 1636, gest. aldaar 24 Juli 1701. Hij komt niet in het Utrechtsche St. Lucasgilde voor. Zijn vroegst

gedateerd werk is van 1664 (Schloss Bentheim). Schilder van vischstillevens.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 55. — C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 37 vlg.

84. STILLEVEN MET DOODE VISSCHEN. Voor een schutting links staan twee manden, waarvan één gevuld is met stukken gesneden visch. Op den grond liggen twee groote schelvisschen en drie kleinere visschen met eenige oesters. Op den achtergrond rechts de zee met het strand, waarop eenige figuren en een man, die groote kabeljauwen bijeenlegt; aan den horizon een schip en de duinen met een vuurtoren. In den linker bovenhoek geteekend „J. GILLIG fecit Ao 1687". Afb. 58.

Doek 77.5 × 63.5. — 1687. — Geschenk van den heer M. A. F. Reuser. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 43. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 27.

85. STILLEVEN MET VISSCHEN. Op den grond ligt een net met vele visschen o.a. een schelvisch, een zeelt, baarzen enz. Op den achtergrond tegen een grijzen muur een teenen vischfuik. Links op den voorgrond geteekend „J GILLIG".

Doek 77.5 × 96. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 44.

GILLIG

MICHIEL GILLIG. Gedoopt 19 Mei 1661 te Utrecht, doodsjaar onbekend. Zoon van den schilder Jacob Gillig. In 1668 als deken van het Utrechtsche Schilderscollege vermeld. Portretschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 132; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 37 vlg.

86. PORTRET VAN L. VAN DE POLL (1630—1713), hoogleeraar in de rechten te Utrecht. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, staande bij een tafel met rood tafelkleed, met de rechterhand bladerend in een opengeslagen boek. Hij is gekleed in toga met witte bef, met bruine krulpruik. Achter hem een groen fluweelen gordijn, rechts daar-

van door een muuropening uitzicht op het oostelijk portaal van den Dom, in het tympaan waarvan de voorstelling van St. Maarten met den bedelaar. Links bovenaan het wapen van Van de Poll. Op den muur geteekend „M. Gillig fecit 1681".

Paneel 46 × 36. — 1681. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3080. — Pendant van het volgende nummer.

87. PORTRET VAN G. VAN DE POLL—TERBORCH, echtgenoote van den hoogleeraar. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, staande bij een terrasmuur met een steenen fontein. Zij is gekleed in blauw satijnen rok met bruin zijden overkleed en rooden schouderdoek. Op den achtergrond een landschap onder een avondhemel.

Paneel 46 × 36. — 1681. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3080. — Pendant van het vorige nummer.

GISELAER

NICOLAES DE GISELAER. Geb. te Leiden, geboorte- en doodsjaar onbekend. Hij huwde 24 Maart 1616 te Amsterdam met Cornelia van Rybeeck uit Utrecht. In 1616 als lid van het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. In 1644 en 12 Mei 1654 nog te Utrecht. Schilder van kerkinterieurs en architectuurstukken met bijbelsche voorstellingen.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 104; Th. von Frimmel, „Blätter f. Gemäldekunde", 1905, blz. 186; 1912, blz. 120.

88. KERKINTERIEUR MET DE VERSCHIJNING VAN DEN ENGEL GABRIEL AAN ZACHARIAS. Op den voorgrond een Renaissance voorportaal van een kerk, dat doorzicht geeft in een drieschepig Gothisch kerkgebouw. Bij een Barok altaar staat Zacharias met het wierookvat in de hand, aan wien de engel verschijnt. In het voorportaal knielen twee personen; links staat een man in geel wambuis en groenen mantel, een groene baret met witte veeren op het hoofd. Aan den ingang links treden een oude man en een vrouw met een kind op den arm het kerkgebouw binnen. In den rechter benedenhoek geteekend „ND. GISELAER FE". Afb. 17.

Paneel 56 × 73. — Eerste helft XVIIde eeuw. — Vgl. een dergelijk schilderij gedateerd 1625, in het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 982.

GOBIUS

HENDRIK ANTHONY FREDERIK AGATHUS GOBIUS. Geb. 10 December 1815 te IJsselstein, gest. 25 Juli 1899 te Utrecht. Kunstverzamelaar en dilettant-schilder te Utrecht.

89. GEZICHT OP DE OUDE GRACHT MET HET ST. BARBARAGASTHUIS. Op den voorgrond de Oude Gracht met de Stadskraan; aan de straat het St. Barbaragasthuis met eenige daarnaast gelegen huizen. Rechts een gedeelte van het huis Het Keizerrijk. Rechts onderaan op de schuit geteekend „H. A. F. A. Gobius".

Doek 39 × 34. — Omstreeks 1840. — Geschenk van den heer H. A. F. A. Gobius. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3225.

HAANEBRINK

WILLEM ALBERTUS HAANEBRINK. Geb. 19 Maart 1762 te Utrecht, gest. 17 Mei 1840 aldaar. Schilder van stadsgezichten, portretten en genrestukken.

90. GEZICHT OP DE STADHUISBRUG MET OMGEVING. Links van het plein der Stadhuisbrug de huizen Hasenberch en Lichtenberch (het oude stadhuis), met inkijk in de Vischmarkt. Rechts het hoekhuis van de Oude Gracht.

Paneel 46 × 37. — Omstreeks 1825. — Geschenk van den heer W. A. Haanebrink. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 331. — Op den achterkant van het schilderij is een papier bevestigd met de lakstempels van Haanebrink, waarop het opschrift: „W. A. Haanebrink Utrecht. Een gezicht van het Stadhuis te Utrecht zooals het voor de afbraak bestond".

HAANEN

REMIGIUS ADRIANUS HAANEN. Geb. 5 Januari 1812 te Oosterhout, gest. 13 Augustus 1894 in Aussee. Leerling van zijn vader Casparis Haanen te Utrecht; later meestal reizende in verschillende landen van Europa. Schilder van landschappen en stadsgezichten.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", enz., 1923, blz. 176.

91. GEZICHT OP DEN STADSWAL MET PLOMPETOREN TE UTRECHT. Op den bevroren singel rijden eenige schaatsenrijders; op den voorgrond een slede en een

kraampje. Links verheft zich de stadsmuur met den Plompetoren; op het tweede plan een aantal huizen met besneeuwde daken onder bewolkten hemel. Rechts onderaan geteekend „R. A. Haanen f. 1830".

Doek 55 X 74. — 1830. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 305.

HAENSBERGEN

JOHAN VAN HAENSBERGEN. Geb. 2 Januari 1642 te Gorinchem of Utrecht(?), gest. 10 Januari 1705 te 's-Gravenhage. Leerling en navolger van Cornelis van Poelenburgh. In 1668 als lid van het Schilderscollege te Utrecht vermeld; in 1669 naar Den Haag verhuisd, waar hij zich meer als portrettist ontwikkelt in den stijl van Netscher. Schilder van arcadische landschappen met mythologische voorstellingen en van portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 33; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 57/58; A. Bredius, „Iets over oude copieën", in Oud-Holland 1911, blz. 62—64; Th. von Frimmel, „Studien zur Gemäldekunde", 1913/1914, blz. 102 en 137 vlg.; A. Bredius, „Inventar von Johan van Haensbergen", in Künstler-Inventare, Dl. VI (Dl. XII der Quellenstudien), 1919, blz. 2074—2085.

92. REIZIGERS IN EEN RUINE. Onder een bouwvallig gewelf is een oude man bezig een ton, een groote kruik, een veldflesch, een mand en een donkeren deken bijeen te pakken; naast hem staat een ongezadelde schimmel, daarachter een man op een bruin paard in gesprek met een man en een vrouw, die een der gewelven tot slaapplaats gebruikt hebben. Tusschen de pijlers door uitzicht op een berglandschap, aan den voet waarvan een herder zijn kudde voortdrijft. Links op een pijler geteekend „Joh. Haensbergh Gorcu. fe: 1667".

Paneel 40.5 X 33.5. — 1667. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

93. JONGENSPORTRET. Voor een boschlandschap als achtergrond is een jongen afgebeeld, gekleed in een paarse tuniek met rood fluweelen overkleed en goudbruinen mantel. Op de opgeheven linkerhand heeft hij een roodborstje, terwijl hij met de rechter een hond afweert, die blaffend naast hem opspringt. Rechts een doorkijk op een heuvelachtig landschap met ondergaande zon. In den rechter benedenhoek geteekend „J. v. haensbergen: 1677". Afb. 60.

Doek 43.5 X 33. — 1677. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 46.

J. VAN HAENSBERGEN (?).

94. LANDSCHAP MET BADENDE VROUWEN. In een heuvelachtig landschap een groote ruïne aan den voet van een berg. Op den voorgrond bij een waterpartij bevinden zich een aantal badende vrouwen. Aan den horizon blauwe bergen onder lichtbewolkten hemel.

Koper 27 × 34.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer C. W. A. Buma te Marssum.

HARDENBERGH

CORNELIS VAN HARDENBERGH. Gedoopt 6 Mei 1755 te Rotterdam, gest. 1843 te Haastrecht. In 1783 als lid van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Schilder van landschappen en stadsgezichten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 140.

95. GEZICHT OP DEN TOREN KLOOTENBURG. Op den voorgrond de toren Klootenburg met een gedeelte van den wal en den waterdoorgang van de Nieuwe Gracht naar den Tolsteegsingel; links is het dak van de Regentenkamer van Maria van Pallaes zichtbaar. Onderaan geteekend „C. V. Hardenbergh".

Paneel 22 × 30. — Vóór 1843. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 120. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 288. — Geplaatst in het Stadhuis.

HAUS

HENDRIK MANFRIED HAUS. Geb. te 's-Gravenhage, geboortejaar onbekend; gest. 1841 te Utrecht(?). Hij ontving zijn opleiding in 's-Gravenhage, waar hij in 1823 en 1830 in de bevolkingsregisters voorkomt, en kwam omstreeks 1835 te Utrecht. Landschapschilder.

96. GEZICHT OP DE TOLSTEEGPOORT MET OMGEVING. Op den voorgrond een gedeelte van de stadsgracht met de Tolsteegpoort en Tolsteegbrug; links van de poort de tot molen verbouwde Bijlhouwerstoren. Links onderaan geteekend „H. Haus f".

Paneel 39 × 32. — Omstreeks 1840. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 295.

HEEM

DAVID DE HEEM. Geb. omstreeks 1570 te Utrecht; gest. 1632 aldaar. Stillevenschilder.

97. STILLEVEN MET KREEFT. Op een bruine tafel tegen een donkeren achtergrond zijn afgebeeld een kreeft, een brood, eenige sinaasappelen en een tak met bladeren, een in riet gewonden fiasco, een glazen bokaal, een half gevuld fluitglas en links een glazen karaf met tinnen deksel. Aan den rechterkant een ton gevuld met oesters, waarvoor een tinnen peperbus en een opengemaakte oester. Rechts op den rand van de tafel geteekend „D. DE HEEM f." Afb. 39.

Doek 76 × 64.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 1122d.

HEEM

JAN DAVIDSZ. DE HEEM. Geb. 1606 te Utrecht, gest. tusschen 14 Oct. 1683 en 26 April 1684 te Antwerpen. Leerling van zijn vader David de Heem, van B. van der Ast te Utrecht en van David Bailly te Leiden. Hij woonde van 1626—1632 te Leiden; van 1636—1647 is hij te Antwerpen, waar hij in 1636 lid van het St. Lucasgilde wordt en onder invloed komt van Daniel Seghers. Na 1669 weer te Utrecht en lid van het Schilderscollege aldaar, maar in 1672 bij den intocht der Franschen gevlucht naar Antwerpen, waar hij tot zijn dood toe bleef. Stillevenschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 33; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden" in Oud-Holland 1895, blz. 35; Rud. Bangel „Die Sammlung Hoogendijk im Rijksmuseum", in Cicerone 1915, blz. 186; W. von Bode, „Die Meister der holländischen und vlämischen Malerschulen", 1917, blz. 288, vlg.; W. Martin „Figuurstukken van Jan Davidsz. de Heem", in Oud-Holland 1925, blz. 42.

98. BLOEMEN- EN VRUCHTENSTILLEVEN. Tegen een donkeren bruinen achtergrond hangt in een nis aan een bruinen ring, samengebonden met een blauw lint een tros van vruchten, bloemen en bladeren, o.a. druiven, pruimen, kersen, moerbeien, kalebassen, amandelen, vijgen, mispels, granaatappelen, rozen, winden, korenaren. Op den rand van de nis een tor en een kever; eenige vlinders vliegen er omheen. In het midden onderaan geteekend „J D De Heem R.". Afb. 40.

Doek 73.5 × 59.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 1123.

HEUSCH

WILLEM DE HEUSCH. Geb. 1625 te Utrecht, begraven 9 Maart 1692

aldaar. Leerling en navolger van Jan Both. Hij bereisde omstreeks 1640 Italië. In 1649 deken, in 1655—1656, 1660—1664 en 1669 overman van het Schilderscollege te Utrecht. Landschapschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen , 1880, blz. 129—132; C. Hofstede de Groot. „Beschreibendes und Kritisches Verzeichnis, enz.", Dl. IX, 1926, blz. 517.

99. ITALIAANSCH LANDSCHAP. Onder een lichtbewolkten hemel een bergachtig landschap met op den voorgrond aan weerszijden berkeboomen. Rechts een heuvel met een waterval, die een man op den voorgrond zit te teekenen. Op den weg, die doorkijk geeft naar een rivier met blauwe bergen aan den horizon, een herder met een kudde schapen. Links een man met een hond. In het midden onderaan geteekend „GDHeusch". Afb. 55.

Paneel 42.5 X 58. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 1168a.

HOET

GERARD HOET. Geb. 22 Augustus 1648 te Zaltbommel, gest. 2 December 1733 te 's-Gravenhage. Leerling van zijn vader, den glasschilder Mozes Hoet en van den Poelenburgh-navolger Warnard van Rijzen. Van 1672—1674 te 's-Gravenhage en in het buitenland. In 1685 overman van het Schilderscollege te Utrecht. In 1696 richtte hij met Hendrick Schoock de Teekenacademie op. In 1715 naar den Haag verhuisd. Schilder van historische voorstellingen, portretten en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 132 en 33—35; Idem „Utrechtsche Schildersvereenigingen" in Oud-Holland 1904, blz. 1—7; Th. von Frimmel, Blätter für Gemäldekunde, Bd. II 1905, blz. 15 vlg.; D. S. van Zuiden „P. C. La Fargue en Gerard Hoet" in Oud-Holland 1916, blz. 114—127.

100. DE GROOTMOEDIGHEID VAN SCIPIO. Uit een met Corinthische zuilen en beelden versierd gebouw treedt Scipio Africanus, gekleed in harnas en helm en rooden mantel, gevolgd door drie van zijn krijgslieden. Hij geeft op verzoek van den voor hem knielenden Allucius de vrijheid terug aan diens door hem gevangen genomen bruid. Zij is gekleed in het lichtpaars met een blauwen mantel; Allucius in het bruin met een blauwen mantel. Op den voorgrond rechts bieden een man en een vrouw geschenken en juweelen als losprijs aan. Links op het tweede plan een dienstknecht met het paard van Allucius. Op den achtergrond

in een bergachtig landschap Scipio's kamp. Op de trede van het bordes geteekend „G: Hoet". Afb. 61.

Paneel 38 X 47. — Omstreeks 1700. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 50. — Zie voor de voorstelling: Livius, Lib. XXVI, c. 50.

HONDECOETER

GILLES CLAESZ D'HONDECOETER. Geb. te Antwerpen(?), gest. 17 October 1638 te Amsterdam. Hij woont in 1602 te Utrecht; in 1610 te Amsterdam. In 1638 als hoofdman van het Amsterdamsche gilde vermeld. Schilder van boschlandschappen met dierfiguren.

Th. von Frimmel, „Kleine Galeriestudien", 1894, blz. 10; Idem „Studien zur Gemäldekunde", Dl. III, 1917, blz. 8; A. Bredius, „Das Nachlass-Inventar von Melchior de Hondecoeter, 1695 (Mit Urkunden über die andern Maler aus der Familie de Hondecoeter)", in Künstler-Inventare, Dl. IV (Dl. X der Quellenstudien), 1917, blz. 1210 vlg.; Idem, Dl. XIII, 1920, blz. 113—117, Nachträge.

101. ORPHEUS SPELENDE VOOR DE DIEREN. In een boschachtig landschap zit links op een heuvel onder rijk geboomte Orpheus spelende op zijn harp, omgeven door allerlei dieren, die op den voorgrond verspreid zijn. In het midden steekt achter de boomen een ronde toren uit; op den achtergrond rechts een blauwachtig heuvellandschap onder bewolkten hemel. In het midden van den voorgrond gemerkt „G. DH A° 1624". Afb. 12.

Paneel 51 X 82.5. — 1624.

102. LANDSCHAP MET DIEREN. In een boschachtig landschap met middenin een water en een doorkijk op eenige boerenhuizen bevinden zich links een aantal koeien en schapen, en rechts eenige herten onder hoog opgaand geboomte. Links op den voorgrond zit de herder onder een der boomen. Rechts onderaan geteekend „G......".

Paneel 66 X 125. — Omstreeks 1625. — Bruikleen van den heer J. H. Gosschalk te 's-Gravenhage.

103. LANDSCHAP MET DIEREN. In een boschachtig landschap, dat middenin een doorkijk geeft op een heuvel, waarop een ronde toren omgeven door boomen, bevindt zich op den voorgrond een met riet begroeid water met vele vogels. Rechts schuin erover heen ligt een afgebroken

boomstam. Op den voorgrond zitten een aapje, twee konijnen en eenige papegaaien. Links onderaan gemerkt „G. DH".

Paneel 60 × 99.5. — Omstreeks 1630. — Bruikleen van den heer J. H. Gosschalk te 's-Gravenhage.

104. LANDSCHAPJE MET KOEIEN. Onder een zwaarbewolkten hemel staan in een heuvelachtig landschap eenige koeien in een beek te drinken, terwijl eenige andere op een hoogte staan en liggen. Rechts een wandelaar met een stok over den schouder. Links eenige opvliegende eenden. In den linker benedenhoek gemerkt „G. DH.".

Paneel 15 × 28.5. — Omstreeks 1630. — Geschenk van Dr. J. P. Fockema Andreæ.

HONDECOETER

GIJSBERT GILLESZ D'HONDECOETER. Geb. 1604 te Utrecht of Amsterdam, gest. 29 Augustus 1653 te Utrecht. Zoon van Gilles d'Hondecoeter. Tusschen 1630 en 1632 als lid in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. Hij schenkt in 1631 een schilderij aan het St. Jobsgasthuis. Schilder van landschappen en van gevogelte in een landschapsomgeving.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen te Utrecht", 1880, blz. 120 en 134; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 40; A. Bredius, „Das Nachlass-Inventar von Melchior de Hondecoeter, 1695 (Mit Urkunden über die andern Maler aus der Familie de Hondecoeter)", in Künstler-Inventare, Dl. IV (Dl. X der Quellenstudien), 1917, blz. 1210 vlg.; Idem, Dl. XIII, 1920, blz. 113—117, Nachträge.

105. LANDSCHAP. Een berglandschap met boomen en heesters op den voorgrond; langs den rotswand een kudde dieren en eenige figuren. Rechts een verre doorkijk over een laag begroeid land; aan den horizon een reeks bergen in nevelen gehuld onder bewolkten hemel. Links onderaan geteekend „GJ. DHondecoeter A°. 1646". Afb. 43.

Paneel 47.5 × 65. — 1646. — Bruikleen van het Kerkbestuur der Oud-Katholieke Gemeente van St. Gertrudis.

HONDECOETER

MELCHIOR D'HONDECOETER. Geb. 1636 te Utrecht, gest. 3 April 1695 te Amsterdam. Zoon en leerling van Gijsbert d'Hondecoeter en van J. B. Weenix. Van 1659—1663 woonde hij te 's-Gravenhage; daarna tot zijn dood te Amsterdam. Schilder van gevogelte en stillevens.

A. D. de Vries, „Biografische aanteekeningen betreffende voornamelijk Amsterdamsche schilders enz.", in Oud-Holland 1885, blz. 152; A. Bredius, „Das Nachlass-Inventar von Melchior de Hondecoeter, 1695 (Mit Urkunden über die andern Maler aus der Familie de Hondecoeter)" in Künstler-Inventare, Dl. IV (Dl. X der Quellenstudien), 1917, blz. 1210 vlg.; Idem, Dl XIII, 1920, blz. 113—117, Nachträge.

106. DIEREN EN PLANTEN. Onder een boomgroep links staan eenige planten en paddestoelen. Tusschen het geboomte en op den grond een paar vinken en een hagedis; hier en daar eenige vlinders. Op den voorgrond een beekje, waarvan de kant met mos is begroeid. Rechts een doorkijk op een landschap onder blauwgrijzen hemel. Op den boomstam links geteekend „M d hondc.". Afb. 56.

Doek 65 × 52.5. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R. M. no. 1218.

HONICH

ADRIAEN HONICH. Geb. te Dordrecht, geboortejaar onbekend, gest. na 1673. In 1663 ontvangt zijn vader *f* 40.— voor het schilderij voorstellende een gezicht op het Utrechtsche Stadhuis. In 1667 te Rome als getuige in een akte vermeld. Schilder van landschappen en stadsgezichten.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 63.

107. GEZICHT OP HET OUDE STADHUIS EN DE STADHUISBRUG. Aan het plein der Stadhuisbrug de huizen Hasenberch en Lichtenberch (het oude Stadhuis). Links de huizen van de Oude Gracht. Rechts doorkijk naar de Vischmarkt, waarachter de Dom, met het toen nog aanwezige middenschip, oprijst. Rechts op den voorgrond een huis met houten gevel op den hoek van de Oude Gracht en de Choorstraat. Op het plein, waarvan het plaveisel versierd is met een windroos van gekleurde steenen bevinden zich eenige groepen menschen. Rechts onderaan geteekend „AHonich Anno 1663".

Doek 60 × 73. — 1663.— Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 51. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 330.

HONTHORST

GERARD VAN HONTHORST. Geb. 4 November 1590 te Utrecht, gest. 27 April 1656 aldaar. Leerling van Abraham Bloemaert. Van 1610—

1622 in Italië onder invloed van Caravaggio. In 1622 meester, in 1625, 1626, 1628 en 1629 deken van het St. Lucasgilde te Utrecht. in 1637 lid van het St. Lucasgilde te 's-Gravenhage. Hofschilder van Frederik Hendrik en Willem II. Hij woonde tijdelijk in Den Haag, waar hij evenals te Utrecht een huis bezat. Van 1652—1656 weer te Utrecht. In 1620/1621 en 1628 op uitnoodiging van Karel I naar Engeland. Tusschen 1630—1640 valt een reis naar Denemarken; omstreeks 1640 schilderde hij vele portretten voor den Keurvorst van Brandenburg. Schilder van bijbelsche, mythologische en historische voorstellingen, portretten en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 158; Cat. Museum Kunstliefde 1885, blz. 65; J. H. W. Unger, „Brieven van eenige schilders aan Constantijn Huygens", in Oud-Holland 1891, blz. 194; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 48; Momme Nissen, „Rembrandt und Honthorst", in Oud-Holland 1914, blz. 73; G. J. Hoogewerff, „De werken van G. Honthorst te Rome", in Onze Kunst 1917, blz. 37, 91 en 141 vlg.; A. von Schneider, „Gerard Honthorst und Judith Leyster", in Oud-Holland 1922, blz. 169; G. J. Hoogewerff, „Honthorst", 1924; H. Vosz, „Die Malerei des Barock in Rom", 1925, blz. 467; A. von Schneider, „Neue Zuschreibungen an Mattias Stoomer", in Oud-Holland 1923, blz. 225; J. A. F. Orbaan, „Florentijnsche gegevens", in Oud-Holland 1926, blz. 287; T. H. Fokker, „Nederlandsche schilders in Zuid-Italië", in Oud-Holland 1929, blz. 1; G. J. Hoogewerff, „Nederlandsche schilders en Italiaansche scholing in de 17de eeuw", in Mededeelingen van het Nederlandsch Historisch Instituut te Rome 1929, blz. 157; S. W. A. Drossaers, „Inventaris van de meubelen van het Stadhouderlijk kwartier enz.", in Oud-Holland 1930, blz. 201; A. von Schneider, „Caravaggio und die Niederländer", 1933, blz. 21—31.

108. HERDERIN MET JONGE DUIVEN. Voor een donkeren achtergrond met bladranken is als halve figuur een herderin afgebeeld, driekwart frontaal naar links gewend, het lachende gelaat naar den toeschouwer gericht. In de linkerhand houdt zij een nest met twee jonge duiven, een herdersstaf rust tegen haar linkerschouder. Zij draagt over een wit jak, met blauwe banden bezet, een geel lijfje en rok en een rood gestreepte ceintuur; op het hoofd een groote lichte strooohoed met blauw gevoerd, aan den rechterkant opgeslagen en met bloemen versierd. Links bovenaan geteekend „GHonthorst. fec. 1652". Afb. 26.

Doek 80 × 65. — 1622 of 1632; de handteekening en het jaartal zijn overgeschilderd, waarbij de 5 in plaats van een 2 of 3 is gekomen. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst, te Hoevelaken. — A. von Schneider, o.c., 1933, blz. 135.

109. GRANIDA EN DAIFILO. Aan den voet van eenig geboomte en hoogopgaande struiken zitten Granida, gekleed in het geel met een rooden mantel, en Daifilo te minnekoozen. Bij hen grazen eenige geiten en schapen. Op het tweede plan nadert Artabanus met gevolg. Op den

herdersstaf op den voorgrond geteekend „GHonthorst. fecit 1625". Afb. 27.

Doek 145 X 178.5. — 1625. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — Dr. W. Stechow in „Kritische Berichte", 1929, bij de bespreking van Dr. Illa Budde's boek: „Die Idylle im holländischen Barock"; A. von Schneider, o.c., 1933, blz. 30. — Zie voor de voorstelling P. C. Hooft: Granida, Vde deel, 2de en 3de tooneel.

110. ZELFPORTRET. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een groengrijzen achtergrond, gezeten in een leunstoel met rood laken bekleed, voor een tafel met bont tafelkleed, waarop een ledepop, een gipskop en een lange gouden schakelketting met een penning, die de beeltenis van Christina van Zweden en het randschrift „CHRISTINA" draagt. Hij is gekleed in zwart fluweel met wit linnen kraag en dito manchetten; een kalotje op de lange donkere krullen. In de linkerhand houdt hij een op grijs papier geteekend portret, in de opgeheven rechter een teekenstift. Op den voet van de ledepop het opschrift: „Feci Ao 1655 Æt Meæ 66(3?)". Afb. 29.

Doek 116 X 93.5. — 1655. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 1231. — Pendant van het volgende nummer.

111. PORTRET VAN SOPHIA VAN HONTHORST—COOPMANS, echtgenoote van den schilder. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een groengrijzen achtergrond, gezeten in een leunstoel met rood laken bekleed voor een tafel met bont tafelkleed, waarop een klein hondje. Zij is gekleed in zwart fluweel met batisten dubbelen schouderkraag en dito manchetten; een zwart kapje over het donkere haar. Links op den achtergrond „Æt. 54" en het monogram „GH 1655".

Doek 115.5 X 93. — 1655. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R. M. no. 1232. — Pendant van het vorige nummer.

112. DE DOOD VAN SENECA. In een vertrek met marmeren geruiten vloer en grijze steenen wanden laat Seneca, zittend met zijn rechtervoet in een koperen vat, zich de aderen opensnijden. Links is hij omgeven door een groep personen, gekleed in roode en groene gewaden, die hem de polsen voelen en in afwachting toezien. Rechts knielt

vóór hem de persoon, die de aderlating verricht, terwijl eenige jongelingen gekleed in het lichtbruin en blauw daarnaar staan te kijken. De voorste van hen houdt een licht in de hand.

Doek 205 × 265.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 52. — J. H. W. Unger, „Vondeliana", in Oud-Holland 1884, blz. 111—119. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 22. — Zie voor de voorstelling: Tacitus, Annales XV c. 60—65. — Dit schilderij is waarschijnlijk identiek met Honthorst's „Dood van Seneca", dat zich in de verzameling van Martin Kretzer te Amsterdam bevond, beschreven door Lambert van den Bos in „Konstkabinet van Marten Kretzer", uitgegeven in 1650. — Vergelijk voor deze oude verzameling ook hiervóór no. 41. Omstreeks 1760 werd het stuk aan het St. Antoniusgasthuis te Utrecht geschonken.

HONTHORST

WILLEM VAN HONTHORST. Geb. 1594 (1604?) te Utrecht, begraven 19 Februari 1666 aldaar. Leerling van Abraham Bloemaert en van zijn broeder Gerard van Honthorst, dien hij bij zijn werk behulpzaam was. In 1637 naar Den Haag. Van 1646—1664 is hij met eenige onderbrekingen hofschilder van den Keurvorst van Brandenburg te Berlijn. In 1664 te Utrecht terug. Portretschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 66; P. Seidel, „Die Beziehungen des grossen Kurfürsten und Königs Friedrichs I zur niederländischen Kunst", in Preuss. Jahrbuch 1890, blz. 119 vlg.; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 40.

113. PORTRET VAN LOUISE HENRIETTE VAN NASSAU, PRINSES VAN ORANJE, ALS DIANA. Afgebeeld ten voeten uit in een heuvelachtig landschap, gaande naar links, begeleid door twee jachthonden. Zij draagt een goudgeel zijden gewaad met rooden shawl, wapperend om de schouders; op het donkere haar een tooi van gele en witte struisveeren. In de linkerhand houdt zij een boog en aan haar gordel hangt aan een gouden ketting een roodfluweelen pijlkoker, waaruit zij met de rechterhand een pijl trekt; aan de voeten draagt zij blauwe sandalen. Links onderaan geteekend „GHonthorst 1643". Afb. 30.

Doek 205 × 141. — 1643. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 54.

HOOCH

CAREL CORNELISZ. DE HOOGH. Geboortejaar en plaats onbekend, gest. 2 Juli 1638 te Utrecht. Vader van Pieter de Hooch. Hij woonde

vóór 1628 te Haarlem; bereisde zeer waarschijnlijk Italië. In 1628 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis te Utrecht, voorstellende een landschap. In 1633 als lid van het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. Schilder van landschappen met Romeinsche ruïnes, grotten enz.

Samuel Ampsing, „Beschrijvinge ende lof der stad Haarlem", 1628, blz. 372; S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 121 en 134; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 68; A. Bredius, „Het schildersregister van Jan Sysmus, stadsdoctor van Amsterdam", in Oud-Holland 1890, blz. 307/308; P. Haverkorn van Rijsewijk, „Pieter de Hooch of de Hoogh", in Oud-Holland 1892, blz. 172—177; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 41 vlg.; C. H. Flugi van Aspermont, „Carel Cornelisz de Hooch", in Oud-Holland 1899, blz. 223—227.

114. LANDSCHAP MET RUINE. In een heuvelachtig landschap onder bewolkten hemel liggen tusschen hooge boomen de ruïnes van een aantal gebouwen. Links op den voorgrond een waterval; in het midden een drietal personen in gesprek. Op den achtergrond hooge bergen en een stadsmuur door de zon beschenen. Middenin onderaan geteekend „Chaerles. D.hooch. 1627". Afb. 50.

Paneel 46 × 66. — 1627. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 1247.

115. DE DUIVENTIL. Op den voorgrond een op drie boomstammen gebouwde houten duiventil; een man in roode kiel en blauwe broek staat op een daartegen geplaatste ladder. Rechts de ruïne van een kasteel met een ooievaarsnest. Op den voorgrond rechts een wandelaar met een hond; op den achtergrond geboomte onder bewolkten hemel. Rechts onderaan geteekend „Chaerles dhooch."

Paneel 28 × 32. — Eerste kwart XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 55. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 35.

HOOCH

HORATIUS DE HOOGH. Geboorte- en doodsjaar onbekend. In 1669 als overman van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Hij bereisde vermoedelijk Italië. Navolger van Jan Both en Willem de Heusch. Gedateerde schilderijen komen van 1652 tot 1686 voor. Landschapschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 132; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 41.

116. LANDSCHAP MET RUINE. In een heuvelachtig landschap onder bewolkten hemel ligt rechts aan den oever van een rivier de met mos begroeide ruïne van een klooster. Op den voorgrond eenige ruiters met honden. Aan den linkeroever rotsen en bergen. Links onderaan geteekend „HD:Hooch." Afb. 51.

Doek 53.5 × 66. — Midden XVIIde eeuw. Vroeger in het Museum Kunstliefde. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", 1914, no. 70.

JONGH

CLAUDE DE JONGH. Geb. te Utrecht, geboortejaar onbekend, begraven 16 Maart 1663 aldaar. In 1633 als meester in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. Vóór 1630 woonde hij korten tijd te Haarlem, terwijl hij meermalen in Londen moet geweest zijn, daar zijn werk met voorstellingen van de Theems daarop wijst. In 1638 schenkt hij aan het St. Jobsgasthuis te Utrecht een schilderij voorstellende een „Bergagtig landschap". Landschapschilder.

W. H. James Weale, „Claude de Jongh", in de Nederlandsche Kunstbode 1879, blz. 268; S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 121.

117. ITALIAANSCH LANDSCHAP. Aan den oever van een rivier ligt op een heuvel, die met struikgewas is begroeid, een hofstede met toren en schuur. Achter de ingangspoort ziet men eenige daken en een voorraad hout boven den muur uitsteken, terwijl de wasch aan een lijn te drogen hangt. Op den voorgrond worden twee paarden bij een bak gevoerd en is een vrouw bezig met houthakken. Op een plank in den linkerbenedenhoek geteekend „CDJongh. 1633". Afb. 49.

Paneel 43 × 69. — 1633. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. 1920, no. 1308a.

JONSON VAN CEULEN

CORNELIS JONSON VAN CEULEN, DE OUDE. Gedoopt 14 October 1593 te Londen, gest. 5 Augustus 1661 te Utrecht. Hij stamt uit een Keulsche familie, die omstreeks 1568 uit Amsterdam naar Engeland trok. Sedert 1618 hof- en society-schilder in Engeland onder invloed van A. v. Dijck. In 1643 gaat hij naar Holland en wordt lid van het St. Lucasgilde te Middelburg; in 1646 komt hij voor te Amsterdam, in 1652

te Utrecht. Groepenportretten van 1647 te 's-Gravenhage en van 1650 te Middelburg zijn bekend. Portretschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 43; C. H. Collins Baker, „Lely and the Stuart Portrait Painters", I/II, 1912; A. J. Finberg, in The Walpole Society, Dl. X, 1921/22, met 80 afbeeldingen.

118. PORTRET VAN EEN JONGE VROUW. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, staande met over elkaar gekruiste armen tegen een grijzen geschaduwden achtergrond. Zij is gekleed in zwart satijn met witte ondermouwen en draagt lange parelsnoeren aan hals en armen en eveneens een snoer in het donker krullende haar; groote parelen aan zwarte koordjes hangen in de ooren. Op de borst een parure van donkere steenen, terwijl aan haar middel aan een zwart zijden lint een goud geëmailleerd horloge hangt met de voorstelling van Judith met het hoofd van Holofernes. In den rechterbenedenhoek geteekend „Corlis Jonson. v. Ceulen fecit. 1650". Afb. 32.

Doek 108 × 80. — 1650. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 32. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 53.

119. PORTRET VAN WILLEM BARON VAN LIERE (1620—1654). Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts, het hoofd den beschouwer toegewend, staande tegen een groengrijzen achtergrond; de rechterhand in de zijde gesteund, de linker in het wambuis gestoken. Hij is gekleed in een wambuis en broek van lichtgrijs laken met blauwe strikken versierd. De witte linnen mouwen en het kraagje zijn met kant afgezet. Over de borst een bandelier met goud en zilver geborduurd. Het bruine, krullende haar hangt tot op de schouders. In den linker benedenhoek geteekend „Cors. Jonson van Ceulen fecit 1651".

Doek 108 × 84. — 1651. — Bruikleen van K. G. W. Baron van Wassenaer te Ede. — Pendant van het volgende nummer.

120. PORTRET VAN MARIA VAN LIERE—VAN REIGERSBERGEN (gest. 1673). Kniestuk, bijna frontaal, staande tegen een groengrijzen geschaduwden achtergrond met vooruitgestoken handen, waarin zij een parelsnoer houdt. Zij is gekleed in blauw satijn met witte ondermouwen en

draagt parelsnoeren aan hals en armen en groote parelen in de ooren. Aan het middel een parure van donkere steenen, waaraan aan een zwart lint een blauw geëmailleerd horloge hangt; een aantal kleinere als versiering op de mouwen en een dergelijke tooi in het haar. In den rechter benedenhoek geteekend „Cor^s Jonson van Ceulen fecit 1651".

Doek 108 X 84. — 1651. — Bruikleen van K. G. W. Baron van Wassenaer te Ede. — Pendant van het vorige nummer. — Vergelijk voor de voorgestelde personen hun graftombe door Rombout Verhulst (1663) in de Ned. Herv. Kerk te Katwijk-Binnen. Zie M. van Notten, „Rombout Verhulst", 1907, blz. 28, met afbeeldingen.

CORNELIS JONSON VAN CEULEN. Copie naar —.

121. PORTRET VAN ANNA MARIA VAN SCHURMAN (1607—1678). Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend tegen een groengrijzen achtergrond. Zij is gekleed in een lichtgeel keurslijf met witten halsdoek.

Miniatuur op koper. Ovaal 10 X 8. — Omstreeks 1635. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 122. — Oude copie naar een origineel van Cornelis Jonson van Ceulen of naar de van dit schilderij gemaakte gravure door Clemens de Jonghe. — Vermoedelijk een der portretten die voor Arnoud van Halen's „Panpoëticon Batavum" zijn geschilderd. Zie: A. van Halen's, „Panpoëticon verheerlijkt door Lofdichten en Bijschriften", uitgegeven door het Genootschap „Kunst wordt door Arbeid verkregen", Leiden, 1773. In de inleiding blz. XVII—XXII een lijst van „Afbeeldsels welke de Heer Michel de Roode heeft doen verbeteren". Hierin twee portretten van A. M. v. Schurman door Quinkhard.

JONXIS

JAN LODEWIJK JONXIS. Geb. 9 April 1789 te Utrecht, gest. 27 Februari 1866 aldaar. Leerling van G. van der Puyl. Portretschilder.

G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk, 1920, blz. 81.

122. PORTRET VAN Mr. W. G. VAN DIJK (1791—1855), griffier ter secretarie der stad Utrecht (1832—1852). Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, tegen een lichtbruinen achtergrond en een rood gordijn, gezeten bij een tafel met groen tafelkleed. Hij is gekleed in het zwart met zwarte zijden boord en das. Rechts bovenaan geteekend „JLJonxis".

Doek 94 X 80. — Omstreeks 1850. — Geschenk van den heer W. C. van Embden te Zeist. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1591.

KELLEN

DAVID VAN DER KELLEN Jr. Geb. 2 Januari 1827 te Utrecht, gest.

9 September 1895 te Amsterdam. Leerling van zijn vader David van der Kellen en van de Utrechtsche schilders B. van Straaten en W. P. Hoevenaar, later van C. Kruseman en van de Teekenacademie te Düsseldorf. Genreschilder.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 211.

123. DE ST. GEERTRUIDAKERK TE UTRECHT INGERICHT ALS NOODVERBLIJF IN 1855. In het middenschip der kerk zijn van stroo voorziene slaapplaatsen aangebracht ten behoeve van de bevolking van Veenendaal, die door den watersnood van 1855 verdreven is. Een groot aantal vrouwen en kinderen bevindt zich in deze omgeving. Rechts onderaan geteekend „v d Kellen 1855".

Doek 109 ×148. — 1855. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 11.

KIEFT

JAN KIEFT. Geb. 17 (10?) Juli 1798 te De Rijp, gest. 20 December 1870 te Amsterdam. Leerling van T. S. Bianchi te Amsterdam; werkzaam te Amsterdam en Utrecht. Hij bereisde België en Duitschland in 1828. In 1839 lid van de Amsterdamsche Academie. Schilder van portretten.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 213.

124. PORTRET VAN DEN SCHILDER J. H. VERHEYEN (1778—1846). Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, tegen een grijsgroenen achtergrond. Hij is gekleed in een bruine jas met lichtgrijs vest, blauwe das en vadermoorders; om de schouders een grijsblauwen mantel met roode voering en zwarten bontkraag. Hij houdt de linkerhand voor de borst; rechts van hem staat een schilderij op een ezel, voorstellende een kerk.

Paneel 38 × 29. — Eerste helft XIXde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. Suppl. no. 128***. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 136.

KNUPFER

NICOLAUS KNUPFER. Geb. omstreeks 1603 te Leipzig(?), gest. waarschijnlijk te Utrecht. Hij leert te Leipzig en Maagdeburg. In 1630 leerling van Abraham Bloemaert; in 1637 als „passant" in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. Jan Steen is zijn leerling in Utrecht geweest. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 123; F. Schlie, „Ueber Nikolaus Knüpfer und einige seiner Gemälde etc.", 1896; H. Weizsäcker, „Nic. Knüpfer und Adam Elsheimer", in Repertorium für Kunstwissenschaft, 1898, blz. 186; J. G. van Gelder, „Een vroeg werk van Jan Steen", in Oud-Holland 1926, blz. 205; W. Bühler, „Adam Elsheimers Contento als Jakob in Aegypten", in Preuss. Jahrbuch 1926, blz. 103; A. Bredius, „Jan Steen", 1927; C. Hofstede de Groot, „Jan Steen and his master Nicholaes Knupfer", in Art in America and elsewhere 1928, blz. 250; Carl Wilnau (C. Naumann), „Von Elsheimers Contento zu Knüpfers Contentement", in Zeitschrift für bildende Kunst 1931.

125. HET HUWELIJK VAN TOBIAS EN SARA. In een slaapvertrek knielen Tobias en zijn vrouw, terwijl eenige engelen boven hun hoofd een krans vasthouden en bloemen neerstrooien. Rechts bij een tafel rookt de engel Rafael het hart en de lever van een visch in een komfoor met gloeiende kolen, waardoor de duivel uit het vertrek gedreven wordt. Rechts onderaan geteekend „NKnupfer 1654".

Koper 29 X 24.5. — 1654. — Vroeger in het Museum Kunstliefde. — Schlie, o.c., blz. 16; A. Bredius, o.c. Pl. II; C. Hofstede de Groot, o.c., blz. 25 met afb., in verband met eenzelfde compositie van Jan Steen. — Zie voor de voorstelling: Tobias VIII, 1—8.

NICOLAUS KNUPFER toegeschreven.

126. ORPHEUS SPELENDE VOOR DE DIEREN. Onder een bewolkten hemel in een boschlandschap speelt onder een breedgetakten boom Orpheus, gekleed in het rood met een bruinen mantel, op zijn viool. Hij is omringd door allerlei dieren als paarden, herten, koeien, honden en geiten. In de boomen papegaaien en andere vogels.

Paneel 59 X 82. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. H. Gosschalk te 's-Gravenhage.

LIENDER

PIETER JAN VAN LIENDER. Geb. 23 December 1727 te Utrecht, gest. 26 November 1779 aldaar. Leerling van zijn oom Jacob van Liender. Hij bereisde Duitschland en Frankrijk. In 1759 als lid van het Utrechtsche Schilderscollege vermeld. Schilder van stadsgezichten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 140; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 75; C. W. Wagenaar, „De Regentenzaal van het Nederduitsch Hervormd Diaconie Weeshuis te Utrecht", in Oude Kunst, 1918, blz. 224.

127. DE GAARDBRUG. Gezicht op de Oude Gracht met Gaardbrug uit het Zuiden; op den achtergrond de Domtoren en de achterzijde van het Bisschopshof; links onderaan gemerkt met monogram: „P. V. L."

Paneel 27.5 × 35. — Omstreeks 1760. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 61. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 321. — Op een der geschilderde behangsels in de Regentenkamer van het Diaconieweeshuis aan de Breedstraat komt ditzelfde stadsgezicht voor. De behangsels zijn gemerkt „P. J. van Liender f. 1760". — Geplaatst in het Stadhuis.

128. GEZICHT OP DE STADHUISBRUG MET OMGEVING. Links op den voorgrond het huis Het Keizerrijk en de Stadskraan; aan den linkerkant van het plein de huizen Hasenberch en Lichtenberch (het oude Stadhuis), met doorkijk naar de Vischmarkt. Op den achtergrond de Dom. Rechts de huizen van de Oude Gracht. Links onderaan geteekend: „P. J. v. Liender f. 1764". Afb. 63.

Doek 60 × 83. — 1764.

LIN

HERMAN VAN LIN. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Tusschen de jaren 1659 en 1670 als overman en deken van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Hij bereisde Italië; zijn bentnaam te Rome is „Stilheid". Schilder van landschappen met paarden.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 130—132; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 37.

129. ITALIAANSCH LANDSCHAP MET LASTDIEREN BIJ EEN BRON. In een heuvelachtig landschap onder bewolkten hemel zijn op den voorgrond eenige personen bezig hun lastdieren bij een bron te drenken. Daarachter een gebeeldhouwde muur met relief, voorstellende strijders te paard. Op het tweede plan zit een herder met zijn kudde geiten en schapen. In den rechter benedenhoek geteekend „H. v. Lin. 165". Afb. 48.

Doek 45 × 52.5. — Omstreeks 1655.

MARRELLUS

JACOB MARRELLUS. Geb. 1614 te Frankenthal, gest. 11 November 1681 te Frankfort. Leerling van Georg Flegel te Frankfort en van Nic. Veerendael en J. D. de Heem te Antwerpen. In 1641 te Utrecht gehuwd en aldaar als kunsthandelaar vermeld in 1646; in 1651 te Frankfort, doch in 1664 weer als kunsthandelaar te Utrecht met zijn leerling Abraham Mignon. Bloemenschilder.

A. C. de Kruyff, „Iets over den schilder Jacob Marrell", in Oud-Holland 1892, blz.

57—60; A. Bredius, „Inventaris ofte boedelcedulle doen maken bij Sr. Jacob Marrell schilder...... 26 Oct. 1649", in Künstler-Inventare, Dl. I (Dl. V der Quellenstudien), 1915, blz. 112—119.

130. BLOEMENSTILLEVEN. Op een grijze tafel tegen een grijzen achtergrond staat een gedreven bronzen vaas op drie klauwvoetjes, waarin een bont bouquet o.a. van tulpen, rozen en goudsbloemen; op de tafel een kikvorsch, een rups en een trosje witte aalbessen. Op den rand van de tafel geteekend „IACOBVS MARRELLVS FECIT VTRECK. ANNO. 1634". Afb. 15.

Paneel 39 × 30. — 1634. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 1522.

MIGNON

ABRAHAM MIGNON. Geb. 21 Juni 1640 te Frankfort, gest. 1679 waarschijnlijk te Wetzlar. Leerling van J. Marrellus te Frankfort en van Jan Davidsz. de Heem te Utrecht. Hij werkte te Wetzlar en te Utrecht, waar hij in 1669 als lid van het Schilderscollege voorkomt en nog in 1675 wordt vermeld.

131. BLOEMENSTILLEVEN. In een nis tegen een donkeren achtergrond is op een steenen rand een bronzen vaas gezet, waarin een veelkleurig bouquet van allerlei bloemen, zooals rozen, pioenen, tulpen, anjers, irissen, cyclamen, korenaren, kamperfoelie, bloesem enz. De vaas wordt omgestooten door een kat, die een muis in een val tracht te grijpen. In den linker benedenhoek geteekend „A Mignon: fe.".

Doek 88 × 71.5. — Derde kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 1622.

132. VRUCHTENFESTOEN. Voor een donkere nis is aan twee blauwe strikken een festoen van vruchten opgehangen, bestaande uit perziken, abrikozen, druiven, maïs en mispels, waartusschen takken met eikeltjes, kruisbessen en bramen, amandelen en aalbessen zijn gerangschikt. Op den rand van de nis geteekend: „A. Mignon. fe". Afb. 42.

Paneel 37 × 49. — Derde kwart XVIIde eeuw.

MOREELSE

PAULUS MOREELSE. Geb. 1571 te Utrecht, gest. omstreeks 15 Maart

1638 aldaar. Leerling van M. Miereveld. Hij maakte vóór 1604 een reis naar Italië. In 1596 meester in het Zadelaarsgilde te Utrecht; in 1611 medeoprichter van het St. Lucasgilde aldaar, waarvan hij meermalen deken was. Sedert 1618 was hij lid van de Vroedschap van Utrecht; in 1627 en 1628 schepen, in 1637 eerste kameraar. In 1632 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis te Utrecht, voorstellende „Hiob hebbende een open boek en wijzende op Job XIV vs. 1". Architect en schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen, portretten en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 163; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 79; C. M. A. A. Lindeman, „Joachim Anthonisz. Wtewael", 1929, blz. 37 en 235; M. D. Ozinga, „Paulus Moreelse als architect" in Oudheidkundig Jaarboek 1931, blz. 18 vlg.

133. PORTRET VAN MARGARETHA VAN MANSVELT—VAN DOMPSELAAR (1565—1629). Borstbeeld, driekwart frontaal naar links, het hoofd naar den beschouwer gewend, afgebeeld tegen een donkerbruinen achtergrond, gekleed in het zwart met een witten linnen plooikraag. Over het weggestreken haar een vleugelmutsje. Rechts bovenaan gemerkt met monogram „PM 1624". Afb. 21.

Paneel 72 X 55.5. — 1624. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. No. 65.

134. PORTRET VAN JAN ADRIAENSZ. LEEGHWATER (1575—omstreeks 1650), waterbouwkundige. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts, het hoofd den beschouwer toegewend, staande tegen een donkergrijzen achtergrond bij een tafel met een lichtgroen zijden kleed, waarop hij met de linkerhand steunt. Hij is gekleed in een zwart gedamasceerd wambuis, zwarte broek en zwarten mantel, witten batisten plooikraag en manchetten met kant afgezet. In de rechterhand, die in de zijde steunt, houdt hij een paar zeemleeren handschoenen met zwart-versierde kappen. In den rechterbovenhoek het opschrift „Æta: 50. Ao. 1625." Daaronder het monogram „PM".

Paneel 107 X 87. — 1625. — Bruikleen van de N.V. tot Uitoefening van den Kunsthandel te Amsterdam.

135. VANITAS. Een jong meisje is gezeten voor een met een blauw kleed bedekte tafel tegen een grijsbruinen achtergrond. Zij wendt zich naar den beschouwer en wijst met beide handen naar den op de tafel staanden spiegel, waarin haar beeld weerkaatst wordt. Zij is gekleed in het

rood met goudgelen met kant afgezetten halsdoek; in het haar een tooi van witte struisveeren. Op de tafel een zonnewijzertje en een koker. In den rechterbovenhoek gemerkt met monogram „PM 1632". Afb. 22.

Doek 87.5 X 73. — 1632. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 1661a.

136. HERDERINNE-FIGUUR (fragment). Tegen een donkergrijzen achtergrond is het hoofd van een jong meisje afgebeeld, het blonde haar getooid met een groene shawl, waarop eenige roode rozen zijn gehecht. Om de schouders hangt een roode mantel. Zij draagt een dubbel parelsnoer om den hals.

Doek 46.5 X 37.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw.

MOUROT

JEAN FRANÇOIS MICHEL MOUROT. Geb. 11 October 1803 te Metz, gest. 27 Juni 1847 te Utrecht. Leerling van C. J. L. Portman te Amsterdam. Hij werkte in 's-Hertogenbosch, Den Haag en Utrecht. Portretschilder.

137. PORTRET VAN CHRISTIAAN KRAMM (1797—1875), schilder, architect en kunstbiograaf. Kniestuk, gezeten in een groenen leunstoel bij een tafel met rood tafelkleed, waarop zijn wapen. Hij is gekleed in een zwarte jas met grijze broek, geel vest, wit geplisseerde jabot en zwarte das. Op de tafel ligt een teekening van den plattegrond eener kerk, onderaan gemerkt „C. Kram(m) architect". Als achtergrond een fragment van een gebouw met beeldhouwwerk, een rood gordijn en een boekenkast met groen gordijn, waartegen een plank of schildersezel is geplaatst. Links onderaan geteekend „M. Mourot 1841".

Paneel 64 X 50. — 1841. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 137.

NYPOORT

JUSTUS VAN DE NYPOORT. Geb. omstreeks 1625 te Utrecht, gest. na 1692. In 1639 leerling van P. Portengen. In 1672 met Jan van Bunnick en A. de Wit werkzaam te Rees bij Kleef. Sedert 1683 in Oostenrijk; hij werkte geruimen tijd te Praag. Genreschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 125.

138. INTERIEUR VAN EEN BOERENHERBERG. Rondom een tafel en bij de schouw zitten eenige boeren te rooken en te drinken, terwijl een man de voordeur binnenkomt. Allerlei huisraad staat verspreid door het vertrek. Links onderaan geteekend „J d Nipoort fec."

Paneel 36 X 44.5. — Midden XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde. — In depot.

OORT

HENDRIK VAN OORT. Geb. 6 Augustus 1775 te Utrecht, gest. 17 Februari 1847 aldaar. Schilder van landschappen en stadsgezichten.

139. GEZICHT OP DEN PAUSDAM. Links op den voorgrond het huis op den hoek van Trans en Achter den Dom met gevelsteen, waarin het jaartal 1623; daarachter het Stedelijk Politiehuis (thans deel der Academiegebouwen). Op den achtergrond de Dom. Rechts onderaan geteekend „H van Oort".

Paneel 42 X 34. — Omstreeks 1820. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 322.

140. GEZICHT OP DE TOLSTEEGPOORT MET OMGEVING. Op den voorgrond een gedeelte van den Tolsteegsingel met de stadsgracht, waarover de Tolsteegbrug met rechts de Tolsteegpoort. Op den voorgrond rechts het bolwerk Manenburg; op den achtergrond de tot molen verbouwde Bijlhouwerstoren en het bolwerk Sterrenburg.

Paneel 29 X 33. — Omstreeks 1830. — Geschenk van den heer J. C. van Eelde. — — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 294.

141. GEZICHT OP DEN WITTEVROUWENSINGEL MET DE WITTEVROUWENPOORT. In het midden de bevroren singelgracht, waarover de Wittevrouwenbrug; rechts de Wittevrouwenpoort, links een gedeelte van den Wittevrouwensingel met de eerste huizen van de Biltstraat. Op den achtergrond het Suikerhuis. Op het ijs eenige schaatsenrijders en sleden. Rechts onderaan geteekend: „H. V. Oort".

Paneel 20 X 27. — Vóór 1847. — Geschenk van Mr. W. J. Both Hendriksen. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 141. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 301. — Geplaatst in het Stadhuis.

142. GEZICHT OP DE GEERTEBRUG. Op den voorgrond de Geertebrug uit het Zuiden met doorkijk over de Oude Gracht, waarop schaatsenrijders; op den achtergrond de Domtoren. Links onderaan gemerkt met monogram: „H. v. O."

Paneel 24 × 18. — Vóór 1847. — Geschenk van den heer N. van der Monde. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 140. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 324.

143. GEZICHT OP HET MUNSTERKERKHOF MET OMGEVING. Op den voorgrond het Munsterkerkhof met de oude Academie en het transept van den Dom met twee kapellen van het middenschip, van het Zuiden uit gezien. Rechts onderaan op een stoep geteekend: „H van Oort".

Paneel 42 × 34. — 1847. — De voorstelling is eenigszins gefantaseerd door toevoeging van een oud muurtje en een poort. De kapel van Zoudenbalch, de derde in de reeks, westelijk van het transept is eerst in 1847 (het sterfjaar van den schilder) afgebroken. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 325.

OORT

PIETER VAN OORT. Geb. 1804 te Utrecht, gest. 2 September 1834 te Padang. Zoon en leerling van Hendrik van Oort. Schilder van architectuurstukken.

144. GEZICHT IN DE KLOOSTERGANG VAN DEN DOM. Door een der bogen van den Zuidelijken arm ziet men het binnenplein van de Kloostergang met den Oostelijken arm en op den achtergrond het koor van den Dom. Rechts onderaan geteekend: „P. Oort hz. f. 1827".

Paneel 40 × 32. — 1827. — Geschenk van Mr. W. J. Both Hendriksen. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1194.

ORMEA

WILLEM ORMEA. Geboortejaar onbekend, gest. 14 Juli 1673 te Utrecht. Zoon en vermoedelijk leerling van Marcus Ormea. In 1638 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis te Utrecht, voorstellende „Verscheyde zoort van zee-visch". In 1665 als lid van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Schilder van vischstillevens.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 165; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 45 en 54; Th. von Frimmel, „Blätter für Gemäldekunde", Bd. II, 1905/06, blz. 153—156.

145. VISSCHEN. Op het strand met links de muur van een gebouw liggen een aantal visschen, waaronder baars, schelvisch, snoek en poon. Links op den voorgrond eenige schelpen. Op den achtergrond onder bewolkten hemel een kalme zee met enkele schepen. Rechts de kust met op een heuvel eenige gebouwen.

Doek 65.5 × 100. — Midden XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 72.

OUWENALLEN

FOLPERT VAN OUWENALLEN, zie ALLEN.

POELENBURGH

CORNELIS VAN POELENBURGH. Geb. omstreeks 1586 te Utrecht, begraven 12 Augustus 1667 aldaar. Leerling van Abraham Bloemaert. Hij bereisde Italië en was van 1617 tot 1622 te Rome. Na een verblijf te Florence in dienst van den groothertog van Toscane is hij in 1626 te Utrecht terug. In 1637 is hij te Londen. Tusschen 1649 en 1664 wordt hij meermalen als overman en deken van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Schilder van arcadische landschappen en portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 166; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 84; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 45; C. H. de Jonge, „Utrechtsche Schilders der XVIIde eeuw in de verzameling van Willem Vincent Baron van Wyttenhorst", in Oudheidkundig Jaarboek 1932, blz. 120 vlg.

146. LANDSCHAP MET BADENDE VROUWEN. In een heuvelachtig landschap ligt een groote ruïne, aan den voet waarvan een waterpartij, waarin drie vrouwen zich baden. Op den voorgrond links eenige naaktfiguren. Op het tweede plan grazende koeien. Aan den horizon blauwe bergen onder een lichtbewolkten hemel. Afb. 52.

Paneel 37.5 × 30.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer F. H. Fentener van Vlissingen.

C. VAN POELENBURGH school.

147. VERKONDIGING AAN DE HERDERS. In een landschap bij nacht zitten op den voorgrond twee herders bij hun kudde koeien en schapen, waarachter nog een

herder ontwaakt. Zij zien op naar den hemel, waaruit in een glans van licht engelfiguren neerdalen.

Doek 131 × 107. — Midden XVIIde eeuw. — Geschenk van mevrouw H. A. Nieuwenhuysen-van Beusekom. — Afkomstig uit den schoorsteen van een huis in de Voetiussteeg F 313, waarschijnlijk het door Van Poelenburgh bewoonde huis in de destijds naar hem genoemde straat. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 70. — Volgens den Cat. Museum Kunstliefde heeft men links boven den zittenden herder destijds een signatuur gelezen: „C v poelenburgh 1660". Van deze signatuur, die overigens voor de handteekening van den schilder zeer ongewoon is, is thans niets meer te zien. Van Poelenburgh maakte, voorzoover bekend is, ook niet dergelijke groote schilderstukken. Om de perspectief is dit schilderij vermoedelijk te beschouwen als een plafondstuk. Het middengedeelte is geheel aangevuld. — In depot.

PONTE

OCTAVIAEN DEL PONTE. Geboortejaar onbekend, gest. 1645 te Utrecht. Lombardhouder te Utrecht van 1607—1613. In 1628 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis aldaar, voorstellende „Doode vogels". Van 1639—1645 regent van het St. Antoniusgasthuis. Schilder van bijbelsche voorstellingen en stillevens.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 133, 137.

148. HEILIGE FAMILIE MET DEN HL. JOHANNES DEN DOOPER EN DEN HL. JOHANNES DEN EVANGELIST. De Hl. Maagd in roode tuniek en blauwen mantel is gezeten op een troon met een boek in de rechterhand; naast haar het Christuskind, dat op den armlegger van den troon staat. Links de Hl. Johannes de Dooper in grijze tuniek en paarsrooden mantel met een kruisvaan, waarop de woorden: „Agnus Dei 1600"; rechts de Hl. Johannes de Evangelist in groene tuniek met grijsbruinen mantel, die den adder in den beker bezweert; aan zijn voeten een adelaar. Onderaan op de treden het alliantie-wapen van Del Ponte en De Milan, daarnaast geteekend „Octaviaen dal Ponte".

Doek 90 × 120. — 1600. — Waarschijnlijk afkomstig uit het St. Antoniusgasthuis. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3220. — In depot.

POORTER

BASTIAAN DE POORTER. Geb. 5 November 1813 te Meeuwsen (N. Brabant), gest. 22 Januari 1880 te Amsterdam. Leerling van Corn. Kruseman. Hij werkte te Utrecht en 's-Gravenhage. Later directeur van de Academie te Amsterdam. Portretschilder.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche schilderkunst", 1923, blz. 284.

149. PORTRET VAN C. S. W. GRAAF VAN HOGENDORP (1788—1856), commissionair in effecten te Utrecht. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend tegen een bruingroenen achtergrond, gezeten in een leunstoel; naast hem een tafel met rood tafelkleed. Hij draagt het ambtsgewaad van lid van den Raad van Ned.-Indië met verschillende ordeteekenen. Links bovenaan geteekend „B. de Poorter. ft. 1856".

Doek 113 × 85.5. — 1856. — Geschenk van Jonkvr. M. A. van Hogendorp te 's-Gravenhage. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 139. — Graaf van Hogendorp was lid van den Raad van Ned.-Indië van 1837—1852 en waarnemend Gouverneur-Generaal van 1 Juni 1840—6 Januari 1841; te Utrecht commissionnair in effecten van 1831—1837 en wederom van 1853 tot zijn dood toe. — Pendant van het volgende nummer.

150. PORTRET VAN C. C. GRAVIN VAN HOGENDORP —BARONESSE D'OLIVIER (1790—1867). Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend tegen een bruingroenen achtergrond, gezeten in een leunstoel; naast haar een tafel met rood tafelkleed. Zij draagt een zwart zijden japon met witten kanten kraag; achter haar over den stoel een met hermelijn-bont gevoerde mantel; in het haar een tooi van zwart fluweel met parelen en paradijsveeren. Rechts bovenaan geteekend „B. de Poorter. ft. 1856".

Doek 113 × 85.5. — 1856. — Geschenk van Jonkvr. M. A. van Hogendorp te 's-Gravenhage. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 139. — Pendant van het vorige nummer.

QUINKHARD

JAN MAURITS QUINKHARD. Geb. 28 Januari 1688 te Rees bij Kleef, gest. 11 November 1772 te Amsterdam. Leerling van A. Boonen, Chr. Lubienitzki en N. Verkolje te Amsterdam. Werkzaam te Amsterdam en te Utrecht. Portretschilder.

J. M. J. Veeren, „Het Pan Poëticon Batavum", in Oud-Holland 1919, blz. 231 vlg.; Mr. A. Staring, „Het portret in Nederland 1730—1830", in Oud-Holland 1922, blz. 45 vlg.

151. PORTRET VAN D. MILL (1692—1756), hoogleeraar in de Oostersche talen te Utrecht. Afgebeeld ten halven lijve tegen een bruinen achtergrond, de linkerhand in spreekgebaar opgeheven. Hij is gekleed in toga met witte bef, met kleine grijze krulpruik. Rechts geteekend „I. M. Quinkhard pinxit 1740".

Doek 79 X 65. — 1740. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3082. — Pendant van het volgende nummer.

152. PORTRET VAN MEVROUW C. MILL—RUITER (gest. 1774). Afgebeeld in medaillon van nagebootsten grijzen steen, ten halve lijve tegen een bruinen achtergrond. Zij houdt in de rechterhand een slip van den mantel. Zij is gekleed in een paarsblauw laag uitgesneden gewaad met helderblauwen mantel. Rechts onderaan geteekend „I. M. Quinkhard fecit 1740".

Doek 79 X 65. — 1740. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3082. — Pendant van het vorige nummer.

I. M. QUINKHARD toegeschreven.

153. PORTRET VAN P. WESSELING (1692—1764), hoogleeraar in de geschiedenis te Utrecht. In medaillon, geplaatst op een balustrade van nagebootsten grijzen steen. Afgebeeld ten halven lijve, staande tegen een grijzen achtergrond; gekleed in toga met witte bef, met een lange grijze pruik. Op de balustrade een tinnen inktstel met witte ganzeveeren pen en een middeleeuwsch charter van een Duitschen keizer met opgedrukt en aanhangend zegel.

Paneel 34 X 23. — Midden XVIIIde eeuw. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3083.

ROSEMALE

DOMINICUS AMBROSIUS ROSEMALE. Geb. omstreeks 1620 te Utrecht, gest. 31 Augustus 1699 aldaar. Advocaat te Utrecht en dilettantschilder van architectuurstukken.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 85; A. Bredius, „Das Nachlass-Inventar von Dominicus Ambrosius Rosemale", in Künstler-Inventare Dl. II (Dl. IV der Quellenstudien), 1916, blz. 580.

154. INTERIEUR VAN DE ST. ANTONIUSKAPEL DER ST. JANSKERK. Gezicht in de kapel na de afbraak van het dak en het gewelf. Aan den Oostwand en aan een der pijlers grafmonumenten; in den linkerhoek op den achtergrond de graftombe van Dirck van Wassenaer, stichter der St. Antoniusbroederschap. In den vloer eenige grafsteenen. Rechts onderaan geteekend „Rosemale".

Paneel 44 X 35. — 1681. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 71. —

In 1681 werd de kapel verbouwd tot hoofdwacht van het garnizoen. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1325.

SAENREDAM

PIETER JANSZ. SAENREDAM. Geb. 9 Juni 1597 te Assendelft, gest. te Haarlem 16 Augustus 1665. Zoon van den graveur Jan Saenredam. In 1607 naar Haarlem en later leerling van Frans Pieter de Grebber aldaar. In 1623 als lid van het St. Lucasgilde te Haarlem vermeld. Hij werkte herhaaldelijk te Utrecht o.a. geruimen tijd in 1636. Schilder van kerken en kerkinterieurs.

C. Hofstede de Groot, „P. Saenredam, Utrechtsche kerken. Teekeningen en schilderijen", 1899; J. Six, „P. Saenredam", in Bulletin van den Oudheidkundigen Bond 1910, blz. 18; S. Muller Fz., „De authoriteit van P. Saenredam", in Bulletin van den Oudheidkundigen Bond 1910, blz. 197; H. Jantzen, „Das niederländische Architekturbild", 1910, blz. 78 vlg.; I. Q. van Regteren Altena, „Saenredam archaeoloog", in Oud-Holland 1931, blz. 1—13.

155. INTERIEUR DER ST. MARIAKERK TE UTRECHT. Gezicht in de St. Mariakerk van het Romaansche middenschip uit naar het Gothische koor met de naar ontwerp van Jan van Scorel gebouwde zangerstribune. De pijlers zijn met zwart omrande patronen van goudbrokaat versierd en met enkele wapenschilden behangen. In den eersten linkerpijler de gedenksteen van de stichting der kerk. Op den rechterpijler het volgende opschrift:

„Dit is de S'Maria kerck
buyten uyttrecht
Pieter Saenredam gemaeckt
en voleyndicht den 29 Januari
int Jaer 1641". Afb. 18.

Paneel 130 × 103. — 1641. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 2099. — Afkomstig uit het huis van Constantijn Huygens te 's-Gravenhage. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1375.— Zie voor den gedenksteen van de stichting Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1383. — Vgl. over de zangerstribune van Jan van Scorel: G. J. Hoogewerff, „Jan van Scorel", 1923, blz. 88—90, afb. 62.

156. INTERIEUR VAN DE ST. JANSKERK TE UTRECHT. Gezicht in de St. Antoniuskapel van de St. Janskerk met doorkijk naar het middenschip. Aan den Oostwand een altaar, waarvoor drie personen knielen; aan den muur een grafmonument en twee grafborden. De gepleisterde zijwanden dragen een houten tongewelf. Rechts onderaan op een der pijlers het volgende opschrift: „Pieter Saenredam dit

gemaeckt int jaer 1645. Dit is in de St. Janskerck binnen aldus te sien tot Utrecht".

Paneel 42 X 34. — 1645. — Bruikleen van Mr. A. J. Labouchere.

SAFTLEVEN

HERMAN SAFTLEVEN. Geb. omstreeks 1609 te Rotterdam, gest. 5 Januari 1685 te Utrecht. Zoon en vermoedelijk leerling van Herman Saftleven en van zijn broer Cornelis. Sedert 1634 te Utrecht; tusschen 1655 en 1667 herhaaldelijk als overman en deken van het Schilderscollege aldaar vermeld. Met Van Poelenburgh, Van der Lisse en Abr. Bloemaert schildert hij een serie voorstellingen uit Guarini's Pastor Fido voor het Huis Honselaersdijk (thans te Berlijn). Hij bereisde Duitschland en maakte zijn schilderijen veelal naar zijn schetsen van riviergezichten aan den Rijn en de Moezel. Landschapschilder.

S. Muller Fzn., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 129 en 131; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 86; Th. von Frimmel, „Kleine Galeriestudien", 1892, blz. 54 en 304, en 1894, blz. 13; R. Grosse, „Die holländische Landschaftskunst, 1600—1650", 1925, blz. 88—92; P. T. A. Swillens, „Het Kunstboek van Herman Saftleven", in Vondelkroniek 1931; E. Wiersum, „Cornelis Saftleven", in Rotterdamsch Jaarboekje 1931, blz. 88—91; C. H. de Jonge, „Utrechtsche Schilders der XVIIde eeuw in de verzameling van Willem Vincent Baron van Wyttenhorst" in Oudheidkundig Jaarboek 1932, blz. 120 vlg.

157. BERGLANDSCHAP MET DORP AAN EEN RIVIER. In een bergachtig landschap onder bewolkten hemel ligt aan den oever van een rivier een dorp, waarvan eenige huizen en de kerk zichtbaar zijn. Op den voorgrond een groote menigte menschen, waarvan velen zich met drinken en dansen vermaken; aan den oever eenige schepen. Aan den overkant der rivier blauwe bergen met dorpjes aan den voet en een kasteel op den top. Links onderaan gemerkt met monogram „HS 1654".

Paneel 30.5 X 45. — 1654. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 2105.

158. RIVIERLANDSCHAP. Tusschen hooge begroeide rotsachtige bergen stroomt onder lichtbewolkten hemel een kronkelende rivier door een dal; aan de oevers liggen kleine dorpen met kerken en op de rotsen versterkte burchten. Op den voorgrond heerscht op beide oevers een groote bedrijvigheid van scheepvaart en houthandel; een schip wordt geladen. Links aan den voet van den berg

eenige huizen bij een stadspoort; op den weg zijn een aantal vaten en balen bijeengezet om verscheept te worden. In het midden onderaan gemerkt met monogram „HS 1684". Afb. 44.

Doek 49 X 65. — 1684. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

159. LANDSCHAP MET RUINE. In het midden aan den oever van een beek, die rechts in een rivier uitmondt, ligt de begroeide ruïne van een kasteel. In de beek zijn mannen bezig een boot te verven, terwijl aan den oever van de rivier eenige schepen liggen. Links op den voorgrond een muur en een hooge toren. Aan den anderen oever der rivier een versterkte burcht. Op den achtergrond bergen onder een met zonlicht doorschenen bewolkten hemel.

Doek 47.5 X 58.5. — Derde kwart XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 72.

160. BERGLANDSCHAP MET RIVIER. Onder een door den rooden gloed van de ondergaande zon beschenen hemel stroomt een kronkelende rivier tusschen hooge bergen en rotsen. Op den voorgrond op een kleine rots rechts de figuurtjes van drie arbeiders.

Paneel 26.5 X 42.5. — Derde kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

SAVERY

ROELANT SAVERY. Geb. 1576 te Doornik, gest. 25 Februari 1639 te Utrecht. Leerling van zijn broeder Jacob Savery en van Hans Bol te Amsterdam. Keizer Rudolf II liet hem naar Praag komen en zond hem twee jaren naar Tyrol voor studie der berglandschappen. Hofschilder van Keizer Matthias van Oostenrijk. In 1616 wordt hij in Amsterdam vermeld; in 1619 naar Utrecht, waar hij meester in het St. Lucasgilde wordt. In 1628 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis te Utrecht, voorstellende een „Groot Landschap met Beesten". Schilder van landschappen en bloemenstillevens.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 113 en 134; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 87; A. D. de Vries, „Biografische aanteekeningen betreffende voornamelijk Amsterdamsche schilders enz.", in Oud-Holland 1886, blz. 74 (Geslachtlijst der familie Saverij); Th. von Frimmel „Kleine Galeriestudien", Bd. I, 1892, blz. 50 vlg. en 312; Idem, 1894, blz. 58; Idem, „Blätter für Gemäldekunde" Bd. I, 1904, blz. 160; K. Erasmus, „Roelant Savery, sein Leben und seine Werke", 1908; O. Hirschmann, „Die Sammlung Dr. C. Hofstede de Groot", in Cicerone 1916, blz. 402.

161. BLOEMENSTILLEVEN. Op een lichtgele steenen tafel staat een groen glazen vaasje met gekartelden rand, waarin een bont bouquet van allerlei bloemen, zooals een iris, tulp, kievitsbloem, wilde roosjes, wilde orchidee, rozen, vergeet-mij-nietjes, lelietjes van dalen enz.; een rood-bonte vlinder vliegt bij een akoleienblad, terwijl op de tafel eenige kleine schelpjes liggen en een kever en twee hagedissen rondkruipen. Het bouquet is geplaatst tegen een nis van grijzen steen met een vlinder en een kever in de zwikken. Onderaan op den rand van de tafel geteekend „ROELANDT SAVERY 160.".

Koper 29 × 19. — 1601 (?). — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

162. ORPHEUS EN DE DIEREN. In een bergachtig landschap met een waterval onder bewolkten hemel zit rechts onder hoog geboomte Orpheus, spelende op zijn viool, omgeven door allerlei dieren en vogels, zooals paarden, koeien, geiten, leeuwen, dromedarissen, struisvogels, papegaaien, slangen, konijnen enz. Aan den horizon blauwe bergen. Links onderaan op een steen geteekend „ROELANDT SAVERY fe". Afb. 13.

Paneel 92 × 183.5. — Omstreeks 1615. — Volgens Kramm is dit schilderij afkomstig uit het St. Jobsgasthuis te Utrecht. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 73. — K. Erasmus, o.c., blz. 118. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses XII, 20.

163. BLOEMENSTILLEVEN. In een nis van bruingelen steen staat een bronsgroene glazen vaas, waarin een groot bouquet van allerlei bloemen: bovenaan in het midden prijkt een keizerskroon, omgeven door blauwe en bonte irissen en een groote rose papaver, daaronder een rijke verscheidenheid van tulpen, rozen, anemonen, ridderspoor, vergeet-mij-nieten, koren- en kievitsbloemen en roode papavers. Om de vaas kruipen torren, kikvorschen en hagedissen. Rechts een ijsvogeltje op een boomtak, links een grijze papegaai, die een kikvorsch doodt, terwijl vlinders en sprinkhanen en velerlei insecten op en om het bouquet vliegen. Op den rand van de nis geteekend „ROELANT. SAVERY. FE. 1624". Afb. 14.

Paneel 130 × 80. — 1624. — Afkomstig uit het afgebroken verkooplokaal der notarissen Achter St. Pieter F 363, thans no. 18, waar het als schoorsteenstuk dienst deed in een schoorsteen uit het begin van de XVIIIde eeuw (thans eveneens in het Museum geplaatst, zie Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 666). — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 74.

SCHAYCK

ERNEST VAN SCHAYCK. Geb. te Utrecht, geboorte- en doodsjaar onbekend. Zoon van den schilder Ernst van Schayck (II) en Maria Goyert. Hij bereisde Italië omstreeks 1584. Bekend zijn een teekening van 1594 en twee altaarstukken van 1600 te Ravenna van zijn hand. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

G. J. Hoogewerff, „De Utrechtsche Kunstenaarsfamilie Van Schayck", in Oudheidkundig Jaarboek 1923, blz. 28; C. H. de Jonge, „Utrechtsche Schilders uit de tweede helft van de XVIde eeuw", in Oud-Holland 1933, blz. 159 vlg.

164. DE HL. SEBASTIAAN EN DE HL. ROCHUS. Op den voorgrond de bijna levensgroote figuren der heiligen: St. Sebastiaan aan een boom gebonden en met pijlen doorboord; naast hem St. Rochus gekleed als pelgrim met een staf in de rechterhand, met de linker wijzend op de wonde aan zijn been. De achtergrond vertoont een stad in een berglandschap onder blauwen hemel. In het midden onderaan het opschrift: „ERNESTES DE SCHAICHIS DE TRAIECTO FLAMINGVS FACIEBAT ANNO (IVBILEO) 1600".

Doek 167 × 140. — 1600. — Geschenk van den heer E. Marinucci te Rome. — G. J. Hoogewerff o.c. blz. 32/33, met afb.; C. H. de Jonge, o.c. — In depot.

SCHURMAN

ANNA MARIA VAN SCHURMAN. Geb. 5 November 1607 te Keulen, gest. 4 Mei 1678 te Wiewerd. Zij kwam na den dood harer ouders in 1620 te Utrecht. In 1653 voor eenige jaren naar Keulen, daarna naar Middelburg, Altona en tenslotte naar Wiewerd in West-Friesland. Schilderes van portretten.

Una Birch, „Anna van Schurman, artist, scholar, saint", 1909; J. M. J. Heeren, „Het Pan Poëticon Batavum", in Oud-Holland 1919, blz. 231 vlg.

165. PORTRET VAN G. VOETIUS (1589—1676), hoogleeraar in de godgeleerdheid te Utrecht. Borstbeeld in medaillon, driekwart frontaal tegen een witten achtergrond, het hoofd den beschouwer toegewend. Hij is gekleed in toga met witten liggenden plooikraag.

Gekleurde krijtteekening op papier. Ovaal in vierkante zwarte lijst. 16 × 13.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3079.

166. PORTRET VAN M. SCHOTANUS (1593—1644), hoogleeraar in de godgeleerdheid te Utrecht. Borstbeeld in medaillon, driekwart frontaal naar rechts gewend, tegen een witten achtergrond. Hij is gekleed in toga met witten plooikraag, een kalotje op het hoofd.

Gekleurde krijtteekening op papier. Ovaal in achthoekige zwarte lijst. 17 × 14. — Eerste helft XVIIde eeuw. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3078.

167. PORTRET VAN C. DEMATIUS (1597—1651), hoogleeraar in de godgeleerdheid te Utrecht. Borstbeeld in medaillon, driekwart frontaal naar links gewend, tegen een witten achtergrond. Hij is gekleed in toga met witten plooikraag.

Gekleurde krijtteekening op papier. Ovaal in achthoekige zwarte lijst. 17 × 10. — Eerste helft XVIIde eeuw. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3077.

ANNA MARIA VAN SCHURMAN. Copie naar —.

168. PORTRET VAN ANNA MARIA VAN SCHURMAN (1607—1678). Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend tegen een groen gordijn als achtergrond. Zij is gekleed in een wit gewaad met bruinen mantel en een witten hoofddoek; de rechterhand rust op een opengeslagen boek. Op het tweede plan ziet men een kast met boeken en een beeld van Pallas Athene.

Miniatuur op zilver(?). Ovaal 10 × 8. — Omstreeks 1770. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 123. — Copie naar een zelfportret van omstreeks 1675 of naar een daarvan gemaakte gravure, vermoedelijk een der portretten, die voor Arnoud van Halen's Pan Poëticon Batavum zijn geschilderd. Zie: „A. van Halen's Pan Poëticon, verheerlijkt door Lofdichten en Bijschriften , uitgegeven door het Genootschap „Kunst wordt door Arbeid verkregen", Leiden, 1773. In de inleiding blz. XVII—XXII een lijst van „Afbeeldsels welke de heer Michiel de Roode heeft doen verbeteren". Hierin twee portretten van A. M. v. Schurman door Quinkhard.

SCOREL [1]

JAN VAN SCOREL. Geb. 1 Augustus 1495 te Schoorl, gest. 6 December 1562 te Utrecht. Leerling van Cornelis Willemsz. te Haarlem, van Jacob Cornelisz. te Amsterdam en in 1517 van Jan Gossaert van Mabuse te Utrecht. Hij bereisde Duitschland (Nürnberg 1519) en Ka-

1) Zie voor de schilderijen van Scorel in het Aartsbisschoppelijk Museum no. 567—571.

rinthië (Obervellach 1520) en ging over Venetië naar het Heilige Land (1520/21). Daarna naar Italië, waar hij in 1522 in dienst kwam van Paus Adriaan VI als conservator van het Belvedere. In het najaar 1524 te Utrecht terug, waar hij kanunnik van St. Marie werd. Van 1527 tot 1529 te Haarlem en daarna met korte onderbrekingen bij voortduring te Utrecht. Schilder van bijbelsche voorstellingen en portretten.

M. J. Friedlaender, „Von Eyck bis Brueghel", 1921, blz. 160 vlg.; G. J. Hoogewerff, „Jan van Scorel, Peintre de la Renaissance hollandaise", 1923; G. Glück, „Ein neugefundenes Gemälde des Jan van Scorel", in Oudheidkundig Jaarboek 1923, blz. 183; F. Winkler, „Altniederländische Malerei", 1924, blz. 271 vlg.; K. Steinbart, „Ein neuer Scorel", in Oud-Holland 1926, blz. 128; W. Cohen, „Jan van Scorels Einzug Christi in Jeruzalem", in Oud-Holland 1927, blz. 23 vlg.; K. Steinbart, „Zwei Madonnen des Jan van Scorel", in Cicerone 1927, blz. 62; P. Wescher, „Zwei Niederländische Bildnisse", in Cicerone 1927, blz. 115; M. J. Friedlaender, „Zu Jan van Scorel", in Cicerone 1928, blz. 61; C. H. de Jonge, „Het triptiek der familie van Lochorst door Jan van Scorel in het Centraal Museum te Utrecht", in Oud-Holland 1929, blz. 73 vlg.; Idem „Portretten van Jan van Scorel en Agatha van Schoonhoven", in Oud-Holland 1929, blz. 267 vlg.; G. J. Hoogewerff, „Scorel-parallellen", in Oud-Holland 1929, blz. 197 vlg.; F. Winkler, „Unbekannte frühe Bildnisse Jan Scorel's", in Pantheon 1929, blz. 545; P. Wescher, „Zwei unbekannte Zeichnungsentwürfe Jan van Scorels", in Belvedere, 1929, blz. 182; F. Winkler, „Biblische Darstellungen Scorels aus seiner italienischen Zeit", in Oud-Holland 1930, blz. 30 vlg.; G. J. Hoogewerff, „Jan van Scorel of Zuan Fiamengo", in Oud-Holland 1930, blz. 169 vlg.; F. Winkler, „Jan van Scorel oder Zuan Fiamengo", in Oud-Holland 1931, blz. 172; A. de Hevesy, „Quelques tableaux inconnus de Jean van Scorel", in Oud-Holland 1932, blz. 138; C. H. de Jonge, „Vroege werken van Maerten van Heemskerck", in Oud-Holland 1932, blz. 145 vlg.; K. Steinbart, „Unveröffentlichte Zeichnungen und Holzschnitte des Jan van Scorel", in Oud-Holland 1932, blz. 281 vlg.

169. DRIELUIK DER FAMILIE VAN LOCHORST.

Middenpaneel: De intocht van Christus in Jerusalem. Links op den voorgrond rijdt Christus, gezeten op den ezel, omgeven door de twaalf apostelen den Olijfberg af, terwijl een schare mannen, vrouwen en kinderen Hem met palmtakken tegemoet komt. Over de Cedronvallei de stad Jeruzalem van het Oosten uit gezien; in den stadsmuur de Gouden Poort, daarbinnen het Tempelplein met het verhoogde plateau, waarop de Rotstempel en links de Aksamoskee. Rechts naast het plein de St. Stephanuspoort in den stadsmuur en in het verlengde van de lange galerij, die het plein aan de Noordzijde afsluit, de Hl. Grafkerk met haar beide koepels en grooten vierkanten klokketoren. Aan de achterzijde van de stad de steenmassa's der Citadel. Links de berg Sion met de kloostergebouwen en op den achtergrond de bergen, die het dal insluiten, waardoor de weg naar Jaffa voert.

[Linkervleugel-binnenzijde ontbreekt.]

Rechtervleugel-binnenzijde: Op den voorgrond links de

Hl. Sebastiaan aan een boom gebonden en met pijlen doorboord; naast hem de Hl. Gertrudis, gekleed als abdis met een abtsstaf in de rechterhand, in de linker een perkamenten rol, waarop muizen zijn afgebeeld; rechts de Hl. Christophorus, gekleed in het geel en groen met rooden mantel, steunende op een boomstam, met het Christuskind met den wereldbol op de schouders; op den achtergrond een berglandschap met ruïnes en obelisken.

Linkervleugel-buitenzijde: De geknielde figuren van Herman van Lochorst, gekleed in albe en groene kazuifel, en Werner van Lochorst, in superpellicium en grijs-bonten almuis over de schouders, met hun beschermheiligen, den Hl. Johannes den Dooper in kemelsharen kleed met rooden mantel en den Hl. Thomas(?) in lichtroode tuniek met groenen mantel. In de wolken de kroning van de Hl. Maagd door God den Vader en Christus, omgeven door engelfiguren.
Het onderschrift luidt met oplossing der verkortingen:

„QVE LAVISSE PEDES TERSISSE VNXISSEQ[UE] SACROS
O MVLIER LACHRIMIS CRINIBVS ATQ[UE] ROSA
DICERIS, OFFICIO REDIMENS TVA CRIMINA PVLCHRO
ME[M]BRAQ[UE] SIC D[OMI]NI CONTVMVLANDA NOTANS,
DECANO LOCHORST PETE FEMINA S[ANCT]A QVIETEM,
SACRV[M] QVI MAGNO FV[N]DAT AMORE TIBI.
Obiit Herman[n]us VIII idvs avgvsti MCCCCXXXVIII.
ESSET WERNERVS SVBITA NISI MORTE PEREMPTVS
TVTATA HV[N]C VIRT[US] IMPERIOSA FORET.
Obiit III cal. octob. MCCCCI."

Rechtervleugel-buitenzijde: De geknielde figuren van Gijsbert van Lochorst in het zwart met superpellicium en almuis over den linkerarm, Herman van Lochorst in het rood met superpellicium en almuis over den linkerarm en een der heeren van Lochorst in harnas en wapenrok, allen met hun beschermheiligen, den Hl. Johannes den Evangelist in bruingroene tuniek met groenen mantel, de Hl. Anna in roode tuniek met geel overkleed, met Maria in het blauw gekleed en het Christuskind op den arm, en een heiligen bisschop met roode koorkap en witten mijter.
Het onderschrift luidt:

„GHISBERTVS LOCHORST IACEO SCOLASTICVS ANTRO
SI BENE QVID SERVI NVNC BONA MESSIS ERIT.
A[N]NO CHRISTI MCCCCLIIII
HERMAN[N]VS DE LOCHORST SACRI SALVATORIS TEMPLI TRAIECTEN[SIS] DECANVS ATQ[UE] NVPER HVIVS SACRE SVMME EDIS CANONICVS AMORIS AC PIETATIS STVDIO ERGA AGNATOS IN MEDIO ECCLESIE SEPVLTOS STATVAM PICTVRAMQ[UE] RESTAVRARI CVRAVIT AN[N]O POST VIRGINEUM PARTVM MDXXVI".

Afb. 5. Middenpaneel.

Paneel. Middenpaneel 79 × 147, zijpaneelen 81 × 66. — De binnen- en buitenzijden der vleugels zijn door vorige eigenaars door doorzaging van elkander gescheiden. De linkervleugel bevond zich in 1923, toen hij bij Christie te Londen verkocht werd, nog in den oorspronkelijken toestand. — 1526/1527. — Bruikleen van den heer F. H. Fentener van Vlissingen. — Dit schilderij werd volgens Carel van Mander (1604) door Jan van Scorel geschilderd en als een gedenktafel in den Dom geplaatst in opdracht van de vrienden van Herman van Lochorst. De afgebeelden zijn deze laatste, deken van St. Salvator, en zijn drie oudooms: Herman (gest. 1438), Werner (gest. 1401) en Gijsbert (gest. 1454), die in den Dom begraven waren en wier grafmonument hij had doen restaureeren. De persoon in wapenrusting is tot nu toe onbekend. — Carel van Mander, „Schilderboeck", 1604, fol. 130; M. J. Friedlaender, „Der Inventar der Sammlung Wyttenhorst", in Oud-Holland 1905, blz. 63; W. Cohen, „Jan van Scorel's Einzug Christi in Jerusalem", in „Festschrift zum sechzigsten Geburtsdag van Paul Clemen", 1926, en o.c. in Oud-Holland 1927, blz. 23; M. J. Friedlaender, o.c. in Cicerone 1928, blz. 61; Catalogus Ausstellung alter Malerei aus rheinisch-westfälischem Privatbesitz, Düsseldorf 1928, no. 79—81; C. H. de Jonge, o.c. in Oud-Holland 1929, blz. 73 vlg.; G. J. Hoogewerff, o.c. in Oud-Holland 1929, blz. 197.

170. PORTRETTEN VAN TWAALF LEDEN DER UTRECHTSCHE JERUSALEMS-BROEDERSCHAP. Borstbeelden, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond achter een balustrade. Zij dragen als teeken van hun reis naar het Heilige Land een Jerusalemskruis en in de handen een palmtak. De eerste vijf zijn gekleed in zwarte gewaden, waarover een wit linnen superpellicium, over den rechterarm een grijs-bonten almuis. De anderen dragen bruine of zwarte wambuizen of paltrokken met bruine of zwarte tabbaarden. De voorgestelde personen zijn aangeduid door hunne op de balustrade aangebrachte familiewapens en door de volgende opschriften van rechts naar links te lezen:

Heer dirck taets bin ic geheten
Canonic...... en mo(n)ster hier op let
Te ierusalem heb ick te stede gemete(n)
dair god verloste van de wedt
MCCCCCXXIII wilt wete(n)
screefme(n) int iaer ons heere net.

Heer Ian va(n) gorcom es my(n) naem
vicarius ten doem als een broedere
ic was te ierusalem tsi god bequae(m)
dair christ(us) wou lide(n) o(n)s behoede(re)
met heer dirck taets nee(m)t desen raem
so side den tijt o(n)s reise(n)s vroedere.

Heer Iacob Crol Canonic tsinte Marie(n),
was te ierusale(m) god ter ere(n)
MCCCCC te dien tijen
Ende XXIIII was tiaer ons heren.

Heer Ariaen sael wilt dit a(en)mercke(n)
Canonic to(ud)e mo(n)ster, sach theilich lant
met Crol voirss. god wil hair stercken
en glorie geuen door syn hant. MCCCCCXXIIII.

Heer Ian van Scorel wt Hollant scildere
vicarius tsint ians was ten heilige graue
MCCCCC ende XX stildere
screefme(n) god geef hem der glorien have.

Heer Ia(n) va(n) Huchte(n)broec Rider gepresen
va(n) edelen afcoe(m)st in Cleef gebore(n)
was te ierusale(m) so ghi moecht lesen
dair wert hi geciert mit gulde(n) spore(n)
tmocht MCCCCCXXIIII wese(n)
die iare(n) na goods geboert vercoren.

Ic was te ierusalem in myn ionge dage(n)
na goods geboort duysent vierhondert
en drien sestich iare sonder vragen
herman krom het ic, u niet verwo(n)dert.

Cornelis lambertz' bin ic wilt lesen
ic was te ierusale(m) en op de iordan
duysent iaer na goods geboirt gepresen
vierhondert en(de) ach en nege(n)tich dair an.

Henric Nobel geritzº was ten heiligen lande
int iaer ons heren dusent vierhondert
en achtentnegentich god hoedhem voir scande
ende voir den brande dairt ewelick dondert.

Mine(n) nae(m) es Henric van de ven
ic was te ierusalem als broeder va(n) prise
doeme(n) screef MCCCCC en
vyfentwintich met wairheits bewise.

Nu verthien hondert tweeenseuentich iaer
Jan van der borch ierusalem versocht
tiaer vyfthie(n) hondert en negen daer naer
wort hi int gesicht des vredes gebrocht.

Genaemt .... op die Jorda(e)n
doen men screef MCCCCC en negenthin
god wil ons in alle node bewaren
En geuen namaels syn glori te sie(n). Afb. 2.

Paneel 48 X 276.5. — Na 1525. — Afkomstig uit den Palmitentempel op het St. Janskerkhof. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 7. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1482. — S. Muller Fz., „De schilderijen van Jan van Scorel in het Museum Kunstliefde", 1880; G. J. Hoogewerff, o.c. 1923, blz. 46, afb. 14. — De koppen van Jan van Scorel en Jacob Crol zijn restauraties van Prof. Hauser te Berlijn (1900), die van Jan van Gorcom van Isaac Willaerts (1667).

171. PORTRETTEN VAN TWAALF LEDEN DER UTRECHTSCHE JERUSALEMS-BROEDERSCHAP. Borstbeelden, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond achter een balustrade. Zij dragen als teeken van hun reis naar het Heilige Land een Jerusalemskruis en in de handen een palmtak. Zij zijn gekleed in roode, zwarte of grijze wambuizen of paltrokken, met zwarte, roode of grijze tabbaarden. De voorgestelde personen zijn aangeduid door hunne op de balustrade aangebrachte familiewapens en door de volgende opschriften:

Ich hendrick van Rauenswaeyen
gereyst ben na(er) ierusalem
Sach tlant daer god syn gunst lies hoore(n)
en eertyts sprach met claerder stem.

Euert geerlofz° bin ic geheten van bueren
MCCCCC en XX was tiaer
Doen reysdic wt liefden met groot besueren
Ten heiligen grave verstaet dit claer.

Gerit va(n) swol bin ic Cornelis sone
ic was te ierusalem de plaetsen besoecken
na goods geboirt vander maget scone
iare(n) MCCCCC en XX te boecken.

Corneli claesz° bin ic tsheilich grafs besoeckere
doeme(n) MCCCCCXXIII screef
god make mi ten hoge(n) ierusale(m) cloeckere
en stiere mi duechdelic so lange ic leef.

MCCCCCXXII men telde
na goods geboert die iaeren ons heren
doen ic dieric diericszo mi ten wege stelde
om theilige graf te visiteren.

Ic bin Simon diericszo mi wel verstaet
ic was te ierusale(m) doeme(n) mocht scriven
MCCCCCXXIII geraet
bid dat goods gratie mi wi bibliuen

Ic lambert Geritz sach theilige landt
doeme(n) screef MCCCCC en viere
met twintich iaren dair an geplandt
god geue dattet mi tot salicheit stiere.

Te ierusalem reisdic Gijsbert Garbrants soone
ter eeren de plaetse daer god wou steruen
twas MCCCCC sonder hoone
en XXIIII god laet mi niet bederuen.

Ian aertszo bin ic van bueseco(m) kin(n)elick
ic omgorde huchtenbroec tridderlic swairt
int heilich graf als broeder min(n)elick
verwin(n)elic ons god laet in duechden gespairt
twas MCCCCC dit weest versinnelick
en XXIIII dair an gepairt.

Ic bin Henricus van Moudwycs geslachte
tlant van beloften heb ic versocht
twas MCCCCC na goods kersnachte
en XXIII de reys volbracht.

Aert Wem(m)erszo bin ic hoort myn vermanen
Ick sach het land daer Christus leed
omhangen met bebloede tranen
en smolt voor ons in bloedich sweet.

Ick Hieronemus van Rauensways geslachten
Sach oock het land van Canaan
daar Abrams kindren theyl verwachten
dus bracht ick dese veer daer van. Afb. 3.

Paneel 46 × 276. — Na 1525. — Afkomstig uit den Palmitentempel op het St. Janskerkhof. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 8. — Cat. Hist. Museum Utrecht no. 1483. — De kop van Hendrick van Ravenswaey is een restauratie van Prof. Hauser te Berlijn (1900).

172. PORTRETTEN VAN NEGEN LEDEN DER UTRECHTSCHE JERUSALEMS-BROEDERSCHAP. Borstbeelden, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een

donkeren achtergrond achter een balustrade. Zij dragen als teeken van hun reis naar het Heilige Land een palmtak in de handen en de meesten hunner een Jerusalemskruis. Twee hunner dragen over een zwart gewaad een wit linnen superpellicium en een grijs-bonten almuis. De zes overige mannen dragen over zwart of roodbruine paltrokken zwarte tabbaarden, de vrouw over een zwarte tuniek een zwart overkleed en een witte linnen muts met lange einden over de borst. De voorgestelde personen zijn aangeduid door hunne op de balustrade aangebrachte familiewapens en door de volgende opschriften:

Ick (Jeli)s van (Royen[1]) was visiteren
dat heilich graf te ierusalem inde stede
dit is geschiet na de geboort ons heeren
vijftien hondert en vijfentwintig mede.

Ic Ian van ede sach die stede dair god wou steruen
Veel tekenen dede om onse vrede ewelic te weruen
int iaer ons here(n) MCCCCCXXV
Genaede hem god.

Heer Ian Verhueil Canonick then doeme
ic was te Hierusalem int iaer ons heren
vijftienhondert en dertich so ict u noeme
bidt dattet mi ewelic moet profiteren.

Ic Heyltgen dirck euerts dochter reysde deuotelick
te hierusalem bin(n)en met mijnen man was
(Ian Willemsz°) alsme(n) screef blotelick
dusent vyfhondert en(de) dertich dair an was
mey out wel de XXIIII Iaeren
bidt dat mi god wil in vruechde sparen.

Ick Ian va(n) Rauensway was ten heiligen lande
alsme(n) screef Dusent vijfhondert en(de) driendertich
god wil mey bescermen vor scadelike scande
en vor alle quaet der sielen smertich.

Wt die Westbroeck ben ic Jacob iansz gehete
te ierusalem was ic als me(n) screef bloot
viefthienhondert en dertich me(n) laet u weten
twee Iaren daer en wast dat ic bleef doot.

1) Het wapen is dat van Van Royen; dat Jelis van Royen de voorgestelde is blijkt uit een aanteekening aanwezig bij een copie der onderschriften uit 1611 (in Inv. Handschr. Rijksarchief Utrecht no. 160) en uit een aanteekeningboekje van G. Lapp van Waveren uit het begin der XVIIde eeuw. (Handschriftenverzameling der Universiteitsbibliotheek no. 849 VII).

Meester Johan Joachimus van bouinia geboren
canonick den dome als een ygelick weet
was te ierusalem so gey moecht horen
an(n)o vyfthien hondert vierendertich geevet.

Euert henricus die greue bin ick genaemt
ic was te ierusalem int iaer ons heren
vyfthienhondert vyfendertich wel geraemt
die heilige plaetsen ginc ick visiteren.

Frans bogairt bin ick wilt wel verstaen
ic was te ierusalem ter selverteyt
alsme(n) vyfthienhondert vyfendertich daer aen
telde na goods geboert gebenedyt.

Paneel 46.5 × 247.5. — Omstreeks 1535. — Afkomstig uit den Palmitentempel op het St. Janskerkhof. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 9. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1484.

173. PORTRETTEN VAN VIJF LEDEN DER UTRECHTSCHE JERUSALEMS-BROEDERSCHAP. Borstbeelden, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een bronsgroenen achtergrond achter een balustrade. Zij dragen als teeken van hun reis naar het Heilige Land een Jerusalemskruis en in de handen een palmtak. De eerste draagt over een zwart gewaad een wit linnen superpellicium en een bruin-bonten almuis over den linkerarm. De overigen zijn gekleed in paltrokken en tabbaarden en dragen zwarte baretten op het hoofd. De voorgestelde personen zijn door de volgende opschriften aangeduid:

Heer Ian van dam vicarius then dom(m)e
hierusalem sach ic na mijn begeren
dusent vijfhondert eenenveertich alom(m)e
screefmen, na die geboort ons heeren.

Gijsbert robbertsz° van wijck te duerstede
was te ierusalem theilich graf visiteeren
vijftienhondert screefmen seue(n) veertich [1] mede
god wil hem namaels in vreden logeren.

Steuen die wit was te hierusalem bin(n)en
alsmen dusent vijfhondert eene(n) veertich telde
na goods geboort, om duecht te win(n)en
twair goet dat hem ijgelick tot betere(n) stelde.

---

1) Overschildering voor „eenenveertich”.

Van aemstel va(n) mijnde(n) heer tot ruweel
bin ic Cornelis ionc van iaren
te ierusalem was ic god hebs deel
int iair eene(n)veertich bi wairheits verclare(n).

Ian damen was oock ten heiligen lande
int iaer eene(n)veertich om clair vermonden
god wil ons bewaren voir scade voir scande
ende namaels vergeue(n) ons al onse sonden.

Afb. 4.

Paneel 79 × 164. — 1541. — Afkomstig uit den Palmitentempel op het St. Janskerkhof. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 10. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1485. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", 1914, no. 56. — Door sommige kunstgeleerden toegeschreven aan Antonio Moro zie o.a. H. Hijmans, „Antonio Moro", blz. 15 en 178 met afb.

174. BEWEENING VAN CHRISTUS. In een rotslandschap ligt op den voorgrond op een rose kleed het lichaam van Christus rustend tegen den schoot van Maria, die met gevouwen handen bij Hem neerknielt en door Johannes wordt ondersteund. Christus' linkerarm ligt op de knie van Maria Magdalena, die ter andere zijde met biddend saamgevouwen handen is geknield. Achter deze groep staan deelnemend toe te zien de twee andere Maria's, Jozef van Arimathea en Nicodemus, die de zalfbus in de handen draagt. Boven dit tafereel Golgotha met de drie kruisen; tegen een der kruisen is een ladder geplaatst en drie krijgsknechten zijn bezig een der moordenaars neer te leggen. Links op den voorgrond een flesch, de doornenkroon en de edikspons; rechts knielt de stichter, gekleed in zwarten tabbaard met bruin bont gevoerd, waarover hij een superpellicium draagt; een grijs-bonten almuis over den linkerarm. De mannen en vrouwen dragen tunieken en mantels, waarin het blauw en rood de groene en gele kleur overheerscht. Op het tweede plan uitzicht op een hoog en rotsachtig berglandschap met eenige groote gebouwen, herinnerend aan het Vaticaan, waarachter twee obelisken uitsteken onder wit-bewolkten hemel. Afb. 6.

Paneel 166.5 × 138. — Omstreeks 1535—1540. — Vermoedelijk afkomstig uit de St. Petrus- en Pauluskapel van de Kathedraal te 's-Hertogenbosch. — Aangekocht met steun van de „Vereeniging Rembrandt". — J. B. Gramaye, „Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae", 1708, Dl. II, blz. 6, vermeldt bij de beschrijving der 50 altaren, die de St. Janskerk in Den Bosch sieren: ...... „Extat adhuc insignis pictura de cruce depositionis Salvatoris Altari SS. Petri et Pauli Adriano Scorelio Canonico Ultrajectino autore: pictura ibidem artificiosissima Crucifixi Salvatoris lineamentis

exanimi corporis ita ad vivum expressis ut omnem superet industriam."; J. D. Fiorillo, „Geschichte der zeichnenden Künste in Deutschland und den Vereinigten Niederlanden", 1815, Dl. III, Inl. blz. LXXVI citeert Gramaye over dit schilderij en verbetert den naam Adrianus in „Johann Schoorel"; G. J. Hoogewerff, o.c. in Oud-Holland 1929, blz. 197—214.

JAN VAN SCOREL(?).

175. DE BRAND VAN TROJE. Aeneas verlaat met zijn vader Anchises op de schouders en zijn zoontje Ascanius het brandende Troje, gevolgd door een vrouw in roode tuniek en met witte muts, die kleeren in een mand draagt. Rechts van deze groep laat een man zich van den stadsmuur neer en reikt een vrouw aan een man in rood gewaad over den muur een kindje aan. Door de stadspoort heen ziet men de stad in vlammen opgaan.

Paneel 43 × 31.5. — Omstreeks 1523. — Copie naar een deel van een der fresco's van Raphael in het Vaticaan, vermoedelijk door Scorel tijdens zijn verblijf te Rome (1522—1524) als conservator van het Belvedere gemaakt.

JAN VAN SCOREL. Oude copie naar —.

176. PORTRET VAN PAUS ADRIAAN VI (1459—1523). Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend tegen een donkeren achtergrond, gezeten in een leunstoel, de rechterhand zegenend opgeheven; de linker rust op den armlegger. Hij is gekleed in geestelijk ornaat.

Paneel 91 × 72. — XVIIde eeuw. — Copie naar het origineel van 1522 door Jan van Scorel, dat zich in het huis van den Rector der Universiteit te Leuven bevond, doch in 1914 in den oorlog is tenietgegaan. — Carel van Mander, „Het Schilderboeck", 1604, fol. 236a; G. J. Hoogewerff, o.c. 1923, blz. 37/38 met afb.; A. H. L. Hensen, „De beeltenis van Adriaan VI op zijn medaljes" en G. J. Hoogewerff, „De beeltenis van Paus Adriaan op schilderijen en gravures", in Mededeelingen van het Nederlandsch Historisch Instituut te Rome, Dl. III, 1923, blz. 1 en 11, met afb.; A. H. L. Hensen, „Een nog onbekend portret van Paus Adriaan VI", ibidem, Dl. VII, 1927, blz. 97, met afb.; E. van Wijnbergen, „De Paus-Adriaan-tentoonstelling in het Centraal Museum te Utrecht", in Opgang 1924, afb. 8. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 114.

JAN VAN SCOREL school.

177. DE VERSCHIJNING VAN JEZUS AAN DE DISCIPELEN AAN HET MEER VAN TIBERIAS. Aan den oever van het meer van Tiberias staat Christus, die Petrus de hand reikt bij het aan wal stappen, terwijl in de nabijheid visschers in booten de uitgezette netten inhalen. Op den oever liggen eenige visschen op een vuur. Links in een heuvelachtig landschap met hoogopgaand geboomte en rotsen op het tweede

plan weiden herders hun kudden. Aan de overzijde van het meer hooge rotsen.

Paneel 86 × 137. — Omstreeks 1535. — Bruikleen van Jhr. B. W. F. van Riemsdijk te Amsterdam. — Zie voor de voorstelling: Johannes XXI. — Vergelijk een sepia-teekening met dergelijke compositie op naam van Jan van Scorel in het Museum Boymans te Rotterdam.

178. DRIELUIK VAN DE FAMILIE VISCHER VAN DER GHEER.

Middenpaneel: Op den voorgrond zit onder hoog geboomte de Hl. Maagd in roode tuniek en blauwgroenen mantel en toont het Christuskind, dat de linkerhand uitstrekt naar den vóór Hem knielenden stichter Jacob Vischer van der Gheer. Hij is gekleed in het zwart met een purperen tabbaard met bontkraag, waarover een wit superpellicium; een grijs-bonten almuis over den linkerarm. Rechts op den achtergrond hel verlicht de begroeide ruïnes van een tempel.

Linkervleugel-binnenzijde: Vóór een muur knielt Adriaan Vischer van der Gheer, gekleed in het habijt van de orde der Regulieren; achter hem staat zijn beschermheilige de Hl. Adriaan gekleed in harnas met rooden mantel en een helm met rooden vederbos op het hoofd; in de handen zijn attributen: een zwaard en een aambeeld.

Rechtervleugel-binnenzijde: Voor een grooten toren in Renaissance-stijl knielt Barbara Vischer van der Gheer, gekleed in het habijt der Praemonstratenser orde, met een rozenkrans in de handen. Achter haar staat haar beschermheilige de Hl. Barbara in weelderig rood gewaad met goudbruinen mantel, met een lange veer in de linkerhand.

Onderaan op de lijst van het middenpaneel de woorden: „O MATER MEI MEMENTO MEI" en in de hoeken de volgende wapens: links boven Vischer van der Gheer, rechts boven Culenborch, links beneden Jutphaas, in latere overschildering.

De buitenzijden der vleugels vertoonen gesloten een cartouche met uit het water opkomende lischdodden en op den rand het opschrift „FLECTIMVR NON FRANGIMVR VNDIS".

In de beide bovenhoeken de wapens van Vischer van der Gheer en Culenborch, in latere overschildering.

Op de predella het volgende opschrift:
„HIC SOROR ET DUO SU(N)T SOBOLES VISCHERIA FRATR(E)S
QUOS CHR(IST)O & MATRI REGULA SACRA LIGAT
HOS BONUS EXPRESSIT TA(N)TA SCHOORELI(US) ARTE
NOBILIS UT CREDI POSSIT APELLIS OPUS".

Paneel. Middenpaneel 97 X 72.5; zijpaneelen 97 X 31. — Omstreeks 1560. — Geschenk van Regenten der Vereenigde Gods- en Gasthuizen. — Afkomstig uit het Hl. Kruisgasthuis. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 6. — S. Muller Fz., „De schilderijen van Jan van Scorel in het Museum Kunstliefde", 1880, blz. 3; G. J. Hoogewerff, o.c. 1923, blz. 86 en 87, noot, afb. 59 en 60; Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3246. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", 1912, no. 46. — Het middenpaneel is een copie naar een compositie van Jan van Scorel, die meermalen voorkomt (o.a. te Amersfoort, Museum Fléhite, zeer gehavend). De vleugels en het vers op de predella zijn ongetwijfeld van een andere hand en iets later.

SIMONS

MICHIEL SIMONS. Geb. waarschijnlijk te Utrecht, geboortejaar onbekend; gest. 20 Mei 1673 aldaar. In 1669 en 1671 in Utrechtsche akten vermeld. Schilder van bloemen- en vruchtenstillevens.

C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 55.

179. STILLEVEN MET VRUCHTEN. Op een met een grijs kleed bedekte tafel tegen een grijzen achtergrond staat een tinnen schaal met hoog opgestapelde vruchten van allerlei soort, zooals: druiven, perziken, peren, abrikozen, aalbessen, noten, appelen, moerbeien, amandelen, kersen, granaatappelen, enz. Links daarvan een kreeft en een tinnen bord met een zeekrab, een brood en een half gevulde roemer. Links op den rand van de tafel geteekend „M. Simons". Afb. 41.

Doek 73 X 111. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

STOOP

DIRCK STOOP. Geb. omstreeks 1618 te Utrecht, gest. 1686 aldaar(?). Zoon en waarschijnlijk leerling van Willem Jansz. Stoop. In 1638 wordt hij of zijn broeder Maerten als leerling in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. Van 1647 tot 1652 komt hij te Utrecht voor. In 1662 bereisde hij Portugal en Engeland. In 1678 te Utrecht terug. Schilder van landschappen met ruiters en paarden.

S. Muller Fzn., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 123; P. T. A. Swillens, „De Utrechtsche schilders Willem Jansz., Dirck en Maerten Stoop", in Oud-Holland 1933.

180. LANDSCHAP MET RUITERS EN HONDEN. In een heuvelachtig landschap onder bewolkten hemel bevindt zich een groep ruiters; een hunner laat zijn paard drinken aan den oever van een rivier. Aan den weg rusten een ruiter en eenige honden, terwijl een der knechten het paard aan den teugel leidt. Op den heuvel een dame te paard en nog een ruiter. Links onderaan geteekend „D.Stoop f. 1649". Afb. 45.

Paneel 52.5 × 63.5. — 1649. — Vroeger in het Museum Kunstliefde.

STOOP

MAERTEN STOOP. Geb. omstreeks 1620 te Rotterdam(?) gest. omstr. 20 December 1647 aldaar. Zoon en waarschijnlijk leerling van Willem Jansz. Stoop. Jongere broeder van den schilder Dirck Stoop. In 1638 wordt hij of zijn broeder Dirck als leerling in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. In een akte van 4 Augustus 1647 komt hij als „mundig" (boven 25 jaar) voor. Schilder van genrestukken en landschappen met ruiters en paarden.

C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 47; P. T. A. Swillens, „De Utrechtsche Schilders Willem Jansz., Dirck en Maerten Stoop", in Oud-Holland 1933.

181. ST. MAARTEN TE MIDDEN DER ARMEN. Buiten een stadspoort met de ruïne van een muur, waarachter eenige daken uitsteken, is St. Maarten op een schimmel gezeten te midden van een troep kreupelen en gebrekkigen, voor wien hij zijn rooden mantel in stukken snijdt. Hij draagt een borstkuras en gele broek, een stalen helm met vederbos op het hoofd. Rechts onder een boom zit een gezin, waarvan een der zonen den blinden vader bij den mantel grijpt om hem naar St. Maarten te leiden. Links op een steen geteekend „Stoop f.". Afb. 46.

Paneel 58 × 86. — Tweede kwart XVIIde eeuw.

STRAATEN

BRUNO VAN STRAATEN. Geb. 22 December 1786 te Utrecht, gest. 2 April 1870 aldaar. Leerling van J. Kobell. Schilder van landschappen en stadsgezichten.

182. GEZICHT OP DE WEERDPOORT MET OMGEVING. Onder een bewolkten hemel de Weerdpoort met rechts daarvan de Zandbrug en inkijk op de Oude Gracht; rechts het bolwerk Morgenster; op den achtergrond de Domtoren. Op het water op den voorgrond een zeilschip, twee vlotten en eenige roeibootjes. Links onderaan geteekend „B van Straaten".

Doek 55 × 65. — Omstreeks 1830. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 297.

SWAGERS

FRANÇOIS SWAGERS. Gedoopt 1 September 1756 te Utrecht, gest. Juli 1836 te Parijs. In 1804 als lid van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. De figuren in zijn schilderijen zijn meestal door W. R. van der Wall geschilderd. Landschapschilder.

S. Muller Fzn., „Schildersvereenigingen" 1880, blz. 141; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 122.

183. BRABANTSCH LANDSCHAP. Onder een zwaar bewolkten hemel loopt door een heuvelachtig met boomen begroeid landschap een landweg, waarop zich eenige personen bevinden. Op den achtergrond een dorp met een kerktoren. Op een boomstam onderaan geteekend „Fs Swagers".

Doek op paneel geplakt 29 × 37. — Omstreeks 1800. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 148. — In depot.

SWAENENBURGH

WILLEM VAN SWAENENBURGH. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Werkzaam te Utrecht blijkens een gedateerd portret van 1652 en een post in de Kameraarsrekening van 1658. In 1667 als overman van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Schilder van stadsgezichten en portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 131.

184. GEZICHT OP HET KASTEEL VREDENBURG MET OMGEVING. Op den voorgrond het kasteel met slotgracht. Rechts een huizenrij met daarvoor de gerechtsplaats van het Hof van Utrecht. Op den achtergrond links de kapel van het Ellendige Kerkhof; rechts de St. Jacobskerk; geheel rechts de Weerdpoort.

Doek 66 × 78. — 1658. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 318. — Dit schilderij werd door het Stedelijk Bestuur in 1658 aan Willem van Swaenenburgh besteld. Zie de Kameraarsrekening van 1658/1659. Vlg. hierna no. 198.

185. DE BURGEMEESTERS VAN UTRECHT MET DE STADSBODEN. Op een terras staan ten voeten uit de twee burgemeesters in ambtsgewaad: zwarte tabbaarden met roode kovels, waarover zilveren bellenketenen hangen. Achter hen de twee stadsboden in bruine tabbaarden met bodeteeken en hellebaarden in de hand. Tegen den muur rechts een schild met het stadswapen. Op de architraaf der zuilen, die het terras afsluiten, de woorden „Juste et fidenter". Op den achtergrond een gezicht op de stad Utrecht.

Doek 62 × 51. — 1658. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1581. — In opdracht van het Stedelijk Bestuur in 1658 gemaakt voor de Schoutenkamer van het Stadhuis. Vergelijk de teekening van Joost van Attevelt, Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1580. — Pendant van het volgende nummer.

186. DE STADSBANIER VAN UTRECHT. In een galerij staan vier geharnaste figuren in de kleederdracht van de vroege XVde eeuw. De voorste draagt de stadsbanier. Onder de banier een schriftrol met de woorden „die stad va(n) Utrecht". De andere figuren dragen achtereenvolgens een boog, een zwaard en een bijl. Door een steenen boog van de galerij uitzicht op een landschap met de vage aanduiding van een stad.

Doek 62 × 51. — 1658. — Eveneens in 1658 in opdracht van het Stedelijk Bestuur gemaakt. Zie de aanteekening bij het vorige nummer. — Pendant van het vorige nummer.

UTRECHTSCHE MEESTERS, ONBEKENDE [1])

UTRECHTSCH MEESTER. Tweede kwart XVde eeuw. Copie naar —.

187. GEZICHT OP DE STAD UTRECHT UIT HET NOORDWESTEN. Copie naar een verdwenen gewelfschildering in het Zuidelijk zijschip der St. Jacobskerk. Men ziet o.a. van links naar rechts: Corneliskapel, Begijnhof(?), twee

1) Zie voor de schilderijen van onbekende Utrechtsche meesters in het Aartsbisschoppelijk Museum no. 584 en 585.

waltorens, Weerdpoort, kapel van het Predikheerenklooster, St. Jacobskerk, een achthoekige kapel, Domtoren, Catharijnepoort met brug, vieringstoren van de St. Mariakerk. Bovenaan het opschrift: „Gezicht op de stad Utrecht in de vijftiende eeuw volgens een gedeeltelijk vergane muurschildering uit dien tijd, ontdekt in de St. Jacobskerk. Anno MDCCCLXXXII".

Schildering op doek door A. J. Derkinderen naar een calque van 1882. 150 X 372. — 1897. — Het origineel dateerde uit het tweede kwart van de XVde eeuw. — S. Muller Fz., Supplement op den catalogus van den topographischen atlas der stad Utrecht, 1907, no. 62 en 64; Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1414.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1460.

188. DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN CHRISTUS AAN HET KRUIS, DE GREGORIUS-MIS EN ST. CHRISTOPHORUS.

Middenpaneel. Op den voorgrond Christus aan het kruis, waarbij staande Maria in roode tuniek met blauwen mantel en Johannes in groene tuniek met rooden mantel. Op den achtergrond een berglandschap met rivieren en gezicht op een stad; achter den stadsmuur met waltorens vele kerken, o.a. de Utrechtsche Dom met Romaansch middenschip en Gothisch koor en den Gothischen toren; links daarvan de St. Paulusabdij, de St. Pieterskerk en de achthoekige Sacramentskapel(?).

Linkervleugel-binnenzijde: Paus Gregorius ligt geknield voor een altaar, geassisteerd bij de bediening der heilige mis door twee kardinalen en een misdienaar. Hem verschijnt Christus met de doornenkroon, die zijn wonden toont. Op den achtergrond houden twee engelen een rood doek uitgespreid, waartegen alle personen en voorwerpen, die verband houden met het lijden van Christus zijn afgebeeld.

Rechtervleugel-binnenzijde: De Hl. Christophorus in groene tuniek met wapperenden rooden mantel, steunende op een boomstam waadt door een rivier, op zijn schouders dragend het Christuskind, in witte tuniek met rosen mantel met den wereldbol in de hand. Op een der rotsen de kluizenaar, die,

staande voor zijn huis, met een lantaarn den heilige bijlicht. Op den achtergrond een berglandschap.

De buitenzijden der vleugels vertoonen in grisaille-schildering twee nissen, waarin de aartsengel Gabriël en Maria op geprofileerde voetstukken onder baldakijnen zijn afgebeeld. Afb. 1.

Paneel. Middenpaneel 73 × 48, zijpaneelen 73 × 20. Oude eikenhouten lijst. Omstreeks 1460. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 44. — F. Winkler, „Unbeachtete holländische Maler des XV Jahrhunderts", in het Preussisch Jahrbuch 1923, blz. 139, die het schilderij toeschrijft aan het atelier van den schilder van den Boom van Jesse, muurschildering in de Buurkerk, en van den miniator „Meester van Gijsbrecht van Brederode"; Idem, „Altniederländische Malerie", 1924, blz. 154; M. J. Friendlaender, „Altniederländischen Malerei", Bd. III, 1925, blz. 112; A. W. Byvanck, „Aanteekeningen over handschriften met miniaturen. XI. De Meester van Zweder van Culenborg en de Utrechtsche miniaturen", in Oudheidkundig Jaarboek 1930, blz. 127. Dr. Byvanck schrijft het schilderij toe aan den miniator van den Weenschen Bijbel, door hem den „Meester van Evert van Soudenbalch" genoemd.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1500.

189. PORTRET VAN EVERT ZOUDENBALCH (omstreeks 1425—1503), stichter van het St. Elisabethsgasthuis (1491). Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een grijsgroenen achtergrond, houdende in beide handen een boek in rood-lederen band. Hij is gekleed in een rood gewaad met een wit superpellicium. Over den linkerarm hangt een grijs-bonten almuis. De gebeeldhouwde lijst uit de tweede helft van de XIXde eeuw draagt het opschrift:

„HEER.EVERT. ZOVDENBALCH.PROEST. VAN. MAESTRICHT. CANONICK. ENDE. TRESAVRIER. IN. DEN. DOM. TVTRECHT. HEER. VAN. ORCK.ENDE EMELOERT."

Paneel 45 × 34.5. — Omstreeks 1500. — Bruikleen van Regenten en Huismeesteren van het Gereformeerd Burgerweeshuis. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3318.

UTRECHTSCH MEESTER. 1502.

190. PORTRET VAN JACOB VAN DRIEBERGEN (1436-1509), vice-deken van St. Jan. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een effen groenen achtergrond, gezeteld in een leunstoel achter een grijze tafel. Hij is gekleed in het zwart, met zwarten tabbaard met bruinbonten mouwopslagen; op het hoofd een kleine zwarte

baret. In de linkerhand houdt hij een bril, in de rechter een schriftrol met het opschrift: „Hoc erit tibi argumentu(m) semper in pro(m)ptu situ(m); Ne quid expectes amicos quod tu per te agere possis. An(n)o nati(vi)tat(is)mee 66"; op de tafel een boek, een brillehuis en het jaartal „1502". Op den knop van den leunstoel het wapenschild van Van Driebergen, gehouden door een beer. — Eikenhouten geprofileerde lijst, nieuw beschilderd met het wapen van Van Driebergen en het opschrift: „Deo prude(n)s Prosperans modestus esto".

Paneel 76 × 65. — 1502. — Bruikleen van Kerkvoogden der Nederduitsch Hervormde Gemeente. — Afkomstig uit de St. Janskerk. — H. N. J. van Eelde, „Jacob van Driebergen, zijn portret en zijn bibliotheek", in Oud-Holland 1903, blz. 1 vgl.; F. Winkler, „Die Altniederländische Malerei", 1924, blz. 223; Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 113.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1530.

191. RECHTERVLEUGEL VAN EEN ALTAARSTUK DER FAMILIE SNOY.

Binnenzijde: Op den voorgrond knielen op een terras met Renaissance-bogen de stichter Lambert Snoy en zijn vrouw Emerenciana Pauw van Darthuysen; achter hen hunne beschermheiligen: de Hl. Petrus met den sleutel, gekleed in blauwe tuniek met rooden mantel en de Hl. Catharina met het rad, gekleed in lichtblauwe tuniek met rooden mantel. Lambert Snoy draagt een maliënkolder en harnas; vóór hem op den grond zijn helm en handschoenen. Zijn vrouw draagt over een roode mouwentuniek een zwart gewaad; op het hoofd een gouden kapje over een witte linnen muts. Op het lichtroode kleed over het bidbankje is een wapenschild afgebeeld met het alliantiewapen Snoy—Pauw. Aan de guirlandes in de bogen hangen de wapenschilden: Drakenburg, Hamersveld, Stoutenburg en Taets van Oudaen. Op den achtergrond een heuvellandschap met afbeelding van den Utrechtschen Dom, de Buurkerk en den St. Salvator(?). Onderaan de volgende opschriften:

„D(OEN MEN) SCREF MVc (X)XIX DE(N) XI (DACH) SE(PT)EM(bris) STERF LAM(BER)T SNOIE D(IRCK)z". en
„(DOE)N MEN SCREF M(V)cL (DEN) (II DACH IN IVNIO) STE(RF) IOF(F)ER (EMM)ERENCI(ANA) LAMBER(T) (H)VISVROV"

Paneel 147 × 81. — Omstreeks 1530. — Geschenk van den heer W. van Beunin-

gen. — De wapens, waaraan sterk geknoeid was, zijn hersteld overeenkomstig de aanteekeningen van A. B. Baron van Spaen in zijn „Quartieren ende wapenen gevonden in de kercken van het Hertogdom Cleve, van de Clevesche Rhijnsijde" (Hs. in het archief van den Hoogen Raad van Adel). Hij zag het stuk op Marienbaum, het voormalig kasteel der familie Snoy bij Xanten, waar Lambert Snoy's vader Dirck Snoy, die in tweede huwelijk gehuwd was met Margaretha van Drakenburg, begraven is. De vier kwartieren van Margaretha van Drakenburg zijn: Drakenburg, Taets van Oudaen, Hamersveld en Stoutenburg, doch hier weergegeven in de ongebruikelijke volgorde: Drakenburg, Hamersveld Stoutenburg en Taets van Oudaen. — De tusschen haakjes geplaatste letters en cijfers der inscriptie zijn bij de laatste restauratie in lichter schildering toegevoegd.

Buitenzijde: De bespotting van Christus. In het midden voor een open poort met porphyren zuilen, waarop bronzen beelden, zit Christus in een blauwen mantel gehuld, terwijl beulsknechten Hem de doornenkroon opzetten en een staf in de hand geven. Rechts en links zien twee rechters in kostbare brokaten mantels, met den rechtersstaf in de hand, met eenige volgelingen toe. Op het tweede plan links wordt Christus op een bordes door een der rechters den volke vertoond; rechts achter de poort op het tweede plan eenige gebouwen met twee toeschouwers op een terras. Op den achtergrond een berglandschap.

Paneel 147 × 81. — Omstreeks 1530. — Geschenk van den heer K. F. Hein te Bilthoven. — L. E. Bosch Sr., „Emma Pauw van Utrecht en Steven van Zuylen van de Haer", in de Utrechtsche Volksalmanak 1861, blz. 83; W. A. Beelaerts van Blokland, „Een merkwaardig altaarstuk", in Bulletin van den Ned. Oudheidk. Bond 1915, blz. 273. — De beide paneelen, vroeger in het Museum-Van Stolk te Haarlem, en door dit museum in nog niet doorgezaagden toestand verworven, werden 8/9 Mei 1928 bij Fred. Muller geveild in twee nummers: no. 370 als Mostaert(?), en no. 356 als Gosewinus van der Weyden.

UTRECHTSCH MEESTER. Midden XVIde eeuw.

192. TWEE ZIJVLEUGELS VAN HET ALTAARSTUK DER SCHUITENVOERDERS IN DE ST. JACOBSKERK.

Linkervleugel: Twee knielende stichtersfiguren met hunne beschermheiligen, den Hl. Paus Clemens en de Hl. Maagd met het Christuskind op den arm, staande op een bordes met Renaissance-architectuur, aan den oever van een rivier. Op den achtergrond een stad.

Rechtervleugel: Drie mannelijke en vier vrouwelijke stichtersfiguren met hunne beschermheiligen, den Hl. Sebastiaan en de Hl. Anna, achter hen staande, geplaatst voor een zelfde landschap.

Paneel. Elk paneel 146 × 109. — Midden XVIde eeuw. — Bruikleen van Kerkvoogden der Nederduitsch Hervormde Gemeente. — Afkomstig uit de St. Jacobskerk. — De keerzijden dezer altaarvleugels zijn in 1580 geheel overschilderd en gebruikt als gildeborden van het Schietschuitschippersgilde en van het Zakkendragersgilde in de St. Jacobskerk. Voor de opschriften hiervan zie Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3425.

UTRECHTSCH MEESTER. 1562.

193. DE LIEFDADIGHEIDSWERKEN VAN DEN ARMENPOT VAN ST. JACOB. Tusschen vier Renaissance-zuiltjes zijn de liefdadigheidswerken in drie tafereelen afgebeeld; links een uitdeeling van brood en schotels met eetwaren, waarbij een der Potmeesters de namen der bedeelden afleest; in het midden de uitdeeling van zakken turf; rechts de bedeeling der huiszittende armen. Boven de kapiteelen der zuilen staat viermaal het jaartal 1562 en MDLXII; in elk der vakken stond bovenaan een opschrift, dat geheel is overschilderd, doch dat nochtans als volgt te ontcijferen is: (eerste vak) „Hier deijlt men dey (sic) Son(n)endaechse scottel den armen"; (middenvak) „Hier deijlt men den armen swijnters den turff"; (derde vak) „Hier deijlt men den armen die bedleger sijn aelmissen". Ter weerszijde van de voorstellingen stichtelijke opschriften.
De keerzijde geeft de voorstelling van het Laatste Oordeel: Christus gezeten op een regenboog, den wereldbol onder de voeten; ter weerszijde de figuren van de Hl. Maagd(?) en van den Hl. Johannes den Dooper(?); door het luchtruim zweven bazuinende engelen. Op aarde ziet men aan den linkerkant de dooden uit hun graven opstaan en de zalig-gesprokenen door den Hl. Petrus geleid ten hemel gaan; rechts worden de uit den dood herrezenen door duivelen naar de hel gevoerd; in het midden staat een doodkist met een wit kruis er op en een doodshoofd; ter weerszijde daarvan de opschriften: „Da tua dum tua sunt post mortem tunc tua non sunt" en „O me(n)sche gedenck uw uyterste en(de) inder ewicheyt en sult ghi niet sondigen".

Paneel 57 × 401. — 1562. — Bruikleen van Potmeesters der St. Jacobskerk. — Afkomstig uit het middenkoor der St. Jacobskerk. — Voor de opschriften op de voorzijde zie Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3210.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1573.

194. DE UITZENDING DER TWAALF APOSTELEN. In

een uitgestrekt berglandschap nemen de twaalf apostelen afscheid van elkaar en gaan twee aan twee huns weegs om hun prediking te beginnen. Zij zijn gekleed in tunieken en mantels van verschillende kleur. Op het tweede plan staan de apostelen nogmaals afgebeeld, tot wie Christus, omgeven door een lichtglans, spreekt. Op den achtergrond ligt op een berg een stad met talrijke kerken en gebouwen, terwijl aan den weg, die de apostelen bewandelen, een der stadspoorten met een gedeelte van den stadsmuur is gelegen. Onderaan op de oude lijst het nieuw geschilderde opschrift: „ILLI AVTEM PROFECTI PRAEDICAVERVNT VBIQVE DOMINO COOPERANTE. MARCI VI CA:".

Doek 140 × 228. — Omstreeks 1573. — In bruikleen bij de Stichting Stads- en Academisch Ziekenhuis. — Afkomstig uit het Apostelgasthuis. — Het Apostelgasthuis is gebouwd in 1569 blijkens den fundatiesteen (thans in het Centraal Museum, Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3224). In 1573 is de gasthuisbroederschap opgericht. Het is waarschijnlijk, dat het schilderij in dit jaar zal zijn ontstaan. — C. H. de Jonge, „Utrechtsche Schilders uit de tweede helft der XVIde eeuw", in Oud-Holland 1933, blz. 159 vlg.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1575.

195. DE VOETWASSCHING. In een vertrek knielt Christus, gekleed in een bruine tuniek, te midden der apostelen en wascht de voeten van Petrus, die vóór hem is gezeten met den linkervoet in een koperen vat. Achter hen Johannes en de overige apostelen in bruine en roode tunieken, terwijl twee der jongeren aan een gedekte tafel zijn gezeten en Judas het vertrek verlaat. Op den voorgrond knielen de stichters: links Willem Borre van Amerongen en zijn vrouw Cunera van Rijsenburgh met gevouwen handen, gekleed in het zwart; rechts hun zoon Gerrit Borre van Amerongen gekleed als kanunnik in het zwart met een superpellicium, een grijs-bonten almuis over den arm.

Paneel 126 × 140. — Omstreeks 1575. — Geschenk van den heer J. Groen. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 11. — Op de achterzijde in XVIIde eeuwsche schrijfwijze het volgende opschrift:

„Wilm Borre van Amerongen. 1563
Cunéra van Rijsenburgh. 1585
Gerrit Borre van Amerongen, haer
beyder Zoon, Canonik St. Mariae."

Het stuk is een memorietafel voor de familie Borre van Amerongen. Willem Borre van Amerongen, gest. in November 1563, was gehuwd met Cunera van Rijsenborch, dochter van Gerrit, bastaard van Culenborch en Gijsberta van Vianen van Rijsenborch. Zij stierf in 1585. Hun zoon Gerrit Borre van Amerongen werd 5 November

1572 als kanunnik van St. Marie te Utrecht toegelaten. Hij was lid der Kleine Kalende-broederschap in de Buurkerk te Utrecht en overleed aldaar 13 April 1608.

UTRECHTSCH MEESTER. 1588.

196. PORTRET VAN DIRCK DE GOYER (15..—1601), burgemeester van Utrecht in 1588, 1589, 1593—1595, 1599 en 1600. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een bruingrijzen achtergrond. Hij is gekleed in het zwart met witten linnen plooikraag. In den linkerbovenhoek het wapenschild van De Goyer, daaronder de woorden „Dirck de Goyer, Burgemr. der Stadt Utrecht Ao 1588".

Paneel 66 X 54. — 1588. — Geschenk van den heer J. F. M. van Wiechem. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 90. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1583.

UTRECHTSCH MEESTER. 1590.

197. PORTRET VAN EEN LID VAN HET APOTHEKERSGILDE TE UTRECHT. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, staande tegen een grijzen achtergrond bij een eikenhouten tafel; in de linkerhand houdt hij den stamper van een vijzel, die op de tafel staat en waarnaast een recept ligt. Hij is gekleed in een zwart wambuis met geplooiden witten linnen kraag en dito manchetten en een zwarte broek. Links bovenaan het opschrift: „1590 AETATIS 23".

Paneel 100 X 90. — 1590. — Afkomstig van het Apothekersgilde. — Op den achterkant staat vermeld, dat de geportretteerde zou zijn A. Anschuts. Deze komt echter eerst na 1636 als apotheker te Utrecht voor. Blijkens de aanteekening van zijn huwelijk op 16 April van dat jaar woonde hij toen nog te Emmerik. Deze datum in verband met dien van het portret maakt het onwaarschijnlijk, dat A. Anschuts de voorgestelde zou zijn. — Cat. Hist. Museum Utrecht no. 3393.

UTRECHTSCH MEESTER. Tweede helft XVIde eeuw.

198. GEZICHT OP HET KASTEEL VREDENBURG MET OMGEVING. Op den voorgrond het kasteel met de slotgracht; rechts een huizenrij met daarvoor de gerechtsplaats van het Hof van Utrecht. Op den achtergrond links de kapel van het Ellendige Kerkhof; rechts de St. Jacobskerk; geheel rechts de Weerdpoort.

Paneel 36 X 48. — Tweede helft XVIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 78. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 317 met afb. — Vgl. hiervóór no. 184.

UTRECHTSCH MEESTER. 1626.

199. PORTRET VAN CORNELIS BOOTH (1605—1678), burgemeester der stad Utrecht (1656—1658). Ten halven lijve, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een grijzen achtergrond. In de linkerhand houdt hij een papierrol met het opschrift „Aet. XXI". Hij draagt een zwart gedamasceerd wambuis met neerhangenden witten linnen plooikraag en gele handschoenen. Links bovenaan zijn wapenschild.

Paneel 17 × 14.5. — 1626. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 121 met afb.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1640.

200. GEZICHT OP DE WITTEVROUWENPOORT MET OMGEVING. Op den voorgrond de oude Wittevrouwenpoort van het Noorden uit gezien; links de voorpoort, rechts de poort met een stuk van de wallen. Op den achtergrond de Domtoren.

Paneel 31 × 42. — Omstreeks 1640. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 299.

UTRECHTSCH MEESTER. Midden XVIIde eeuw.

201. MUSICEEREND GEZELSCHAP. Op een terras onder bewolkten hemel bevindt zich rond een tafel een musiceerend gezelschap van vier personen. De twee vrouwen spelen op een viool en een guitaar, een der mannen speelt op een fluit en de ander zingt uit een muziekboek, dat hij in de linkerhand houdt, terwijl hij met de andere hand de maat slaat. Op tafel liggen nog twee fluiten en een muziekboek. De vrouwen zijn gekleed in het rood met paarsen mantel en in het geel met blauwen mantel; de mannen in het bruin met gekleurde baretten op het hoofd.

Doek 130 × 198. — Midden XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 30. — In depot.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1665.

202. PANORAMA VAN DE STAD UTRECHT UIT HET NOORDWESTEN GEZIEN. In het midden de Dom, rechts daarvan achtereenvolgens de torens van de Buurkerk, het Bisschopshof, de Hieronymuskapel, de kerk van de St. Paulusabdij, de St. Mariakerk, de St. Catharijnekerk, de kapel

van het St. Ursulaklooster, de St. Servaasabdij, de St. Geertruidakerk, de St. Nicolaaskerk en het St. Nicolaasklooster. Links van den Dom: de St. Pieterskerk, de toren van het Stadhuis, de St. Janskerk, de St. Jacobskerk, de Plompetoren; geheel links de Bemuurde Weerd met de kapel van het St. Maartensgasthuis. Rechts in den stadswal de Smeetoren en de Bijlhouwerstoren. Op den voorgrond eenige personen.

Doek 62 × 220. — Omstreeks 1665. — Geschenk van Mr. S. C. van Musschenbroek. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 285, met afb. — Het schilderij is geheel gevolgd naar de gravure van I. H. Verstraelen naar J. C. Droochsloot van 1625.

UTRECHTSCH MEESTER. 1674.

203. ONTVANGST VAN PRINS WILLEM III IN 1674 IN DE STATENKAMER TE UTRECHT TER GELEGENHEID VAN ZIJNE AANSTELLING TOT ERFSTADHOUDER. In de voorhal, die toegang geeft tot de Statenkamer, is een poort van groen en bloemen opgericht, waartusschen de borstbeelden van Prins Willem I, Prins Maurits, Prins Frederik Hendrik en Prins Willem II zijn geplaatst. Midden voor de hal een neerhangend doek, dat evenals de zijwanden van de hal is versierd met krijgstropeeën, vaandels, wapenschilden, modellen van schepen enz. Boven een nis, waarin een volledige harnasuitrusting is opgesteld, het jaartal „Anno 1674". Links een groep Staten-leden, die den Prins ontvangen.

Paneel 43 × 52. — 1674. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 5. — Zie voor de voorstelling: D. de Milan Visconti, „'t Voorgevallene omtrent de verandering van de regeeringe tot Utrecht in den jare 1674", in het Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht 1836, blz. 269 vlg. — Pendant van het volgende nummer.

204. AFKONDIGING VAN HET NIEUWE REGEERINGSREGLEMENT TE UTRECHT IN 1674. Van de pui der Statenkamer aan het St. Janskerkhof wordt door den Heer Van Renswoude, vergezeld door de Heeren van Amerongen en van Nellesteyn, het nieuwe regeeringsreglement afgelezen, waarbij de Staten worden verzet en de Prins tot Erfstadhouder van Utrecht wordt aangesteld. Het bordes van de Statenkamer is met guirlanden van groen en bloemen versierd; voor de ramen de gekroonde monogrammen W.H. Boven de poort het opschrift: „Leef Leeft Oranien Leeft."

Paneel 45 × 54. — 1674. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 6. — Zie voor de voor-

stelling: D. de Milan Visconti „'t Voorgevallene omtrent de verandering van de regeeringe tot Utrecht in den jare 1674", in het Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht 1836, blz. 269 vlg. — Pendant van het vorige nummer.

UTRECHTSCH MEESTER. Tweede helft XVIIde eeuw.

205. PORTRET VAN PAUS ADRIAAN VI (1459—1523). Borstbeeld in medaillon, driekwart in profiel naar links gewend, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond. Hij is gekleed in pauselijk ornaat, met de tiara op het hoofd. In de bovenhoeken het familiewapen van den Paus (Boeyens) en het wapen van de stad Utrecht.

Doek 78.5 × 65. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 140. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 115. — Copie naar een origineel van Jan van Scorel (?). Vgl. het portret van den Paus in het Kestner Museum te Hannover. — A. H. L. Hensen, „De beeltenis van Adriaan VI op zijn medaljes" en G. J. Hoogewerff, „De beeltenis van Paus Adriaan VI op schilderijen en gravures", in Mededeelingen van het Nederlandsch Historisch Instituut te Rome, Dl. III, 1923, blz. 1, en 11 met afb.; A. H. L. Hensen, „Een nog onbekend portret van Paus Adriaan VI", ibidem, Dl. VII, 1927, blz. 97; E. van Wijnbergen, „De Paus Adriaan-tentoonstelling in het Centraal Museum te Utrecht", in Opgang 1924.

UTRECHTSCH MEESTER. Tweede helft XVIIde eeuw.

206. PORTRET VAN TRIJN VAN LEEMPUT (Catharina de Berghes ten Essendeele, gest. 1606, gehuwd met den brouwer-schepen Jan Janss. van Leemput). Kniestuk, staande voor een poort met een houweel over den rechterschouder, in de linkerhand een baksteen. Zij draagt een goudbruin kleed met blauwe keurs en zwart overkleed, een witten linnen plooikraag en witte muts. Op den achtergrond ziet men haar aan het hoofd van de vrouwen, die begonnen met de afbraak van het kasteel Vredenburg in 1577, over de slotbrug gaan en de ingangspoort van het kasteel binnendringen. Onderaan op een cartouche het opschrift:

„DIT IS TRIJN LEEMPUTS BEELD, DI MOEDIG HEEFT GEDAAN,
DAT BORGER NOCH SOLDAAT OYT DERVEN HAD BESTAAN".

Paneel 48 × 26. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 117. — Oude copie. — Het portret is ontleend aan de figuur van Trijn van Leemput, voorkomende op het schilderij van Droochsloot, voorstellende het beleg van het kasteel Vredenburg. (Zie hiervóór no. 72). — Zie voor de voorstelling: Utrechtsche Volksalmanak 1843, blz. 151 vlg.; Van der Aa, Biographisch Woordenboek Dl. VIII, blz. 75.

UTRECHTSCH MEESTER. Tweede helft XVIIde eeuw.

207. GEZICHT OP HET KASTEEL NIJENRODE AAN DE

VECHT. Afbeelding van het kasteel Nijenrode aan de Vecht van het Noorden uit gezien; op den voorgrond in de rivier een zeilschip en links langs den oever een jaagschuit met het wapen der stad Utrecht. Links onderaan geteekend met een niet meer te ontcijferen signatuur.

Doek 108 × 127. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Geschenk van den heer J. Blijdestein. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1076.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1770.

208. GEZICHT OP DE TOLSTEEGPOORT MET OMGEVING. Op den voorgrond een gedeelte van den Tolsteegsingel met de stadsgracht, waarover de Tolsteegbrug, en rechts de Tolsteegpoort. Op den voorgrond rechts het bolwerk Manenburg; op den achtergrond de tot molen verbouwde Bijlhouwerstoren.

Doek 35 × 52. — Omstreeks 1770. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 293.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1770.

209. GEZICHT OP DE MALIEBAAN MET OMGEVING. Op den voorgrond het begin van de Maliebaan met de brug, leidende naar het bolwerk Lepelenburg; op den achtergrond het huis Bellevue.

Doek 62 × 87. — Omstreeks 1770. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 290.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1780.

210. GEZICHT OP DEN MALIESINGEL MET OMGEVING. Op den voorgrond een gedeelte van den Maliesingel met Maliebrug en links de Maliepoort. Rechts nadert een met zes paarden bespannen koets, waarvoor de wacht bij de poort het geweer presenteert. Ter weerszijde van de brug bekistingen, terwijl op den voorgrond het water met een watermolen wordt uitgepompt. Rechts een inkijk in de Maliebaan, ter linkerzijde waarvan het Maliehuis.

Doek 71 × 91. — Omstreeks 1780. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 289.

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1780.

211. PORTRET VAN JOHANNES DAVID HAHN (1729—1784), hoogleeraar in de natuur- en sterrenkunde te Utrecht.

Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een bruinen achtergrond. Hij is gekleed in toga met witte bef en staartpruik.

Doek. Ovaal 50 × 41. — Omstreeks 1780. — Legaat van Mejuffrouw A. C. de Jongh van Son. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. Suppl. no. 106*. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3084.

UTRECHTSCH MEESTER. Tweede helft XVIIIde eeuw.

212. PORTRET VAN NICOLAAS KIEN (1701—1777), burgemeester in 1766 en 1774. Halve figuur, driekwart frontaal staande voor een steenen nis, waarin het beeld der Gerechtigheid is geplaatst. Hij is gekleed in zwarte toga met witte bef en grijze krulpruik. In de linkerhand houdt hij een charter, voorzien van het Utrechtsche stadszegel. Links een gedrapeerd gobelin met ingeweven familiewapen van Kien.

Doek 85 × 68. — Tweede helft XVIIIde eeuw. — Geschenk van Mr. N. P. J. Kien. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1586.

UTRECHTSCH MEESTER. Einde XVIIIde eeuw.

213. GEZICHT OP DE WEERDPOORT MET OMGEVING. Op den voorgrond de Weerdpoort met de Zandbrug, waarover een inkijk op de Oude Gracht; rechts het bolwerk Morgenster; op den achtergrond de Domtoren.

Doek 59 × 74. — Einde XVIIIde eeuw. — Geschenk van Mr. J. J. van der Hagen van den Heuvel. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 296.

UTRECHTSCH MEESTER. 1823.

214. DE KLOOSTERGANG VAN DEN DOM. Van den N.O. hoek uit ziet men in den Oostelijken arm van de Kloostergang. Links valt het licht door de openstaande deur. Rechts onderaan het jaartal „1823".

Paneel 29.5 × 26.5. — 1823. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1192.

UTRECHTSCH MEESTER. 1833.

215. PORTRET VAN SERVAAS VAN ROOYEN (1807—1873), onderwijzer te Utrecht. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een grijsgroenen achtergrond. Hij is gekleed in een zwarte jas met neteldoeksche

gestrikte das en hoog boord met vadermoorders. Achter op het lijstje het opschrift „S.v.R. als bruigom, gehuwd 10/2 1833."

Miniatuur op perkament. Rond, middellijn 3. — 1833. — Legaat van den heer A. J. Servaas van Rooyen te 's-Gravenhage. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 135.

UTRECHTSCH MEESTER. Eerste helft XIXde eeuw.

216. GEZICHT OP DEN STADSSINGEL MET DE KAPEL DER ST. SERVAASABDIJ EN FANTAISIE VAN HET BOLWERK MANENBURG(?). Links van de stadsgracht met een schip en eenige bootjes eenige boomgroepen op den oever bij een huisje, rechts de begroeide wal met het bolwerk Manenburg(?), waarachter de kapel der St. Servaasabdij uitsteekt. Op den voorgrond een aanlegplaats, waar eenige menschen zitten te hengelen.

Paneel 58.5 × 69. — Eerste helft XIXde eeuw. — Legaat van Mr. C. G. Berger van Hengst. — Geplaatst in het Stadhuis.

UTRECHTSCH MEESTER. Eerste helft XIXde eeuw.

217. GEZICHT OP DE MARIAPLAATS. In het midden het koor der St. Mariakerk van het Noorden uit gezien na de afbraak van het middenschip en de Noordelijke zijkapel. Links de huizen van het plein.

Paneel 55.5 × 69. — Eerste helft XIXde eeuw. — Legaat van Mr. C. G. Berger van Hengst. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1377.

218. GEZICHT OP HET KOOR DER ST. MARIAKERK MET OMGEVING. Links het koor der kerk met de nis van het Zuidelijk transept, van het Westen uit gezien, na de afbraak van het middenschip. Op den achtergrond de Dom. Rechts eenige huizen tusschen geboomte.

Doek 58.5 × 74. — Eerste helft XIXde eeuw. — Legaat van Mr. C. G. Berger van Hengst. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1378.

VEER

JOHANNES DE VEER. Geboortejaar onbekend, gest. 1662 te Utrecht. In 1641 of 1642 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis te Utrecht voorstellende „Andromeda". In 1658/1659 wordt hij in de

transportregisters te Utrecht vermeld. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 134; Cat. Museum Kunstliefde, Supplement, 1893, blz. 7; C. Hofstede de Groot, „Eenige schilderijen van weinig bekende Utrechtsche schilders",in Oud-Holland 1919, blz. 116.

219. CLEOPATRA. Tegen een donkeren achtergrond zit Cleopatra, in blauw gewaad en goudbruinen mantel met ontbloote borst, de adder afwerend. Zij wendt zich om tot een ouden man in gelen mantel. Links op den achtergrond geteekend „JdVeer. f." Afb. 59.

Doek 116 × 91.5. — Midden XVIIde eeuw.

220. DE AANBIDDING VAN DE HERDERS. In een stal tegen donkeren achtergrond ligt het Christuskind in een kribbe, waarbij Maria neerknielt omringd door Jozef en een aantal herders en vrouwen. Maria draagt een roode tuniek met groenen mantel, de andere vrouwen zijn gekleed in het rood, groen en geel; de herders dragen grijsbruine tunieken. Op de kribbe geteekend „JVeer. f."

Doek 55 × 73. — Midden XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. Suppl. no. 76*.

VERHEYEN

JAN HENDRIK VERHEYEN. Geb. te Utrecht 22 December 1778, gest. 14 Januari 1846 aldaar. Schilder van stadsgezichten.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 343.

221. PORTRET VAN J. RIJNBOUT (1800—1868), beeldhouwer te Utrecht. Halve figuur, driekwart frontaal naar links, het gelaat den beschouwer toegewend, afgebeeld tegen een grijsgroenen achtergrond, de rechterhand in de jas gestoken. Hij is gekleed in het zwart met wit hemd en vadermoorders. Rechts onderaan geteekend „JH.Verheyen f."

Paneel 27 × 21.5. — 1845. — Op den achterkant een opschrift met den naam en het jaartal. — Geschenk van den heer J. A. Rijnbout. — Pendant van het volgende nummer.

222. PORTRET VAN G. M. RIJNBOUT—DE KLIJN (1803—1873). Halve figuur, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een grijsgroenen achtergrond.

Zij is gekleed in het zwart met platten witten schouderkraag en lichtblauwen halsdoek. Op het hoofd een neteldoeksch mutsje met kant versierd. Rechts onderaan geteekend „JH.Verheyen".

Paneel 27.5 × 21. — 1845. — Geschenk van den heer J. A. Rijnbout. — Pendant van het vorige nummer.

VERHOESEN

ALBERTUS VERHOESEN. Geb. 16 Juni 1806 te Utrecht, gest. 24 Februari 1881 aldaar. Leerling van B. van Straaten, P. G. van Os en B. C. Koekkoek. In 1834 woonde hij te Amersfoort, sedert 1853 weer te Utrecht. Landschapschilder en prentkunstenaar.

223. HET ZUIDWESTELIJK BOLWERK VAN HET KASTEEL VREDENBURG. Gezicht in de overwelfde ruimte van het bolwerk uit het Westen na de slooping van het onderste gewelf. Rechts onderaan geteekend „A. Verhoesen. f. 1826".

Doek 53 × 56. — 1826. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 319.

VIANEN

PAULUS VAN VIANEN Jr. Geb. vóór 1613 vermoedelijk te Praag, gest. 28 Juni 1652 te Utrecht. Zoon van den goudsmid Paulus van Vianen. In 1642 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis, voorstellende een „Landschap met ruïnen". Schilder van bijbelsche voorstellingen en landschappen.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 12, noot 2 en blz. 134; H. Modern, „Paulus van Vianen", in Oesterr. Jahrbuch 1894, blz. 96 vlg.; C. H. de Jonge, „Utrechtsche schilders der XVIIde eeuw in de verzameling van Willem Vincent Baron van Wyttenhorst", in Oudheidkundig Jaarboek 1932, blz. 130 vlg.

224. DE HEILIGE FAMILIE. In een boschlandschap zit onder zwaar geboomte de Hl. Familie. Maria is gekleed in een blauwe tuniek met rooden mantel en hoofddoek. Zij heeft in de rechterhand een tak met een appel, dien zij het Christuskind toereikt. Achter haar zit Jozef in het bruin met een grijsblauwe tuniek. Zijn roode mantel ligt op een steenen bank. In de linkerhand houdt hij een herdersstaf. Links graast de ezel met zwaar beladen zadelachter Maria zien twee kinderen aandachtig toe. Rechts een landschap, waarin een kerkje. Rechts onderaan geteekend „PVianen. F. 1643".

Doek 83.5 × 110. — 1643. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 2550.

WEENIX

JAN BAPTIST WEENIX. Geb. omstreeks 1620 te Amsterdam, gest. omstreeks 1660, in elk geval vóór 19 November 1663 op het huis Ter Meye bij Vleuten. Leerling van Abraham Bloemaert te Utrecht en van Nicolaes Moeyaert te Amsterdam. In 1638 gehuwd met Justina d'Hondecoeter, dochter van Gilles d'Hondecoeter. Hij woonde aanvankelijk te Amsterdam. In October 1642 naar Italië, in 1643 was hij tegelijk met Jan Asselijn te Rome; zijn bentnaam is „Ratel". In 1647 te Amsterdam terug. In 1649 te Utrecht, waar hij als overman van het Schilderscollege vermeld wordt. Schilder van haven- en strandgezichten, genrestukken en stillevens.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 129; A. Bredius, „Een testament van Jan Baptist Weenicx", in Oud-Holland 1928, blz. 177 vlg.; Ilse von Sick, „Nicolaes Berchem", 1930, blz. 7 vlg.; C. H. de Jonge, „Utrechtsche schilders der XVIIde eeuw in de verzameling van Willem Vincent Baron van Wyttenhorst", in Oudheidkundig Jaarboek 1932, blz. 124 en 129.

225. ITALIAANSCH LANDSCHAP MET RUITERS BIJ EEN BRON. In een heuvelachtig landschap onder bewolkten hemel bij een Romeinsch poortgebouw houden drie ruiters halt om hun paarden bij een bron te drenken. Een van hen verjaagt met zijn zweep een blaffenden hond, de anderen zijn in gesprek met een man en vrouw, die een emmer water halen. Zij dragen mantels van gele en roode kleur en groote hoeden. Op het tweede plan houdt een jongen een steigerend paard in bedwang en wordt een kudde koeien naar de poort gedreven. Op de fries van de poort geteekend „Gio: Batt..a Weenix". Afb. 47.

Koper 44 × 56. Tweede kwart XVIIde eeuw.

WILLAERTS

ABRAHAM WILLAERTS. Geb. omstreeks 1603 te Utrecht, gest. 18 October 1669 aldaar. Leerling van zijn vader Adam Willaerts, daarna van Jan van Bijlert te Utrecht en van Simon Vouet te Parijs. In 1624 meester in het St. Lucasgilde te Utrecht. In 1637 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis te Utrecht, voorstellende „De moeielijke vertroosting van Hiobs Huisvrouw". In 1637 gaat hij met Graaf Johan Maurits van Nassau naar Brazilië. Na zijn terugkeer in 1644 woont hij bij Jacob van Campen op Huize Randenbroek bij Amersfoort. In 1659

is hij te Rome; zijn bentnaam is „Indiaen". Bij zijn terugkeer te Utrecht getrouwd. Schilder van bijbelsche voorstellingen, zee- en strandgezichten, en portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 174; A. Bredius, „Het schildersregister van Jan Sysmus, Stadsdoctor van Amsterdam", in Oud-Holland 1890, blz. 4; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 48; Th. von Frimmel, „Blätter für Gemäldekunde", Bd. II, 1905, blz. 155 vlg.; Fred. C. Willis, „Die niederländische Marinemalerei", 1911, blz. 26.

226. MANSPORTRET. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts, het hoofd den beschouwer toegewend, afgebeeld tegen een bronsgroenen achtergrond. Hij is gekleed in het zwart met platliggenden witten batisten kraag met kant afgezet. Rechts geteekend „AB. Willarts f. ANNO. 1644."
Afb. 31.

Paneel 67 × 56.5. — 1644.

WILLAERTS

ADAM WILLAERTS. Geb. 1577 te Antwerpen, gest. 4 April 1664 te Utrecht. In 1611 te Utrecht. Hij behoort tot de medeoprichters van het St. Lucasgilde aldaar. Tusschen 1611 en 1637 wordt hij herhaaldelijk als deken van het St. Lucasgilde vermeld. In 1628 schenkt hij een schilderij aan het St. Jobsgasthuis te Utrecht, voorstellende „Een storm op zee". Meermalen schilderde Willem Ormea de vischgroepen in zijn strandgezichten. Schilder van bijbelsche voorstellingen en van zee- en strandgezichten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 174; A. Bredius, „Het schildersregister van Jan Sysmus, Stadsdoctor van Amsterdam", in Oud-Holland 1890, blz. 2; Th. von Frimmel, „Blätter für Gemäldekunde", Bd. II, 1905, blz. 155 vlg.; Fred. C. Willis „Niederländische Marinemalerei, 1911, blz. 25/26.

227. DE APOSTEL PAULUS OP MALTA. Aan het strand van een onstuimige zee, waarop onder dreigende wolken een schipbreuk is afgebeeld, landt de apostel Paulus met zijn volgelingen; omgeven door een groote menigte, die in verbazing toeziet, werpt hij een slang in een brandend houtvuur. Achter dit tafereel een hoog rotsgebergte, waarop een vesting. Verschillende personen zijn gekleed in XVIde eeuwsch costuum en harnas. Links op het rotsgebergte geteekend „A. Willaerts 1621 8 Januari".

Doek 141 × 258. — 1621. — Geschenk van Regenten der Vereenigde Gods- en Gasthuizen. — Afkomstig uit het St. Barbaragasthuis. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. Suppl.no. 83*. — In depot.

228. ZEE- EN STRANDGEZICHT. Onder een bewolkten hemel naderen eenige oorlogsschepen met commandovlaggen en eenige visscherspinken het strand, waar visschers de visch aan wal dragen en toeschouwers de opvarenden begroeten. Rechts eenige huizen o.a. een herberg en een watermolen. Op het tweede plan een heuvel, op den top waarvan een stad. Rechts onderaan geteekend „A. Willarts. 1634".

Paneel 69 × 107. — 1634. — Bruikleen van den heer Fr. Sofferie te Antwerpen.

229. HOLLANDSCHE SCHEPEN OP DE ENGELSCHE KUST. Onder een bewolkten hemel bevinden zich eenige oorlogsschepen met de Hollandsche vlag op zee en visscherspinken op de reede. Een roeiboot vol menschen stuurt naar het strand links, waar visschers en visschersvrouwen hun manden met visch hebben neergezet en nieuwe manden worden aangedragen. Rechts de rotsachtige kust van Engeland met gebouwen, een viaduct en een molen. In de nabijheid hiervan een Spaansche roeigalei met gestreken zeilen, met vierentwintig roeiers bemand. Links onderaan gemerkt met monogram „A. W. F 1653". Afb. 57.

Doek 57 × 85. — 1653. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

WILLAERTS

ISAAC WILLAERTS. Geb. omstreeks 1620 te Utrecht, gest. 24 Juni 1693 aldaar. Leerling van zijn vader Adam Willaerts. In 1637 als meester in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. Van 1666 tot 1668 overman van het Schilderscollege. Hij werkte samen met Willem Ormea. In 1667 ontving hij van de stad Utrecht *f* 185 voor het herstellen van de portretten der Jerusalemvaarders door Jan van Scorel. Schilder van zee- en strandgezichten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 175; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 96.

230. ZEEGEZICHT. Onder een lichtbewolkten hemel naderen eenige zeilschepen het strand, waaronder een oorlogsfregat met Nederlandsche vlaggen en het Amsterdamsche wapen op den achtersteven; een boot met eenige personen roeit naar het schip toe. Op den voorgrond links de oever met een zestal visschers. Aan de rotsachtige kust

rechts de ruïne van een toren, en een kerk en huizen binnen den stadsmuur. Op den landingssteiger een aantal personen, die eenige aangekomenen verwelkomen. Middenin onderaan geteekend „I. Willarts".

Paneel 41 × 55. — Midden XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 84.

WONDER

PIETER CHRISTOFFEL WONDER. Geb. 10 Januari 1780 te Utrecht, gest. 12 Juli 1852 te Amsterdam. Leerling van de academie te Düsseldorf; hij werkte in Utrecht omstreeks 1806. Met J. Kobell behoorde hij tot de eerste directeuren van het in 1807 opgerichte Genootschap Kunstliefde. Van 1823 tot 1831 te Londen. Schilder van interieurs en portretten.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 123; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 371; A. Staring, „Een Schotsch verzamelaar en de Nederlandsche kunst", in Oud-Holland 1925, blz. 97 vlg.

231. PORTRET VAN J. KOBELL (1779—1814), dierenschilder. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een grijsbruinen achtergrond. Hij is gekleed in het zwart met witte jabot; een groene mantel is over den schouder geslagen. Hij houdt de rechterhand voor de borst. Links onderaan geteekend „P. C. Wonder F. 1806".

Doek 81.5 × 64. — 1806. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 154. — Geschenk van Mr. P. A. van Oosterwijk Bruyn te Maartensdijk. — J. Kobell was een der oprichters van het Genootschap Kunstliefde in 1807 en behoorde met P. C. Wonder tot de eerste directeuren.

232. PORTRET VAN ALEXANDER C. G. SUERMAN (1809—1840), hoogleeraar in de geneeskunde te Utrecht. Afgebeeld ten halven lijve, frontaal tegen een rood gedrapeerd gordijn, zittende op een stoel, waarover de rechterarm leunt. Links een steenen zuil. Hij is gekleed in een zwarte jas met zwart vest en witte geknoopte das en geplisseerde jabot. Rechts bovenaan geteekend „P. C. W. f."

Doek 67 × 56.5. — Omstreeks 1840. — Legaat van mejuffrouw A. Holstege. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3089.

233. PORTRET VAN B. F. AGNES SUERMAN (1810—1833), dochter van professor B. F. Suerman. Borstbeeld, driekwart

frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een blauwgrijzen achtergrond. Zij is gekleed in een zwarte japon met witten liggenden kraag en geknoopten geborduurden halsdoek; een witte linnen muts met rose linten op het hoofd.

Krijtteekening op papier. 62 × 45. — Omstreeks 1830. — Legaat van mejuffrouw A. Holstege. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 132. — In depot.

WTTEWAEL

JOACHIM WTTEWAEL. Geb. 1566 te Utrecht, gest. 1 Augustus 1638 aldaar. Leerling van zijn vader den glasschilder Anthonis Wttewael en in 1584/1585 van Joos de Beer. Daarna bereisde hij gedurende vier jaren Italië en Frankrijk. In 1592 als meester in het Zadelaarsgilde te Utrecht vermeld. In 1596 maakte hij de ontwerpen voor twee glasramen voor de St. Janskerk te Gouda. In 1610 werd hij Raad der stad Utrecht. In 1611 behoort hij tot de medeoprichters van het St. Lucasgilde aldaar. Van 1611 tot 1624 komt zijn naam herhaaldelijk in het gilde voor. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen, portretten en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 175; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 98; C. M. A. A. Lindeman, „Joachim Anthonisz Wtewael", 1929.

234. DE AANKONDIGING AAN DE HERDERS In een landschap met rechts een bouwvallige stal liggen in het nachtelijk duister te midden van hun kudden eenige herders te slapen. Zij worden gewekt door een uit den hemel verschijnende engelfiguur, die in een gloed van licht en omgeven door kleinere figuurtjes neerdaalt. Middenin onderaan geteekend „Jo Vten Wael fecit".

Doek 170 × 136. — Omstreeks 1585—1590. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 2725. — C. M. A. A. Lindeman, o.c. blz. 79, Pl. XVI.

235. DE AANBIDDING VAN DE HERDERS. In de ruïne van een baksteenen gebouw zit de Hl. Maagd in blauwe tuniek en met witten hoofddoek, een lichtroode mantel over de knieën; met de rechterhand roert zij in een rooden aarden pot, die op den grond staat. Naast haar in een kribbe met stroo ligt op een wit laken en kussen het naakte Christuskind. Achter Maria zit Jozef bij een brandend houtvuur en kijkt naar het Kind; hij is gekleed in een roodbruine tuniek met rooden hoed en houdt een roode lap over de knieën. Een viertal herders buigen zich in aanbidding tot het Kind; zij dragen kielen, broeken en mantels van roode,

groene en gele kleur. Achter hen een vrouw met grooten donkeren hoed, die naar de groep der aanbidding kijkt, en twee herders in gesprek. Over de kribbe heen schuift de os zijn snuit. Achter den herder links de ezel. Rechts een herder in roode broek en blauwen geel-gevoerden mantel bij eenige bokken en schapen; op den rechterschouder draagt hij een lam. Een jonge vrouw met een kind op den arm, gekleed in het paars, buigt zich voorover tot de dieren. Tusschen de bogen van de ruïne eenig geboomte onder grijzen hemel. Op den voorgrond links een hond en in het midden een kapiteel, eenige boomstammen en struiken en steenblokken. Op een der steenen in het midden geteekend „Ioachim Wte Wael fecit 1598". Afb. 8.

Doek 86.5 × 106.5. — 1598. — Herhalingen van deze voorstelling komen voor in het Aartsbisschoppelijk Museum no. 588 hierna en in de verzameling J. H. van Heek, kasteel Berg te 's Heerenberg. — Lindeman o.c. blz. 75, 101, 226 met afb. 37a Pl. XXVI, die het hierboven beschreven schilderij nog niet kende, vermeldt slechts de exemplaren te Utrecht en te 's-Heerenberg.

236. ZELFPORTRET. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, gezeten in een met groen trijp bekleeden leunstoel voor een schouw. Hij is gekleed in een zwart wambuis met witten linnen plooikraag en zwarte pofbroek met splitversiering. In de handen houdt hij zijn penseel, schilderstok en palet. Links boven de schouw is op een grijze steenen plaat zijn wapen afgebeeld, geflankeerd door twee satyrs en hoornen van overvloed. Daaronder een cartouche met het opschrift: „AETATIS SUAE 34. ANNO 1601. NON GLORIA SED MEMORIA". Afb. 7.

Paneel 98 × 74. — 1601. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 86. — C. M. A. A. Lindeman, o.c. blz. 44, Pl. II. — Pendant van het volgende nummer.

237. PORTRET VAN CHRISTINE WTTEWAEL—VAN HALEN, echtgenoote van den schilder. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, gezeten in een met groen trijp bekleeden leunstoel, voor een met een groen kleed bedekte tafel, waarop een doosje met een weegschaal. Zij is gekleed in een zwartzijden japon met rood gevoerd; om den hals een witte linnen plooikraag; over het weggestreken haar een vleugelmutsje. In de linkerhand houdt zij een in leder

gebonden boekje; de rechter is in spreekgebaar opgeheven. Rechts bovenaan een grijze steenen plaat, waarop is afgebeeld haar wapen, geflankeerd door twee satyrs en hoornen van overvloed. Daaronder een cartouche met het opschrift „AETATIS SUAE 33 ANNO 1601. NON. GLORIA. SED. MEMORIA”.

Doek 98 X 74.5. — 1601. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 87. — C. M. A. A. Lindeman o.c. blz. 29, 44 en 45 Pl. II. — Pendant van het vorige nummer.

238. DE GROENTEVROUW. Bij een tafel, waarop groenten en vruchten van allerlei soort liggen, zit een groentevrouw in gesprek met een koopster met haar kind, die uit den voorraad uitzoeken. De groentevrouw draagt een zwart jak met rooden rok en blauw voorschoot; een geldtasch met sleutels hangt aan haar gordel. De koopster draagt een zwart gewaad met roode mouwen, een witten linnen plooikraag en een zwarte huik, het kind een donker jurkje met witten plooikraag en een wit mutsje. Op het tweede plan het verdere gedeelte der markt met verschillende uitstallingen. Op den achtergrond eenige straten, afgesloten door gebouwen.

Paneel 116.5 X 160. — Omstreeks 1618. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 88. — Dit schilderij was aangebracht als schoorsteenstuk in het huis van de familie Martens op het St. Janskerkhof te Utrecht, met wie Wttewael verwant was. — Een repliek ervan in de collectie Beit von Speyer te Frankfort. — C. M. A. A. Lindeman, o.c. blz. 103/104. Pl. XXVII. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland”, 1914, no. 51.

WYCKERSLOOT

JAN VAN WYCKERSLOOT. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Werkzaam van 1643—1683 (?) te Utrecht. Van 1658—1670 als overman en deken van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Portretschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen”, 1880, blz. 130-132; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden”, in Oud-Holland 1895, blz. 37 vlg.; Idem „Eenige schilderijen van weinig bekende Utrechtsche schilders”, in Oud-Holland 1919, blz. 116.

239. PORTRET VAN Mr. W. VAN VELTHUYSEN (gest. 1680), secretaris der Staten van Utrecht (1667—1674). Kniestuk, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond, zittend voor een steenen zuil bij een tafel, waarop een rood tafelkleed,

de rechterhand in spreekgebaar op de tafel steunend. Hij is gekleed in het zwart met witte bef. Aan den voorkant van het tafelkleed zijn vier wapenkwartieren met daarboven de namen: „Velthuysen, Rijneveld, Van Rhenen, Schendel". Rechts op den achtergrond geteekend „J. van Wyckersloot 1665".

Doek 113 X 90. — 1665. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1721.

240. PORTRET VAN Dr. L. VAN VELTHUYSEN (1622—1685), schepen en raad van Utrecht (1667—1674). Kniestuk, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond, zittend voor een steenen zuil bij een tafel, waarop een rood tafelkleed, de linkerhand in spreekgebaar opgeheven. Hij is gekleed in het zwart met witte bef. Aan den voorkant van het tafelkleed zijn vier wapenkwartieren met daarop de namen: „Velthuysen, Rijneveld, Van Rhenen, Schendel."

Doek 113 X 90. — 1665. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1589.
Paneel 75 X 61.5. — Midden XVIIde eeuw.

ZUYLEN

J. H. VAN ZUYLEN. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Vermoedelijk zoon en leerling van Hendrick van Zuylen, die in 1613 als leerling van Nicolaes Dirhout in het St. Lucasgilde te Utrecht voorkomt. Een „Vanitas" van 1644 is van hem bekend. Stillevenschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 98.

241. STILLEVEN. Tegen een lichtgrijzen achtergrond ligt op een tafel, bedekt met een kleed van blauw damast, een opengeslagen muziekboek, waarop een fluit en een bokaal, bestaande uit een gepolijste cocosnoot, op gedreven zilveren voet met dito deksel. Links een tinnen bord met brood vóór een roemer, half met witten wijn gevuld. Rechts een kan van bruin aardewerk met tinnen deksel en een stuk brood. Op het muziekboek staat „Zuilen...... 16..." Links bovenaan geteekend „JHV. Zuylen fe." Afb. 38.

Paneel 75 X 61.5. — Midden XVIIde eeuw.

ZWAERDECROON

BERNARD ZWAERDECROON. Geb. omstreeks 1617 te Utrecht, gest.

16 October 1654 aldaar. Tusschen 1630 en 1632 als leerling in het St. Lucasgilde te Utrecht vermeld. In 1647 komt hij als „conterfaiter" en „konstschilder" in het register van borgtochten voor. Portretschilder.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 121; C. Hofstede de Groot, „De wetenschappelijke resultaten van de tentoonstelling van oude kunst te Utrecht in 1894 gehouden", in Oud-Holland 1895, blz. 47 en 55; P. Haverkorn van Rijsewijk, „Bernard Zwaerdecroon" in Oud-Holland 1895, blz. 56—64; C. Hofstede de Groot, „Kritische opmerkingen omtrent Oud-Hollandsche schilderijen in onze musea", in Oud-Holland 1904, blz. 115.

242. PORTRET VAN TWEE KINDEREN IN EEN LANDSCHAP. Onder een groep eikeboomen staan een jongen en een meisje, gekleed als herder en herderin in paarse en gele tunieken, bij een bron, waaruit de jongen met een schelp water schept; bij hem staan een bok en een schaap; met de linkerhand steunt hij op een herdersstaf. Het meisje, dat een krans van bloemen en varens op het hoofd draagt, houdt een bouquet van veldbloemen in de hand. Op den achtergrond een heuvellandschap met boomen onder bewolkten hemel. Links onderaan gemerkt met monogram „B. Z."

Doek 145 × 160. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Mauritshuis te 's-Gravenhage, Cat. no. 675.

ZIJL

ROELOF VAN ZIJL. Geboortejaar onbekend, gest. na 1624 te Utrecht. In 1608 in de rekeningen van de St. Jacobskerk vermeld. In 1611 meester in het St. Lucasgilde te Utrecht en 1624 nog aldaar vermeld. Glasschilder en schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en genrestukken.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 176; C. Hofstede de Groot, „Eenige schilderijen van weinig bekende Utrechtsche schilders", in Oud-Holland 1919, blz. 116.

243. ACHT PANEELEN VAN DE DEUREN VAN HET ORGEL DER ST. JACOBSKERK.

1. Op een terras voor een Renaissance-architectuur knielt Koning David, terwijl hij de harp bespeelt. Hij is gekleed in lichtgrijze tuniek en rood lederen kolder; zijn hermelijnen mantel ligt over de linkerknie; op den grond zijn gekroonde tulband.

2. In een vertrek met Renaissance-pilasters zit een vrouw, die een violoncel bespeelt. Zij is gekleed in het wit met een blauwen mantel over de knieën. Achter haar bespeelt een

jonge man de fluit. Op den grond ligt een opengeslagen muziekboek.

3. In een Renaissance-vertrek met groen gedrapeerd gordijn zit voor een groot orgel de Hl. Cecilia in gedachten verzonken te spelen. Zij draagt een wit zijden gewaad met groen en rose gevoerden schouderkraag; op het blonde haar een klein gouden kroontje.

4. In een vertrek zijn twee vrouwen aan het musiceeren; de voorste bespeelt een luit, de andere een viool. De eerste draagt over een gele tuniek een blauwgroen gewaad; haar groene mantel ligt over den schoot; de andere draagt een donkerbruine tuniek.

5 en 6. Twee engelfiguren bespelen cithers. Op den achtergrond staat achter elk hunner een tweede zingende engel, waarvan één in een muziekboek kijkt.

7 en 8. Twee naakte kinderfiguurtjes zijn gezeten op een steenen postament onder een baldakijn. Zij hebben verschillende emblemen bij zich, die betrekking hebben op den dood en de vergankelijkheid, o.a. een schedel en een zandlooper, terwijl één hunner zeepbellen blaast.

Doek. De vier groote stukken elk 153 × 44.5, de kleine stukken 96 × 34.5. — 1608. — De orgeldeuren zijn door Roelof van Zijl in 1608 geschilderd blijkens een post in de rekening der St. Jacobskerk over 1608/1609. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1444.

LIJST VAN IN DE AFDEELING MODERNE KUNST TENTOONGESTELDE SCHILDERIJEN, TEEKENINGEN EN GRAFISCH WERK.

MEI 1934.

Zie voor deze lijst de Inleiding op den Catalogus blz. IX.

1. A. ALLEBE. Mandje met aardbeien.
Paneel. 36 X 29. — Bruikleen van mevrouw C. E. van Beuningen-Fentener van Vlissingen te Vught.

1a. N. BASTERT. Gezicht op de kerk te Vianen.
Doek. 38 X 57. — Bruikleen van den heer J. W. Verkerk te Bennekom.

2. M. A. J. BAUER. Feest in Delhi.
Ets. 53 X 37. — Bruikleen van P. A. L. A. Baron van Ittersum te Bilthoven.

3. M. A. J. BAUER. De heilige kameel.
Ets. 57 X 69. — Bruikleen van denzelfde.

4. M. A. J. BAUER. Begrafenis aan den Ganges.
Ets. 55 X 67. — Bruikleen van denzelfde.

5. J. BENDIEN. Vrouwelijk naaktfiguur.
Potloodteekening. 65 X 17.5. — Cat. no. 443. — Bruikleen van de Utrechtsche Museumvereeniging voor Hedendaagsche Kunst.

5a. J. W. BILDERS. Winterlandschap.
Paneel. 29 X 38. — Cat. no. 7*.

6. TH. DE BOCK. Boschlandschap.
Paneel. 20 X 14. — Bruikleen van mevrouw M. Vinke-van der Liet te Nieuwersluis.

7. J. H. BREITNER. Heiwerk.
Doek. 77 X 126. — Bruikleen van Mr. J. W. Verloop te Bilthoven.

8. J. H. BREITNER. Vrouw met mand.
Krijtteekening. 56.5 X 39.5. — Bruikleen van den heer A. Waller.

9. H. A. VAN DAALHOFF. Boerenerf.
Paneel. 37.5 X 46. — Cat. no. 448. — Geschenk van den heer W. C. A. Huinck.

10. H. A. VAN DAALHOFF. Stilleven.
Doek. 40 X 55. — Bruikleen van Mr. J. E. van der Meulen.

11. W. DEGOUVE DE NUNCQUES. Boschgezicht.
Doek. 64.5 X 124. — Bruikleen van mevrouw C. E. van Beuningen-Fentener van Vlissingen te Vught.

12. A. PH. DERKZEN VAN ANGEREN. Schepen in een haven.
Ets. 37.5 X 48.5.

13. E. FERNHOUT. Zelfportret en dat van zijn vrouw.
Doek. 100 X 65. — Bruikleen van het Nederlandsch Kunstverbond.

13a. J. GABRIELSE. Portret van den medailleur J. C. Wienecke.
Doek. 90 X 69. — Geschenk van den heer J. Gabriëlse.

14. D. VAN GELDER. Cactus.
Lithografie. 45 X 33.

15. VINCENT VAN GOGH. Kerkhoftuin.
Paneel. 57.5 X 77. — Bruikleen van den heer H. P. Bremmer te 's-Gravenhage.

16. VINCENT VAN GOGH. Stilleven.
Paneel. 30.5 X 39.5. — Bruikleen van denzelfde.

17. VINCENT VAN GOGH. Boer op het land.
Doek. 71 X 90.5. — Bruikleen van mevrouw C. E. van Beuningen-Fentener van Vlissingen te Vught.

18. VINCENT VAN GOGH. Boerderij.
Doek. 43.5 × 54. — Bruikleen van dezelfde.

19. A. M. GORTER. Boschgezicht.
Doek. 57 × 43. — Bruikleen van mevrouw M. Vinke-van der Liet te Nieuwersluis.

20. G. G. HAANEN. Markt bij maanverlichting.
Paneel. 20.5 × 19. — Cat. no. 460.

20a. JACOBA VAN HEEMSKERCK. Boerderij.
Doek. 100 × 150. — Bruikleen van mejuffrouw M. Tak van Poortvliet te Dornach.

21. T. G. M. VAN HETTINGA TROMP. Stilleven.
Paneel. 31.5 × 24. — Bruikleen van mevrouw A. Ribbius Peletier—Wijbelingh.

22. B. J. VAN HOVE. Stadsgezicht.
Aquarel. 45 × 60. — Bruikleen van mevrouw M. Vinke-van der Liet te Nieuwersluis.

23. ISAAC ISRAELS. De negerbokser.
Doek. 101.5 × 76. — Cat. no. 465, afb. 75. — Geschenk van den heer W. van Beuningen.

24. ISAAC ISRAELS. Zittende Javaan.
Doek. 69 × 50. — Bruikleen van Mr. J. E. van der Meulen.

25. ISAAC ISRAELS. Vrouw voor een spiegel.
Doek 61 × 40. — Bruikleen van mevrouw M. Vinke-van der Liet te Nieuwersluis.

26. ISAAC ISRAELS. Liggend naakt.
Doek. 60 × 80. — Bruikleen van dezelfde.

27. ISAAC ISRAELS. Amazone.
Doek. 41 × 51. — Bruikleen van dezelfde.

28. ISAAC ISRAELS. Portret van Prof. Dr. B. J. Kouwer.
Doek. 64 × 55. — Bruikleen van mevrouw W. M. A. Q. Kouwer-Kluppel.

29. JOZEF ISRAELS. Zigeunerjongen.
Doek. 55 × 40.5. — Bruikleen van mevrouw M. Vinke-van der Liet te Nieuwersluis.

29a. M. J. B. JUNGMANN. Visschers op Feyenoord.
Doek. 88.5 × 97.5. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

30. J. E. KARSEN. Molen aan het water.
Doek. 44.5 × 33.5. — Cat. no. 467, afb. 72.

31. J. E. KARSEN. Boerderij.
Doek. 33 × 42.5. — Bruikleen van den heer A. Oosthoek.

32. B. B. VAN DER LECK. De bedelaars.
Eterniet. 58.5 × 42. — Bruikleen van Mr. J. E. van der Meulen.

33. B. B. VAN DER LECK. De zieke.
Doek. 90 × 120. — Bruikleen van Dr. J. E. van der Meulen.

34. B. B. VAN DER LECK. Stilleven.
Doek. 29.5 × 40. — Bruikleen van den heer H. P. Bremmer te 's-Gravenhage.

35. D. P. VAN LOKHORST. Koeien in een landschap.
Doek. 65 × 100. — Cat. no. 477. — Geschenk van den heer H. C. van Mansvelt.

36. J. MANKES. Zelfportret.
Papier op paneel geplakt. 19 × 15.5. — Cat. no. 478, afb. 74.

37. WILLEM MARIS. Weide met koeien.
Paneel. 25 × 42. — Bruikleen van de Rotterdamsche Bankvereeniging.

38. WILLEM MARIS en TH. DE BOCK. Eenden bij een sloot.
Doek. 122 × 84. — Geschenk van de familie Bloembergen.

39. R. MARTINEZ. Appelstilleven.
Doek. 54 × 45. — Bruikleen van Mr. J. E. van der Meulen.

40. R. MARTINEZ. Bloemenstilleven.
Doek. 53.5 × 44.5. — Bruikleen van denzelfde.

41. P. MEINERS. Stilleven.
Paneel. 22 × 25. — Bruikleen van mevrouw C. E. van Beuningen-Fentener van Vlissingen te Vught.

42. J. H. L. MEYER. Strandgezicht bij maanlicht.
Paneel. 38 × 48. — Bruikleen van mevrouw M. Vinke-van der Liet te Nieuwersluis.
43. W. VAN DER NAT. Koeien bij een sloot.
Doek. 47.5 × 82.5. — Bruikleen van Mr. J. E. van der Meulen.
44. J. NIEWEG. Bloeiende boomgaard.
Doek. 45 × 55. — Bruikleen van denzelfde.
45. J. NIEWEG. Vaasje met bloemen.
Paneel. 35 × 27. — Bruikleen van denzelfde.
46. D. NIJLAND. Marine-hospitaal te Hellevoetsluis.
Doek. 28 × 51. — Bruikleen van denzelfde.
47. W. OEPTS. Schaatsenrijders.
Doek. 54 × 75. — Bruikleen van het Nederlandsch Kunstverbond.
48. A. PIECK. Oude polka.
Ets. 13 × 19.5.
49. N. PIENEMAN. Portret van E. L. baron van Tuyll v. Serooskerken.
Doek. 134 × 103. — Bruikleen van G. E. baron van Tuyll van Serooskerken te 's-Gravenhage.
50. RADDA. Kerstboom.
Doek. 80 × 59. — Bruikleen van Mr. J. E. van der Meulen.
51. J. RÆDECKER. Aarden pot.
Doek. 70 × 60. — Bruikleen van den heer J. H. W. Reddingius te Bussum.
52. A. G. A. RIDDER VAN RAPPARD. De steenfabriek „Ruimzicht" aan den Vaartschen Rijn.
Doek. 183 × 300. — Cat. no. 482, afb. 70.
53. ODILON REDON. Boomen.
Krijtteekening. 51 × 36. — Bruikleen van Mr. J. E. van der Meulen.
54. L. RIBOT. La Samaritaine.
Doek. 44 × 36. — Bruikleen van den heer A. Oosthoek.
55. A. SCHELFHOUT. Binnenplaats.
Paneel. 45 × 41. — Bruikleen van H. Baronesse Schimmelpenninck van der Oye-Huyssen van Kattendyke.
56. G. SEVERINI. Twee clowns.
Doek. 92.5 × 60. — Bruikleen van Mr. J. E. van der Meulen.
57. G. SEVERINI. Clown.
Doek. 53.5 × 36.5. — Bruikleen van mevrouw C. E. van Beuningen-Fentener van Vlissingen te Vught.
58. G. SEVERINI. Harlekijn.
Beton. 39 × 25.5. — Bruikleen van dezelfde.
59. P. SIGNAC. Canal grande met de S. Maria della Salute te Venetië.
Doek. 63.5 × 80. — Bruikleen van dezelfde.
60. JAN SLUIJTERS. Damesportret.
Doek. 175 × 82. — Bruikleen van Dr. H. van der Vuurst de Vries.
61. JAN SLUIJTERS. Portret van het dochtertje van den schilder.
Doek. 64 × 49. — Bruikleen van denzelfde.
63. W. B. THOLEN. Landschap aan de Zuiderzee.
Doek. 103 × 161. — Cat. no. 488, afb. 71.
64. W. B. THOLEN. Landschap bij zonsondergang.
Paneel. 30 × 45. — Bruikleen van mevrouw M. Vinke-van der Liet te Nieuwersluis.
65. W. B. THOLEN. Landschap aan het Brasemermeer.
Doek. 40.5 × 48.5. — Bruikleen van dezelfde.
66. W. B. THOLEN. Havengezicht te Enkhuizen.
Doek. 73 × 102. — Bruikleen van dezelfde.
67. W. B. THOLEN. Havengezicht.
Doek. 70 × 90. — Bruikleen van dezelfde.
68. W. B. THOLEN. Boerderij aan een vaart.
Doek. 41 × 49. — Bruikleen van dezelfde.

69. J. THORN PRIKKER. Le moine épique.
Krijtteekening. 98 X 73. — Bruikleen van den heer H. P. Bremmer te 's-Gravenhage.

70. CHARLEY TOOROP. Zelfportret.
Doek. 80 X 53. — Bruikleen van Mr. J. E. van der Meulen.

71. CHARLEY TOOROP. Vijf Zeeuwsche boeren.
Doek. 101 X 125. — Cat. no. 489, afb. 77. — Bruikleen van de Utrechtsche Museumvereeniging voor Hedendaagsche Kunst.

72. J. TH. TOOROP. De Schelde bij Veere.
Bordpapier. 46.5 X 61.5. — Cat. no. 491, afb. 73.

73. J. TH. TOOROP. Portret van Prof. J. H. Schrörs.
Doek. 98.5 X 92. — Bruikleen van den heer A. Nolet te Nijmegen.

74. J. TH. TOOROP. De dorpelwachters der zee.
Krijtteekening. 64.5 X 75. — Bruikleen van den heer H. P. Bremmer te 's-Gravenhage.

75. J. TH. TOOROP. De Anarchie.
Zwartkrijtteekening. 39.5 X 60.5. — Cat. no. 490.

76. J. TH. TOOROP. Arbeider in een schuur.
Krijtteekening. 19.5 X 20.5. — Bruikleen van mevrouw C. E. van Beuningen-Fentener van Vlissingen te Vught.

77. WALTER VAES. Witte bak met petunia's.
Doek. 64 X 81. — Bruikleen van mevrouw S. de Stuers-Teding van Berkhout te 's-Gravenhage.

78. WALTER VAES. Damesportret.
Doek. 75 X 58. — Bruikleen van dezelfde.

79. M. W. VAN DER VALK. Riviergezicht.
Doek. 50 X 60. — Cat. no. 493. — Geschenk van leerlingen van den schilder.

80. F. H. VERSTER. Leunstoel onder geboomte.
Doek. 41 X 51. — Bruikleen van den heer A. Oosthoek.

81. F. H. VERSTER. Zelfportret.
Doek. 38.5 X 29. — Cat. no. 495, afb. 76.

82. F. H. VERSTER. Koolplanten.
Aquarel. 34 X 58.5. — Bruikleen van mevrouw C. E. van Beuningen-Fentener van Vlissingen te Vught.

83. J. VOERMAN. Gezicht op Hattem.
Paneel. 30 X 50. — Bruikleen van mevrouw M. Vinke-van der Liet te Nieuwersluis.

84. A. DE WINTER. Paradijsvogel.
Krijtteekening. 65 X 48. — Bruikleen van den heer A. de Winter.

85. A. DE WINTER. Bloemenstilleven.
Krijtteekening. 65 X 48. — Bruikleen van denzelfde.

86. P. VAN WIJNGAERDT. Bloemenstilleven.
Doek. 68 X 76.5. — Bruikleen van den heer P. Boendermaker te Bergen.

87. J. H. WIJSMULLER. Havengezicht te Amsterdam.
Doek. 80 X 120. — Bruikleen van mevrouw M. Vinke-van der Liet te Nieuwersluis.

II. NIET-UTRECHTSCHE MEESTERS XV^DE^–XIX^DE^ EEUW

NIET-UTRECHTSCHE MEESTERS

XVDE – XIXDE EEUW

AELST

WILLEM VAN AELST. Geb. 1625 of 1626 te Delft, gest. na 1683 te Amsterdam. In 1643 lid van het St. Lucasgilde te Delft. Van 1645 tot 1656 bereist hij Frankrijk (1649) en Italië. Te Florence werkzaam bij Otto Marseus van der Schrieck in dienst van den Groothertog van Toscane. In 1657 te Amsterdam. Schilder van vruchten- en bloemenstillevens.

244. STILLEVEN. Tegen een donkeren achtergrond liggen op een tafel met purperen kleed met gouden franje drie doode vogels: een ijsvogel, een goudvink en een distelvink. Daarachter links een groen fluweelen zak met goudkoord afgewerkt en een donkere leeren weitasch met lichte lederen banden versierd. Rechts bovenaan geteekend „Guillmo van Aelst. 1674".

Doek 46.5 × 38. — 1674. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

245. VRUCHTENSTILLEVEN. Tegen een donkeren achtergrond ligt op een tafel met marmeren blad, waarover een purperen kleed met gouden franje, een gekantelde mand, waaruit allerlei vruchten, zooals witte en blauwe druiven, perziken en okkernoten te voorschijn komen. Daarachter een nautilusschelp op gedreven voetstuk. Tusschen de vruchten een groote wingerdrank; lichte vlinders fladderen om de bladeren heen. Links op den rand van de tafel geteekend „Guillmo van Aelst."

Doek 92.5 × 72. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

ASSTEIJN

BARTHOLOMEUS ASSTEIJN. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Zijn werken worden meermalen in oude inventarissen genoemd. Werken

uit de jaren 1647 tot 1659 zijn bekend. Schilder van vruchten- en bloemenstillevens.

246. BLOEMENSTILLEVEN. Op een lichtbruine tafel staat tegen een donkeren achtergrond een bruine glazen vaas, waarin een bouquet van tulpen, rozen, anjers enz. Op de tafel een afgevallen bloemtakje en een kever. Rechts op den rand van de tafel geteekend „B. Assteijn. 1659".

Paneel 53.5 × 44. — 1659. — Bruikleen van Jhr. B. W. F. van Riemsdijk te Amsterdam.

BACKHUYSEN

LUDOLF BACKHUYSEN. Geb. 18 December 1631 te Emden, gest. 7 November 1708 te Amsterdam. Leerling van Allaert van Everdingen en Hendrick Dubbels. Schilder van zeestukken en portretten.

Fred. C. Willis, „Die niederländische Marinemalerei", 1911, blz. 107 vlg.; J. P. van der Kellen Dzn., „De geboorte-, sterf- en begrafenisdata van Ludolf Backhuyzen", in Oud-Holland 1916, blz. 242; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. VII, 1918, blz. 237 vlg.

247. DE ZUIDERZEE MET SCHEPEN IN DEN STORM. Op een onstuimige zee onder een dreigend-bewolkten hemel bevinden zich voor een havenstad eenige schepen met Nederlandsche vlag. Links op de reede ligt een koopvaardijschip, waarachter de huizen, torens en molens der stad oprijzen. In den masttop van het middelste schip de Hoornsche vlag en in den top van den spriet de Nederlandsche vlag met het wapen van Broek in Waterland. Op de vlag geteekend „Lud. Ba.........".

Paneel 53.5 × 69. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

BARTOLOMEO

BARTOLOMEO DI GIOVANNI. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Florentijnsch schilder uit de XVde eeuw, leerling van Ghirlandajo. Zijn kunst staat onder invloed van Botticelli en Piero di Cosimo. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

B. Berenson, „Alunno di Domenico", in Burlington Magazine 1903, blz. 6 vlg.; R. van Marle, „The Development of the Italian Schools of Painting", Dl. XI, 1929, passim.

248. DE HEILIGE FAMILIE. In een heuvelachtig landschap is tegen een smal muurtje, waarachter een rieten dak zichtbaar is, de Heilige Familie afgebeeld. Rechts knielt Maria in roode tuniek en blauwen mantel met gevouwen handen voor het Christuskind, dat op den grond ligt. Naast haar zit Jozef in groene tuniek en gelen mantel in gepeins verzonken, het hoofd steunend op de rechterhand. Op het middenplan groene weilanden onder groenblauwen hemel en rechts een ruïne, waarvoor de os en de ezel; op den achtergrond groene heuvels met de gebouwen van een stad.

Paneel. Rond in gebeeldhouwde lijst. Middellijn 94.5. — XVde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

BASSEN

BARTHOLOMEUS VAN BASSEN. Komt in 1613 als vreemdeling in het St. Lucasgilde te Delft voor; gest. 28 November 1652 te 's-Gravenhage. In 1622 lid, 1627 deken, 1636 hoofdman van het St. Lucasgilde te 's-Gravenhage; in 1638 als bouwmeester aldaar vermeld. Architectuurschilder.

H. Jantzen, „Das niederländische Architekturbild", 1910, blz. 58—65.

249. INTERIEUR VAN EEN KATHEDRAAL. Gezicht in een vijfschepige Gothische hallenkerk, waar in de zijschepen tegen de pijlers groote gebeeldhouwde en geschilderde altaren staan, die door eikenhouten balustrades zijn omgeven. In een der rechterzijschepen nog een door hekken afgescheiden kapel; aan de pijlers van het middenschip hangen kleinere schilderijen en epitaphiën. Op den achtergrond een groot Barok altaar, bekroond door een gebeeldhouwd ruiterbeeld. In de kerk bevinden zich eenige personen in verschillende groepen, sommige knielend voor een priester, die een monstrans draagt. Door de bogen van de linkerzijschepen ziet men twee groote vensters met een triforiumgalerij, waaronder een doorkijk in het dwarsschip; rechts daarvan het orgel. Onderaan op den middenpijler geteekend „B. v. Bassen".

Paneel 64.5 × 105.5. — Eerste helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — De figuren zijn vermoedelijk van de hand van Frans Francken.

BEECK

PIETER BALTENSZ VAN DER BEECK. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Hij maakt 28 Augustus 1631 in Leiden zijn testament. In een inventaris van 1651 te Leiden wordt een schilderij van hem genoemd. Genreschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 23.

250. DE GORTTELLER. In een vertrek zit bij een houten ton een oude man, gekleed in een rooden kiel en groene broek, gortkorrels te tellen in een koperen bak. Bij hem staat een vrouw, gekleed in het bruin met een groen voorschoot en witten hoofddoek. In den hoek van het vertrek onder het venster een kast, waarop een mand. Onderaan op een bankje geteekend „P. beeck".

Paneel 51 × 38. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 14. — Geplaatst in het Stadhuis.

BEERSTRATEN

ANTHONIE VAN BEERSTRATEN. Geboorte- en doodsjaar onbekend. In akten is zijn naam tot dusver niet gevonden. Werken tusschen 1660 en 1671 zijn bekend. Schilder van zeehavens en stadsgezichten.

C. Hofstede de Groot, „Kritische opmerkingen omtrent oud-Hollandsche schilderijen in onze musea", in Oud-Holland 1904, blz. 114; Idem, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. VII, 1918, blz. 521 vlg.

251. GEZICHT OP EEN ZEEHAVEN MET DE UTRECHTSCHE MARIAKERK. Onder een zwaarbewolkten hemel ligt aan een zeekust bij een havenmonding een kerk in Romaanschen stijl, voorstellende de Mariakerk te Utrecht. Op het tweede plan als afsluiting van de haven de gebouwen van een fort; op de zee rechts een aantal zeilschepen en roeibooten, waaronder een groot oorlogsfregat met de Nederlandsche vlag. Op het zeil van een schuit op den voorgrond gemerkt met monogram „AB 1661."

Doek 85.5 × 111. — 1661. — Geschenk van den heer M. A. F. Reuser. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 76.

BERCHEM

NICOLAES PIETERSZ. BERCHEM. Gedoopt 1 October 1620 te Haarlem, gest. 18 Februari 1683 te Amsterdam. Leerling van Nicolaes Moeyaert, Pieter de Grebber en Jan Wils. In 1642 lid van het St. Lucasgilde te Haarlem, waar hij tot 1677 woonde met uitzondering van den tijd zijner Italiaansche reizen, waarvan hij de eerste maakte van 1642 tot 1645, de tweede vermoedelijk van 1653 tot 1656. Schilder van Italiaansche landschappen met soldaten en herders met hun kudden.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. IX, 1926, blz. 51 vlg.; Ilse von Sick, „Nicolaes Berchem, ein Vorläufer des Rokoko", 1930.

252. TERUGKEER VAN DE JACHT. Voor een herberg, bestaande uit een steenen gewelf met open houten bovenbouw is een vrouw in gesprek met twee jagers en hun knechts; een der jagers in rooden mantel is op een schimmel gezeten. De jachthonden rusten op den voorgrond, rechts ligt een geschoten ree. Links een trap, die toegang geeft tot het terras boven het gewelf, waar een vrouw bezig is de wasch over een balustrade te hangen. Op de treden een groepje van drie figuren in gesprek. In het hooge aansluitende rotsachtige heuvellandschap een ruïne onder een bewolkten hemel. Links onderaan geteekend „Berchem".

Doek 74 × 63. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Voor dit schilderij zie C. Hofstede de Groot o.c., Dl. IX blz. 98, no. 165.

BERCKHEYDE

GERRIT BERCKHEYDE. Gedoopt 6 Juni 1638 te Haarlem, gest. 14 Juni 1698 aldaar. Jongere broeder en leerling van Job Berckheyde, dien hij op reizen door Duitschland vergezelde. In 1660 lid van het St. Lucasgilde te Haarlem. Schilder van stadsgezichten, zeehavens en kerkinterieurs.

253. GEZICHT OP HOORN. Onder bewolkten hemel liggen in de haven van Hoorn eenige visschersschuiten met witte en bruine zeilen en met de Nederlandsche vlag. Aan de kade aan de overzijde inkijk in de straten der stad; links de Hoofdtoren met ophaalbrug en op den voorgrond bij een

drietal huizen een tolboom; daarvóór eenige groepjes personen.

Doek 77 X 101. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

BEYEREN

ABRAHAM VAN BEYEREN. Geb. 1620 of 1621 te 's-Gravenhage, gest. na 1674, vermoedelijk te Alkmaar. In 1639 te Leiden; 1640 lid van het St. Lucasgilde te 's-Gravenhage; 1656 medeoprichter van de Schilders-confrerie „Pictura" aldaar; 1657 lid van het gilde te Delft. In de jaren 1663, 1671 en 1674 komt hij achtereenvolgens voor in de gilden te 's-Gravenhage, Amsterdam en Alkmaar. Schilder van vischstillevens, en zeegezichten.

G. C. Helbers, „Abraham van Beyeren, Mr. Schilder tot Overschie", in Oud-Holland 1928, blz. 27.

254. VISCHSTILLEVEN. In een hal met balkenzoldering en links een vensternis liggen op een schragen-tafel gedeeltelijk in manden, gedeeltelijk op de tafel uitgespreid, visschen en schaaldieren van allerlei soort, zooals zalm, schelvisch, tarbot, kreeft en zeekrabben. Bij de vensternis een aarden kan met tinnen deksel. Rechts op den rand van de tafel gemerkt met monogram „AVB".

Doek 106 X 135. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

ABRAHAM VAN BEYEREN toegeschreven.

255. STILLEVEN. Tegen een bruinen achtergrond met grijsgroen gedrapeerd gordijn staat op een tafel, bedekt met een roodbruin kleed met gouden franje, een tinnen bord met een in mootjes gesneden haring en eenige uien. Rechts daarvan op een wit servet een mes, een brood, een citroen en een granaatappel; achter het bord een zilveren schaal met een citroen met over den rand hangende schil en op een lichtgrijze kartonnen doos een groote roemer, half met wijn gevuld; een lange Goudsche pijp ligt tegen de doos. Links op den hoek van de tafel, bij eenige afgebrande zwavelstokken en een rol tabak, een horloge in gouden kast, waaraan een blauw en rood gekleurd lint met gouden sleuteltje is bevestigd.

Doek 57 × 55. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

BLIECK

DANIEL DE BLIECK. Geboortejaar onbekend, begraven 6 Maart 1673 te Middelburg. In 1648—1668 komt hij voor als lid en deken van het St. Lucasgilde te Middelburg. Architect en schilder van kerkinterieurs.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 24; H. Jantzen, „Das niederländische Architekturbild", 1910, blz. 107—113, met afb.

256. KERKINTERIEUR. Gezicht in een drieschepige Gothische kerk, waar om de pijlers van het middenschip eenige Renaissance kerkbanken en een preekstoel staan. Van het transept uit ziet men in het koor, dat met een zangerstribune is afgesloten. In het middenschip eenige groepen personen. De kerk wordt verlicht door een kaarsenkroon in het middenschip en een in het koor. Eenige wapen- en grafborden hangen aan de zuilen. Rechts onderaan geteekend „D.D. BLIECK ANNO 1653".

Paneel 92 × 122. — 1653. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 15. — Geplaatst in het Stadhuis.

BOL

FERDINAND BOL. Gedoopt 24 Juni 1616 te Dordrecht, begraven 24 Juli 1680 in de Zuiderkerk te Amsterdam. Kort na 1631 leerling van Rembrandt, wiens kunst hij menigmaal zeer nabij komt. Schilder van bijbelsche en historische voorstellingen en portretten.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 34.

FERDINAND BOL toegeschreven.

257. PORTRET VAN EEN JONGE VROUW ALS DIANA. Kniestuk in profiel, het hoofd naar den beschouwer gewend, gaande naar rechts, begeleid door een jachthond. Zij is gekleed in een rood gewaad met blauwen mantel, met een parelentooi in het haar en parelsnoeren om hals en polsen. Om den schouder hangt een pijlkoker; in de handen draagt zij pijl en boog. Op den achtergrond een boschachtig landschap.

Doek 108.5 × 88.5 — Midden XVIIde eeuw. — Geschenk van den heer J. M.

Vreeswijk. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 23. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 67. — In depot.

BORGHT

JACOB VAN DER BORGHT. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Hij wordt in 1685/1686 in de Antwerpsche Liggeren als leerling vermeld. In 1699 aldaar als vreemdeling in het St. Lucasgilde opgenomen. Schilder van bloemen- en vruchtenstillevens.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 36.

258. BLOEMENSTILLEVEN. Tegen een groengrijzen achtergrond staat op een bruine tafel een bronzen vaas, waarin een veelkleurig bouquet van rozen, pioenen, anjers, tulpen, veldwinde, papaver enz. Rechts op den rand van de tafel geteekend „J. Vanderborght".

Doek 64 × 59. — Eerste helft XVIIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 24. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 41. — Geplaatst in het Stadhuis.

BOSCH

HIERONYMUS BOSCH VAN AEKEN. Geb. omstreeks 1462, vermoedelijk te 's-Hertogenbosch, gest. 1516 aldaar. Van 1488 af komt zijn naam herhaaldelijk voor in de registers van de Illustre L. Vr. Broederschap te 's-Hertogenbosch. Schilder van bijbelsche voorstellingen en helletafereelen.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 3; F. von Schubert—Soldern, „Hieronymus Bosch und Pieter Brueghel", in „Beiträge zur Kunstgeschichte, Fr. Wickhoff gewidmet", 1903, blz. 73 vlg.; M. Gossart, „Jérome Bosch, „le Faizeur de Dyables" de Bois le Duc", 1907; L. von Baldass, „Die Chronologie der Gemälde des Hieronymus Bosch", in Preuss. Jahrbuch 1917, blz. 177 vlg.; M. J. Friedlaender, „Van Eyck bis Brueghel", 1921, blz. 73—83; idem, „Altniederländische Malerei", Bd. V, 1927, blz. 79 vlg.

HIERONYMUS BOSCH school.

259. DE VERZOEKING VAN DEN Hl. ANTONIUS. In een landschap bij een rivier zit op den voorgrond in een grooten uitgeholden boomstam de Hl. Antonius; naast hem op een steenen tafel een crucifix. Hij is gekleed in het grijs met rooden mantel en zwarte kap en heeft een gebedenboek op den schoot. Om hem heen verschillende personen en duivelen, die hem in verzoeking trachten te brengen.

Aan den anderen kant van de rivier, waarover een brug geslagen is, een brandend kerkgebouw.

Paneel 25.5 × 22.5. — Omstreeks 1500. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 2. — Gevonden in 1830 in den grond bij het afbreken der stadswallen.

BREENBERGH

BARTHOLOMEUS BREENBERGH. Geb. 1599 te Deventer, gest. vóór 13 Maart 1659 te Amsterdam. Hij ging vroeg naar Italië en werkte daar met C. van Poelenburgh, die meermalen in zijn werk de figuren schilderde. In 1627 komt hij nog in Rome voor. Kort daarop in Holland terug, vestigde hij zich te Amsterdam. Hij stond in Italië onder invloed van A. Elsheimer en P. Bril. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en van Italiaansche landschappen.

W. Stechow, „Bartholomeus Breenbergh, Landschafts- und Historiënmaler", in Preuss. Jahrbuch 1930, blz. 133 vlg.

BARTHOLOMEUS BREENBERGH toegeschreven.

260. BERGLANDSCHAP MET RUINE EN TEMPEL. Op een rots onder blauwen hemel ligt de met heesters begroeide ruïne van een groot gebouw, eindigend in een ronden tempel met drieledig koepeldak. Bergafwaarts leidt op den voorgrond een weg langs boomgroepen naar een houten brug, die over een stroomende bergbeek geslagen is. Op den achtergrond een bergachtig landschap.

Paneel 38.5 × 32. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

BREKELENKAM

QUIRYN GERRITSZ VAN BREKELENKAM. Geb. omstreeks 1620 te Zwammerdam, gest. 1668 te Leiden. In 1648 in het St. Lucasgilde te Leiden vermeld. Leerling van Gerard Dou. Genreschilder.

261. DE KLUIZENAAR. Onder een steenen gewelf zit de kluizenaar in een bruine pij in een op zijn knieën rustend boek te schrijven. Naast hem op een steenen oven liggen een crucifix, een doodshoofd, een opengeslagen boek, een kruik, een leeren tasch en een rieten mand. Boven zijn hoofd hangt een houten lantaarn aan een knoestigen boomstam.

Op den steenen oven gemerkt met monogram „Q. v. B. 1655". Afb. 67.

Paneel 61.5 × 46.5. — 1655. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

BRUEGHEL

JAN BRUEGHEL, gen. DE FLUWEELEN BRUEGHEL. Geb. in 1568 te Brussel, gest. 12 Januari 1625 te Antwerpen. Tweede zoon van Pieter Brueghel den Oude. Leerling van P. Goedkind te Antwerpen. Op jeugdigen leeftijd ging hij voor geruimen tijd naar Keulen en bereisde vervolgens Italië (1593/1594 te Rome, 1596 te Milaan), waarna hij naar Antwerpen terugkeerde. In 1597 als meester in het St. Lucasgilde aldaar vermeld; 1601/1602 deken. Tusschen 1604 en 1616 moet hij meermalen in Duitschland geweest zijn, zooals zijn werk aantoont. Hij werd hofschilder van Aartshertog Albrecht van Oostenrijk. Hij was zeer bevriend met Rubens en heeft ook herhaaldelijk met hem samengewerkt, evenals met Hendrick van Balen, Rottenhammer, Frans Francken II en Joos de Momper. Schilder van landschappen met mythologische en historische voorstellingen, bloemenstillevens en dierstukken.

R. Oldenbourg, „Die flämische Malerei des XVIIen Jahrhunderts", 1918, blz. 15—18 en 23—26.

262. APOLLO EN DAPHNE. In een rotsachtig berglandschap met een rivier en links een dichte boomgroep achtervolgt Apollo Daphne, wier handen reeds in boomtakken veranderen.

Koper 11 × 20.5. — Omstreeks 1600. — Legaat van Douairière Ram-Van Heeckeren van Brandsenburg. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses I, 452.

BRUEGHEL

PIETER BRUEGHEL DE OUDE, gen. DE BOERENBRUEGHEL. Geb. omstreeks 1525 te Breugel bij Breda, gest. 5 September 1569 te Brussel. Leerling van Pieter Coecke van Aelst te Antwerpen. Kort daarop kwam hij in aanraking met Hieronymus Cock, die de uitgever werd van zijn graphisch werk. In 1551 als meester in het St. Lucasgilde te Antwerpen vermeld. In de volgende jaren bereisde hij Italië. Daarna weer te Antwerpen en in 1563 naar Brussel, waar hij tot zijn dood toe bleef wonen. Zijn eerst bekende schilderij dateert uit het jaar 1558. Zijn vroege werken staan onder invloed van de kunst van Hieronymus Bosch. Schilder van landschappen met bijbelsche voorstellingen en boerentafereelen.

R. van Bastelaer en G. Hulin de Loo, „Peter Bruegel l'ancien, son oeuvre et son temps", 1905—1907; W. Hausenstein, „Der Bauern Bruegel", 1910; M. J. Friedlaender „Von Eyck bis Brueghel", 1921, blz. 169—180; Idem, „Pieter Brueghel der Aeltere", 1921.

PIETER BRUEGHEL DE OUDE. Copie naar —

263. DE AANBIDDING VAN DE DRIE KONINGEN. Midden op den voorgrond in den bouwvalligen stal zit Maria met het naakte Christuskind op den schoot; zij draagt over een witte tuniek een groenen hoofddoekmantel. Achter haar staat Jozef in grijze gegorde tuniek, de hoed in de handen. Voor het Kind knielen de drie Koningen en bieden hun geschenken aan, terwijl hun schildknapen nog meer geschenken in de handen houden. Zij zijn omgeven door een groote groep boeren, herders en soldaten, die van alle kanten toestroomen en in aanbidding toezien. Op het tweede plan een bevroren rivier, aan den oever waarvan eenige huizen en ruïnes; links een poort, waardoor het gevolg en de dieren uit den stoet der Koningen, o.a. olifanten en beladen muilezels binnentrekken.

Doek 120 × 168. — XVIIde-eeuwsche copie, vermoedelijk door Pieter Brueghel den Jonge, naar een origineel uit het midden der XVIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Deze compositie gaat terug op een schilderij van Hieronymus Bosch te Madrid. — Herhalingen komen voor in de musea te Antwerpen en Brussel (tempera). — F. von Schubert—Soldern, „Hieronymus Bosch und Pieter Brueghel der Aeltere", in „Beiträge zur Kunstgeschichte, Franz Wickhoff gewidmet", 1903, blz. 73.

PIETER BRUEGHEL school.

264. BOERENHERBERG. In een herberg zitten om een tafel eenige boeren aan den maaltijd, terwijl in een hoek links op den achtergrond een doedelzakspeler een dansend paar, wonderlijk uitgedost en met witte netten voor het gelaat, begeleidt. Bij het vuur is een vrouw bezig pannekoeken te bakken en op den voorgrond rechts staat een kind bij eenige pannen; bij hen een aantal kippen en een poes. Links door den ingang uitzicht op een winterlandschap met een boerenhofstede.

Paneel 72.5 × 106. — Einde XVIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 12. — In depot.

265. BOERENDANS. In een boerenvertrek zitten om een tafel bij de schouw vier drinkende mannen, die kijken naar een dansend paar links op den voorgrond. Om den hoek van de deur ziet een vrouw toe. Op de kasten, aan

de schouw en aan den zolder kruiken, braadijzers, hammen en worsten enz.

Paneel 82 × 112. — Einde XVIde eeuw. — Bruikleen van Regenten van het Gereformeerd Burgerweeshuis. — In depot.

BRUEGHEL

PIETER BRUEGHEL DE JONGE. Geb. omstreeks 1564 te Brussel, gest. omstreeks 1638 te Antwerpen. Zoon en leerling van Pieter Brueghel den Oude. Leerling van Gillis van Coninxloo te Antwerpen, waar hij in 1585 meester in het St. Lucasgilde wordt. Hij copieerde de werken van zijn vader of varieerde diens composities. Schilder van bijbelsche voorstellingen, genrestukken en boerenkermissen.

R. van Bastelaer en G. Hulin de Loo, „Peter Bruegel l'ancien, son oeuvre et son temps", 1905—1907.

266. KERMIS. Op het kerkplein van een dorp omgeven door huizen en hooge boomen wordt kermis gevierd. In het midden is een tooneel opgeslagen, waarop een voorstelling wordt gegeven ten aanschouwe van een menigte boeren en boerinnen. Op den voorgrond in een schuur en daarvoor worden eet- en drinkgelagen gehouden, terwijl erachter een processie met muziek voorop langs den weg trekt. Links dansen boeren en boerinnen rond op de muziek van een fluitspeler; daarachter rijdt een kar vol menschen weg. Voor de kerk kraampjes met allerlei waren. Aan het einde van het plein twee huifkarren en nog vele personen, waaronder ook kinderen. Op een lat van een rieten schutting bij het tooneel geteekend „BRVEGHEL."

Paneel 116 × 169.5. — Eerste kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Volgens expertise van Dr. G. Glück te Weenen is dit schilderij als het beste exemplaar dezer compositie te beschouwen. Dergelijke exemplaren van deze voorstelling bevinden zich in het Museum te Linz a/d Donau (bruikleen van het Staatsmuseum te Weenen) en in de vroegere verzameling Coster, geveild te Brussel April 1907, met valschen signatuur „P. Bruegel 1550". Een fragment der processie rechts op het schilderij in het Museum te Brussel. Twee vrije copieën, in het Rijksmuseum te Amsterdam en in de vroegere verzameling Gottfried Eisler, werden door G. Hulin de Loo aan Pieter Balten toegeschreven.

BUYS

JACOB BUYS. Gedoopt 19 November 1724 te Amsterdam, gest. 7 April 1801 aldaar. In 1743 leerling van de Amsterdamsche Teekenacademie, daarna van Cornelis Troost. In 1755 schepen te Mijdrecht, in 1760 terug in Amsterdam, waar hij leeraar, in 1768 directeur der Tee-

kenacademie werd. Schilder van portretten en decoratieve schilderingen, voornamelijk bekend als illustrator.

267. DE GERECHTIGHEID. De Gerechtigheid met zwaard en weegschaal in de handen is gezeten op een troon, aan den voet waarvan ter linkerzijde twee mannen zitten, de één geboeid en met een dolk in de hand; ter rechterzijde twee vrouwen met een duif en een lam. Boven den troon twee vrouwenfiguren: de eene wijst op de tafelen der wet, en de andere houdt een scepter; ter weerszijde engeltjes met lauriertakken en een hoorn van overvloed. Schoorsteenstuk in grisaille, gevat in gebeeldhouwde lijst met het wapen van de stad Utrecht, gehouden door twee leeuwen. Op den voet van den troon geteekend „J. Buys 1756".

Doek 218 × 119. — 1756. — In 1756 in opdracht van het Stedelijk Bestuur voor de Gerechtskamer in het oude Stadhuis vervaardigd. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 339.

CAMPHUYSEN

RAPHAEL GOVERTSZ CAMPHUYSEN. Geb. 1597 of 1598 te Gorinchem, begraven 23 Oct. 1657 te Amsterdam. Leerling van Aert van der Neer. Landschapschilder.

A. Bredius en E. W. Moes, „De schilders Camphuysen" in Oud-Holland 1903, blz. 193 vlg. met afb.; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis" Dl. VII, 1918, blz. 522.

268. LANDSCHAP MET BADENDE FIGUREN. Aan den oever van een beek onder hoog geboomte zijn een aantal personen aan het baden. Aan den overkant van de beek een uitgestrekt weidelandschap met boerderijen en vee. Op den achtergrond aan den horizon een stad onder lichtbewolkten hemel. Op den voorgrond op een steen gemerkt met monogram: „R. C."

Paneel 52 × 82. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 31. — Geplaatst in het gebouw van de Burgerlijke Instelling voor Maatschappelijk Hulpbetoon.

COMPE

JAN TEN COMPE. Geb. 14 Februari 1713 te Amsterdam, gest. 11 No-

vember 1761 aldaar. Leerling van Dirck Dalens (III). Schilder van landschappen en stadsgezichten.

269. GEZICHT OP DEN CATHARIJNESINGEL MET DEN STADSWAL EN DEN SMEETOREN. Onder een blauwen hemel met zich samenpakkende donkere wolken de toegevroren Catharijnesingel met een aantal schaatsenrijdende personen. Op den oever links op den voorgrond bindt een man de schaatsen onder en staan een heer en dame toe te kijken. Op den stadswal op den voorgrond rechts een molen, links de Smeetoren, ingericht als sterrenkundig observatorium. Achter den wal rijzen de daken der huizen op met den Domtoren, de Geertekerk en den toren van de Buurkerk in het verschiet. Links onderaan geteekend „J. T. Compe f."

Paneel 37 × 48.5. — Midden XVIIIde eeuw.

270. GEZICHT OP DE WITTEVROUWENPOORT MET WITTEVROUWENSINGEL. In het midden de Wittevrouwenpoort met den aan weerszijden aansluitenden stadswal, van het N.O. uit gezien. Achter den muur rijzen de huizen der stad op met den Domtoren in het verschiet. Op den voorgrond links de met boomen begroeide singel, waarop eenige personen zich ophouden. Een ruiter gaat over de brug, een tweede drenkt zijn paard in de singelgracht. Links onderaan de resten eener signatuur.

Paneel 46 × 61. — Midden XVIIIde eeuw. — Afkomstig uit de verzameling van Dr. C. Hofstede de Groot te 's-Gravenhage.

COURT

M. DE LA COURT. Van het leven van dezen portretschilder is niets bekend, tenzij hij dezelfde zou zijn als Martinus de la Court, geb. 1640, gest. 1710, schilder van herdersscènes.

C. Hofstede de Groot, „Kritische opmerkingen omtrent oud-Hollandsche schilderijen in onze Musea", in Oud-Holland 1901, blz. 138.

271. PORTRET VAN P. VOET VAN WINSSEN (1651—1720), burgemeester van Utrecht (1680, 1681, 1684). Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een grijsbruinen achtergrond. Hij is gekleed in het geel met

witte linnen jabot en zwarten mantel; lange grijze krulpruik. Rechts geteekend „MDL. Court f. Ao. 1703 den 12 november".

Doek. Ovaal 75 × 58. — 1703. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1584. — Pendant van het volgende nummer.

272. PORTRET VAN MEVROUW E. VOET VAN WINSSEN—VAN BRIENEN. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een grijsbruinen achtergrond. Zij is gekleed in een goudgeel laag uitgesneden gewaad, waarover een zwarte mantel. Links geteekend „MDL. Court. f. Ao. 1703. 3/12".

Doek. Ovaal 75 × 58. — 1703. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1584. — Pendant van het vorige nummer.

CROOS

JACOB VAN DER CROOS. Geboortejaar onbekend. Hij huwt in 1654 te Amsterdam. Vermoedelijk tusschen 1683 en 1699 aldaar gestorven. In 1660 wordt een J. v. d. Croos als in Alkmaar wonend en in 1664 als lid van het St. Lucasgilde aldaar vermeld. Hem worden toegeschreven de schilderijen uit de tweede helft van de XVIIde eeuw, die gemerkt zijn „I.V.Croos". Zij gelijken op de werken van Anthony van der Croos en zijn in den trant van de kunst van Van Goyen. Landschapschilder.

C. W. Bruinvis, „Nadere mededeelingen over kunstenaars en hun werk in betrekking tot Alkmaar", in Oud-Holland 1909, blz. 117.

273. LANDSCHAP MET STAD BIJ EEN RIVIER. Onder een zwaarbewolkten hemel ligt bij een rivier een door grachten en muren omgeven stad, waarvan de kerk en torens tegen de lucht afsteken. Rechts geven eenige bruggen toegang tot de stad. Op den voorgrond een weg, waarop zich eenige menschen bevinden. Links de kronkelende rivier met schepen, aan de overzijde waarvan een heuvellandschap met eenige dorpen en een kasteel. Onderaan in het midden geteekend „J. V. Croos. 1664".

Doek 93 × 185. — 1664. — Bruikleen van den Heer J. J. M. Chabot te Brussel.

CUYP

AELBERT CUYP. Geb. October 1620 te Dordrecht, begraven 15 November 1691 aldaar. Zoon en leerling van Jacob Gerritsz. Cuyp. Zijn vroegere werken staan onder invloed van Jan van Goyen. Schilder

van bijbelsche en mythologische voorstellingen, genrestukken, kerkinterieurs, landschappen en portretten.

G. H. Veth, „Aelbert Cuyp, Jacob Gerritsz Cuyp en Benjamin Cuyp", in Oud-Holland 1884, blz. 256; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis, Bd. II, 1908, blz. 1—246.

AELBERT CUYP toegeschreven.

274. BERGLANDSCHAP MET KOEIEN EN HERDER. Onder een lichtgetinten wolkenhemel aan den oever van een rivier liggen op den voorgrond eenige roodbruine en zwarte koeien; een herder staat op zijn staf geleund erbij. Op den anderen oever verheffen zich hooge rotsen, waarvan zich een waterval in de rivier stort.

Doek 62 × 86.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

DALENS

DIRCK DALENS (III). Geb. 3 Februari 1688 te Amsterdam, begraven 1 Februari 1753 aldaar. Leerling van Theodoor van Pee. Schilder van kamerbehangsels met landschappen en tuingezichten.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 46; A. Bredius, „Inventar von Dirck Dalens (Mit Urkunden über Johannes, Willem, Dirck (II) und Dirck (III) Dalens" in Künstler-Inventare, Dl. IV (Dl. X der Quellenstudien), 1917, blz. 1400—1421.

DIRCK DALENS toegeschreven.

275. BERGLANDSCHAP. Op den voorgrond tusschen hoog opgaand geboomte stroomt langs eenige rotsblokken een beek met kleine watervalletjes. Eenige personen met een beladen ezel steken de beek over. Door het geboomte heen een uitkijk op hooge bergen met besneeuwde toppen onder bewolkten hemel bij ondergaande zon.

Doek 118 × 168. — Eerste helft XVIIIde eeuw. — Afkomstig uit de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 35. — Geplaatst in het Stadhuis.

DIEST

WILLEM VAN DIEST. Geb. vóór 1610 te 's-Gravenhage; doodsjaar onbekend. In 1635 als „Meester Willem Scheepschilder" in het St. Lucasgilde te 's-Gravenhage vermeld. Hij behoort in 1656 tot de op-

richters van de Schildersconfrerie „Pictura" aldaar; in 1663 komt zijn naam daar het laatst voor. Zeeschilder.

Fred. C. Willis, „Die niederländische Marinemalerei", 1911, blz. 54.

276. ZEEGEZICHT MET SCHEPEN. Op een woelige zee onder zwaarbewolkten hemel varen talrijke oorlogsschepen en binnenschepen; in het midden op den voorgrond tusschen roeibootjes en kleine zeilschepen een admiraalsschip met de commandovlag, met gereefde zeilen. Op een zeilboot links geteekend „W v DIEST".

Paneel 75 × 97.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

277. ZEESLAG IN DE SONT IN 1658. Op een kalme zee onder bewolkten hemel leveren in vijf verschillende groepen de Nederlandsche schepen met den vijand slag, waarbij verschillende oorlogsschepen in brand gestoken en geramd worden. Op een der Nederlandsche schepen in de groep rechts de naam „Medea". Op den voorgrond het zinkende Nederlandsche schip „Brederoo", het vlaggeschip van Witte de With. Twee roeibooten varen er omheen, waarvan de bemanning tracht de drenkelingen te redden. Geheel links de Deensche kust met het slot Frederiksborg.

Doek 108 × 157. — Omstreeks 1660. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

DOU

GERARD DOU. Geb. 7 April 1613 te Leiden, begraven 9 Februari 1675 aldaar. In 1622 leerling bij den graveur Barthol. Dolendo, in 1624 bij den glasschilder Pieter Couwenhorn; daarna werkzaam bij zijn vader den glasschilder Douwe Jansz. Op 14 Februari 1628 komt hij als leerling bij Rembrandt, waar hij tot 1631 blijft. Hij behoorde tot de oprichters van het in 1648 tot stand gekomen St. Lucasgilde. Schilder van bijbelsche voorstellingen, portretten en genrestukken.

W. Martin, „Het leven en de werken van Gerrit Dou", 1901; Idem, „Gerard Dou" in de serie „Klassiker der Kunst", 1913; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. I, 1907, blz. 339 vlg.

278. DE OPERATIE. In een vertrek zit in een leunstoel de patient; achter hem staat de chirurgijn, die hem aan het hoofd een operatie doet ondergaan; bij hen twee personen, die lachend en belangstellend toezien. Op den voor-

grond links in een nis in den muur een schenkkan en een brood; aan den muur en op den grond koperen bakken en een mand, waarover een blauw kleed; rechts een aardbol, een kruik, een zandlooper en eenige boeken; aan de zoldering een vogelkooi. Op den achtergrond voor een booggarchitectuur een blauwbekleede stoel. Door de in lood gevatte vensters uitzicht op een landschap.

Paneel 44 × 56. — Omstreeks 1630. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — Afb. bij W. Martin, „Gerard Dou", Pl. 79. — Vergelijk het schilderij „Tobias en de Engel" van omstreeks 1630 in de verzameling van Lord Ribblesdale te Londen, dat met verandering van de personen geheel dezelfde compositie weergeeft. — Vermoedelijk is in den knielenden man Rembrandt voorgesteld.

DOUDIJNS

WILLEM DOUDIJNS. Geb. 31 December 1630 te 's-Gravenhage, gest. 1697 aldaar. Hij reisde vóór 1650 naar Italië, waar hij twaalf jaren bleef. In Rome had hij den bentnaam „Diomedes". In 1661 teruggekeerd te 's-Gravenhage, waar hij deel uitmaakte van het bestuur der 1656 opgerichte Schildersconfrerie „Pictura"; meermalen was hij hiervan directeur. Schilder van bijbelsche, mythologische en historische voorstellingen.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 47.

279. VOORSTELLING VAN DE NEDERLANDSCHE MAAGD, DIE HET GELOOF BESCHERMT EN HET GEWELD OVERWINT. Op een troon onder een blauwen baldakijn zit de Nederlandsche Maagd met een bundel van zeven pijlen in den rechterarm; de linkerhand rust op den schouder van een knielende vrouwenfiguur (het Geloof), die een bijbel op den schoot heeft, opengeslagen op den tekst van Lucas XIII; vóór haar een wierookvat. Ter rechterzijde ligt een krijgsman met helm, pantser en zwaard (het Geweld). Op den achtergrond een landschap. Vooraan op een der treden van den troon geteekend „Guilielmo Doudijns".

Doek 180 × 172. — 1667. — Afkomstig uit de Raadkamer in het Oude Stadhuis. In 1667 vervaardigd in opdracht van de Utrechtsche Vroedschap. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 36. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 337.

DYCK

ANTHONY VAN DYCK. Geb. 22 Maart 1599 te Antwerpen, gest. 9 Dec. 1641 te Londen. Leerling van Hendrick van Balen en van Peter Paul Rubens. In 1610 als leerling in het St. Lucasgilde te Antwerpen

vermeld; in 1620/21 te Londen; van 1621 tot 1627 met korte onderbrekingen in Italië. Van 1627 tot 1632 te Antwerpen. In 1632 als hofschilder van Karel I te Londen, waar hij, met uitzondering van een kort verblijf te Brussel in 1634/35 en te Parijs in 1640/41, tot zijn dood toe bleef. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

G. Glück, „A. van Dyck", 1931, in de serie Klassiker der Kunst.

ANTHONY VAN DYCK. Copie naar —.

280. PORTRET VAN DEN ARCHITECT INIGO JONES. Tegen een bruinen wand is met eenige spijkers een teekening bevestigd, waarop in grisaille het portret in medaillonvorm van den Engelschen architect Inigo Jones: Borstbeeld, frontaal, het hoofd driekwart naar rechts gewend, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond; in de rechterhand tusschen duim en wijsvinger houdt hij een blad papier. Hij is gekleed in zwarte jas met witten liggenden kraag en schoudermantel, op het hoofd een kalotje. Onder het medaillon het volgende opschrift: „IGNATII IONES MAG. BRIT. ARCHITECTI GENERALIS VER. EFFIGIES."

Doek 46 × 37. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Het schilderij gaat terug op de origineele teekening (1632—1634) van Van Dyck in zijn „Iconographie", no. 105 in de verzameling van den Hertog van Devonshire te Chatsworth (afgebeeld bij M. Delacre, „Recherches sur le rôle du dessin dans l'iconographie de Van Dijck", 1932, blz. 92/93, Pl. XXIV). Deze teekening is door R. van Voerst (gest. 1635) in prent gebracht (Wibiral 72, Dutuit 79). Naar deze prent vervaardigde W. Hollar (gest. 1677) opnieuw een gravure, die het voorbeeld is geweest van het bovenbeschreven schilderij, zooals blijkt uit de overeenkomst van de richting van den afgebeelde en de gelijkheid van het opschrift. De gravure van Hollar is een spiegelbeeld van die van Van Voerst, die ook een ander opschrift draagt (zie G. Parthey, „Wenzel Hollar, Beschreibendes Verzeichnis seiner Kupferstiche", 1853, blz. 316, no. 1428).

DIJK

PHILIP VAN DIJK. Geb. 10 Januari 1680 te Amsterdam, gest. 3 Februari 1753 te 's-Gravenhage. Leerling sinds 1696 van Arnold Boonen. Hij werd in 1708 lid van het St. Lucasgilde te Middelburg; in 1719 te 's-Gravenhage. In 1726 en 1736 maakte hij reizen naar Cassel, waar hij hofschilder werd van den Landgraaf Wilhelm VIII van Hessen. Als kunsthandelaar leverde hij dezen vele schilderijen, die zich thans in het Museum te Cassel bevinden. Na 1747 hofschilder van Prins Willem IV van Oranje. Portretschilder.

281. PORTRET VAN GERARD VAN VREDENBURCH. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts, het gezicht den

beschouwer toegewend. Hij is gezeten in een met rose trijp bekleeden leunstoel bij een tafel, waarop een tafelkleed van dezelfde kleur. De linkerarm steunt op de tafel; in de hand houdt hij een passer; de rechterarm is over de armleuning geslagen. Hij is gekleed in een jas en broek van bruinrood fluweel met zilveren knoopen en een vest van lichtgrijs gebrocheerd satijn. Op de tafel een microscoopkast, een tinnen inktstel en eenige papieren. Op den achtergrond een boekenkast met boeken in perkamenten banden, gedeeltelijk bedekt door een donkerbruin gordijn. Bovenaan in het midden geteekend „P: van Dijk".

Doek 124 X 98. — 1734. — Bruikleen van Jhr. Mr. H. F. L. C. K. M. B. van Vredenburch te 's-Gravenhage. — Achterop het volgende opschrift: „1734. Mr. Gerard van Vredenburgh Ontf. Gen. van HE. Gr. Mog. Kerkelijke Goederen in Holland. Bewindhebber der O. I. C. ten Camer Delft. Meester Knaap van Holland. Geboore 4 Novemb. 1710 Hag. Trouwt A. C. van der Dussen 17 12/15 33. In 2e huwelyk. Trouwt C. E. de Vries 17 5/29 63. — Pendant van het volgende nummer.

282. PORTRET VAN AGATHA CORVINA VAN VREDENBURCH—VAN DER DUSSEN. Kniestuk, frontaal, gezeten op een terras bij een grijze steenen kolom. Zij is gekleed in een blauwe satijnen japon met rose zijden shawl; in de linkerhand houdt zij een paar bloemen. Op den achtergrond een park met hoog geboomte onder blauwen hemel. Links op de balustrade van het terras geteekend „P: van Dijk".

Doek 124 X 98. — 1734. — Bruikleen van Jhr. Mr. H. F. L. C. K. M. B. van Vredenburch te 's-Gravenhage. — Achterop het volgende opschrift: „1734. Vrouwe Agatha Corvina van der Dussen Geboore 29 Aug. 1715 Trouwt G. van Vredenburch 17 12/15 33. Obiit 29 October 1761". — Pendant van het vorige nummer.

FABRITIUS

CAREL FABRITIUS. Gedoopt 27 Februari 1622 te Midden-Beemster, gest. 12 October 1654 te Delft. Leerling van Rembrandt in 1641 te Amsterdam, waar hij tot 24 April 1643 in de oorkonden voorkomt. Daarna wordt hij 20 Augustus 1650 te Delft vermeld; in 1652 wordt hij lid van het St. Lucasgilde aldaar. Hij was hofschilder van de Prinsen van Oranje. Schilder van bijbelsche en historische voorstellingen, portretten en genrestukken.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis," Dl. I, 1907, blz. 575—582; F. Schmidt Degener, „Het Geboortejaar van Carel Fabritius", in Oud-Holland 1912, blz. 189 vlg.; A. Bredius, „Nieuwe gegevens over de schilders Fabritius", in Oud-Holland 1920, blz. 129; H. F. Wijnman, „De Schilder Carel Fabritius (1622—1654). Een reconstructie van zijn leven en werken", in Oud-Holland 1931, blz. 100 vlg.

CAREL FABRITIUS toegeschreven.

283. HET BEZOEK VAN HIPPOCRATES AAN DEMOCRITUS TE ABDERA. Aan den voet van een heuvel onder hoog geboomte en struiken zit op een steen, gekleed in een bruine pij, Democritus met een opengeslagen foliant op den schoot, waarin hij met een veeren pen schrijft. Naast hem liggen zijn roode mantel en stok, een doodskop en een mes met scheede. Achter hem nadert Hippocrates leunend op een staf, gekleed in het bruin met donkeren hoed. Rechts op den achtergrond de stad Abdera onder lichtbewolkten hemel met ondergaande zon. Links op den voorgrond een geit, die van de struiken eet.

Doek 94.5 X 134. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Afkomstig uit de verzameling Grevile H. Phillips te Hereford. — H. F. Wijnman, o.c., blz. 128. — De toeschrijving berust op een expertise van G. D. Gratama; Dr. H. Schneider meent het schilderij aan Barent Fabritius te moeten toeschrijven. — Zie voor de voorstelling: W. Stechow, „Zwei Darstellungen aus Hippokrates in der holländischen Malerei", in Oudheidkundig Jaarboek 1924, blz. 34; C. Hofstede de Groot, „Hippocrates op bezoek bij Democritus", in Nederl. Tijdschrift voor Geneeskunde 1925, no. 1; J. B. F. van Gils, ibidem 1925, no. 10 en 1926, no. 6.

FOURNIER

JEAN FOURNIER. Geb. omstreeks 1700 waarschijnlijk te Parijs, gest. 1765 te 's-Gravenhage. Leerling te Parijs van Fr. de Troy. In 1734 is hij reeds in Holland, waar hij eerst te Amsterdam, daarna te 's-Gravenhage werkzaam was. Den 12 Maart 1747 wordt hij als meester in de Schildersconfrerie „Pictura" aldaar vermeld. Waarschijnlijk is hij ook in Engeland geweest. Schilder van portretten.

A. Staring, „Het portret in Nederland 1730—1830", in Oud-Holland 1922, blz. 44.

284. PORTRET VAN W. N. DE PESTERS VAN WULPERHORST (1717—1794), overste en vóór 1780 hoofd der Prinsgezinden te Utrecht. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een bruingrijzen achtergrond; links een fragment van een grijzen muur of schoorsteen, waartegen hij met den linkerarm steunt. Hij is gekleed in een lichtgrijze jas met borstkuras en blauwen mantel met roode en gouden opslagen en oranje sjerp. Op een papier aan de achterzijde geteekend „J. Fournier pinxit 1752".

Doek 94 X 74. — 1752. — Geschenk van R. Baron van Hardenbroek te Bunnik. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 128.

FRANSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

FRANSCH MEESTER. Omstreeks 1700.

285. PORTRET VAN KARDINAAL FENELON. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond. Hij is gekleed in zwarte soutane met rood afgezet; om den hals een witte batisten kraag. Op de borst een gouden kruis aan een zwart koord.

Doek. Ovaal 65.5 × 54. — Omstreeks 1700. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

FRANSCH MEESTER. Midden XVIIIde eeuw.

286. ZEUS EN GANYMEDES. In de wolken zit in een blauwen mantel Zeus, omgeven door een aantal engelfiguurtjes. Hij wijst met de uitgestrekte linkerhand naar Hebe, die als schenkster wordt weggezonden. Gezeten op een arend, die roode bliksemschichten in de klauwen houdt, stijgt Ganymedes in wapperenden rooden mantel met opgeheven schenkkan ten hemel. In het luchtruim zweven nog eenige engelfiguurtjes.

Doek 56 × 35. — Midden XVIIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. W. Verkerk te Bennekom.

GOLTZIUS

HENDRICK GOLTZIUS. Geb. te Mühlbrecht bij Venlo in Januari of Februari 1558; gest. 1 Januari 1617 te Haarlem. Leerling van zijn vader den glasschilder Jan Goltzius en van den prentkunstenaar Coornhert te Xanten, met wien hij in 1577 naar Haarlem trok. In 1590 bereisde hij Italië (Rome, Florence, Venetië) en München, daarna terug in Haarlem. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 56; A. Bredius, „Bijdragen tot de levensgeschiedenis van Hendrick Goltzius", in Oud-Holland 1914, blz. 137 vlg.; O. Hirschmann, „Hendrick Goltzius" in de serie Meister der Graphik, 1919; Idem, „Hendrick Goltzius als Maler", in Quellenstudien zur holländischen Kunstgeschichte, Dl. IX, 1916; Idem, „Balthasar Gerbiers eer- ende clacht-dicht ter eeren van Hendrick Goltzius", in Oud-Holland 1920, blz. 104.

287. ECCE HOMO. Tegen een donkeren achtergrond, waarvoor rechts de geeselpaal is afgebeeld, zit Christus met de doornenkroon op het hoofd naar links gewend, de oogen omhoog geslagen, in een blauwen mantel en witten lendendoek; in de rechterhand houdt Hij den gebroken

rietstaf, in de linker den geesel. Links op een vensterkozijn gemerkt „HG. 1607".

Doek 121.5 × 0.87. — 1607. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 45.

GOSSAERT

JAN GOSSAERT, gen. MABUSE. Geb. omstreeks 1478 waarschijnlijk op het kasteel Duurstede, gest: tusschen 1533 en 1536 te Middelburg. In 1503 als meester in het St. Lucasgilde te Antwerpen vermeld. In 1508 tot 1509 te Rome in opdracht van Philips van Bourgondië. Van 1509 tot 1517 komt hij als lid van een godsdienstige broederschap te Middelburg voor, van 1517 tot 1524 te Utrecht tijdens de regeering van bisschop Philips van Bourgondië. Van 1524 tot zijn dood toe weer te Middelburg. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

M. Gossart, „Jan Gossaert de Mabuse", 1902; E. Weiss, „Jan Gossaert gen. Mabuse", 1913; S. Muller Fz., „De Geboorteplaats van Mabuse", in Oud-Holland 1916, blz. 149 vlg.; M. J. Friedlaender, „Von Eyck bis Brueghel", 1921, blz. 123 vlg.; F. Winkler, „Die Anfänge Jan Gossaerts", in Preuss. Jahrbuch 1921, blz. 5 vlg.; A. Ségard, „Jean Gossaert, dit Mabuse", 1923; M. J. Friedlaender, „Altniederländische Malerei", Dl. VIII, 1930, blz. 1—78.

JAN GOSSAERT gen. MABUSE school.

288. DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND. In een vertrek met een groote marmeren zuil tegen den achterwand zit bij een tafel de Hl. Maagd, die het Christuskind, dat met haar hoofddoek speelt, in de armen houdt. Zij draagt over een bronskleurige fluweelen tuniek een rooden mantel en een witten hoofddoek. Links uitzicht op een bergachtig landschap met huizen en torens en de voorstelling van de vlucht naar Egypte.

Paneel 105.5 × 77. — Omstreeks 1525. — Bruikleen van den heer J. H. Gosschalk te 's-Gravenhage. — Herhaaldelijk voorkomende compositie, die met kleine wijzigingen teruggaat op een origineel van Jan Gossaert. M. J. Friedlaender, „Ein neues Madonnabild Jan Gossaerts", in Cicerone 1917, blz. 21.

GOVAERTS

ABRAHAM GOVAERTS. Geb. 30 Augustus 1589 te Antwerpen, gest. 9 September 1626 aldaar. In 1607 lid, in 1623/1624 deken van het St. Lucasgilde aldaar. Schilder van romantische landschappen en boschgezichten.

R. Oldenbourg, „Flämische Malerei des XVIIen Jahrhunderts", 1918, blz. 14 vlg. (Handbücher der kgl. Museen zu Berlin).

289. BOSCHLANDSCHAP. Onder dicht en donker ge-

boomte loopt een boschweg, die van den voorgrond af naar links ombuigend leidt naar een kasteel, dat links op het tweede plan op een heuvel is gelegen. Aan weerszijden van den weg een huis; links het poortgebouw van het kasteel, aan het water rechts een gebouw met schuur. Onder een boom zijn een man en een vrouw met elkaar in gesprek.

Paneel 31 × 41. — Eerste kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

GOYEN

JAN VAN GOYEN. Geb. 13 Januari 1596 te Leiden, gest. 27 April 1656 te 's-Gravenhage. Reeds in 1606 leerling bij Coenraat van Schilperoort en bij Isaack van Swanenburch en Jan Arentsz. de Man; later twee jaren bij Willem Gerritz. te Hoorn. Kort na 1610 te Leiden terug. In 1615 bereisde hij Frankrijk. Daarna weer leerling bij Esaias van de Velde. Begin 1618 als zelfstandig meester te Leiden. In 1634 burger in Den Haag, maar in datzelfde jaar woonde hij nog eenigen tijd te Haarlem. In 1638—1640 als overman in het St. Lucasgilde in Den Haag vermeld. Schilder van landschappen en riviergezichten.

Fred. C. Willis, „Die niederländische Marinemalerei", 1911, blz. 51; W. von Bode, „Die Meister der holländischen und vlämischen Malerschulen", 1917, blz. 162 vlg.; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. VIII, 1923, blz. 1 vlg.; R. Grosse, „Die holländische Landschaftskunst. 1600—1650", 1925, blz. 64—78.

290. RIVIERLANDSCHAP. Onder lichtbewolkten hemel bij ondergaande zon staan rechts aan een rivier eenige boerenwoningen tusschen hoog opgaand geboomte. Bij den oever zijn drie mannen bezig in roeibootjes de uitgezette vischkaren in te halen en uit te scheppen. Bij een vlondertje zitten een man en een vrouw. Verderop langs den kant is een vrouw bezig de wasch uit te spoelen en zit een man in een roeibootje te hengelen. Rechts op den muur van het huis geteekend „VGoyen 1634". Afb. 66.

Doek 115.5 × 156.5. — 1634. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

HAAGEN

JORIS VAN DER HAAGEN. Zie onder WIJNTRACK.

HEEM

CORNELIS DE HEEM. Geb. 8 April 1631 te Leiden, gest. 17 Mei 1695

te Antwerpen. Zoon en leerling van Jan Davidsz. de Heem. In 1660/61 lid van het St. Lucasgilde te Antwerpen, waar hij het grootste deel van zijn leven doorbracht. Van 1676 tot 1681 komt hij voor in Den Haag als lid van de Schildersconfrerie „Pictura". Schilder van bloemen- en vruchtenstillevens.

291. VRUCHTENSTILLEVEN MET KREEFT. Voor een donkeren achtergrond staat op een bruine tafel met een groen kleed een tinnen bord, waarop een hooge zilveren schaal met georneerden voet, en een tinnen peperbus. In de schaal een citroen, sinaasappels en overhangende kersen en aalbessentrossen. Op het tinnen bord en op de tafel een kreeft, garnalen, kalebassen, witte en blauwe druiven, okkernoten en eenige oesters. Links op den rand van de tafel geteekend „C: d: heem."

Doek 50.5 X 65. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

HEEMSKERCK

MAERTEN VAN HEEMSKERCK. Geb. 1498 te Heemskerk, gest. 1574 te Haarlem. Leerling van Cornelis Willemsz. te Haarlem en van Jan Lucasz. te Delft. Van 1527 tot 1529 leerling van Jan van Scorel te Haarlem. Van 1532 tot 1536 bereisde hij Italië; daarna weer te Haarlem, waar hij in 1540 als deken van het St. Lucasgilde vermeld wordt. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

L. Preibisz, „Maerten van Heemskerk", 1911; G. J. Hoogewerff, „Nederlandsche schilders in Italië", 1912; Grete Ring „Beiträge zur Geschichte der niederländischen Bildnismalerei", 1913, blz. 167 vlg.; C. H. de Jonge, „Vroege werken van Maerten van Heemskerck" in Oud-Holland 1932, blz. 145 vlg.

292. PORTRET VAN Mr. PIETER BICKER. Kniestuk, driekwart frontaal naar links, het hoofd den beschouwer toegewend. Hij is gezeten in een vertrek met eikenhouten betimmering achter een tafel met groen tafelkleed, waarop een inktpot, zandstrooier, veeren pen, rood lak, zegelstempel, een kluwen touw en een aantal rekenpenningen. Met de linkerhand slaat hij een perkamenten boek open, waarin eenige rekenposten zijn geschreven; met de rechterhand telt hij eenige rekenpenningen uit. Hij is gekleed in zwarten paltrok met kleinen bonten kraag over het gesmokte hemd; een kleine baret op het hoofd. Tegen den

wand een spiegel in eikenhouten lijst, waarin zijn profiel zichtbaar is. Gemerkt op het tafelkleed, in de schaduw boven de hand met de rekenpenningen, „........kerc".

In oude gebeeldhouwde lijst, waarop onderaan op een gebeeldhouwd lint het opschrift „1529 A 34".

Paneel 84.5 × 65. — 1529. — Bruikleen van Jhr. R. E. W. van Weede te 's-Gravenhage. — W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", Dl. I, 1912. afb. 20; Cat der Tentoonstelling van Noordnederlandsche Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, te Utrecht, 1913, no. 95, W. Cohen in Zeitschrift für bildende Kunst 1914, blz. 25, naar aanleiding van de Utrechtsche tentoonstelling; M. J. Friedlaender, „Von Eyck bis Brueghel", 1921, blz. 168; G. J. Hoogewerff, „Jan van Scorel", 1923, blz. 77; F. Winkler, „Altniederländische Malerei", 1924, blz. 280; W. Cohen, „Alte Malerei aus Rheinisch-Westfälischem Privatbesitz zur Ausstellung in Düsseldorf" in Cicerone 1928, Dl. I blz. 49; G. J. Hoogewerff, „Scorelparallellen" in Oud-Holland 1929, blz. 197; Idem, „Jacob Claessoon et Jacob Nobel Peintres Portraitistes d'Utrecht", in „Mélanges Hulin de Loo", 1931; C. H. de Jonge, o.c. blz. 145 vlg. — Pendant van het volgende nummer.

293. PORTRET VAN ANNA BICKER—CODDE. Kniestuk, bijna frontaal naar rechts gewend, gezeten voor een eikenhouten wand in een vertrek met op den achtergrond een doorgang in den donkeren muur. Zij is bezig te spinnen en draait met de rechterhand het wiel; in de linkerhand houdt zij den vlasdraad tusschen de vingers. Om het vlas is een rood met zwart geborduurde band gebonden, waarop een opschrift, waarvan te lezen is „AEN". Zij draagt over een zwarte mouwentuniek een zwartgroen gevoerd overkleed, dat over den schoot is teruggeslagen en met een band om het middel is vastgebonden. De groote tuitvormige mouwen, die met roode moiré zijde zijn gevoerd, zijn tot op de schouders teruggeslagen; over het geplisseerde hemd met smal goud-gesmokt boord draagt zij een zwarte bolero. Op het hoofd over een wit kapje een neteldoeksche muts, waarvan de lange puntige uiteinden over de borst naar voren hangen. Aan den wand hangt een mandje met een groen kleedje afgedekt.

In oude gebeeldhouwde lijst, waarop onderaan op gebeeldhouwd lint het opschrift: „1529 A 26".

Paneel 84.5 × 65. — 1529. — Bruikleen van Jhr. R. E. W. van Weede te 's-Gravenhage. — Voor de literatuur zie no. 290. — Pendant van het vorige nummer.

HELST

BARTHOLOMEUS VAN DER HELST. Geb. 1613 te Haarlem, begraven

16 December 1670 te Amsterdam. Vermoedelijk leerling van Nicolaes Elias te Amsterdam. Hij behoort tot de medeoprichters van het nieuwe Schildersgilde aldaar (20 Oct. 1653). Zijn kunst staat onder invloed van Rembrandt. Schilder van bijbelsche voorstellingen, portretten en genrestukken.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 53; J. J. de Gelder, „Bartholomeus van der Helst", 1921.

294. HEILIGE FAMILIE MET JOHANNES DEN DOOPER. In een boschlandschap met eenige ruïnes, waaronder fragmenten van gecanneleerde zuilen, zit op den grond Maria met het Christuskind, dat omhelsd wordt door den kleinen Johannes. Links zit de Hl. Jozef met een opengeslagen boek in de hand. Maria draagt een roode tuniek met blauwen mantel, Jozef een gelen mantel om de schouders. Op den achtergrond een berglandschap bij ondergaande zon. Op een der zuilfragmenten geteekend: „B van der Helst. 1660".

Doek 163 × 206. — 1660. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 47. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", 1914, no. 34. — In bruikleen bij de Rijks Kweekschool voor Onderwijzers.

HELST

LODEWIJK VAN DER HELST. Gedoopt 2 Februari 1642 te Amsterdam, gest. na 1681 aldaar(?). Zoon en leerling van Bartholomeus van der Helst. Portretschilder.

295. VROUWENPORTRET. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een donkerbruinen achtergrond. Zij is gezeten in een armstoel met rood laken bekleed, en is gekleed in het zwart met breeden batisten schouderkraag. Over het grijze haar een zwart weduwekapje. In den rechter bovenhoek gemerkt „L. VH".

Doek 73.5 × 62.5. — Omstreeks 1660. — Geschenk van den heer J. P. van der Kellen. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 48. — In depot.

HILLIGAERT

PAULUS VAN HILLIGAERT. Geb. 1595 of 1596 te Amsterdam, gest. 1640 aldaar. Historieschilder.

Th. von Frimmel, „Kleine Galeriestudien", N. F. III, 1896; C. Hofstede de Groot, „Kritische opmerkingen omtrent eenige schilderijen in 's Rijksmuseum'', in Oud-Holland 1899, blz. 165—167, 1904, blz. 36.

296. AFDANKING VAN DE WAARDGELDERS DOOR PRINS MAURITS OP DE NEUDE TE UTRECHT IN 1618. Voor het wachthuis der soldaten leggen de waardgelders hun wapenen neer; tegenover hen is het Utrechtsche garnizoen opgesteld. Op den voorgrond Prins Maurits met de afgevaardigden der Staten-Generaal. Achter het wachthuis het Ceciliaklooster; op den achtergrond de ingang van de Loeff Berchmakerstraat, de Predikheerenstraat en de Voorstraat. Rechts op den gevelsteen van het hoekhuis geteekend „Pauuels van Hillig(aert)".

Doek 103 X 153. — Omstreeks 1635. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 49. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 4, met afb. — Dit onderwerp werd ook in 1627 door Van Hilligaert geschilderd (Amsterdam, Rijksmuseum, Cat. no. 1177). Een vergelijking met dezelfde voorstelling bij Droochsloot (zie no. 67 en 69 hiervóór) noopt tot een latere dateering van het schilderij van Van Hilligaert, daar enkele houten lage huizen bij Droochsloot hier zijn vervangen door hoogere huizen met trapgevels.

HILVERDINK

JACOBUS JOHANNES JOSEPHUS HILVERDINK. Geb. 9 Mei 1840 te Amsterdam, gest. 6 Juni 1879 aldaar. Leerling van zijn vader Joh. W. A. Hilverdink en van zijn oom den zeeschilder Johannes Hilverdink. Hij bezocht vermoedelijk de Rijks-Academie te Amsterdam. Schilder van kerkinterieurs.

297. INTERIEUR VAN DE ST. JACOBSKERK TE UTRECHT. Afbeelding van den Zuidelijken zijbeuk; rechts de St. Andrieskapel met gebeeldhouwd hek, in 1631 tot grafkapel der familie Ruysch ingericht. Op den achtergrond het koperen koorhek, dat doorzicht geeft in het door zonnestralen verlichte zuidelijke koor. Rechts op den zijwand geteekend „Jo(s)eph. Hilverdink 78".

Paneel 24.5 X 18. — 1878. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1415.

HOBBEMA

MEINDERT HOBBEMA. Geb. 31 October 1638 te Amsterdam, gest. 7 December 1709 aldaar. Van 1655 tot 1657 leerling van Jacob van Ruisdael. Hij woonde sedert 1657 te Amsterdam, waar hij in 1668

„wijnroeier" der stad werd, in verband waarmede hij het schilderen grootendeels opgaf. Zijn grootste werkzaamheid valt tusschen 1657 en 1669. Hij schilderde in de buurt van Haarlem en in Gelderland en Overijssel. Schilder van landschappen en stadsgezichten.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. IV. 1911, blz. 367 vlg.; W. von Bode, „Die Meister der holländischen und vlämischen Malerschulen", 1917, blz. 186 vlg.

298. BOSCHLANDSCHAP BIJ EEN BEEK. Onder een blauwen, met witte wolken bedekten hemel ligt rechts een bosch met een kleinen heuvel, waarbij op den voorgrond een beek met lagen waterval stroomt. Bij den heuvel zitten eenige personen.

Paneel 23 × 30. — Derde kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

HODGES

CHARLES HOWARD HODGES. Geb. 1764 vermoedelijk te Londen, gest. 24 Juli 1837 te Amsterdam. Waarschijnlijk leerling van John Raphael Smith. Hij vervaardigde tusschen 1781 en 1792 vele zwartekunst-prenten naar portretten van beroemde Engelsche meesters. In 1788 trok hij naar Amsterdam, waar hij met W. Humphrey een kunsthandel begon. In de volgende jaren woonde hij afwisselend in Den Haag en Amsterdam. Portretschilder en prentkunstenaar.

G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2e druk 1920, blz. 6; A. Staring, „Het portret in Nederland 1730—1830", in Oud-Holland 1922, blz. 37 en 67 vlg.; A. Plasschaert, „Korte geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 191.

299. PORTRET VAN ABRAHAM VAN EEGHEN (1786—1818). Halve figuur, driekwart frontaal naar rechts, het gelaat den beschouwer toegewend, afgebeeld tegen een grijsgroenen achtergrond. Hij is gekleed in het zwart met witte jabot met vadermoorders en wit zijden vest.

Doek 71 × 58. — Begin XIXde eeuw. — Legaat van mevrouw A. P. Boer-Vollenhoven. — Achterop met latere hand het opschrift „Abraham van Eeghen te Amsterdam door C. H. Hodges".

300. PORTRET VAN J. VOLLENHOVEN (1787—1820). Halve figuur, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een lichtbruinen achtergrond. Hij is gekleed in het zwart met witte jabot en vadermoorders en zwart zijden vest.

Doek 71 X 58. — Begin XIXde eeuw. — Legaat van mevrouw A. P. Boer-Vollenhoven. — Achterop met latere hand het opschrift „Portret van Johannes Vollenhoven te Amsterdam door C. H. Hodges".

HUCHTENBURGH

JAN VAN HUCHTENBURGH. Gedoopt 20 November 1647 te Haarlem, gest. Juli 1733 te Amsterdam. Leerling van Thomas Wijck. Vóór 1667 te Rome, in 1667 te Parijs, waar hij onder leiding van Charles Lebrun en A. F. van der Meulen als teekenaar werkzaam was aan de Manufacture des Gobelins. In 1670 weer te Haarlem, waar hij ook een kunsthandel dreef. Van 1676 tot 1682 afwisselend te Haarlem en Amsterdam. Van 1708 tot 1717 in dienst van Prins Eugenius van Savoye, wiens veldslagen en overwinningen hij in tien groote schilderijen en in tallooze schetsen in beeld bracht, welke laatste als ontwerpen voor prenten dienden, die meermalen werden uitgegeven (1720—1729). Schilder van veldslagen, ruitergevechten en jachttafereelen.

301. RUITERGEVECHT. Onder een bewolkten hemel speelt zich op een heuvelachtigen voorgrond een gevecht af tusschen twee ruitergroepen met hun officieren; bij de aangevallenen een trompetter, een paukenist en een vaandeldrager met een groen en geel gestreepte vlag. Achter hen strijden twee ruiters met degens. Rechts op het tweede plan in het lager gelegen terrein trekt een stoet ruiters voorbij. Rechts in den hoek onderaan geteekend „J v. Hugtenberg".

Doek 68 X 85. — Einde XVIIde eeuw. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 56. — In bruikleen bij de Rijks Kweekschool voor Onderwijzers.

302. RUITERGEVECHT. In een heuvelachtig landschap onder zwaar bewolkten hemel vindt op den voorgrond bij eenige kale boomen een ruitergevecht plaats. De ruiters stormen op elkaar los en bevechten elkaar hevig met geweren, degens en pistolen. Zij dragen over wambuizen stalen borstkurassen met kleurige sjerpen; sommigen hebben helmen, anderen groote hoeden met veeren op het hoofd. Links op het tweede plan is voor een burcht een tweede gevecht afgebeeld. Op den achtergrond een heuvellandschap. Rechts onderaan geteekend „J. v. Hugtenburg. F."

Doek 98.5 X 134. — Einde XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

JACQUIN

FRANÇOIS XAVIER JOSEPH JACQUIN. Geb. 1750 te Brussel, gest. 1 November 1826 te Leuven. Leerling van de Academies te Brussel en te Antwerpen; daarna vestigde hij zich te Leuven. Schilder van historische voorstellingen, portretten en stillevens.

303. PORTRET VAN B. F. SUERMAN (1783—1862), hoogleeraar in de geneeskunde te Utrecht. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een grijsgroenen achtergrond. Hij is gekleed in zwarte jas met zwart vest en een geknoopte das, vadermoorders en geplisseerde jabot. Aan de achterzijde op het doek geschilderd „B F. Suerman, Professeur. F. Jacquin fecit A° 1822".

Doek 58 × 49. — 1822. — Legaat van mejuffrouw A. Holstege. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3038. — Pendant van het volgende nummer.

304. PORTRET VAN G. G. S. SUERMAN—DU HOUX DE CRAMANT, echtgenoote van den hoogleeraar. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een grijsgroenen achtergrond. Zij is gekleed in een zwarte japon met witten plooikraag en wit kanten mutsje. Op de achterzijde op het doek geschilderd „G.G.S. Suerman—née du Houx de Cramant. F. Jacquin fecit 1822".

Doek 58 × 49. — 1822. — Legaat van mej. A. Holstege. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 3088. — Pendant van het vorige nummer.

KEIRINCX

ALEXANDER KEIRINCX. Geb. 23 Januari 1600 te Antwerpen, gest. 7 October 1652 te Amsterdam. In 1619 lid van het St. Lucasgilde te Antwerpen; in 1626 nog aldaar. Sedert 1636 meermalen te Amsterdam, waar hij sinds 1650 als burger wordt vermeld. Hij is in Engeland geweest (o.a. 1625) in dienst van Koning Karel I. In vele zijner schilderijen zijn de figuren geschilderd door Utrechtsche meesters, hoofdzakelijk door C. van Poelenburgh, zoodat een nauwere samenwerking met de Utrechtsche schilderschool of een oponthoud aldaar verondersteld mag worden.

R. Oldenbourg, „Flämische Malerei des XVIIen Jahrhunderts", 1918, blz. 23 (Handbücher der kgl. Museen zu Berlin).

305. BOSCHLANDSCHAP. Onder een lichtbewolkten hemel strekt zich een boschlandschap uit met links zwaar

hoogopgaand geboomte, waaronder zich een wandelaar bevindt. Rechts eenige knoestige boomstammen en doorkijk op een wazig heuvellandschap.

Paneel 57 X 63.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

KESSEL

JAN VAN KESSEL. Gedoopt 5 April 1626 te Antwerpen, gest. 17 April 1679 aldaar. Leerling van Simon de Vos en van zijn oom Jan Brueghel d. J. In 1644 meester in het St. Lucasgilde te Antwerpen. Gedateerde schilderijen komen voor 1649—1666. Schilder van bijbelsche voorstellingen, landschappen, bloemen en insecten.

Warner, „Dutch and Flemish Stilllife-painters", 1928.

306. INSECTEN. Op een met een wit kleed bedekte tafel zijn eenige insecten afgebeeld, zooals een kever, wespen, een spin, een bij, rupsen, een libel, een sprinkhaan enz.; daartusschen eenige bladeren en enkele kleine bloempjes.

Paneel 14.5 X 17.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer C. W. A. Buma te Marssum. — Vergelijk voor afbeeldingen van dergelijke composities van dezen schilder Warner, o.c.

KESSEL

JOHAN VAN KESSEL. Geb. 1641 of 1642 te Amsterdam, begraven 24 December 1680 aldaar. Vermoedelijk leerling van Jacob van Ruisdael, eveneens onder invloed van Hobbema. Landschapschilder, voornamelijk van panorama's, watervallen en stadsgezichten.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 70.

307. DE DOM NA DE INSTORTING IN 1674. Gezicht in het ingestorte middenschip na den storm van 1674, van het transept uit gezien. Voor den toren de nog overeind gebleven Westgevel van het middenschip; links een kerkbank; daarachter drie traveeën van den Zuidelijken muur van het middenschip; rechts de grootendeels ingevallen Noordelijke muur van het middenschip; op den voorgrond fragmenten van pijlers. Tegen den Noordwestelijken pijler van het transept onder een geschilderd tapijt een in steen gehouwen grafschrift, luidende: „Int Jaer ons Heeren

M.CCCC.LXXVI opten seste(n) dach in februario sterft Heere Er(n)st van Steenre Canonick the(n) Doem tUtrecht hier begrave(n). God heb die siel. Amen." De toren heeft een wijzerplaat met het jaartal 1618. Rechts onderaan op een pijler geteekend „Johan van Kessel F 1675."

Doek 117 × 85. — 1675. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 58. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1191 met afb. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", 1914, no. 45.

KEYSER

THOMAS DE KEYSER. Geb. 1596 of 1597 te Amsterdam, gest. 7 Juni 1667 aldaar. Tweede zoon van den bouwmeester Hendrick de Keyser. Zijn werk staat onder invloed van Cornelis Ketel en Aert Pietersz., na 1630 ook van Rembrandt. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

R. Oldenbourg, „Thomas de Keyser", 1911.

308. RUITERPORTRET. In een moerassig landschap aan den oever van een rivier is een ruiter gezeten op een bruinzwart paard, het hoofd naar rechts gewend. Hij is gekleed in een zwarte jas met goud passement afgezet, bruine rijbroek, witte das, hoogen zwarten hoed met witte veeren, bruine handschoenen met kappen; aan zijn linkerzijde een degen met zilveren gevest. Het zadeldek is van blauw fluweel met gouden franje afgezet, een tasch van dezelfde stof hangt aan den zadelknop. Het hoofdstel van het paard is met blauwe strikken versierd. Rechts aan den oever gemerkt met monogram „T.D.K. 16.."

Paneel 50 × 42. — Omstreeks 1655. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

THOMAS DE KEYSER. Copie naar —

309. PORTRET VAN CAROLUS NIELLIUS (1576—1652), predikant der Remonstrantsche Gemeente te Utrecht (1604—1619), sedert 1634 predikant te Amsterdam. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond. Hij is gekleed in een zwart wambuis met witten plooikraag en zwarten tabbaard met bruin bont; op het hoofd een zwart kalotje.

Doek 65.5 X 51. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 120. — Het origineel van dit portret bevindt zich in de Kerkekamer der Remonstrantsche Gemeente te Amsterdam. — Omtrent Carolus Niellius zie: O. J. Kronig, „Thomas Hendricksz. de Keyser", in Onze Kunst 1909, blz. 77 en 109; R. Oldenbourg, o.c. blz. 50 en 70/71. — Pendant van het volgende nummer.

310. PORTRET VAN AERTGEN HUYBERTSDR. NIELLIUS —STECK. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond. Zij is gekleed in het zwart met witten plooikraag; een wit kapje met witte muts op het hoofd.

Doek 65 X 51. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 120. — Het origineel van dit portret bevindt zich in de Kerkekamer der Remonstrantsche Gemeente te Amsterdam. — Zie voor de literatuur no. 307. — Pendant van het vorige nummer.

KONINCK

SALOMON KONINCK. Geb. 1609 te Amsterdam, begraven 8 Augustus 1656 aldaar. Leerling o.a. van Nicolaes Moeyaert. In 1630 lid van het St. Lucasgilde te Amsterdam. Zijn kunst staat onder invloed van Rembrandt. Schilder van bijbelsche en historische voorstellingen en portretten.

311. LEZENDE APOSTEL. In een vertrek met bruine wanden zit in een houten leunstoel de apostel aan een tafel te lezen in een opengeslagen foliant, dien hij met beide handen vasthoudt. Hij draagt over een bruine pij een donkergroenen mantel, die hem van de schouders is gegleden. Op de tafel met een rood kleed bedekt staat een houten lezenaar en een tinnen inktpot met drie veeren pennen. Door een boogvormig venster is een bewolkte hemel zichtbaar.

Doek 148.5 X 164.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

LAIRESSE

GERARD DE LAIRESSE. Geb. 11 September 1641 te Luik, begraven 28 Juli 1711 te Amsterdam. In 1664 naar 's-Hertogenbosch, daarna naar Utrecht; in 1665 naar Amsterdam; in 1684 komt hij in het gilde te 's-Gravenhage voor, maar daarna weer te Amsterdam. Na 1689, wanneer hij blind wordt, schrijft hij zijn theoretische werken over de schilderkunst: „Grondlegginge der teekenkunst", 1701; „Het Groote Schilderboek", 1707. Schilder van mythologische voorstellingen, waar-

van sommige nog als wand- en plafondschilderingen in Amsterdamsche huizen zijn te vinden.

B. Urban, „Das Groot Schilderboek des Gerard de Lairesse", 1914; R. Oldenbourg, „Flämische Malerei des XVIIen Jahrhunderts", 1918, blz. 103—105.

GERARD DE LAIRESSE toegeschreven.

312. APOLLO EN DAPHNE. In een boschlandschap achtervolgt Apollo Daphne, die bij zijn aanraking in een boom verandert. Boven haar zweeft een amorfiguurtje met omgekeerden fakkel; links een riviergod met een urn, waaruit het water stroomt.

Paneel 23 × 31. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 60. — Geplaatst in het Stadhuis.

LASTMAN

PIETER LASTMAN. Geb. 1583 te Amsterdam, begraven 4 April 1633 aldaar. Hij maakte waarschijnlijk in 1603 een reis naar Italië. In 1607 in Amsterdam. In zijn vroege werken staat hij onder invloed van de manieristenschool van Cornelis van Haarlem en Hendrick Goltzius; na zijn verblijf in Italië onder invloed van de kunst van Elsheimer. Als zijn leerlingen zijn o.a. bekend Jan Lievens en Rembrandt. Schilder van bijbelsche, mythologische en historische voorstellingen.

K. Freise, „Pieter Lastman, seine Kunst", 1910/1911. — C. Müller, „Beiträge zur Geschichte der biblischen Historienbilder im 16 und 17 Jahrhundert in Holland", 1925.

313. HERDERS-SCENE. In een boschachtig heuvellandschap onder lichtbewolkten hemel zitten links een herder en een herderin te minnekoozen. Bij hen graast een kudde schapen, terwijl op een steenen verhooging een herdershond zit. Op de steenen verhooging gemerkt met monogram „PL 1624".

Paneel 53 × 47. — 1624. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

LIEVENS

JAN LIEVENS. Geb. 24 October 1607 te Leiden, gest. 4 Juni 1674 te Amsterdam. Leerling van Joris Verschooten te Leiden omstreeks 1616 en 1618—1620 van Pieter Lastman te Amsterdam. Van 1621 tot 1631 te Leiden; 1632—1634 in Engeland; 1635—1643 te Antwerpen. Na 1644 bij voortduring tot zijn dood toe te Amsterdam, op enkele korte onderbrekingen na door verblijven te 's-Gravenhage. Schilder van bijbelsche voorstellingen en landschappen, later voornamelijk van

portretten, waaronder vele geteekende, door hem zelf of door tijdgenooten in prent gebracht.

H. Schneider, „Jan Lievens, sein Leben und seine Werke", 1932.

JAN LIEVENS. Copie naar —.

314. PORTRET VAN MAARTEN HARPERTSZ. TROMP. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld voor een zee onder bewolkten hemel; de rechterhand in de zijde, de linker gesteund op een stok met zilveren knop. Hij is gekleed in zwart wambuis met metalen halsstuk, witten kraag en manchetten, zwarte pofbroek en bruine handschoenen met kappen. Aan een groen lint draagt hij een ordeteeken; aan zijn linkerzijde is het gedreven zilveren gevest van een degen zichtbaar.

Doek 97 × 86.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Oude copie met eenige wijziging naar de prent van Cornelis van Dalen naar een verloren geraakt origineel van Jan Lievens. Dr. Schneider neemt aan, dat het origineel ondanks het onderschrift op de prent: „J. Livius pinxit" een teekening geweest is, te meer daar bij het gedicht van Jan Vos geschreven staat: „Op 't afbeeldinge van M. H. Tromp...... door Jan Lievensz. getekent" en Vondel ook uitdrukkelijk zegt: „Terwijl de Zeeheld Tromp herleeft op dit papier". — H. Schneider, o.c. blz. 153/154, no. 265e.

LOWER

LOWER. Omtrent dezen schilder ontbreken alle gegevens.

315. PORTRET VAN ISABELLA GRAVIN VAN REEDE VAN GINKEL. Frontaal, ten voeten uit staande in een park bij een rotsfontein met geschulpten bak, waarin het water uit een omgekantelde vaas neerstroomt. Zij is gekleed in het wit met lange pauwblauwe ceintuur; een blauw lint in het haar, dat met lange krullen over de schouders hangt. Zij steunt met den linkerarm op de fontein, in de rechter houdt zij een boek, getiteld „Paul et Virginie".

Pastel 53 × 41. — 1791. — Bruikleen van H. Baronesse Schimmelpenninck van der Oye—Huyssen van Kattendyke. — Aan de achterzijde het geschreven opschrift: „C.H.H. Isabella, „Gravin van Reede van Ginkel. 3 dogter van den Graaf van Athlone 1791 door Lower".

MAES

NICOLAES MAES. Geb. November 1632 te Dordrecht, begraven 24 November 1693 te Amsterdam. Aanvankelijk leerde hij te Dordrecht, doch kwam in 1648 als leerling van Rembrandt te Amsterdam. In 1653

naar Dordrecht terug. In 1673 weer naar Amsterdam; tot zijn dood toe aldaar. Schilder van bijbelsche voorstellingen, portretten en genrestukken.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. VI, 1915, blz. 485—617; W. von Bode, „Die Meister der holländischen und vlämischen Malerschulen", 1917, blz. 65 vlg.; A. Bredius, „Bijdragen tot een biographie van Nicolaes Maes", in Oud-Holland 1923, blz. 207; W. Valentiner, „Nicolaes Maes", 1924.

316. PORTRET VAN ADRIAEN VAN DER GOES VAN NATERS (1581—1663), burgemeester van Delft. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een grijzen achtergrond, gezeten in een rooden leunstoel; de rechterhand steunt op de armleuning, de linker houdt hij voor de borst. Hij is gekleed in het zwart met kleinen platten wit-linnen kraag en manchetten. Links bovenaan het wapen van Van der Goes. Rechts geteekend „AE. 76 N. MAES. F. Ao 1658".

Doek 92 × 73.5. — 1658. — Bruikleen van Jhr. Mr. H. F. L. C. K. M. B. van Vredenburch te 's-Gravenhage. — Achterop het volgende opschrift „Adriaen van der Goes Heer van Natris, geb. Delft 1582, Raad en Burgemeester van Delft. Bewindhebber der O.I. Compagnie. Zoon van Andries van der Goes en Maria Keynooge Delft 1663. Trouwt 1617 Catharina van der Burgh Geb. Delft 1595 22 Jan." — Deze opgave is gedeeltelijk onjuist: Adriaen van der Goes is geboren 15 Maart 1581 te Delft, overleden 25 Augustus 1663 aldaar. Hij trouwt 23 April 1617 Catharina van der Burgh, geb. 27 Maart 1595, gest. 22 Januari 1671.

317. PORTRET VAN EEN VADER MET ZIJN ZOON. In een boschrijk landschap zijn vader en zoon afgebeeld, de eerste zittend op een zandheuvel in profiel naar rechts gewend, het hoofd frontaal. Hij is gekleed in het zwart fluweel met een purperrooden mantel gedrapeerd over de schouders; lange donkere krullen omlijsten het gezicht. De rechterhand steunt in de zijde, de linker houdt hij voor de borst. Naast hem staat zijn zoon met lange blonde krullen, gekleed in een gelen kolder en vuurrooden mantel, met een pijlkoker op den rug. Hij houdt met beide handen een hertje vast, terwijl een hond naar hem opkijkt. Tusschen het geboomte door schijnt de roode gloed van de ondergaande zon. In den linker benedenhoek geteekend „MAES 1676".

Doek 55 × 44.5. — 1676. — In oude à-jour gestoken lijst, versierd met voluten, acanthusbladeren en eiken- en vruchtentakken. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — Pendant van het volgende nummer.

318. PORTRET VAN EEN MOEDER MET HAAR DOCHTER. In een park zijn moeder en dochter afgebeeld, de

eerste zittend rechts van een fontein, steunend met den rechterarm op den marmeren rand. Zij is gekleed in het goudbruin met een donkerpaarse shawl; om den hals een snoer parelen en twee groote parelen als oorbellen. Achter haar staat met den linkerarm om haar hals haar dochtertje, gekleed in wit satijn en een blauwe shawl; het korte krullende haar is versierd met vijf lichtpaarse struisveeren. In de rechterhand houdt zij een schelp, waarmee zij het water uit de fontein tracht op te vangen. Achter den fonteinbak steekt de kop van een lammetje uit. Op den achtergrond een landschap bij ondergaande zon. In den linker benedenhoek geteekend „MAES".

Doek 57 × 45. — 1676. — In oude à-jour gestoken lijst, versierd met voluten, acanthusbladeren en eiken- en vruchtentakken. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — Pendant van het vorige nummer.

MAN

CORNELIS DE MAN. Geb. 1 Juli 1621 te Delft, gest. vóór 1 September 1706 aldaar. In 1642 lid van het St. Lucasgilde te Delft. Hij reisde daarna negen jaar in Italië en Frankrijk. Zijn kunst staat onder invloed van Pieter de Hoogh, Jan Vermeer en Emanuel de Witte. Genreschilder.

C. Hofstede de Groot, „Die Koedijck-Rätsel und ihre Lösung", in Preuss. Jahrbuch, 1903, blz. 39 vlg.

319. DE GOUDWEGER. In een vertrek met balkenzoldering staat, gebogen over een eikenhouten tafel, waarvan het geel-en-roode kleed ter zijde is geschoven, een goudweger met een weegschaaltje opgeheven in de rechterhand; het doosje met gewichten en een aantal gouden zilverstukken liggen voor hem. Hij draagt een bruine kamerjas en een roode met goud bestikte muts. Aan den anderen kant van de tafel zit een vrouw, gekleed in het grijs met witten hoofddoek, toe te zien. Voor de schouw met Delftsche tegels is een jongen bezig turven uit een mand op het vuur te leggen. De eikenhouten schoorsteenfries met groen laken valletje is versierd met twee portretmedaillons; op de hoeken staan twee Delftsche kommen. Daarboven tegen den witten muur een portret van Prins Maurits in zwarte lijst naar Miereveld. De achterwand van

het vertrek bestaat uit een eikenhouten gebeeldhouwde betimmering met bedstede, waarvoor groene gordijnen zijn gehangen; de dekens en een peluw van het afgehaalde bed liggen ervóór over een stoel. Op den voorgrond staat op den geruiten vloer van wit en zwart marmer een groote zwarte koffer met koperbeslag, waarin nog een geldzak. Afb. 68.

Doek 81.5 × 67.5. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Afkomstig uit de Collectie Six. Veiling 16 Oct. 1928, Cat. no. 25. — Voor de toeschrijving zie C. Hofstede de Groot, o.c.

MEERHOUT

JAN MEERHOUT. Geb. te Gorinchem, geboortejaar onbekend, gest. 27 Maart 1677 te Amsterdam (?). Zijn kunst staat onder invloed van Jan van Goyen en Aert van der Neer. Schilder van landschappen en stadsgezichten.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. VII, 1918, blz. 522.

JAN MEERHOUT toegeschreven.

320. GEZICHT OP DE TOLSTEEGPOORT MET OMGEVING. Op den voorgrond een gedeelte van den Tolsteegsingel met de stadsgracht en de Tolsteegbrug, met rechts de Tolsteegpoort; rechts het bolwerk Manenburg. Op den achtergrond de Bijlhouwerstoren.

Doek 47 × 64. — Omstreeks 1650. — Geschenk van Mr. J. J. van der Hagen van den Heuvel. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 62. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 291. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude schilderkunst in Nederland", 1914, no. 65.

MICHAU

THEOBALD MICHAU. Geb. 1676 te Doornik, begraven 27 October 1765 te Antwerpen. In 1686 leerling van Lucas Achtschellinck te Brussel en 1698 meester in het gilde aldaar; sedert 1710 lid van het Antwerpsche gilde. Schilder van landschappen en havengezichten.

321. DORP AAN EEN RIVIER. Aan den oever van een breede rivier ligt links een dorp met een kerk en een aantal huizen, die tusschen geboomte aan een breede kade zijn gelegen. Twee schepen en eenige roeibooten liggen gemeerd; een veerpont beladen met een kar met twee paar-

den en een aantal menschen wordt naar de overzijde geroeid; verderop nog eenige zeilschepen tegen een wazigen achtergrond met een stad onder bewolkten hemel. Links bij het veerhuis een groene huifkar met drie paarden bespannen; de voerman en twee vrouwen in den wagen zijn in gesprek met een ruiter. Op den voorgrond op de kade een man met een varken aan een touw in gesprek met een vrouw en een jongetje; voorts nog eenige personen. Links onderaan geteekend „T. Michau".

Paneel 29 × 38. — Eerste helft XVIIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

MIEREVELD

MICHIEL VAN MIEREVELD. Geb. 1 Mei 1567 te Delft, gest. 27 Juni 1641 aldaar. Omstreeks 1582 in Utrecht, waar hij twee jaren leerling was van Anthonie van Blocklandt; daarna weer te Delft. Hofschilder der Prinsen van Oranje, wier portretten in tallooze replieken voorkomen. Schilder van mythologische voorstellingen, later voornamelijk van portretten.

322. PORTRET VAN Mr. ADRIAEN VAN VREDENBURCH (1607—1652). Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een grijzen achtergrond. Hij is gekleed in een zwart satijnen wambuis met lichte grijze mouwen en batisten schouderkraag met kant afgezet. Links bovenaan het wapen van Van Vredenburch. Links geteekend „Ætatis, 29. Ao. 1637. M. Miereveld f."

Paneel 71 × 60.5. — 1637. — Bruikleen van Jhr. Mr. H. F. L. C. K. M. B. van Vredenburch te 's-Gravenhage. — Het familiewapen van lateren datum. — Achterop het volgende opschrift: „Mr. Adriaan van Vredenburch 1607—1652, trouwt 1° Ermerentia van Loon, 2° 1642 Sara van der Graaf". — Pendant van het volgende nummer.

323. PORTRET VAN ERMERENTIA VAN VREDENBURCH —VAN LOON. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een grijzen achtergrond. Zij is gekleed in het zwart met dubbelen kanten schouderkraag en kanten manchetten; een parelsnoer van vier rijen om den hals. Op het hoofd een batisten mutsje met kant afgezet. Rechts bovenaan het wapen van Van der Graeff. Rechts geteekend „Ætatis, 24. Ao. 1637. M. Miereveld."

Paneel 70 X 59.5. — 1637. — Bruikleen van Jhr. Mr. H. F. L. C. K. M. B. van Vredenburch te 's-Gravenhage. — Het familiewapen, foutievelijk Van der Graeff, van lateren datum. Achterop het volgende opschrift: „Sara van der Graaf 1613—1650, dochter van Jacob en Magdalena van Beresteyn trouwt 1° Jacob Adriaensz van Adrichem 2° Adriaen van Vredenburch". — De voorgestelde is Ermerentia van Loon, de eerste vrouw van laatstgenoemde, waarmede hij in 1637 nog gehuwd was. — Pendant van het vorige nummer.

MICHIEL VAN MIEREVELD toegeschreven.

324. PORTRET VAN MARIA VAN HOGENHOUCK (1589—1649). Halve figuur, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een donkergrijzen achtergrond. Zij is gekleed in het zwart met witten gepijpten plooikraag; op het hoofd een zwart batisten mutsje met kant afgezet. Rechts bovenaan het wapen van Van Hogenhouck; daaronder het opschrift: „Ætatis 58 A° 1647".

Paneel 68.5 X 57.5. — 1647. — Bruikleen van Jhr. Mr. H. F. L. C. K. M. B. van Vredenburch te 's-Gravenhage. — Achterop het volgende opschrift: „Maria van Hogenhouck geb. 8 October 1589, gestorven 2 September 1649, dochter van Maarten Jansz. H. en Catharina van der Dussen. Trouwt 8 Juli 1585 (lees: 11 Juli 1610 te Delft) Mr. Engelbert Pauw geb. Delft 8 Juli 1585 Bewindhebber O.I. Compagnie Raad. Gestorven 29 Februari 1648. Geteekend Aetatis 58 Anno 1647 Moeder van Machteldt Pauw, vrouw van Arend van der Graaf (zie no. 10)."

325. PORTRET VAN JACOB VAN DER GRAEFF. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een donkergrijzen achtergrond. Hij is gekleed in het zwart met witten liggenden plooikraag. Links bovenaan het wapen van Van der Graeff; daaronder het opschrift „Ætatis 56 A° 1644".

Paneel 69 X 57.5. — 1644. — Bruikleen van Jhr. Mr. H. F. L. C. K. M. B. van Vredenburch te 's-Gravenhage. — Achterop het volgende opschrift: „Jacob van der Graeff geb. Delft 8 April 1586 gestorven 1651. Vader van No. 10. Trouwt Magdalena van Beresteyn. Delft geb. 15 Februari, gest. 1615 te Delft".

MIERIS

FRANS VAN MIERIS DE JONGE. Geb. 24 December 1689 te Leiden, gest. 22 October 1763 aldaar. Zoon en leerling van Willem van Mieris. Hij schildert in den fijnen trant van zijn vader en van zijn grootvader Frans van Mieris den Oude. Later meer onder den invloed van de Fransche kunst. Schilder van portretten en genrestukken.

A. Bredius en W. Martin, „Nieuwe bijdragen tot de geschiedenis van het Leidsche St. Lucasgilde", in Oud-Holland 1904, blz. 121 en 177 vlg.

FRANS VAN MIERIS DEN JONGE toegeschreven.

326. PORTRET VAN Mr. A. A. DE RUEVER Az. (1696—1750), burgemeester (1739—1741) en hoofdofficier van Utrecht (1745—1750). Borstbeeld in medaillon, driekwart frontaal. Hij is gekleed in het zwart met een witte bef en draagt een lange witte krulpruik. Het medaillon, rustend op een groen zijden draperie met franje, is geplaatst op een marmeren voetstuk en wordt door een engeltje met een olijftak in de hand en door de figuur van de Gerechtigheid met spiegel, zwaard en weegschaal vastgehouden. Het voetstuk is onderaan versierd met een relief tusschen twee bladvoluten, voorstellende een knielende vrouw voor een troon, waarop een vrouwenfiguur is gezeten bij een brandend altaar. Ter weerszijde van het voetstuk de stadsbanier en een pijlenbundel, en een schild met het wapen van De Ruever.

Gouacheteekening 28 × 25. — Midden XVIIIde eeuw. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1585.

MOLENAER

JAN MIENSE MOLENAER. Geb. omstreeks 1610 te Haarlem (?), gest. 15 September 1668 aldaar. Hij huwde Judith Leyster 1 Juli 1636, met wier kunst zijn werk in den aanvang veel verwantschap vertoont, evenals met die van Frans Hals en Adriaen Brouwer. Later meer onder invloed van Rembrandt en Adriaen van Ostade. Van 1637 tot 1648 en in 1655 woonde hij te Amsterdam. Schilder van boereninterieurs, portretten en genrestukken.

C. Hofstede de Groot, „Judith Leyster", in Preuss. Jahrbuch 1893, blz. 190 vlg.; Idem, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. III, 1910, blz. 144, 454; A. Bredius, „Das Nachlassinventar von Jan Miense Molenaer", in Künstler-Inventare Dl. I, 1915, blz. 1—26, en Dl. VII, 1921, blz. 154—161 (Dl. V en XIII der Quellenstudien); J. Harms, „Judith Leyster", in Oud-Holland 1927, blz. 88 vlg.

327. HANENGEVECHT. Onder een bewolkten hemel aan een landweg met rijk geboomte en eenige boerenhofsteden aan weerskanten bevinden zich eenige boeren, die met belangstelling kijken naar een gevecht tusschen twee hanen. Rechts van het midden onderaan geteekend „J.Molenaer".

Paneel 41 × 59. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

328. BOERENFEEST IN EEN HERBERG. In een herberg zijn aan den disch eenige boeren en boerinnen verzameld, die zich luidruchtig vermaken en dansen bij de muziek van een doedelzakspeler en een violist. Bij het raam staat een man met een tinnen kan in de hand luidkeels te zingen. Links op den voorgrond is een ander bezig een aarden kruik te vullen uit een wijnvat; rechts aarden kruiken en pannen.

Paneel 58 × 82. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

MOLENAER

NICOLAES MOLENAER. Geb. vóór 1630 te Haarlem, begraven 31 December 1676 aldaar. In 1651 lid van het St. Lucasgilde te Haarlem. In zijn composities navolger van Salomon van Ruysdael. Landschapschilder, bij voorkeur van boerenhoeven aan een rivier en van wintergezichten.

R. Grosse, „Die holländische Landschaftskunst. 1600—1650", 1925, blz. 86, 87.

329. WINTERLANDSCHAP. Onder een bewolkten hemel trekt een schimmel op den heuvelachtigen oever van een rivier een slede, waarin vier menschen zijn gezeten. De voerman drijft het paard aan. Links de rivier, waarop een aantal schaatsenrijders; een man bindt de schaatsen onder, een ander duwt een slede, waarop een vrouw is gezeten. Rechts onderaan geteekend „K. Molenaer".

Paneel 34.5 × 32. — Derde kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van H. Baronesse Schimmelpenninck van der Oye—Huyssen van Kattendyke.

330. VISSCHERSDORP. Op een open plek aan den voet van de duinen is visschersvolk bezig manden met visch te vullen en aan te dragen. Links op het tweede plan het dorp met kleine huizen en grooten vierkanten kerktoren. Rechts begroeide duinen, waartusschen een inham van de zee en op den top eenige huisjes en een ruïne, die tot vuurtoren dient. Op den achtergrond onder bewolkten hemel de zee met schepen. In den rechter benedenhoek geteekend „K Molenaer".

Paneel 47 × 63.5. — Derde kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M Chabot te Brussel.

MOMPER

JODOCUS DE MOMPER (II). Geb. 1564 te Antwerpen, gest. 5 Februari 1635 aldaar. Zoon en leerling van Bartholomeus de Momper. In 1581 wordt hij als lid, in 1611 als deken van het St. Lucasgilde te Antwerpen vermeld. Landschapschilder, bij voorkeur van berggezichten en grotten.

R. Oldenbourg, „Flämische Malerei des XVIIen Jahrhunderts", 1918, blz. 23—25 (Handbücher der kgl. Museen zu Berlin); R. Grosse, „Die holländische Landschaftskunst. 1600—1650", 1925, blz. 96—98; W. Drost, „Barockmalerei in den germanischen Ländern", 1926, blz. 18 vlg. (Handbuch für Kunstwissenschaft); H. G. Törnell, „Josse de Momper", in 1931 in bewerking.

331. ROTSWONING MET ZIGEUNERS. Rechts een hooge, met boomen begroeide rots, waarvan de twee uitgehouwen holen tot verblijfplaats zijn ingericht. Midden op den voorgrond is een man met zijn helpers bezig bij een klein aambeeld. Bij een bouwvallig schuurtje staan drie mannen met een ezel. In een der holen zijn twee vrouwen bezig eten te koken op een houtvuur, terwijl een derde kleeden schoonmaakt, die over latten en staketsels zijn opgehangen. Links een bergpad, waarop een man te paard en een jager met een hond; op den achtergrond hooge, blauwe wazige bergen onder bewolkten hemel. Rechts tusschen de leuning op den rotswand gemerkt „M". Afb. 65.

Paneel 61 × 102- — Eerste kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

NASON

PIETER NASON. Geb. omstreeks 1612 te 's-Gravenhage (volgens anderen te Amsterdam), gest. tusschen 1688 en 1690 te 's-Gravenhage. Vermoedelijk leerling van Jan van Ravesteyn. Werkzaam te Amsterdam, sedert 1639 te 's-Gravenhage; in 1656 medeoprichter van de Schildersconfrerie „Pictura" aldaar. In 1666 hofschilder van den Keurvorst van Brandenburg te Berlijn; daarna weer te 's-Gravenhage. Schilder van portretten en stillevens, ook miniaturist.

332. MANSPORTRET. Halve figuur, driekwart frontaal naar rechts gewend, staande voor een boom. Hij is gekleed in harnas met oranje ceintuur met gouden franje afgezet, om den hals een witte batisten jabot met kant; lange blonde krullen tot op de schouders. De linkerhand rust op den helm met oranje struisveeren, de rechter houdt hij in

spreekgebaar voor zich uit. Rechts uitzicht op een heuvellandschap onder bewolkten hemel. Links onderaan gemerkt „P. Nason f. 1675".

Doek 86 X 68.5. — 1675. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Volgens overlevering is de voorgestelde een lid van de familie Van der Meer de Walcheren. — Pendant van het volgende nummer.

333. VROUWENPORTRET. Halve figuur, frontaal tegen een donkeren achtergrond van boomen, het hoofd iets naar links gewend. Zij is gekleed in een laag uitgesneden blauwe zijden japon met paarlen en kant gegarneerd; uit de korte pofmouwen witte batisten strooken met kant; om de schouders een bruine kanten shawl en dito sluier. Op de borst een juweel van parelen en edelsteenen, om de hals een parelsnoer, parelen in de ooren, het blonde haar met een parelsnoer opgemaakt. Rechts onderaan gemerkt „P. Nason f. 1675".

Doek 85.5 X 68.5. — 1675. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Pendant van het vorige nummer.

NEDERLANDSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

NEDERLANDSCH MEESTER. Derde kwart XVde eeuw.

334. MEMORIETAFEL VOOR HEER RAES VAN HAEMSTEDE. In een heuvelachtig landschap staat in 't midden Christus gehuld in een paarsen mantel, de rechterhand zegenend opgeheven, in de linker een opengeslagen boek; achter hem een neerhangend tapijt van rood en goud brokaat met granaatpatroon. Ter weerszijde knielen Heer Raes van Haemstede en zijn vrouw met hunne kinderen; achter hen staan hun beschermheiligen, St. Joris in wapenrusting en donkerrooden wapenrok met de kruisvaan in de linkerhand en de Hl. Elisabeth van Hongarije, gekleed in blauwe tuniek met rooden mantel en witten hoofddoek, een kroon op het hoofd, nog een kroon om den linkerarm en één in de linkerhand. Op den achtergrond eenige boomgroepen tegen blauwe bergen met links een kerk en eenige gebou-

wen (Brouwershaven?). De mannen zijn gekleed in zwarte wapenrustingen met wapenmantels om de schouders, overeenkomende met de wapenschilden, die op den voorgrond staan afgebeeld. De vrouwen dragen roode en zwarte hooggegorde tunieken met zwarte mantels en neteldoeksche witte hoofddoeken over puntig-gevormde gekleurde hennins; een der dochters draagt het habijt der Carmelietenorde. Op de (nieuwe) lijst het volgende opschrift: „Anno CIƆCCCCXXVI op sinte pontiaensdag wort verslagen: Heer Raes van Haemstede in den strijt voor Brouwershaven ende leit begrave te Bethlehem in ....”

Paneel 63.5 × 78. — Derde kwart XVde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 1. — De voorgestelde personen zijn Heer Raes van Haemstede en zijn vrouw Agnes de Vriese van Oostende, zijn schoonzoon Lodewijk Bloys van Treslong en diens vrouw Maria van Haemstede; de naam van de Carmelietes is niet bekend; het knielende figuurtje achter haar is waarschijnlijk een der jong gestorven kinderen. — Zie „Zelandia illustrata”, Dl. II, 1880, blz. 216, waar nog slechts een copie van 1783 door F. Verrijk vermeld wordt in het bezit van den heer C. van Citters van Bruelis. — Cat. Museum Kunstliefde, 1885, no. 1, blz. 1 vlg.; afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland”, 1912, no. 37; M. J. Friedländer, „Altniederländische Malerei”, Bd. III, 1925, blz. 63 en 113; F. Dülberg, „Niederländische Malerei der Spätgotik und Renaissance”, (Handbuch für Kunstwissenschaft), 1929, blz. 77 met afb.

NEDERLANDSCH MEESTER. 1533.

335. MANSPORTRET. Borstbeeld, frontaal, afgebeeld tegen een groenen achtergrond, houdende in de rechterhand drie takjes lelietjes-van-dalen, in de linker een paar bruine lederen handschoenen. Hij draagt een bruinen tabbaard met zwarten kraag over een zwart gedamasceerden paltrok en een hemd met gesmokten halskraag en manchetten. Op het hoofd een zwarte en gouden kap, waarover een roode platte baret. In oude vergulde lijst met opschrift bovenaan: „De OVDE VAN XXXIX IAREN. A° 1533.”; onderaan: „LATET (teekening van een varken) WRVETEN”.

Paneel 35 × 27. — 1533. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 5.

NEDERLANDSCH MEESTER N.D. 1572.

336. RECHTERVLEUGEL VAN EEN DRIELUIK. Binnenzijde: Portret van een geestelijke. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een

donkerbruinen achtergrond, geknield voor een bidbankje, waarop een opengeslagen gebedenboek. Hij is gekleed in het zwart met kleinen witten plooikraag, met superpellicium en grijsbonten almuis over den linkerarm; de handen zijn biddend samengevouwen. Aan den voorkant van het bidbankje is zijn wapen afgebeeld met het opschrift: „AETATIS 34 1572 N. D. fecit." Boven zijn hoofd tegen den achtergrond is een perkament gespeld met het opschrift: „Canon" en een notenbalk met een melodie, waaronder de woorden: „Opinionibus Regitur Mundus".
De keerzijde is als marmer geschilderd en draagt een gedeelte van dezelfde spreuk: „REGITUR MV(N)D(US)".

Paneel 85.5 X 30.5. — 1572. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 13. — In „Zelandia illustrata", Dl. I, 1879, blz. 243, wordt het schilderij reeds vermeld als gevonden in een graf in de kerk der abdij te Middelburg. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", 1914, no. 61.

NEDERLANDSCH MEESTER. 1588.

337. PORTRET VAN AERNOUT COBBAULT. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een donkeren groengrijzen achtergrond. Hij is gekleed in zwart wambuis, kolder en pofbroek met splitversiering, met witten linnen plooikraag en manchetten. Hij steunt met de linkerhand, waarin hij een paar handschoenen houdt op een tafel; de rechter steunt in de zijde. Op het hoofd een hooge zwarte hoed met omgeslagen rand en rozet. In den rechterbovenhoek hangt aan een blauwen strik zijn familiewapen, waaronder het opschrift: „ÆTATIS SVÆ 33. 1588".

Paneel 121 X 81.5. — 1588. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 91. — Pendant van het volgende nummer.

338. PORTRET VAN ANNA COBBAULT—VAN VALCKENBURGH. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, staande met gevouwen handen tegen een donkeren groengrijzen achtergrond. Zij is gekleed in een rood met zwart versierd keurslijf over een bruinen rok met zwart fluweelen banden bezet; witte linnen plooikraag en manchetten; een breede gouden schakelketting om het middel. Over het geheel een zwarte tabbaard eveneens met flu-

weelen bandgarneering. Op het hoofd een kanten kapje, waaroverheen een wit neteldoeksch vleugelmutsje. In den linkerbovenhoek hangt aan een witten strik haar familiewapen, waaronder het opschrift: „ÆTATIS SVÆ 25. 1588".

Paneel 121 X 81.5. — 1588. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 92. — Pendant van het vorige nummer.

NEDERLANDSCH MEESTER (?). 1597.

339. MANSPORTRET. Halve figuur, driekwart frontaal naar rechts gewend, staande voor een lichtbruinen achtergrond; de over elkaar gevouwen handen rusten op een tafel met bruin kleed bedekt. Hij is gekleed in zwart wambuis met een kleinen witten plooikraag, een hooge zwarte hoed op het hoofd. Links bovenaan „Æt. 74."; onderaan het jaartal „1597".

Paneel 66 X 49. — 1597. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1600.

340. MANSPORTRET. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een donkergrijzen achtergrond. Hij is gekleed in het zwart met witten linnen plooikraag en tabbaard met bruin bont.

Paneel 42.5 X 36.5. — Omstreeks 1600. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 93.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1600.

341. DE AANBIDDING VAN DE KOPEREN SLANG. In een boschachtig berglandschap bevinden zich op den voorgrond eenige mannen en vrouwen in verweer tegen slangen, door wie zij gebeten worden, terwijl op het tweede plan een groep in aanbidding voor de opgerichte koperen slang neerknielt. Op den achtergrond onder bewolkten hemel de tenten van het kamp.

Paneel 128 X 185. — Omstreeks 1600. — Bruikleen van het Genootschap Kunstliefde. — Vroeger in het Museum Kunstliefde. — Zie voor de voorstelling: Numeri 21, vs. 6—9. — In depot.

NEDERLANDSCH MEESTER. Begin XVIIde eeuw.

342. PORTRET VAN GRAAF JAN VAN NASSAU (1535—

(1606), stichter der Unie van Utrecht. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een donkeren achtergrond. Hij is gekleed in harnas met plooikraag. Bovenaan het volgende opschrift in vergulde letters over een oorspronkelijk rood opschrift heen: „Graef Iohan van Nassau Aetatis 71 obijt op Dillenborgh Ao 1606".

Paneel 29.5 X 23.5. — Begin XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 177. — Afkomstig uit het slot Honselaersdijk — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 118.

NEDERLANDSCH MEESTER. 1615.

343. ALLEGORISCHE VOORSTELLING OP HET BELEID VAN ALVA. Op een terras zit links onder een baldakijn Hertog Alva. Naast hem staan Kardinaal Granvelle, die hem met een blaasbalg in het oor blaast, en de andere leden van den bloedraad. Vóór den troon knielen zeventien jonkvrouwen met kransen op het hoofd, houdende de wapenschilden der zeventien provinciën in de hand; zij zijn geboeid aan een ijzeren keten, waarvan Alva het einde vasthoudt. De verscheurde landsprivilegiën liggen over de treden van den troon verspreid. Rechts staan de vertegenwoordigers van de Staten, de lichamen geplaatst op houten staken en de hand voor den mond. Door de bogen van het terras uitzicht op het plein, waar de terechtstelling van Egmont en Hoorne plaats vindt, terwijl daarvoor de Hertogin van Parma met een net uit den bloedstroom de buit opvischt. Rechts een heuvellandschap met een brandstapel en twee galgen. Het onderschrift onder op het schilderij luidt als volgt:

„Eersamen hier siet ghij lustich wt gestreken
Ducdalba in sijnen tijrannigen troon
Met sweerden boijen stroppen besteken
scheurende met de hant slants preveligen schoon
Gramvelle, die vlijtich arbeijt om duijvels loon
blaest hem dooren vol deur vraeck ende haet
dies haer den duijvel elck laet sien een croon
te verdienen deur tvoorstaen van den geestelicken staet.
Bij hem staen scherprechter en sijnen bloetraet
voor hem knielen als slaven in banden
17 Joncvrouwen seer desolaet
die werpen Godts woort wt haere handen

en vallen deur vreese hem te voet
haer vrome inwoonders sietmen worgen en branden
blijckende aen horen en egemont en die vant verbont
die waeren onthalst en inde bloetmeers gront
vist madame confiscatie het goet
de staeten stoppen wt vreese de mont
ste staende als stocken.
ANNO 1615".

Paneel 83 × 158. — 1615. — Geschenk van Mr. J. Hinlopen. — De Reiffenberg, in het Bulletin de l'Académie royale de Bruxelles, Dl. V, blz. 116—123. De varianten in den tekst van het aldaar besproken exemplaar van deze compositie zijn meestal verbeteringen en duiden op foutieve afschrijving op het Utrechtsche schilderij. Naar deze compositie, die meermalen voorkomt, o.a. in het bezit van Lt. Colonel F. H. L. Meynell D.S.O., Hoar Cross, Burton on Trent, zijn verschillende prenten gegraveerd o.a. in 1622 door J. P. van der Venne (Fred. Muller, Beschr. van Nederl. Historieplaten, I, blz. 76, 77, no. 514—519).

NEDERLANDSCH MEESTER. Eerste kwart XVIIde eeuw.

344. PORTRET VAN PRINS MAURITS. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, de linkerhand in de zijde, de rechter gesteund op een staf, staande voor een heuvellandschap onder bewolkten hemel. Hij draagt een harnas met kleinen plooikraag, een oranje sjerp en ijzeren handschoenen; een ridderorde aan een blauw lint om den hals; zijn degen met gouden gevest is bevestigd aan een smallen lederen riem.

Doek 116.5 × 89.5. — Eerste kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Het schilderij gaat terug op een der portretten van Prins Maurits door M. van Miereveld.

NEDERLANDSCH MEESTER. Eerste helft XVIIde eeuw.

345. PORTRET VAN FRANCK VAN BORSSELE, GRAAF VAN OOSTERVANT. Borstbeeld, frontaal, afgebeeld tegen een olijfgroenen achtergrond achter een balustrade, waarop het opschrift: „HEER VRANCK VAN BORSELE(N) GRAVE VAN OOSTERVANT STARF. Ao. 1470." Hij is gekleed in het zwart met een roode kaproen, die aan een der uiteinden met een juweel versierd is; om den hals een ketting met het embleem van het Gulden Vlies. In den rechterbovenhoek het gekroonde wapen der familie van Borssele van Zuylen, omgeven door den keten van het Gulden Vlies. Daarnaast het opschrift: „AN ALLEN WANCK".

Paneel 47 × 32.5 — XVIIde eeuw. — Bruikleen van K. G. W. Baron van Wassenaer te Ede. — Oude copie. — A. Buchelius, „Monumenta" etc., ms. van 1592

vermeldt, dat er in den Dom een venster was met de acht kwartieren van Franck van Borssele: „adiunctae erant hae litterae: G.G.D.D. et G.D. Aen allen wanck, oblongae. Sunt qui 4 D ponenda esse censent atque ita interpretantur: „Die dat doen dorst aen allen wan ick", vide etiam quod narrat Burchius ad hanc rem, Lib. de com. Sabandiae in Amadeo VIII ad finem pa. 157." — Een dergelijk portret in het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 131.

NEDERLANDSCH MEESTER. Eerste helft XVIIde eeuw.

346. MANSPORTRET. Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, staande voor een grijsbruinen achtergrond. Hij is gekleed in donkeren tabbaard van voren met een gouden gesp gesloten; op het hoofd een donkere baret versierd met een gouden ornament met robijn.

Doek 61 × 49.5. — Eerste helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1640.

347. PORTRET VAN GODARD VAN REEDE, HEER VAN NEDERHORST (1588—1648). Borstbeeld, driekwart frontaal, afgebeeld tegen een donkerbruinen achtergrond. Hij is gekleed in een zwart gebloemd wambuis met liggenden linnen kraag.

Doek. Ovaal 76 × 62. — Omstreeks 1640. — Legaat van Douairière van Reede van Outshoorn-Melvill van Carnbee. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 124. — Godard van Reede, Heer van Nederhorst, Wittenhoef, Vreeland, Overmeer, beschreven in de Ridderschap van Utrecht, was gecommitteerde wegens Utrecht bij de vredesonderhandelingen te Munster.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1650.

348. PORTRET VAN GERARD VAN REEDE, HEER VAN NEDERHORST (1624—1670), zoon van Godard van Reede. Borstbeeld, driekwart frontaal, afgebeeld tegen een grijsgroenen achtergrond. Hij is gekleed in een harnas met oranje sjerp en kleinen liggenden linnen kraag en draagt het ordeteeken der Johannieters.

Doek. Ovaal 65 × 49. — Omstreeks 1650. — Legaat van Douairière van Reede van Outshoorn-Melvill van Carnbee. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 125. — Gerard van Reede was kanunnik van Oudmunster en lid van Geëligeerden van Utrecht.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1650.

349. PORTRET VAN EEN JONGEN MAN ALS VAANDELDRAGER. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts ge-

wend, afgebeeld tegen een donkergrijzen achtergrond. Hij is gekleed in een grijs wambuis met platten witten kraag en witte kappen aan de polsen en grijze pofbroek; om het middel een witte met goudpassement afgezette sjerp. Op het hoofd een zwarte hoed met witte en oranje struisveeren. De gehandschoende rechterhand rust in de zijde, de linker houdt het oranje- en grijskleurige vaandel. De vergulde, gebeeldhouwde lijst is boven en onder met vrucht- en bloemfestoenen en aan weerskanten met wapentropeeën versierd. Bovenaan het familiewapen in een cartouche.

Doek 117 × 93. — Omstreeks 1650. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

NEDERLANDSCH MEESTER. Midden XVIIde eeuw.

350. HET HUIS TE VOORN. Tusschen hooge boomen onder bewolkten hemel ligt, omgeven door de slotgracht, het Huis te Voorn. Een steenen brug geeft toegang tot de poort, met aan weerszijden een achthoekigen gehelmden toren; aan het voorplein het huis met gehelmden middentoren en dubbel zadeldak. Links van de brug twee boerenwoningen met erf, waartoe een houten brug toegang geeft. In de slotgracht een schuit met drie mannen; rechts een heer te paard met zijn jager en eenige honden.

Doek 96 × 154. — Midden XVIIde eeuw. — Het Huis te Voorn lag rechts ter zijde van den Leidschen Rijn even voor den Stadsdam. Enkele ruïnes zijn er nog van over.

NEDERLANDSCH MEESTER. Midden XVIIde eeuw.

351. TWEE VROUWEN MET BLOEMEN. Voor een grijsgroenen achtergrond met marmeren zuil, waartegen een groen gordijn is gedrapeerd staan twee vrouwen bij een tafel met een groen tafelkleed. De vrouw links in het bruin fluweel, met parelsnoeren in het kapsel en om den hals, heeft in haar witte schort een aantal losse rozen; de andere vrouw neemt één daarvan en ruikt er aan. Deze vrouw is gekleed in goudgeel satijn, een parelsnoer om den hals, bloemenkransen in het blonde krullende haar.

Doek 101 ×134. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1655.

352. ZEESLAG UIT DEN EERSTEN ENGELSCHEN OORLOG (1652—1654). Onder bewolkten hemel op een uitgestrekte zeevlakte levert de Hollandsche vloot slag tegen de Engelsche. In het midden een groote groep oorlogsschepen onder Nederlandsche vlag, die de vijandelijke eskaders met roode en blauwe vlaggen in dichte rookwolken gehuld, bestoken. Dergelijke tafereelen spelen zich eveneens rechts en links op den achtergrond af. Op den voorgrond drijft een zwaar gehavend schip met Engelsche oorlogsvlag en steken de resten van eenige gezonken schepen, waaraan drenkelingen zich vastklemmen, boven het water uit.

Doek 106 X 151.5. Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

NEDERLANDSCH MEESTER. 1660.

353. PORTRET VAN EEN DRIELING. Tegen een donkeren achtergrond staan op een wit- en zwarten steenen vloer drie kleine kinderen ten voeten uit, driekwart frontaal den beschouwer toegewend. Zij dragen in de handen een kersentak, een oranjeappel, een roos en een aalbessentak. Zij zijn gelijk gekleed in grijze japonnen met witte schorten, schouderkragen en manchetten, waarvan de randen met kant zijn afgezet. Op het hoofd dragen zij dergelijk versierde mutsen met groene strikjes. Links bovenaan het opschrift met monogram: „AETATIS VIIII M' Ao 1660".

Doek 90 X 125. — 1660. — In depot.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1660.

354. FAMILIEGROEP. In een heuvelachtig rivierlandschap staan onder een boomgroep rechts op den voorgrond een heer en dame, die elkaar de hand geven. De man draagt een zwart wambuis met kleinen witten liggenden kraag en zwarte pofbroek; een korte mantel hangt over den rechterarm; in de hand bruine handschoenen. De vrouw is eveneens in het zwart gekleed, met witten batisten schouderkraag; op het hoofd een wit mutsje. Aan den

linkerarm hangt een geel rieten taschje met zwart lint versierd; een paar witte handschoenen houdt zij in de linkerhand. Links op den voorgrond staat hun jonge zoon, gekleed in het bruin; hij houdt een appelschimmel bij den teugel. Op den achtergrond een rivier met huizen aan den oever. Links onderaan de resten van een signatuur: „VCoud (I?)enb..".

Doek 124 × 130. — Omstreeks 1660.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1660.

355. PORTRET VAN EEN MEISJE. Op een terras onder geboomte met uitkijk op een landschap staat het meisje ten voeten uit, driekwart frontaal naar rechts gewend, bij een tafel, waarop een vaas met bloemen, die zij bezig is te schikken. Rechts op den voorgrond een hondje. Zij is gekleed in een rood zijden costuum met gouden passement gegarneerd, waaronder een lichtblauwe moiré rok met goud-geborduurden zoom. Op de lange blonde krullen draagt zij een zwarten ronden hoed rijkelijk met struisveeren versierd.

Doek 108 × 87. — Omstreeks 1660. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 98. — In bruikleen bij de Rijks Kweekschool voor Onderwijzers.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1660.

356. PORTRET VAN EEN JONGEN MAN. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld voor een grijsbruine vooruitstekende rots, de linkerhand rustend op een rotsblok, de rechter in de zijde. Hij is gekleed in het goudbruin met rhingrave, met een rooden mantel over de schouders geslagen; witte bef en ondermouwen; lang donker golvend haar. Op den achtergrond rechts een doorkijk op een rivierlandschap met ondergaande zon.

Doek 108 × 89. — Omstreeks 1660. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 97. — In bruikleen bij de Rijks Kweekschool voor Onderwijzers.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1685.

357. PORTRET VAN EEN JONGEN MAN. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen

een steenen muur, gezeten in een leuningstoel; op den achtergrond een landschap met ondergaande zon. Hij draagt een blauwe moiré jas met gouden strepen en witte kanten jabot; een roode mantel is gedrapeerd over zijn knieën en over zijn linkerarm, die op de leuning rust. Op het hoofd een blonde krulpruik. In de rechterhand houdt hij een miniatuur, voorstellende het portret van een man in toga met bef en bruine pruik. Op de vergulde lijst het opschrift: „Hoc qui haurit ex fonte non sitiet".

Doek 108.5 X 91. — Omstreeks 1685. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 104. — In bruikleen bij de Rijks Kweekschool voor Onderwijzers.

NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede helft XVIIde eeuw.

358. ZEEGEZICHT. Onder zwaarbewolkten hemel een spiegelgladde zee met een aantal zeilschepen en roeibootjes; op het voorste schip is de schipper bezig de zeilen te reven. Op den achtergrond de duinenreeks der kust met een fort.

Paneel 47 X 63. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 101. — Geplaatst in het Stadhuis. — Pendant van het volgende nummer.

359. ZEEGEZICHT. Onder zwaarbewolkten hemel een woelige zee met eenige zeilschepen; op den achtergrond rechts de duinenreeks der kust.

Paneel 47 X 62. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 100. — Geplaatst in het Stadhuis. — Pendant van het vorige nummer.

NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede helft XVIIde eeuw.

360. JOHANNES DE DOOPER IN DE WOESTIJN. In een grot zit Johannes de Dooper in een kemelsharen kleed en met een kruisstaf in de rechterhand, waaraan de kruisvaan met de woorden: „Ecce Homvs Dei" (sic); de linkerhand rust op het lam. Door de openingen van de grot een doorkijk in een berglandschap met een rivier en ruïnes.

Doek 83.5 X 103. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 99. — In depot.

NEDERLANDSCH MEESTER C. K. Tweede helft XVIIde eeuw.

361. FAMILIEGROEP. Aan een tafel zitten een heer en

dame voor een rood gedrapeerd gordijn als achtergrond. De vrouw is gekleed in een geel keurslijf met een grijzen satijnen rok, waarover een blauwe mantel met hermelijn omzoomd. Op haar schoot houdt zij een mand met vruchten. Naast haar staat hun zoontje, in het rood gekleed, die op de vruchten wijst. De man is gekleed in het paars met een rooden fluweelen mantel. Op de tafel een schaaltje en een tinnen pompje voor het wijnroeien. In het schaaltje gemerkt met monogram „C. K." en een huismerk.

Doek 113 X 128. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 57. — In depot.

NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede helft XVIIde eeuw.

362. ALLEGORISCHE VOORSTELLLING VAN DE SCHILDERKUNST. Op het terras van een Renaissance-gebouw versierd met karyatiden en beelden, zit bij een schilderij, dat op een schildersezel staat, een vrouwelijke figuur als personificatie van de Schilderkunst. Het schilderij stelt voor Venus op een gouden bed, omgeven door engelfiguurtjes. De vrouw draagt een groene tuniek en rooden mantel, op het hoofd een lauwerkrans, in de linkerhand een palet met penseelen; bij haar staat op een tafel met bont kleed bedekt haar verfdoos en een groote gebeeldhouwde groep. Op den voorgrond een aardglobe, waarbij eenige boeken en allerlei wiskunstige instrumenten, zooals een kompas, passer, gradenboog enz.; in het midden speelt een aapje met eenige appels, links een tabouret met allerlei vreemdsoortige schelpen. Een engelfiguurtje met brandende fakkel staat bij het postament van een der karayatiden, waarop het opschrift: „ARS ET NATVRA OMNIA PAREVNT". Op den achtergrond uitzicht op een tuin onder blauwen hemel. Op de aardglobe de letters „N.M.F."

Olieverf op doek. 78.5 X 58. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — De initialen N.M. duiden vermoedelijk op den naam van den cartograaf Nicolaes Metius.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1700.

363. DE VLUCHT NAAR EGYPTE. In een boschrijk landschap zit op den voorgrond de Hl. Maagd met het Chris-

tuskind op den schoot, dat zij bezig is te voeden; zij is gekleed in het rood met blauwen rok en bruinen schouderdoek. Naast haar staat een engel in gele tuniek en groenen mantel, die een tak van een palmboom afbreekt. De Hl. Jozef ligt aan den voet van den palmboom.

Doek 63 X 53. — Omstreeks 1700. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 103. — Copie naar een ets van Simon Contarini, genaamd Pesarese (geb. te Pesaro 1612, gest. te Verona 1648), zie Bartsch 3. — In depot.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1750.

364. MANSPORTRET. Kniestuk, frontaal, gezeten voor een donkeren achtergrond in een rood bekleeden leuningstoel. Hij is gekleed in een grijze jas met witten kraag, een bontmuts op het hoofd. Hij is bezig zijn pijp te stoppen. Op den achtergrond een nis, waarin een aarden kruik, een boek en een zandlooper; daaronder hangt een bos sleutels aan een spijker aan den muur.

Doek 80.5 X 65. — Omstreeks 1750. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 106. — Geplaatst in het Stadhuis.

NEDERLANDSCH MEESTER. Midden XVIIIde eeuw.

365. KINDERGROEP. Achter een marmeren balustrade staat een groep van een vrouw met drie kinderen en een hondje. De vrouw is gekleed in het roodbruin met grijzen halsdoek; een kanten mutsje op het hoofd. Het meisje draagt een laag uitgesneden bruine jurk met witte ruches langs hals en mouwen; in de linkerhand houdt zij een hoed met bloemen en lange linten versierd. Zij wijst huilend op den jongen naast zich in het blauw, die aan een der linten van haar hoed trekt; achter beiden een jongetje gekleed in het bruin met zwarten hoed. Op den achtergrond een landschap.

Paneel 146 X 96.5. — Midden XVIIIde eeuw. — In depot.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1770.

366. PORTRET VAN PRINS WILLEM V. Borstbeeld, driekwart frontaal, afgebeeld tegen een bruingrijzen achtergrond. Hij is gekleed in een stalen borstkuras, waarover een blauwen mantel met goudpassement versierd en is getooid

met de ridderorde van den Kouseband. Een blauw lint hangt over den linkerschouder; op het hoofd een grijze krulpruik.

Doek. Ovaal 64 × 53. — Omstreeks 1770. — Geschenk van Mr. J. J. van der Hagen van den Heuvel.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1830.

367. PORTRET VAN M. GRAVIN VAN RECHTEREN—GRAVIN BENTINCK. Halve figuur, frontaal, afgebeeld tegen een bruinen achtergrond. Zij is gekleed in een blauw fluweelen gedecolleteerde japon met blauwe fluweelen tulband op het hoofd, versierd met lange gele paradijsveeren; het donkere haar is in krullen gekapt.

Paneel 27.5 × 22. — Omstreeks 1830. — Bruikleen van H. Baronesse Schimmelpenninck van der Oye—Huyssen van Kattendyke.

368. PORTRET VAN W. F. L. BARONESSE VAN NAGELL, VROUWE VAN NEDERHEMERT—GRAVIN BENTINCK. Halve figuur, frontaal, afgebeeld tegen een bruinen achtergrond. Zij is gekleed in een roode fluweelen gedecolleteerde japon met bruine gazen shawl. Op het hoofd een tulband van goud-doorwerkt gaas; het blonde haar is in krullen gekapt.

Paneel 26.5 × 22.5. — Omstreeks 1830. — Bruikleen van H. Baronesse Schimmelpenninck van der Oye—Huyssen van Kattendyke.

NEER

AERT VAN DER NEER. Geb. 1603 of 1604 te Amsterdam, gest. 9 November 1677 aldaar. Hij woonde eerst te Gorinchem en verhuisde omstreeks 1630 naar Amsterdam, waar hij zich aanvankelijk geheel aan de schilderkunst wijdde; in 1658 begon hij een herbergiersbedrijf in de Kalverstraat. Eerst onder invloed van de broeders Raphaël en Joachim Camphuysen, later verwant met de kunst van Esaias van de Velde en Pieter Molijn. Landschapschilder, bij voorkeur van landschappen bij maneschijn.

W. von Bode, „Rembrandt und seine Zeitgenossen”, 1906, blz. 142—150; Idem, „Die Meister der holländischen und vlämischen Malerschulen”, 1917, blz. 198—206; A. Bredius, „Nog iets over Aernout (Aert) van der Neer”, in Oud-Holland 1910, blz. 56; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis”, Dl. VII, 1918, blz. 357—523; R. Grosse, „Die holländische Landschaftskunst. 1600—1650”, 1925, blz. 30, 32.

369. RIVIERLANDSCHAP BIJ MANESCHIJN. Onder een

zwaarbewolkten hemel, waaruit de maan te voorschijn komt, straalt het licht over een water, dat aan weerskanten omgeven is door huizen en hooge boomen. Op den voorgrond nadert een wandelaar een houten bruggetje, dat de twee oevers verbindt. Op den achtergrond donker geboomte en een kerk. In den rechter benedenhoek gemerkt met monogram „A.V.D.N".

Paneel 30 × 43.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

NELLIUS

MARTINUS NELLIUS. Geboortejaar onbekend, gest. na 1706. Werkzaam in 1674 te Leiden; van 1676 tot 1680 te 's-Gravenhage. Stillevenschilder.

370. VRUCHTENSTILLEVEN. Voor een donkeren achtergrond, verlevendigd met wingerdbladeren, staan op een grijze houten tafel een kom en een schotel van blauw Chineesch porselein, gevuld met moerbeien, abrikozen, perziken, sinaasappelen en amandelen. Daarachter een groote roemer half met wijn gevuld, waarin een citroen met over den rand hangende schil. Vóór op de tafel een kalabas, een takje met twee mispels en twee trossen witte en blauwe druiven. Drie witte vlindertjes zweven om de vruchten heen. Links onderaan geteekend „Nellius 1698".

Paneel 43 × 54. — 1698. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

NETSCHER

CASPAR NETSCHER. Geb. 1639 te Heidelberg, gest. 15 Januari 1684 te 's-Gravenhage. Als jongeling naar Arnhem, waar hij leerling wordt bij Hendrick Coster, daarna omstreeks 1654 leerling bij Gerard Terborch te Deventer. In 1658/59 bereist hij Frankrijk en woont te Bordeaux. Sedert 1662 te 's-Gravenhage, tot zijn dood toe; in 1668 aldaar als burger vermeld. Schilder van portretten en genrestukken.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. V, 1912, blz. 155—322; M. Huffschmid, „Stammt der holländische Maler Caspar Netscher aus Heidelberg?" in Neues Archiv für die Geschichte der Stadt Heidelberg und der Rheinischen Pfalz, 1924, blz. 166—179.

371. MANSPORTRET. Kniestuk, frontaal, staande tegen

een bruinen achtergrond. Hij is gekleed in een zwart wambuis met witte mouwen en rhingrave, witten batisten kraag en manchetten met kant afgezet, een donkere sjerp om het middel; lange donkere krullen. In de linkerhand houdt hij een paar gele, rood-gevoerde handschoenen, in de rechter een grooten zwarten hoed. Rechts bovenaan geteekend „C. Netscher. f. 1656".

Paneel 28 × 22.5. — 1656. — Bruikleen van P. A. L. A. Baron van Ittersum te Bilthoven. — Pendant van het volgende nummer.

372. VROUWENPORTRET. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, staande tegen een bruinen achtergrond. Zij heeft de handen over elkaar geslagen en houdt in de rechterhand een waaier. Zij is gekleed in het zwart met dubbelen batisten schouderkraag en manchetten, de onderste kraag met kant afgezet en met twee strikken van zilverlint versierd. In het haar een dergelijk garnituur van lint met strikken op zijde; in de lange over de ooren neerhangende krullen zwarte linten. Links bovenaan geteekend „C.N.f. 1656".

Paneel 28 × 22.5. — 1656. — Bruikleen van P. A. L. A. Baron van Ittersum te Bilthoven. — Pendant van het vorige nummer.

NETSCHER

CONSTANTIJN NETSCHER. Gedoopt 16 December 1668 te 's-Gravenhage, begraven 27 Maart 1723 aldaar. Zoon en leerling van Caspar Netscher. Sedert 16 Augustus 1686 lid van de Schildersconfrerie „Pictura" te 's-Gravenhage, waarvan hij meermalen deken was. Portretschilder.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. V, 1912, blz. 522 i.v. Caspar Netscher.

373. PORTRET VAN JOHAN BARON VAN REEDE, HEER VAN RENSWOUDE (1593—1682), lid en president van de Staten van Utrecht sedert 1674 en lid van de Staten-Gene raal, gezant naar Engeland en naar Denemarken. Borstbeeld, in profiel naar links gewend tegen een grijsgroenen achtergrond, gekleed in het zwart met witten liggenden kraag; op het hoofd een zwart kapje en lange bruine krul-

pruik; aan een blauw lint draagt hij de orde van den Olifant.

Miniatuur. IJzer. Ovaal. 7.5 × 6. — 1673. — Achter op het miniatuur een fragmentarisch opschrift, dat aangevuld aldus luidt: „(Johan van Reede, heer) va(n Renswoude) en L(id van de Hee)ren (Staten van Utrecht) Ders(elver Gecomm. en Am)bass(adeur bij den) Konin(g van Dene)mar(ken, Ridder van de) ko(ninklijke) orde va(n den Oli)fant & in (1672 ge)schilderd door NETSCHER oud zijnde 80 jaaren.".

374. MANSPORTRET. Kniestuk, frontaal, staande op een terras met zuilenarchitectuur van grijzen steen voor een gedrapeerd blauw en goud brokaat gordijn. Hij steunt met de rechterhand in de zijde, de linker rust op een balustrade. Hij is gekleed in een goudbruine, blauwgevoerde jas met witten neteldoekschen halsdoek en ondermouwen. Een roode fluweelen mantel is om de schouders geslagen; op het hoofd een lange krulpruik. Van het terras af uitzicht op een landschap. Rechts onderaan op de balustrade geteekend „Const: Netscher".

Doek. Ovaal 52 × 42. — Derde kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Pendant van het volgende nummer.

375. VROUWENPORTRET. Kniestuk, frontaal, gezeten bij een balustrade, waarop een groote gebeeldhouwde steenen vaas. De rechterarm steunt op een bloemenhaag, de linker rust met een takje bloemen op den schoot. Zij is gekleed in een blauw gewaad met korte witte mouwen; een goudgele mantel is om de schouders gedrapeerd. Op den achtergrond een park met hoog geboomte onder bewolkten hemel. Links onderaan geteekend „Const. Netscher".

Doek. Ovaal. 52 × 42. — Derde kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Pendant van het vorige nummer.

NIEULANDT

WILLEM VAN NIEULANDT. Geb. 1584 te Antwerpen, gest. 1635 of 1636 te Amsterdam. Leerling van Jacob Savery. Van 1602 tot 1605 is hij te Rome bij Paulus Bril. Na 1606 afwisselend te Antwerpen en te Amsterdam. Schilder van landschappen met bijbelsche en mythologische voorstellingen.

G. J. Hoogewerff, „De beide Willem's van Nieulandt", in Oud-Holland 1911, blz. 57 vlg.; Idem, in Mededeelingen van het Nederlandsch Historisch Instituut te Rome,

Dl. V, 1925, blz. 128 vlg.; R. Grosse, „Die holländische Landschaftskunst. 1600-1650", passim.

WILLEM VAN NIEULANDT toegeschreven.

376. REBECCA AAN DE BRON. In een bergachtig landschap staat op den voorgrond Rebecca, die den dienstknecht van Isaac laaft uit een groote waterkruik. Links bij Romeinsche ruïnes een groote bron, versierd met Renaissance ornament en bekroond met een liggenden leeuw. Bij de bron staan vele vrouwen, die hun kruiken komen vullen. Rechts eenige herders en vrouwen met hun kudden. Op het tweede plan een rivier; links aan den oever een dorpje, rechts ruïnes. Op den achtergrond bergen onder bewolkten hemel.

Paneel 51 × 65. — Eerste kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Regenten van het Gereformeerd Burgerweeshuis. — Vroeger in het Museum Kunstliefde.

OLIBEECK

JACOB OLIBEECK. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Een gesigneerd en 1701 gedateerd werk, voorstellende een vlootmanoeuvre op het IJ voor Amsterdam, werd in 1749 te Amsterdam geveild en nogmaals in 1906. Over dezen schilder is verder niets bekend. Zeeschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 82.

377. ZEEGEZICHT. Op een woelige zee onder lichtbewolkten hemel ligt een groot oorlogsfregat met gereefde zeilen voor anker; rechts nadert een roeiboot met eenige personen het schip. Aan weerszijden twee visschersschuiten met bruine zeilen. Verderop drie groote fluitschepen met witte zeilen. Op den achtergrond rechts gezicht op Monnikendam. Op een drijvende plank links onderaan geteekend „JACOB OLIBEECK".

Doek 47.5 × 64.5. — Midden XVIIde eeuw. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 68.

OSTADE

ADRIAEN VAN OSTADE. Geb. 10 December 1610 te Haarlem, gest. 2 Mei 1685 aldaar. Leerling van Frans Hals, later onder invloed van

Adriaen Brouwer. In 1662 deken van het St. Lucasgilde te Haarlem. Schilder van portretten, boeren-interieurs en genrestukken.

A. Rosenberg, „Adriaen und Isack van Ostade", Künstlermonographien Bd. 44, 1900; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Bd. III, 1910, blz. 149—455.

378. DOEDELZAKSPELER VOOR EEN HERBERG. Voor een dorpsherberg speelt een muzikant op zijn doedelzak voor een groepje boeren, die in een prieel om een tafel gezeten zijn en zich met drinken en rooken vermaken; naast hem staat een kleine jongen, die aandachtig toehoort. Over de halfgeopende deur leunt de waard in gesprek met twee dorpelingen. Links een huifkar en een trog, waarbij eenige boeren en kinderen. Links onderaan op een boomstam geteekend „A. v. Ostade".

Koper 28.5 × 36. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

379. INTERIEUR VAN EEN BOERENHERBERG. In een boerenherberg met gepleisterde wanden en balkenzoldering, waaruit het stroo neerhangt, zitten aan twee tafels een zevental boeren en boerinnen. Aan de voorste tafel snijdt één hunner tabak en kijken vier toe; aan de tafel daarachter spelen er drie kaart en volgt één het spel. Links een kast met allerlei huisraad ervoor en tegen den wand een lap, een papier en een bos knoflook. Rechts in den hoek zijn eenige planken, takkenbossen, een mand en allerlei rommel bijeengezet.

Paneel 42 × 53.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — De toeschrijving berust op een expertise van Dr. C. Hofstede de Groot.

OVENS

JURRIAEN (JURGEN) OVENS. Geb. 1623 te Tönningen in Holstein, gest. 7 December 1678 te Friedrichstadt. Hij kwam in 1642 naar Amsterdam en werd leerling van Rembrandt. In 1654 ging hij in het gevolg van Hedwig Eleonore, dochter van Frederik III van Holstein-Gottorp, bruid van Koning Karel X van Zweden, als hofschilder naar Stockholm. In 1656 weer te Amsterdam, waar hij burger werd. Hij woonde bij en werkte te zamen met Govert Flinck o.a. aan schilderijen voor het Amsterdamsche stadhuis. In 1663 hofschilder van

Christiaan Albrecht van Holstein-Gottorp. Door den oorlog verdreven woonde hij in later jaren tot zijn dood toe te Friedrichstadt.

Harry Schmidt, „Jürgen Ovens, sein Leben und seine Werke", 1922.

380. MANSPORTRET. Kniestuk, driekwart frontaal naar rechts gewend, gezeten in een leunstoel met gebeeldhouwden knop, voorstellende een schilddragend leeuwtje, afgebeeld tegen een donkergrijzen achtergrond. Hij is gekleed in zwart wambuis en pofbroek met liggenden witten kraag; een zwarte mantel om de schouders. In de gehandschoende linkerhand houdt hij zijn breedgeranden zwarten hoed, waarop de rechterhand steunt, die een brief vasthoudt. Dergelijke roodverzegelde brieven links bovenaan, geschoven achter bruine leeren banden, die kruisgewijze aan den wand zijn bevestigd. Links onderaan het opschrift: „AE. Suae 55". Rechts geteekend „J. OVENS. f. 1656".

Doek 104.5 × 81. — 1656. — Bruikleen van de Familie Van Weede-Stichting. — Pendant van het volgende nummer.

381. VROUWENPORTRET. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, gezeten in een leunstoel met leer bekleed, met gebeeldhouwden knop, voorstellende een schilddragend leeuwtje, afgebeeld tegen een groengrijzen achtergrond. Zij is gekleed in het zwart met witten batisten dubbelen schouderkraag; over het weggestreken haar een wit vleugelmutsje. De armen rusten op de leuningen van den stoel; in de linkerhand houdt zij een zakdoek (handschoenen?). Rechts in het midden het opschrift: „AEt.S. 49". Links onderaan geteekend „J. OVENS f. 1656".

Doek 45 × 81. — 1656. — Bruikleen van de Familie Van Weede-Stichting. — Pendant van het vorige nummer.

PEETERS

BONAVENTURA PEETERS. Geb. 23 Juli 1614 te Antwerpen, gest. 25 Juli 1652 te Hoboken bij Antwerpen. In 1634 meester van het St. Lucasgilde te Antwerpen. Schilder van landschappen en zeegezichten.

382. STORMACHTIGE ZEE MET SCHEPEN. In de bran-

ding van een woeste zee onder bewolkten hemel verkeeren twee schepen, een zeeschip en een kustvaartuig in nood; het eerste is tegen een rots geslagen, de zeilen zijn aan flarden gescheurd en een der masten afgebroken; de bemanning tracht zich te redden in het want en aan wrakhouten. Op den voorgrond twee rotspunten, waarop drie mannen zich gered hebben en aan den voet van een hooge rots met uitkijktoren een roeiboot met een aantal schipbreukelingen. Op het tweede plan rechts een stad onder aan een berg. Rechts op een der in zee drijvende balen gemerkt „B.P. 1647".

Paneel 73 × 107. — 1647. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

PERRONNEAU

JEAN BAPTISTE PERRONNEAU. Geb. 1715 te Parijs, gest. November 1783 te Amsterdam. Leerling van Natoire en van L. Cars. In 1746 „agréé à l'Académie" en 28 Juli 1753 „Académicien". In 1754 ondernam hij zijn eerste reis naar Holland; in 1759 bereist hij Italië, van 1760 tot 1763 te Parijs, in 1764 weder in Holland, van 1764 tot 1769 te Parijs en sedert 1771 met korte onderbrekingen in Holland. Schilder van portretten in olieverf en pastel.

A. Staring, „Het portret in Nederland 1730—1830", in Oud-Holland 1922, blz. 37 en 67 vlg.; Léandre Vaillat et Paul Ratouis de Limay, „J. B. Perronneau, sa vie et son oeuvre", 1923.

383. PORTRET VAN WILLEM STRAALMAN, HEER VAN RUWIEL (1723—1799). Borstbeeld in medaillon, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een groengrijzen achtergrond. Hij is gekleed in een rose-roode jas en vest, met kanten jabot; op het hoofd een grijze staartpruik met zwarten strik.

Pastel op perkament 61.5 × 49. — Derde kwart XVIIIde eeuw. — Bruikleen van de Familie Van Weede-Stichting. — Pendant van het volgende nummer.

384. PORTRET VAN CORNELIA STRAALMAN—VAN MEKEREN (1722—1783). Borstbeeld in medaillon, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een groengrijzen achtergrond. Zij is gekleed in een gedécolleteerde japon van blauw satijn met groen-roode changeant tafzijden shawl; om den hals een parelcollier.

Pastel op perkament 61.5 × 49. — Derde kwart XVIIIde eeuw. — Bruikleen van de Familie Van Weede-Stichting. — Pendant van het vorige nummer.

385. PORTRET VAN CORNELIA VAN WEEDE—STRAALMAN (1751—1832), dochter van W. Straalman en C. Straalman—van Mekeren. Borstbeeld in medaillon, frontaal tegen een lichtgroenen achtergrond. Zij is gekleed in een gedécolleteerde japon van goudgeel satijn met fichu in geelbruine tint; om den hals een parelcollier. Het haar is lichtgrijs gepoederd.

Pastel op perkament 61 × 49. — Derde kwart XVIIIde eeuw. — Bruikleen van de Familie Van Weede-Stichting. — Cornelia Straalman trouwde 14 Juni 1768 met Hendrik Maurits van Weede.

PIENEMAN

NICOLAES PIENEMAN. Geb. 1 Januari 1810 te Amersfoort, gest. 30 December 1860 te Amsterdam. Zoon en leerling van Jan Willem Pieneman. Schilder van historische voorstellingen en portretten.

G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 18 vlg.; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 281.

386. AANBIEDING VAN EEN ADRES AAN KONING WILLEM III TER GELEGENHEID VAN ZIJN BEZOEK AAN UTRECHT IN 1853. Op de binnenplaats van Paushuize staat voor het bordes van een der salons de Koning met zijn gevolg; tegenover hem een groep van Utrechtsche ingezetenen, aan het hoofd waarvan Burgemeester Kien en Prof. Dr. G. J. Mulder, Rector Magnificus der Hoogeschool, die den Koning het adres op een rood kussen aanbiedt.

Paneel 61.5 × 73. — 1853. — Schets voor het groote schilderij, dat namens den Koning in een buitengewone Raadszitting op 5 September 1856 aan den Gemeenteraad werd aangeboden en geplaatst is in de antichambre van de Raadszaal.

PIETERSZ

PIETER PIETERSZ. Geb. 1540 te Antwerpen, gest. 1603 te Amsterdam. Zoon en leerling van Pieter Aertsen. In 1569 kreeg hij opdracht voor het maken van een schilderij voor het St. Pietersaltaar in de St. Janskerk te Gouda. Omstreeks 1570 vestigde hij zich te Haarlem, waar hij in 1574 in een akte vermeld wordt. Na 1580 is hij weer te Antwerpen, doch in 1585 en volgende jaren te Amsterdam. Schilder van bijbelsche voorstellingen, portretten en genrestukken.

J. Gonnet, „Oude Schilderijen in en van de stad Haarlem", in Oud-Holland 1915, blz. 132 vlg.; G. J. J. Pot, „Een altaarstuk van Pieter Pietersz.", in Oud-Holland 1929, blz. 131; P. Wescher, „Der Maler Pieter Pietersz und sein Werk", in Oud-Holland 1929, blz. 152 vlg.

387. MIDDENPANEEL VAN EEN ALTAARSTUK.
Voorzijde: De marteldood van den Hl. Petrus en den Hl. Paulus. Petrus is met het hoofd omlaag aan het kruis gebonden, dat met behulp van een ladder en touwen door soldaten wordt opgericht. Aan de overzijde van een beek twee wachters met banieren, waarop een dubbele adelaar en de letters I.N.S.A. Op den voorgrond ligt het onthoofde lichaam van Paulus met het hoofd ernaast, waaromheen drie waterbronnen uit den grond opspuiten, bij elk waarvan het monogram I.H.S. staat te lezen; daarnaast de beul, die het zwaard in de scheede steekt. Allerlei wapentuig ligt rechts op den grond; links op een rooden mantel een hond, daarnaast een mand met timmergereedschap. Op het tweede plan rechts Renaissance-gebouwen; links over een groenen heuvel trekt de zegekar van Keizer Nero, gevolgd door soldaten. Daarachter een stadspoort aansluitend aan den muur en verdere gebouwen van de stad, die op den achtergrond aan den voet van een berg ligt uitgestrekt onder bewolkten hemel. Gemerkt links onderaan op de bijl van het timmergereedschap met het huismerk van Pieter Pietersz.
Achterzijde: Jezus verschijnt den discipelen aan het meer van Tiberias. Op den voorgrond rechts verschijnt Christus in rooden mantel met opgeheven rechterhand, de kruisvaan in de linker, aan den oever van het meer van Tiberias. Hem nadert Petrus, ootmoedig door het water wadende, terwijl achter hem de discipelen in de boot hun netten, zwaar van visch ophalen. Links op den oever liggen eenige visschen op een vuur. Op den achtergrond in bruine schildering een stad aan den voet van een berg.

Paneel 248 × 168.5. — 1569. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Dit altaarstuk werd in 1569 gemaakt voor het Petrusaltaar in de St. Janskerk te Gouda. — G. J. J. Pot, o.c. — Zie voor de voorstelling: Johannes XXI.

POEL

EGBERT LIEVENSZ. VAN DER POEL. Geb. 9 Maart 1621 te Delft, gest. 19 Juli 1664 te Rotterdam. In 1650 in het St. Lucasgilde te Delft

vermeld, in 1655 te Rotterdam. Vermoedelijk leerling van Cornelis Saftleven. Schilder van boereninterieurs en van tafereelen van brandende huizen en dorpen bij nacht.

388. BRANDENDE BOERENHOFSTEDE. Aan een vaart staat een brandende boerenhofstede, waarvan de uit het dak slaande vlammen den nachtelijken hemel rood kleuren. Vele mannen zijn bezig emmers met water te vullen, die zij doorgeven aan een man op het dak, die daarmede den brand tracht te blusschen; anderen redden den inboedel en laden dien in een bootje. Hun kleeding in rood, blauw en bruin wordt door de vlammen sterk verlicht. Rechts van de boerderij de hooiberg en een aantal huizen gelegen aan de vaart. Rechts onderaan geteekend „E. vander Poel."

Paneel 32.5 × 39.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

POT

HENDRICK GERRITSZ POT. Geb. omstr. 1585 te Haarlem, gest. October 1657 te Amsterdam. Leerling van Carel van Mander te Haarlem. Zijn kunst staat onder invloed van Frans Hals. Van 1626 tot 1635 vermeld in het St. Lucasgilde te Haarlem. Na 1648 vestigt hij zich te Amsterdam. Schilder van historische voorstellingen, portretten en genrestukken.

389. KONING DAVID. Voor een grijzen achtergrond zit Koning David in een donkergroenen leunstoel bij een tafel, bedekt met een groen kleed, waarop een opengeslagen foliant, zijn harp en gouden kroon, eenige boeken en papieren en een koperen inktpot met veeren pen liggen. Hij steunt de linkerhand op de armleuning van den stoel, houdt in de rechterhand een veeren pen en kijkt in gedachten verzonken opwaarts. Hij is gekleed in een goudbruine tuniek en donkeren, bont-gevoerden tabbaard en draagt een gouden keten met parelen en edelsteenen bezet om de schouders. Links op een der papieren gemerkt met monogram „HP."

Doek 104 × 134. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

POTTER

PAULUS POTTER. Geb. 20 November 1625 te Enkhuizen, gest. 17 Januari 1654 te Amsterdam. Leerling van zijn vader Pieter Potter te Amsterdam en in 1642 van Jacob de Wet te Haarlem. In 1646 lid van het St. Lucasgilde te Delft, in 1649 te 's-Gravenhage. Na 1652 woonachtig te Amsterdam. Dieren- en landschapschilder.

390. LANDSCHAP MET KUDDE VEE. In een uitgestrekt heuvellandschap met eenig geboomte graast een kudde koeien, schapen en geiten onder bewaking van een herder te paard, die op een fluit speelt; naast hem een boerin op een muilezel, beladen met een bepakten mand en een koperen melkemmer. Rechts loopt een vrouw met een juk met melkemmers den heuvel af. Middenin onderaan geteekend: „P. Potter. f. 1645."

Paneel 76 × 104. — 1645. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

POURBUS

FRANS POURBUS (II). Geb. 1569 of 1570 te Antwerpen, gest. 19 Februari 1622 te Parijs. In 1591 lid van het St. Lucasgilde te Antwerpen. In 1600 naar Italië als hofschilder van den Hertog van Mantua; in 1610 te Parijs, waar hij tot zijn dood toe bleef. Portretschilder.

FRANS POURBUS toegeschreven.

391. FAMILIEGROEP. In een nis voor een donkeren achtergrond zit een echtpaar omringd door hun vijf kinderen. De jongen links houdt twee honden aan een riem. De man is gekleed in een donkerbruin wambuis en pofbroek met mantel van dezelfde kleur, een geplooiden kraag en manchetten van batist en kant; op het hoofd een groote beige vilten hoed. De jongens dragen dergelijke kleeding van lichtbruine kleur. De vrouw draagt over een rood brokaten rok een donkerbruin kleed met goud passement gegarneerd, met hoog opstaanden kraag van batist en kant; in het haar een bloemkransje. De drie meisjes dragen dergelijke kleeding in donkerbruin, lichtrood en goudgeel.

Doek 55 × 42.5. — Omstreeks 1600. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

REMBRANDT

REMBRANDT HARMENSZ. VAN RIJN. Geb. te Leiden 15 Juli 1606, gest. 4 October 1669 te Amsterdam. Leerling van Jacob van Swanenburch te Leiden en omstreeks 1623 gedurende een half jaar van Pieter Lastman te Amsterdam. Hij woonde te Leiden tot 1631, daarna te Amsterdam. Schilder van bijbelsche en historische voorstellingen, landschappen, portretten en genrestukken.

A. Rosenberg, „Rembrandt", in de serie Klassiker der Kunst, derde uitgave door W. R. Valentiner, 1908; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Bd. VI, 1915, blz. 1—478; W. R. Valentiner, „Rembrandt. Wiedergefundene Gemälde", in de serie Klassiker der Kunst, 1921.

392. DE CONSUL L. JUNIUS BRUTUS SPREEKT HET DOODVONNIS UIT OVER ZIJN BEIDE ZONEN TITUS EN TIBERIUS. Op het bordes van een gebouw staat Brutus, gekleed in het groen met purperen mantel, een kroon op het hoofd, de scepter in de opgeheven rechterhand; links naast hem zijn medeconsul; zij zijn omgeven door eenige raadslieden en krijgsknechten. Brutus spreekt het doodvonnis uit over zijn beide zonen, die vóór hem geknield, hem met ontzetting en angst aankijken. Tusschen hen in staat een krijgsknecht, die de rechterhand in spreekgebaar opheft. Naast Brutus zit de schrijver, die vragend het hoofd naar hem opheft. Op den voorgrond links wapens, harnas, schild, pijlen, hellebaarden, trommel, enz. Op het tweede plan het terugkeerende leger en rechts een met een schaap gekroonde zuil, waaraan een aantal gevangenen gebonden zijn. Op den achtergrond een groep gebouwen. In den rechter benedenhoek geteekend „R. F 16.6." Afb. 64.

Paneel 90 × 122. — 1626. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — C. Hofstede de Groot, „Rembrandt, Youthful works", in Burlington Magazine 1924, Dl. i, blz. 126; W. Weisbach, „Rembrandt", 1926, blz. 122; C. Müller, „Studien zu Lastman und Rembrandt", in Preuss. Jahrbuch 1929, blz. 78; W. Stechow, „Römische Gerichtsdarstellungen bei Rembrandt und Bol", in Oud-Holland 1929, blz. 134. — Zie voor de voorstelling: Livius Lib. II Cap. 4—5.

RUBENS

PETER PAUL RUBENS. Geb. 28 Juni 1577 te Siegen, gest. 30 Mei 1640 te Antwerpen. Leerling van Tobias Verhaeght, van Adam van Noort van 1592 tot 1595 en van Otto van Veen van 1596 tot 1597 te Antwerpen. In 1598 meester in het St. Lucasgilde aldaar. Van 1600 tot 1603 bereisde hij Italië (Mantua, Venetië, Rome). In 1603 naar Spanje. In 1608 te Antwerpen terug; in 1609 hofschilder van Aartshertog Albert van Oostenrijk. Van 1622 tot 1625 schilderde hij voor Maria de Medicis 21 schil-

derijen voor het Palais du Luxembourg (thans in het Louvre). Schilder van bijbelsche, mythologische en historische voorstellingen, landschappen, portretten en genrestukken.

A. Rosenberg, „Peter Paul Rubens", in de serie Klassiker der Kunst, 1911.

PETER PAUL RUBENS toegeschreven.

393. DE ONTMOETING VAN JACOB EN EZAU. In een landschap onder bewolkten hemel treedt Ezau in harnas en rooden mantel gevolgd door zijn krijgsknechten zijn broeder Jacob met uitgestrekte handen tegemoet. Jacob gekleed in het groen met purperen mantel wordt gevolgd door Lea en Rachel met hunne kinderen en door dienstknechten, die de kameelen en de koeien drijven. Op den voorgrond eenige schapen en een bok.

Paneel 48.5 X 39. — Omstreeks 1615—1618. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — Ontwerp-schets voor een grootere compositie. Deze compositie komt voor op een schilderij te München, Alte Pinakothek, dat wordt beschouwd als „eine von Rubens retuschierte Schülerarbeit". — A. Rosenberg, o.c., Pl. 119. — Een tweede exemplaar van bovengenoemde schets bevindt zich in het Slot te Muiden. — Zie voor de voorstelling: Genesis XXXIII vs. 4.

RUYSCH

RACHEL RUYSCH. Geb. te Amsterdam 1664, gest. 12 October 1750 aldaar. Leerlinge van Willem van Aelst. In 1701 als lid der Schilders-confrerie „Pictura" te 's-Gravenhage vermeld. Van 1708 tot 1716 hofschilderes van Keurvorst Johan Willem van de Paltz. Daarna naar Amsterdam terug. Schilderes van bloemen- en vruchtenstillevens.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Bd. X, 1928, blz. 307, vlg.

394. BLOEIENDE PLANTEN IN EEN PARK. Bij een vijver staan op den voorgrond voor een zwaren eikenstam allerlei bloeiende planten, zooals distel, convolvulus, vingerhoedskruid en klaprozen, waartusschen paddestoelen; op het gebladerte hagedissen, vlinders en kleine insecten; op een tak zit een Vlaamsche gaai met een eikel in den bek. Aan den overkant van den vijver staat in het park onder donkerbewolkten hemel een landhuis van grijzen steen met klassieken gevel en beeldgroepen in de nissen der benedenverdieping. Rechts onderaan geteekend „Rachel Ruysch".

Doek 91.5 X 68. — Eerste helft XVIIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

SAFTLEVEN

CORNELIS SAFTLEVEN. Geb. in 1607 of 1608 te Gorinchem, gest. 4 Juni 1681 aldaar. Zoon en leerling van Herman Saftleven I. In 1629 te Rotterdam; in 1634 te Utrecht werkzaam met zijn broeder Herman II, zooals blijkt uit de dateering en de signatuur op een portretgroep der familie Van Reede van Nederhorst. Van 1640 tot 1674 woonde hij te Rotterdam, waar hij in 1667 als overman van het St. Lucasgilde vermeld wordt. Schilder van bijbelsche voorstellingen, genrestukken en boerentafereelen.

P. Haverkorn van Rijsewijk, „De Geboorteplaats van Cornelis Saftleven", in Oud-Holland 1899, blz. 239; Nelly Alting Mees, „Aanteekeningen over oud-Rotterdamsche kunstenaars", in Oud-Holland 1913, blz. 256; E. Wiersum, „Cornelis Saftleven........." in Rotterdamsch Jaarboekje 1931, blz. 88—91.

CORNELIS SAFTLEVEN toegeschreven.

395. DE VERKONDIGING AAN DE HERDERS. In een berglandschap bij nacht knielt een groep herders met eenige kinderen; bij hen hun kudde en een paar honden. Zij kijken met gevouwen handen op naar den engel, die omgeven door licht en in een krans van wolken en engelfiguren hun de boodschap van de geboorte van Christus brengt. In den linker benedenhoek gemerkt „B 1663" (volgens den catalogus van het Rijksmuseum een valsche signatuur voor G. Terburg).

Paneel 75 × 108. — 1663. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 2103.

SANTEN

GERRIT VAN SANTEN. Geboorte- en doodsjaar onbekend. In 1629 te 's-Gravenhage werkzaam. Tusschen 1637 en 1647 heeft hij herhaaldelijk opdrachten voor Prins Frederik Hendrik uitgevoerd. Schilder van krijgstafereelen.

GERRIT VAN SANTEN toegeschreven.

396. GEVECHT TUSSCHEN BREAUTE EN LEKKERBEETJEN. In een uitgestrekt landschap naderen Bréauté en Lekkerbeetjen met hun ruiters elkaar tot het houden van een gevecht. Links op den voorgrond twee trompetters te paard. Op den achtergrond de silhouet van 's-Hertogenbosch, met links daarvan de gerechtsplaats.

Paneel 50 × 82. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Geschenk van Mr. F. N. M. Eyck van Zuylichem. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 81, als Seb. Vrancx.

— Zie voor de voorstelling: Wagenaar, Vaderlandsche Historie, Dl. IX, blz. 72. — Pendant van het volgende nummer. — In depot.

397. GEVECHT TUSSCHEN BREAUTE EN LEKKERBEETJEN. In een uitgestrekt heuvellandschap speelt zich het gevecht af tusschen de ruiters van Bréauté en Lekkerbeetjen. Op den achtergrond de silhouet van 's-Hertogenbosch. Op den voorgrond liggen Lekkerbeetjen en zijn broer Anthonis dood ter aarde.

Paneel 50 × 82. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Geschenk van Mr. F. N. M. Eyck van Zuylichem. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 82, als Seb. Vrancx. — Zie voor de voorstelling no. 392. — Pendant van het vorige nummer. — In depot.

SCHALKEN

GODFRIED SCHALKEN. Geb. 1643 te Made bij Geertruidenberg, gest. 6 November 1706 te 's-Gravenhage. Leerling van Samuel van Hoogstraten te Dordrecht tusschen 1656 en 1662 en van Gerard Dou te Leiden. Sedert 1665 weder te Dordrecht. In 1691 naar Den Haag en lid van de Schildersconfrerie „Pictura" aldaar. In 1692 gaat hij naar Engeland als hofschilder van den Stadhouder-Koning Willem III. Omstreeks 1703 hofschilder van den Keurvorst van de Paltz te Düsseldorf. Schilder van portretten en genrestukken.

398. VENUS MET TWEE SATYRS. In een tent met roode gordijnen, die door een olielamp wordt verlicht, ligt in gazen sluiers en blauwen mantel Venus te slapen op een divan met rood kleed bedekt, de rechterhand onder het hoofd, in de linker een pijl. Aan haar voeten slaapt Amor, de armen gesteund op zijn pijlenkoker. Achter haar twee satyrs, waarvan de een met een stok een slip van den blauwen mantel van haar wegneemt. De ander ziet behoedzaam toe, of zij niet ontwaakt. Buiten de tent een landschap in nachtelijk duister gehuld. Links onderaan gemerkt „G.S."

Paneel 61.5 × 48. — Vierde kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

SCHEFFER

JAN BAPTIST SCHEFFER. Geb. 1765 te Homburg, gest. 30 Juni 1809 te Amsterdam. Leerling van J. F. A. Tischbein. Hij was in 1788 te Utrecht werkzaam; verhuisde in 1803 naar Amsterdam, waar hij later hofschilder werd van Koning Lodewijk Napoleon. Portretschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, Supplement 1893, blz. 6; A. Staring, „Het portret in Nederland 1730—1830", in Oud-Holland 1922, blz. 3 en 67 vlg.

399. PORTRET VAN Mr. J. HINLOPEN (1759—1808), raad in de Vroedschap (1782—1783), secretaris van het Gerecht (1783—1795). Afgebeeld ten voeten uit, zittend bij een tafel voor een boekenkast en een bruin gordijn. Hij is gekleed in het zwart met witte jabot. Op de tafel met groen tafelkleed een tinnen inktstel, eenige boeken en paperassen. Op de sport van den stoel geteekend „JB. Scheffer f."

Doek 200 × 139. — Omstreeks 1800. — Cat. Hist. Museum Utrecht, No. 1590.

SCHOUMAN

AERT SCHOUMAN. Geb. Maart 1710 te Dordrecht, gest. 9 Juli 1792 te 's-Gravenhage. Leerling van Adriaen van der Burgh. Op 10 Juli 1748 lid van de Schildersconfrerie „Pictura" te 's-Gravenhage. Hij woonde daarna afwisselend te 's-Gravenhage en Dordrecht, maar sedert 1752 bij voortduring te 's-Gravenhage, waar hij 1752—1762 en 1777—1792 als hoofdman en 1762—1766 als deken der Confrerie wordt vermeld. In 1749 behoorde hij tot de oprichters van de Haagsche Teekenacademie, waarvan hij in 1751 en 1762 regent was. Schilder van stillevens en vogels, vooral voor plafond- en wandschilderingen, glasschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 88.

400. STILLEVEN MET KALFSKOP. In een vertrek staat op een houten keukentafel, gedeeltelijk met een wit laken bedekt een roode aarden schotel, waarop een gevilde kalfskop en een kalfstong; daarnaast twee doode eenden. Op den achtergrond staat een man in blauwen kiel met een witte muts op het hoofd, die een tinnen kan op de tafel plaatst. Links op den rand van de tafel geteekend „A. Schouman 1747".

Doek 84 × 70. — 1747. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 75. — In depot.

SNAYERS

PETER SNAYERS. Geb. 24 Nov. 1592 te Antwerpen, gest. nà 1667 te Brussel. Leerling van Sebastiaan Vrancx. In 1628 lid van het St. Lucasgilde te Brussel en in datzelfde jaar hofschilder der Habsburgers, voor wie hij den 30-jarigen oorlog in talrijke werken in beeld bracht. Schilder van krijgstafereelen.

401. GEVECHT TUSSCHEN BREAUTE EN LEKKERBEETJEN. In een uitgestrekt heuvellandschap speelt zich het gevecht tusschen de troepen van Bréauté en Lekkerbeetjen af. Op den achtergrond de stad 's-Hertogenbosch. Links daarvan de gerechtsplaats. Links onderaan gemerkt met monogram „PS."

Paneel 75.5 X 105.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

SORGH

HENDRICK MAERTENSZ. SORGH. Geb. omstreeks 1611 te Rotterdam, begraven 28 Juni 1670 aldaar. Leerling van David Teniers en Willem Buytewech. In 1659 als hoofdman in het St. Lucasgilde te Rotterdam vermeld. Schilder van portretten en genrestukken (markt- en haventafereelen).

402. DE SATYR BIJ DEN BOER. In een schuur bij een schouw zit een boerenfamilie aan tafel om den pot met eten, opgeschrikt door de plotselinge verschijning van den satyr, die volgens het verhaal zich er over verbaast, dat de boer het eten koud blaast. Op den voorgrond links bij het raam een spinnewiel, rechts potten en pannen met een voorraad koolen en knollen. Rechts onderaan geteekend „H. M. Sorgh 1645".

Paneel 39 X 51. — 1645. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

403. PORTRET VAN HUIBERT DUIFHUIS (1531—1581), pastoor van de St. Jacobskerk te Utrecht. Halve figuur, frontaal tegen een donkeren achtergrond. Hij is gekleed in geestelijk gewaad, staande achter een balustrade, waarop het opschrift:

„M. Hubert Duifhuis.
In 't werken straalt de minzaamheid
Gekant in 't woord en 't wijs beleid
En 't doen des Mans die kracht betoonde
De Hemel DUIF die 't HUIS bewoonde. J. Oudaan."

Links onderaan geteekend „HM. Sorg ad Prototijp".

Paneel 17 X 12. — XVIIde eeuw. — Bruikleen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Cat. R.M. no. 2218. — Copie naar een onbekend origineel. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 116. — Th. H. F. van Riemsdijk, „Geschiedenis van de Kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht", 1882, § 13, blz. 142.

SPREEUWEN

JACOB VAN SPREEUWEN. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Hij werkte te Leiden in het midden van de XVIIde eeuw en huwde 8 Mei 1650 de weduwe van den schilder Pieter Quast. Leerling en navolger van Gerard Dou. Genreschilder.

404. EEN SCHILDER IN ZIJN ATELIER. In een atelier met hoog venster en grijze wanden zit de schilder voor zijn ezel, in de linkerhand palet en penseelen, in de rechter een pijp. Hij is gekleed in het zwart, waarover een tabbaard met bruin bont afgezet; op het hoofd een baret. In den hoek op een met een groen kleed bedekte tafel, een portretbuste in gips, een mandola en een prent. Op den voorgrond links op een boomblok een bak met stamper om verf te wrijven; op den grond bij den ezel zijn gegroepeerd een pan, een lantaarn, een koperen bak en een tinnen bierkan. Aan den wand een viool met strijkstok, een dierenschedel, een sabel met oranje sjerp en een kapstok met een mantel.

Doek 57.5 × 43.5. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

STORCK

ABRAHAM STORCK. Geb. omstreeks 1635, te Amsterdam, gest. omstreeks 1710 vermoedelijk aldaar. Gedateerde schilderijen komen voor tusschen 1650 en 1697. Schilder van havengezichten.

405. GEZICHT OP EEN HAVENSTAD. Onder lichtbewolkten hemel ligt aan den oever van een haven (Lissabon?) te midden van vele zeil- en roeibooten het Nederlandsche schip „de Prins van Oranje"; een roeiboot vol menschen roeit er heen. Links en rechts nog eenige schepen; links vaart een galei een kanaal in. Op den voorgrond bij een aanlegplaats een boot met tonnen en pakken geladen. Een rijk-gekleede heer en dame gevolgd door een page loopen langs den oever. Op den voorgrond middenin geteekend „A. Storck. Fecit A° 1689".

Doek 85 × 67.5. — 1689. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

TENIERS

DAVID TENIERS DE JONGE. Geb. 15 December 1610 te Antwerpen, gest. 25 April 1690 te Brussel. Leerling van zijn vader David Teniers den Oude. Zijn kunst staat onder invloed van die van Rubens en vooral van Adriaen Brouwer. In 1632 lid van het St. Lucasgilde te Antwerpen, waarvan hij 1645—1646 deken was. Hofschilder van Aartshertog Leopold Wilhelm, na 1656 van Aartshertog Johan van Oostenrijk. Hij vestigde zich Maart 1651 te Brussel. In 1663 behoorde hij tot de oprichters van de Schildersacademie aldaar. Schilder van portretten en genrestukken.

DAVID TENIERS toegeschreven.

406. INTERIEUR VAN EEN BOERENHERBERG. In een vertrek met eenvoudige schouw en kale, bruine wanden zitten op den voorgrond twee mannen bij een bierton, waarop een vuurtestje, waaruit zij hun pijpen aansteken. Zij zijn gekleed in bruine en blauwe kielen met grijsbruine broeken. Bij den een staat een aarden kruik op den grond, de ander heeft een bierkan in de linkerhand. Achter hen een groep van vier mannen bij het brandende vuur in de schouw. Op den achtergrond de waardin. Op den stoel links gemerkt met monogram „D. T."

Doek 43 × 37. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

DAVID TENIERS. Oude copie.

407. BOERENFEEST VOOR EEN HERBERG. Op het erf van een boerenherberg zitten aan een tafel feestvierende boeren en boerinnen; bij het huis vier boeren in gesprek. Voor een schutting onder een boom een aantal vrijende paren, terwijl op den voorgrond een paar danst bij de muziek van een doedelzakspeler, die op een ton staat. Rechts doorkijk op een landschap met een kasteel. Rechts onderaan op een bankje geteekend „D. Teniers".

Doek 92 × 115. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Herhalingen van deze compositie kwamen o.a. voor in een veiling te New-York, Maart 1914, en in den Kunsthandel Agnew te Londen in 1921, welk schilderij werd verkocht bij Christie te Londen, April 1927, Cat. no. 63.

TROOST

CORNELIS TROOST. Geb. 8 October 1697 te Amsterdam, gest. 7 Maart 1750 aldaar. Leerling van Arnold Boonen. Schilder en pastellist van portretten en genrestukken.

A. Staring, „Het portret in Nederland 1730—1830", in Oud-Holland 1922, blz. 37 en 67 vlg.

408. PORTRET VAN PROFESSOR HERMAN BOERHAAVE (1668—1738). Halve figuur, frontaal, het hoofd driekwart naar rechts gewend, tegen een grijsbruinen achtergrond. Hij is gekleed in het zwart met zwarte toga en witte bef.

Doek 91 X 73.5. — Na 1735. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Afkomstig uit de collectie Six, veiling 11 Dec. 1928, Cat. no. 29. — Van dit portret bestaan meerdere exemplaren. De Universiteit te Leiden maakt aanspraak op het origineel in de Senaatskamer. Een tweede exemplaar in het Rijksmuseum, gesigneerd en gedateerd 1735, is in 1907 verworven uit de collectie van Jhr. Dr. J. P. Six. — J. van Gool, „Die Nieuwe Schouburg der Nederlantsche kunstschilders en schilderessen", 1751, Dl. II, blz. 245; E. W. Moes, „Iconographia Batava", 1897, no. 798; Catalogus van het Rijksmuseum te Amsterdam, 1920, no. 2325a; „De Senaatskamer der Leidsche Universiteit", Tweede druk, 1932, blz. 32/33, no. 13, met afb.

VELDE

ADRIAEN VAN DE VELDE. Gedoopt 30 November 1636 te Amsterdam, gest. 21 Januari 1672 aldaar. Zoon en leerling van den zeeschilder Willem van de Velde den Oude, later leerling van Jan Wijnants en Ph. Wouwermans. Schilder van landschappen met herders met kudden vee of met ruiters en jagers; zeldzamer zijn zijn winterlandschappen en strandgezichten. Belangrijk is zijn figuren- en dierenschildering in de werken van J. Wijnants, J. van Ruisdael, M. Hobbema, Philips de Koninck en J. Hackaert.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Bd. IV, 1911, blz. 477 vlg.; K. Zoege von Manteuffel, „Die Künstlerfamilie van de Velde", in de serie Künstler-Monographien, 1927.

409. LANDSCHAP MET HERDER EN KUDDE. Aan den voet van een heuvel, waarover een landweg loopt met ter weerszijde hoog opgaand geboomte en struikgewas, ligt een herder op den grond te slapen bij zijn kudde koeien en schapen. De heuvel is afgegraven en wordt gestut door een begroeiden steenen muur; rechts het gemetselde gewelf van een brug.

Paneel 41.5 X 49. — Omstreeks 1660. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — De toeschrijving berust op een expertise van Dr. C. Hofstede de Groot. Het stuk is zeer verwant met het schilderij, gedateerd 1661, vroeger in de collectie van Lord Ashburton in the Grainge. C. Hofstede de Groot, o.c. no. 317.

VELDE

ESAIAS VAN DE VELDE. Geb. 1590 of 1591 te Amsterdam, begraven

18 November 1630 te 's-Gravenhage. Waarschijnlijk zoon van den schilder Anthonie van de Velde. Vermoedelijk leerling van Gilles van Coninxloo. Sinds April 1610 te Haarlem, waar hij in 1612 lid werd van het St. Lucasgilde. In 1618 lid van het St. Lucasgilde te 's-Gravenhage. Volgens Houbraken is hij in 1626 te Haarlem en 1630 te Leiden. Schilder van landschappen en genrestukken.

R. Grosse, „Die holländische Landschaftskunst. 1600—1650", 1925, blz. 44—48; K. Zoege von Manteuffel, „Die Künstlerfamilie van de Velde", in de serie Künstler-Monographien, 1927; J. G. van Gelder, „Jan van de Velde, 1593—1641, Teekenaar-schilder", 1933, blz. 1, 77.

410. DE HINDERLAAG. In een boschlandschap links op den voorgrond verschuilt zich achter een berm onder hooge boomen een groep ruiters met geweren. Zij zijn gekleed in wambuizen, broeken en mantels van verschillende kleur en dragen hoeden met veeren. Zij wachten een stoet op, bestaande uit ruiters, wagens en voetvolk, die op het tweede plan nadert langs den weg, die zich door het landschap kronkelt. Rechts op den voorgrond verscholen tusschen het groen een klein kapelletje.

Paneel 47.5 × 77.5. — Begin XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

VELDE

WILLEM VAN DE VELDE DE JONGE. Gedoopt 18 December 1633 te Leiden, gest. 6 April 1707 te Greenwich. Leerling van zijn vader Willem van de Velde den Oude en van Simon de Vlieger. Hij werkte te Amsterdam en vergezelde in opdracht van de Staten-Generaal de vloot der Vereenigde Provinciën in de oorlogen tegen Engeland en Frankrijk. Hij woonde te Londen in 1673, verkreeg in 1674 een jaargeld van Koning Karel II van Engeland en vestigde zich daarna te Greenwich. In 1686 was hij te Amsterdam. Zeeschilder.

P. Haverkorn van Rijsewijk, „Korte mededeelingen", in Oud-Holland 1901, blz. 61—63; Idem, „Willem van de Velde de Oude", in Oud-Holland 1902, blz. 170 en 225; Fred. C. Willis, „Die niederl. Marinemalerei", 1911, blz. 79; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Bd. VII, 1918, blz. 1—173; K. Zoege von Manteuffel, „Die Künstlerfamilie van de Velde", in de serie Künstler-Monographien, 1927.

411. ZEESLAG BIJ KIJKDUIN IN 1673. Op kalme zee onder lichtbewolkten hemel bestoken in verschillende groepen de Nederlandsche schepen de Engelsche. Op den voorgrond het Hollandsche oorlogsschip met het wapen van Haarlem op den spiegel in nauw gevecht met een admiraalsschip, waarvan de blauwe vlag de Fransche lelies en

het beeld van de Hl. Maagd vertoont. De Nederlandsche admiraal is aan boord van het schip van de Gecommitteerden der Staten-Generaal, dat door brandende schepen wordt benaderd. In de nabijheid een roeiboot, waarvan de bemanning tracht drenkelingen te redden. Tusschen de schepen door ziet men de duinen van de kust. Onderaan middenin op een drijvend stuk papier gemerkt met monogram „W. V. V." Afb. 69.

Doek 86 X 109. — Laatste kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Vgl. C. Hofstede de Groot o.c. no. 45.

WILLEM VAN DE VELDE toegeschreven.

412. ZEE- EN STRANDGEZICHT. Onder een zwaarbewolkten hemel op een rimpelige zee ligt het Statenjacht van den Prins van Oranje gereed om uit te zeilen; bij het strand een terugkeerende visschersschuit, waarvan eenige visschers en een heer en een dame de komst afwachten. Op het tweede plan rechts een groot uitzeilend oorlogsschip; aan den horizon een aantal zeilschepen. Op het voorste zeilschip geteekend „W.VD V."(?).

Doek 60 X 83.5. — Tweede helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel. — Dit Prinselijke jacht werd in 1647 gebouwd voor Prins Frederik Hendrik. Na diens dood kwam het aan Prins Willem II en na zijn overlijden ging het over in het bezit van de Admiraliteit van Rotterdam, die het in 1660 ter beschikking stelde van Koning Karel II van Engeland voor diens overtocht van den Moerdijk naar 's-Gravenhage. De oorspronkelijke schets van dit jacht is in het Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum te Amsterdam; voorts komt het voor op een ander schilderij van W. van de Velde in het Mauritshuis, Cat. no. 201, en op een schilderij van Lieven Verschuer in het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. no. 2530.

VENNE

ADRIAEN PIETERSZ. VAN DE VENNE. Geb. 1589 te Delft, gest. 12 November 1662 te 's-Gravenhage. Leerling van Simon de Valck, goudsmid te Leiden, en van Jeronimus van Diest te 's-Gravenhage. In 1607 waarschijnlijk te Antwerpen, in 1614 te Middelburg. In 1625 lid van het St. Lucasgilde te 's-Gravenhage, waarvan hij in 1639 deken was. In 1656 behoorde hij tot de oprichters van de Schildersconfrerie „Pictura" aldaar. Schilder van landschappen met historische voorstellingen en van genrestukken.

R. Grosse, „Die holländische Landschaftskunst. 1600—1650", 1925, blz. 17—20.

ADRIAEN VAN DE VENNE toegeschreven.

413. PLUNDERING VAN EEN DORP. Een uitgestrekt

dorp met een ommuurd kerkje in het midden wordt door eenige breede wegen doorsneden, waaraan verspreide huizengroepen staan onder lommerrijk geboomte. Op elk der wegen spelen zich allerlei moordtafereelen af. De roovers achtervolgen en vermoorden de bewoners met sabels en geweren. Rechts wordt een aantal geboeide gevangenen, waaronder een priester, weggevoerd. Op den voorgrond links bij een vechtende groep een met zware pakken beladen paard.

Paneel 55.5 × 105. — Eerste helft XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

VERKOLJE

JAN VERKOLJE. Geb. 9 Februari 1650 te Amsterdam, begraven 8 Mei 1693 te Delft. Hij woonde sedert 1672 te Delft en wordt in 1673 als lid van het St. Lucasgilde aldaar vermeld, terwijl hij tusschen 1678 en 1688 herhaaldelijk als overman en deken van het gilde voorkomt. Schilder van portretten en genrestukken.

414. PORTRETGROEP VAN VIJF KINDEREN VAN VREDENBURCH. Bij een gebeeldhouwde grijze steenen trap in een park zijn de kinderen bijeen: het oudste meisje zit op de onderste trede der trap met bloemen op den schoot, een ander brengt perziken en druiven aan, die zij draagt in de plooien van haar mantel. Een jonger zusje met haar jongste broertje aan de hand komen naar haar toe. Links nadert de oudste broer met een papegaai op de linkerhand, een hond springt tegen hem op. Op het tweede plan een laan met hoog geboomte, aan den ingang waarvan twee steenen beelden op postamenten, voorstellende Diana en Flora. De meisjes dragen lange japonnen van lichtgrijze, roode en paarse zijde met losse mantels van afstekende kleur; zij dragen ieder een parelsnoer om den hals en parelen oorbellen. De oudste jongen draagt over een geel vest een bruinroode fluweelen jas met schoudermantel van dezelfde kleur; het jongste kind een beige jasje met vuurrooden mantel en rood baretje met struisveer op het hoofd. Op de onderste trede der trap geteekend „I. VERKOLJE 1683”.

Doek 123 × 105. — 1683. — Bruikleen van Jhr. Mr. H. F. L. C. K. M. B. van Vreden-

burch te 's-Gravenhage. — Achterop het volgende opschrift: „1683 Vijf kinderen van Mr. Jacob van Vredenburch van Adrichem en de Vrouwe Catharina van der Goes. — Nat. 29 Dec. 1671 Sara. — Nat. 11 Oct. 1673 Franc. — Nat. 23 July 1675 Antonia Cath. — Nat. 1 Nov. 1676 Jacoba. — Nat. 18 Jan. 1680 Adriaen."

JAN VERKOLJE toegeschreven.

415. GEZELSCHAP OP EEN TERRAS. Op het terras van een groot steenen gebouw met zware zuilen en balustrade, geflankeerd door een groote gebeeldhouwde vaas, zit een gezelschap van vier personen; links een jonge man met een viool in de hand, die over een met een bont kleed bedekte tafel leunt, terwijl hij in de linkerhand een wijnglas houdt en een vrouw toedrinkt, die hem uit een met riet omwonden karaf wijn heeft ingeschonken; rechts een jonge man met een violoncel, tegenover hem een jong meisje, dat met een hond speelt. Links ziet men den negerknecht in het huis verdwijnen. De jonge mannen zijn gekleed in het bruin en het paars; de vrouwen in het blauw en wit satijn. Op den achtergrond de tuin en in de verte een berglandschap onder bewolkten hemel.

Doek 57 × 49. — Omstreeks 1675. — Bruikleen van den heer J. J. M. Chabot te Brussel.

VERSCHOOR

WILLEM VERSCHOOR. Geb. te Delft, geboortejaar onbekend, gest. 1678 aldaar. Op 6 Januari 1653 in het St. Lucasgilde te Delft ingeschreven; 28 November 1678 werd zijn doodschuld aan het gilde betaald. Schilder van mythologische voorstellingen.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 90.

416. CEPHALUS EN PROCRIS. In een boschachtig landschap ligt op den voorgrond Procris door een pijl getroffen, onder de armen gesteund door Cephalus, die tracht den pijl uit de wond te verwijderen; haar gele gewaad ligt over haar beenen. Bij haar staat een groep van drie meewarig klagende vrouwen; één van haar draagt een koperen schaal en een doek aan. De vrouwen zijn gekleed in het blauw, rood en grijs. Cephalus draagt een rood gewaad met zwarten mantel. Links uitzicht op hooge bergen; aan den horizon de ondergaande zon. Rechts onderaan op een rots geteekend „W. Verschoor f. 1657".

Doek 147 × 178. — 1657. — Geschenk van den heer M. Salomon Nz. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 77. — Zie voor de voorstelling: Ovidius, Metamorphoses VII vs. 661.

VINCKEBOONS

DAVID VINCKEBOONS. Geb. 13 Augustus 1576 te Mechelen, gest. 1629 te Amsterdam. Leerling van zijn vader Philip Vinckeboons, die in 1580 naar Antwerpen trok en daar lid van het St. Lucasgilde werd en in 1586 naar Amsterdam verhuisde, waar hij in 1591 burger werd. Zijn kunst staat onder invloed van Pieter Brueghel den Oude en van Jan Brueghel. Schilder van boschlandschappen met bijbelsche voorstellingen en van genrestukken.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 91; R. Oldenbourg, „Die flämische Malerei des XVIIen Jahrhunderts" (Handbuch der kgl. Museen zu Berlin) 1918, blz. 23.

DAVID VINCKEBOONS toegeschreven.

417. TOBIAS EN DE ENGEL. In een boschlandschap ligt in het midden tusschen hoog opgaand geboomte een kasteel, aan twee zijden door water omgeven. Op den weg links loopt Tobias met den engel, terwijl aan den rechterkant op het tweede plan de episode van het vangen van den visch is afgebeeld en ten slotte op den weg in het gebergte Tobias en de engel verder wandelen. Op den achtergrond een stad op de berghelling. Op de bruggetjes, die naar het kasteel leiden, en aan den oever eenige personen.

Paneel 71 × 135.5. — Omstreeks 1600. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 78. — Geplaatst in het Stadhuis.

VLIEGER

SIMON JACOBSZ. DE VLIEGER. Geb. 1601 te Rotterdam, gest. 1653 te Weesp. Waarschijnlijk leerling van Julius Porcellis en van Willem van de Velde den Oude. In 1634 als lid van het St. Lucasgilde te Delft vermeld; sinds 1638 te Amsterdam, waar hij 1643 burger werd. In 1649 naar Weesp. Schilder van zee- en riviergezichten.

Fred. C. Willis, „Die niederl. Marinemalerei", 1911, blz. 44.

418. LANDSCHAP MET STAD AAN EEN RIVIER. Onder een bewolkten hemel ligt aan een rivier met eenige roei- en zeilbootjes links een stad, omgeven door een walmuur met waltorens en bastions; op het voorste bastion is een huis gebouwd. Boven den stadsmuur steken eenige huizen en kerktorens uit. Op den voorgrond zijn eenige visschers in

roeibootjes bezig een vischnet in te halen. Op een ton in een der roeibootjes gemerkt „S.d.V."

Paneel 40.5 × 68.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

419. LANDSCHAP MET STAD AAN EEN RIVIER. Onder een zwaarbewolkten hemel ligt aan een rivier met vele zeilschepen een stad omgeven door een walmuur met bastions. Tusschen de daken der huizen steken twee kerken met groote torens uit. Op den voorgrond een schuit met eenige personen en drie koeien, die naar de aanlegplaats wordt geboomd. Rechts op een houten schutting geteekend „S. d. Vlieger".

Paneel 40.5 × 68.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

VLIET

WILLEM VAN DER VLIET. Geb. omstreeks 1584 te Delft, gest. 6 December 1642 aldaar. In 1613 als lid, in 1634 als overman van het St. Lucasgilde vermeld. Schilder van historische voorstellingen en portretten.

420. MANSPORTRET. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een bruingrijzen achtergrond. Hij is gekleed in een zwart gedamasceerd wambuis met zwarten mantel en grooten witten neerhangenden plooikraag met kant afgezet. Rechts het opschrift „Æta : 56. ano 1640", en geteekend „W. VANDER VLIET. fecit".

Paneel 68.5 × 57. — 1640. — Bruikleen van Jhr. Mr. H. F. L. C. K. M. B. van Vredenburch te 's-Gravenhage.

VONCK

ELIAS VONCK. Geb. 1605 te Amsterdam, begraven 10 Juni 1652 aldaar. Schilder van stillevens met doode vogels.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 92.

421. VOGELSTILLEVEN. Tegen een donkeren achtergrond liggen op een grijze steenen balustrade eenige doode

vogels, zooals een ekster, een snip, een eend, een roodborstje enz., waarbij een weitasch en een vogelnet. Daarachter een vogelkooi met een putter en de tromp van een geweer.

Doek 73 X 60. — Eerste helft XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 79. — Geplaatst in het Stadhuis.

VOORHOUT

JOHANNES VOORHOUT. Geb. 11 November 1647 te Uithoorn, gest. vóór 12 Mei 1723 te Amsterdam. Leerling van Constantijn Verhout te Gouda en van Joan van Noort te Amsterdam. Wegens den inval der Franschen in 1672 week hij uit naar Frederiksstadt, waar hij met Jurriaen Ovens verkeerde. Later te Hamburg. In 1707 weer te Amsterdam. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en van portretten.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 92.

422. HAGAR EN ISMAEL IN DE WOESTIJN. In een bergachtig landschap met eenig geboomte op den voorgrond knielen bij een steenen postament, waarbij een gebroken vaas ligt, Hagar en Ismaël. Hagar strekt de armen biddend ten hemel. De ondergaande zon kleurt den horizon. Op het postament geteekend „I. Voorhout Ft".

Doek 112 X 84. — Omstreeks 1700. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 80. — Zie voor de voorstelling: Genesis XXII, vs. 15. — In depot.

WALRAVEN

ISAAC WALRAVEN. Geb. 23 Mei 1686 te Amsterdam, gest. 11 Maart 1765 aldaar. Leerling van den beeldhouwer Johannes Ebbelaar en van Gerard Rademaker; hij werkte ook te Düsseldorf. Beeldhouwer en schilder van genrestukken.

423. KINDEREN MET EEN VOGELNESTJE. In een park spelen twee jongens en een meisje aan den voet van een grijzen steenen terrasmuur, waarop een groote terracotta vaas; aan een boom is een paars gordijn opgehangen. Het meisje in gelen mantel toont een nestje met twee jonge vogeltjes, dat zij in de hand houdt. Een mand met bloemen en bloemkransen liggen op den grond bij een steenen satyrbeeld. Op den achtergrond een gebeeldhouwde grijssteenen poort met doorkijk op een berglandschap met een

gebouw en een obelisk. Op het steenen voetstuk geteekend „Isaac Walraven Fec. 1718".

Koper 35 × 31. — 1718. — Bruikleen van H. Baronesse Schimmelpenninck van der Oye-Huyssen van Kattendyke. — Pendant van het volgende nummer.

424. KINDEREN MET EEN VOGELNESTJE. In een tuin bij een steenen beeld van een riviergod zijn de drie kinderen kibbelend afgebeeld. Het meisje ligt huilend op den grond; achter haar heft de eene jongen de hand op om haar te slaan, terwijl de andere zich met het vogelnestje uit de voeten maakt. Een der vogeltjes ligt op den grond, de andere valt uit het nest. Op den achtergrond een vijver met een gebeeldhouwde fontein, waarachter het gebergte oprijst. Links onderaan geteekend „Isaac Walraven fec. A°. 1720".

Koper 35 × 31. — 1720. — Bruikleen van H. Baronesse Schimmelpenninck van der Oye-Huyssen van Kattendyke. — Pendant van het vorige nummer.

WAPPERS

EGIDE CHARLES GUSTAVE WAPPERS. Geb. 23 Augustus 1803 te Antwerpen, gest. 6 December 1874 te Parijs. Leerling van M. van Bree en G. J. Herreyns. Hij exposeerde te Antwerpen in 1830 en in 1833 en 1834 te Brussel met groot succes en werd de grondlegger der Antwerpsche school. Schilder van historische voorstellingen.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 122; L. Bénédite, „De Schilderkunst der XIXde eeuw", 1910, blz. 277.

425. EPISODE UIT HET BELEG VAN LEIDEN. Op de Breedstraat voor het Leidsche stadhuis staat Burgemeester Van der Werff omgeven door de opdringende en smeekende menigte, aan wie hij zijn degen aanbiedt. Rechts onderaan geteekend „Gustaf Wappers 1829".

Doek 330 × 398. — 1829. — Geschenk van Mevr. Suermondt-Twiss. — Afkomstig uit de nalatenschap van Koning Willem II. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 151. — Geplaatst in het Stadhuis.

WERFF

ADRIAEN VAN DER WERFF. Geb. 21 Januari 1659 te Kralingerambacht, gest. 12 November 1722 te Rotterdam. Leerling van Corn. Picolet en Eglon van der Neer. Hij vestigde zich in 1676 te Rotterdam.

Hofschilder van Keurvorst Johan Wilhelm van de Paltz in 1696. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen, portretten en genrestukken.

C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. X, 1928, blz. 233 vlg.

426. DE VERSTOOTING VAN HAGAR EN ISMAEL. Bij den ingang van een huis staat Abraham onder een hooge portiek, gekleed in bruine tuniek en grijzen mantel en verdrijft met sprekend gebaar Hagar, die Ismaël aan de hand voert. Hagar draagt over een groenen rok een gele tuniek, aan den gordel een waterkruik, Ismaël een geel met blauw gestreepte tuniek. Achter Abraham staat in de portiek Sara met den kleinen Isaak lachend toe te zien. Op den achtergrond onder bewolkten hemel een heuvellandschap met bergen aan den horizon.

Doek 77.5 × 62. — Begin XVIIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Herhaling van het gesigneerde schilderij met dezelfde voorstelling in het museum te Bamberg, dat Van der Werff in 1701 voor Keurvorst Johan Wilhelm van de Paltz maakte. — C. Hofstede de Groot, o.c. blz. 240, no. 12.

WIGMANA

GERARD WIGMANA. Geb. 27 September 1673 te Workum, gest. 27 Mei 1741 te Amsterdam. Leerling van Willem van Mieris. Hij bereisde Italië. In 1707 te Amsterdam; later naar Engeland. In 1738 als lid van het Schilderscollege te Utrecht vermeld. Schilder van genrestukken en kunsthandelaar.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 140; Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 95.

427. ALLEGORISCHE VOORSTELLING VAN DE SCHILDERKUNST. In een koepelvormig vertrek met zware zuilenarchitectuur en beelden in nissen zit op een bordes onder een groen gedrapeerd gordijn een vrouwenfiguur, voorstellende de Schilderkunst, gekleed in het wit met een rooden mantel, een diadeem op het hoofd en een penseel in de rechterhand. Zij is omgeven door zeven kinderfiguurtjes, die spelen of teekenen en waarvan twee een ovaal schilderij ophouden, Fortuna op den wereldbol voorstellende. Op de trede in den linker benedenhoek geteekend „Wigmana".

Paneel 73 × 55. — Omstreeks 1700. — Afkomstig van de in 1815 tenietgegane Teekenacademie. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 83.

WOUWERMANS

PHILIPS WOUWERMANS. Gedoopt 24 Mei 1619 te Haarlem, gest. 19 Mei 1668 aldaar. Leerling van zijn vader Paulus Joosten Wouwermans en van Frans Hals, Pieter Verbeeck en Jan Wijnants; ook beinvloed door de kunst van Pieter van Laer. Van 1640 af lid van het St. Lucasgilde te Haarlem. Uit zijn werken valt op te maken, dat hij in Italië of Frankrijk moet hebben gereisd. Schilder van slagvelden, stalinterieurs, ruiters en paarden in landschappen.

W. von Bode, „Rembrandt und seine Zeitgenossen", 1907, blz. 194; A. Bredius, „Een vroege Wouwermans in het Museum te Brussel", in Onze Kunst 1911, blz. 53; C. Hofstede de Groot, „Beschreibendes und kritisches Verzeichnis", Dl. II, 1908, blz. 249—659.

428. RUITERS IN EEN STAL. In een hooge overdekte stalruimte staan bij een groote ruif een zestal paarden, die door stalknechts worden afgezadeld en gedrenkt. Bij de hooge poort, die als ingang dient, een merrie met een veulen, een liggend paard, vastgebonden aan een houten blok en twee ruiters, die met een stalknecht in gesprek zijn. Door de poort uitzicht op een heuvellandschap onder bewolkten hemel met ondergaande zon. Links onderaan gemerkt met monogram „PHLS. W."

Doek 50.5 × 71. — Midden XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

WIJNTRACK EN HAAGEN

DIRCK WIJNTRACK. Geb. vóór 1625 in Drente, gest. 1678 te 's-Gravenhage. In 1654 en 1655 woonde hij te Gouda; van 1657 af te 's-Gravenhage, waar hij deel uitmaakte van de Staten van Holland en Westfriesland. Hij stoffeerde veelal de landschappen van Joris van der Haagen, Wijnants, Jacob Ruysdael en Hobbema. Dierenschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 100.

JORIS VAN DER HAAGEN. Geb. omstreeks 1615 vermoedelijk te Dordrecht of te Arnhem, begraven 23 Mei 1669 te 's-Gravenhage. In 1640 in Den Haag, waar hij in 1643 lid van het St. Lucasgilde werd, waarvan hij 1653/1654 hoofdman was. In 1656 behoort hij tot de medeoprichters van de Schildersconfrerie „Pictura". Hij schilderde vele boschgezichten e.d. uit verschillende streken van Nederland. Zijn kunst staat onder invloed van M. Hobbema en P. Potter. De figuren werden dikwijls geschilderd door Nic. Berchem of Adriaen van de Velde, terwijl hij vooral veel samenwerkte met den dierenschilder Dirk Wijntrack. Landschapschilder.

Cat. Museum Kunstliefde, 1885, blz. 101; M. J. F. W. van der Haagen, „De samenwerking van Joris van der Haagen en Dirk Wijntrack", in Oud-Holland, 1917, blz. 43, vlg.; J. K. van der Haagen „De Schilders Van der Haagen en hun werk", 1932, blz. 16—53.

429. VOS OP DE EENDENJACHT. In een groot boschlandschap bij een vijver worden eenige eenden opgejaagd door een vos, die een der eenden in de vlucht bij een poot pakt. Links onderaan geteekend „D. Wijntrack et Verhaege fe. 1652".

Doek 165 × 215. — 1652. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 89. — J. K. van der Haagen, o.c. blz. 37/38 en 121: no. 287 van den catalogus zijner schilderijen en teekeningen. — Afgebeeld bij W. Martin en E. W. Moes, „Oude Schilderkunst in Nederland", 1914, no. 42. — Geplaatst in het Stadhuis.

ZUID-NEDERLANDSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1510.

430. DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND. In een vertrek voor een donkeren achterwand zit bij een tafel de Hl. Maagd, die het Christuskind de borst geeft. Zij draagt een groene tuniek met rooden mantel en een gele muts op het hoofd. Op de tafel een tinnen bord met allerlei vruchten en een mes. Rechts een raam met uitkijk op een bergachtig landschap met eenige huizen tusschen geboomte.

Paneel 41.5 × 32. — Omstreeks 1510. — Geschenk van Regenten der Vereenigde Gods- en Gasthuizen. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 3.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. 1523.

431. MAALTIJD VAN DE HEEREN VAN LIERE TE ANTWERPEN. — In een Renaissance-vertrek met tegelvloer en hoogopgaande lambrizeering met gebeeldhouwde fries zitten aan een lange tafel de Heeren van Liere met hun gasten aan den maaltijd. In het midden de twee hoofdpersonen voor een groen brokaten baldakijn, waarvoor een engel twee wapenschilden met het familiewapen van Liere vasthoudt. Achter de overige gasten, die om de tafels zijn geschaard, staan aan weerszijden twee knechts, die schotels aandragen. Op de tafel, gedekt met een wit tafelkleed met franje, staat een tinnen servies van ronde schalen, vierkante

borden, peper- en zoutvaten, drinkkroezen en messen, terwijl het brood verspreid op tafel ligt. Op den voorgrond een bankje met een tinnen wijnkan. Tegen den wand links een dressoor met een beker, twee tinnen schenkkannen en drie borden. Rechts een Gothisch tochtportaal. De ramen zijn voorzien van glas in lood, versierd met familiewapens en wapenschilden met de initialen M. B. in Renaissance-ornament. De hoofdpersonen dragen onder zwarte tabbaarden met bontkraag een kleeding van blauw en zwart in mi-parti; enkele anderen dergelijke tabbaarden over zwarte kleeding; het meerendeel der gasten is gekleed in lichtroode wapenrokken met goudband afgezet; roode baretten op het hoofd. Op de lijst het opschrift „Anno dms. M. V. c. xxiij".

Paneel 99.5 X 185. — 1523. — Bruikleen van K. G. W. Baron van Wassenaer te Ede. — Cat. Tentoonstelling van Noord-Nederlandsche Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, te Utrecht, 1913, no. 110; J. Veth en S. Muller Fz., „Albrecht Dürers Niederländische Reise", 1918, Dl. II, blz. 60 met afb. — De voorgestelde hoofdpersonen zijn de broeders: Arent van Liere, Ridder, Heer van Santhoven en Woldesele, in de jaren 1500—1529 herhaaldelijk schepen en burgemeester van Antwerpen, deken van het St. Lucasgilde aldaar en eigenaar van het Hof van Liere te Antwerpen; Claes van Liere, Heer van Berchem, Marckgraeff van Antwerpen, 1531 te Berchem overleden; Willem van Liere, Ridder, Ambtman van Antwerpen; de vierde der hoofdpersonen is niet bekend.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1540.

432. PORTRET VAN KAREL V. Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een bruinen achtergrond. De keizer is gezeten achter een ronde tafel; hij is gekleed in het zwart, met zwarten tabbaard en kleine zwarte baret. De rechterhand is in spreekgebaar opgeheven; in de linkerhand houdt hij een paar groene handschoenen. Bovenaan het opschrift „KAROLVS V DEI GR(ATIA) M(AXIMA) ROMAN(O)R(UM) IMP(ERATOR) HISPANIARU(M) REX."

Paneel 42.5 X 31. — Omstreeks 1540. — Geschenk van Mr. J. J. van der Hagen van den Heuvel. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 4.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Einde XVIde eeuw.

433. HET SLECHTEN VAN EEN VESTING. In een uitgestrekt vlak landschap ligt onder bewolkten hemel een versterkte vesting, waarvan een groot aantal mannen bezig is de gracht te dempen. Sommigen gooien de aarde van

den vestingmuur neer, andere graven het zand uit het land en laden het in karren, die naar de gracht worden gereden. Op den voorgrond een groote witte tent en daarnaast stalletjes, waar eetwaren worden verkocht en waaromheen een groote menigte mannen en vrouwen zich beweegt. Links een officier te paard, omringd door eenige soldaten, en een reiskoets. Op het tweede plan een geïmproviseerde herberg tusschen geboomte, terwijl hier en daar groepen bijeenstaan en een optocht wordt gehouden.

Paneel 78.5 X 117. — Einde XVIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Door sommigen toegeschreven aan Pieter Balten. — Een herhaling van dit schilderij bevond zich vroeger op het kasteel Linschoten; het werd onder den titel „Tafereel van het slot Vredenburch te Utrecht bij den aanvang der slooping" te Utrecht in het Notarishuis geveild 20 September 1932 (Cat. no. 1, met afb.)

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Begin XVIIde eeuw.

434. HET PARADIJS. In een berglandschap met rijk geboomte en rivieren zit onder den boom der kennis Adam, die van Eva den appel aanneemt; achter Eva kronkelt de slang zich om een boom. Zij zijn omringd door een groote verscheidenheid van dieren en vogels, veelal paarsgewijze afgebeeld.

Doek 90 X 134.5. — Begin XVIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede kwart XVIIde eeuw.

435. DE INTOCHT IN DE ARK. In een boschrijk landschap worden verschillende dieren, als leeuwen, tijgers, bokken, schapen, koeien, kameelen, herten, een schimmel enz., meest paarsgewijze, door een der zonen van Noach naar de ark gedreven, die zich links op den achtergrond bevindt. Op een bladerloozen boom links op den voorgrond zitten allerlei vogels. Op het tweede plan staat Noach met twee vrouwen bij een beladen ezel. Op den achtergrond bergen onder helderen hemel.

Paneel 66 X 87. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 25 als Jan Brueghel.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER A.B. 1650.

436. FEEST IN EEN BOERENSCHUUR. In een boerenschuur dansen op den voorgrond voor een bruine tent een

boer en een boerin, met bezem, mand, pijpen en tinnen kannen toegetakeld, op de maat van de muziek, die een vrouw en een jongen op een fluit en een trommel maken. Een kring van toeschouwers staat om hen heen. Rechts zitten vier mannen aan een tafel te drinken bij de muziek van een liereman en een vioolspeler; op den voorgrond staan allerlei potten en pannen. Een trap geeft toegang tot een vertrek, waar boeren om een tafel zitten. Op het tweede plan links op een verhoogd gedeelte, dat door een zijraam wordt verlicht, zit aan een lange tafel een gezelschap van boeren te dobbelen en te drinken. Op de vliering, waar stroo, tonnen en manden liggen, nog verschillende groepen van personen. Rechts op de zijde van de treden van de trap gemerkt met monogram „A. B. 1650".

Doek 103 × 158. — 1650. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken. — Afkomstig uit de collectie Dautsch Dayka te Pressburg en later in de collectie van de Prinses d'Arenberg te Brussel, als Andries Both. Het jaartal 1650 maakt deze toeschrijving echter onmogelijk, daar A. Both reeds in 1640 te Venetië stierf. Het schilderij is vermoedelijk van een Zuid-Nederlandsch of Noord-Fransch meester.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. XVII/XVIIIde eeuw.

437. BOSCHLANDSCHAP MET HERTENJACHT. In een boschrijk landschap worden links op den voorgrond twee herten aangevallen door jachthonden, terwijl twee ruiters met opgeheven zwaarden en een man met een lans toeschieten om de dieren te dooden. In het midden twee mannen: één klautert over een boomstam, de ander houdt een paard aan den teugel. Rechts een groep toeschouwers o.a. een man en vrouw, die op een schimmel zijn gezeten; rechts komt een man aanloopen met vier jachthonden. Langs den breeden boschweg op het tweede plan een drietal karossen met toeschouwers.

Koper 36.5 × 46.5. — XVII/XVIIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te te Hoevelaken.

438. DORP MET FEESTVIERENDE BOEREN. Aan een breeden landweg met huizen en geboomte ter weerszijde staat een groot aantal huifkarren en boerenwagens. Vele boeren en boerinnen zijn uitgestapt en dansen bij de muziek van een doedelzakspeler en een liereman. Op den voor-

grond twee ruiters met elkaar in gesprek. Links bij een vijvertje een boerenherberg, waarbij onder het geboomte eenige personen zich ophouden. Op den achtergrond een heuvellandschap onder grijsbewolkten hemel.

Koper 36.5 X 46.5. — XVII/XVIIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

439. BOSCHLANDSCHAP MET WAGENS EN VEE. Op een breeden landweg, ter weerszijde begrensd door bosschen, zijn een huifkar en een boerenwagen elkaar voorbijgereden. Een boer gezeten op een der paarden, die voor de huifkar zijn gespannen, rijdt den wagen door een beek; in de huifkar zijn twee vrouwen, een man en een kind gezeten. Rechts drijft een veehoeder met zijn hond een zevental koeien over een heuvel. Op het tweede plan eenige personen zware pakken dragend op de schouders en het hoofd. Verderop drie ruiters en nog een boerenkar. Aan den horizon onder bewolkten hemel een stad in wazig licht.

Koper 39.5 X 48. — XVII/XVIIIde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken.

III. MODERNE MEESTERS
XIX^DE EEUW — HEDEN

MODERNE MEESTERS

XIXDE EEUW — HEDEN

ACHENBACH

ANDREAS ACHENBACH. Geb. 29 September 1815 te Cassel, gest. 1 April 1910 te Düsseldorf. Leerling van 1827 tot 1835 van F. W. von Schadow en J. W. Schirmer aan de Kunstacademie te Düsseldorf. Hij bereisde Holland (1832), Denemarken, Zweden en Noorwegen (1835—1839) en Italië (1843). Landschapschilder.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 2; W. Cohen, „Andreas Achenbach als Karikaturist", in Zeitschrift für bildende Kunst, Neue Folge 1915/16, blz. 105 vlg.; Idem, „Die Graphik Andreas Achenbachs", in „Ausstellungen zur Geschichte der Düsseldorfer Malerei", III, 1916/17; Idem, „100 Jahre rheinischer Malerei", 1924; Koetschau, „Rheinische Malerei der Biedermeierzeit", 1926; Bernd Lasch, „Andreas Achenbach" (dissertatie Bonn, niet gedrukt).

440. ROTSLANDSCHAP IN NOORWEGEN. Onder dreigend-bewolkten hemel ligt een uitgestrekt rotsachtig gebergte, waartusschen zich een rivier in bruisende watervallen baan breekt. Hier en daar is op de rotspartijen een houten huis gebouwd. Links onderaan geteekend „A. Achenbach. 1853."

Doek 69 × 53. — 1853. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

APOL

LODEWIJK FRANCISCUS HENDRIK APOL. Geb. 6 September 1850 te 's-Gravenhage. Leerling van Joh. Hoppenbrouwers en P. Stortenbeker en van de Haagsche Academie. In 1880 reis naar Nova-Zembla, 1886—92 te Rozendaal bij Arnhem, daarna vestigde hij zich te 's-Gravenhage. Landschapschilder.

G. H. Marius, „De Holl. Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 225; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 83; „Onze schilders: Louis Apol", in Maandblad voor beeldende kunsten 1925, blz. 288.

441. WINTERLANDSCHAP. Gezicht in een bosch, waarvan de boomen en de grond met een sneeuwlaag zijn bedekt en door de ondergaande zon worden beschenen. Geteekend links onderaan „Louis Apol".

Doek 50 × 35.5. — Omstreeks 1900. — Legaat van den heer A. J. van Haagen. — In bruikleen bij de Willem Arntsz Stichting.

BAKHUYZEN

GERARDINA JACOBA VAN DE SANDE BAKHUYZEN. Geb. 27 Juli 1826 te 's-Gravenhage, gest. 19 September 1895 aldaar. Leerlinge van haar vader H. van de Sande Bakhuyzen. Schilderes van bloemen- en vruchtenstillevens.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 88.

442. BLOEMEN- EN VRUCHTENSTILLEVEN. Op een met eenig mos begroeiden grond ligt een omgekanteld mandje, waarin en waarvoor o.a. rozen, kamperfoelie, Oost-Indische kers, witte violieren en eenige pruimen. Rechts onderaan geteekend „G. J. v. d. S. Bakhuyzen. 1872".

Paneel 32 × 45. — 1872. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — Geplaatst in het Stadhuis.

BENDIEN

J. BENDIEN. Geb. 1890 te Amsterdam. Schilder van figuren en genrestukken.

J. Bendien, „Het land van Rembrandt", in „Palet, een boek gewijd aan de hedendaagsche nederlandsche schilderkunst", samengesteld door Paul Citroen, 1931.

443. VROUWELIJK NAAKTFIGUUR. Ten voeten uit, frontaal tegen een witten achtergrond, in gaande houding met vooruitgestoken linkerbeen, de armen samengevouwen achter het lichaam.

Potloodteekening 65 × 17.5. — Omstreeks 1928. — Bruikleen van de Utrechtsche Museumvereeniging voor Hedendaagsche Kunst.

BOEKHOVEN

ADRIANA JOHANNA VAN BOEKHOVEN—LEYDENROTH. Geb. 12 November 1840 te 's-Gravenhage, gest. 17 October 1917 te Utrecht. Schilderes van landschappen en genrestukken.

444. GANGINTERIEUR. Doorkijk in een gang met marmeren vloer, met uitzicht op een bloementuin. Aan het fonteintje in de gang is een vrouw bezig een vaas te vullen.

De gang wordt verlicht door twee bovenvensters en een zijvenster. Links onderaan gemerkt „A J L".

Paneel 25 X 19. — Omstreeks 1870. — Geschenk van den heer W. Leydenroth van Boekhoven. — Geplaatst in een der gebouwen van den Gemeentelijken Geneeskundigen Dienst.

445. WINTERLANDSCHAP. Op den voorgrond eenige boomgroepen in een besneeuwd landschap, waartusschendoor uitzicht op de huizen en torens van een stad. Rechts onderaan gemerkt „J L 18 Oct. 79".

Paneel 27 X 37. — 1879. — Geschenk van den heer W. Leydenroth van Boekhoven. — Geplaatst in het Stadhuis.

BRIET

ARTHUR H. C. BRIET. Geb. 25 Januari 1867 te Madioen (Java). Leerling van J. Hoevenaar Wzn. Hij studeerde te Antwerpen (1884) en te Mechelen bij Alex Struys. Hij is te Parijs in 1888 en bereisde daarna Italië. Hij werkte veel in Noord-Brabant en Nunspeet en vestigde zich in 1907 te 's-Gravenhage. Schilder van boereninterieurs.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 124.

446. STRANDGEZICHT. Op het strand bevindt zich een talrijke menigte. Op den achtergrond een aantal badkoetsjes, die gedeeltelijk in zee gereden zijn. Rechts de duinen met eenige huisjes. Links onderaan geteekend „A. BRIET. 87.".

Paneel 15 X 26. — 1887. — Legaat van den heer A. J. van Haagen. — In depot.

CALAME

ALEXANDER CALAME. Geb. 28 Mei 1810 te Vevey, gest. 17 Maart 1864 te Menton. Leerling van François Diday te Genève. In 1837 naar Parijs, in 1839 bereisde hij Duitschland en Nederland, in 1845 Italië; daarna vestigde hij zich aan de Riviera. Landschapschilder.

E. Rambert, „Alexandre Calame. Sa vie et son oeuvre d'après les sources originales", 1884; Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 152.

447. BERGLANDSCHAP IN ZWITSERLAND. Onder blauwen hemel ligt een dal tusschen hooge bergen, waardoor een rivier met watervallen stroomt. Op den voorgrond

en aan de oevers rotsblokken, waartusschen groepen van sparreboomen. Rechts onderaan geteekend „A. Calame".

Doek 61 × 80.5. — Midden XIXde eeuw. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

DAALHOFF

HERMANUS ANTONIUS VAN DAALHOFF. Geb. 1867 te Haarlem. Autodidact. Zijn kunst staat onder invloed van Matthijs Maris. Schilder van landschappen, stadsgezichten en stillevens.

Ed. Thorn Prikker, „Een Lyricus (Henri van Daalhoff)", in Onze Kunst 1902, Dl. II, blz. 156 vlg.; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, bl. 137; Moderne Kunstwerken, passim; Beeldende Kunst, passim.

448. BOERENERF. Gezicht op eenige door de zon beschenen huisjes, die een boerenerf omsluiten; binnen een omheind grasveld eenige boomen. Twee vrouwtjes zijn daar met elkaar in gesprek. Rechts op den voorgrond een sloot. Rechts onderaan geteekend „H. van Daalhoff".

Paneel 37.5 × 46. — Eerste kwart XXste eeuw. — Geschenk van den heer W. C. A. Huynck te Amsterdam.

DERKINDEREN

ANTOON JOHANNES DERKINDEREN. Geb. 20 December 1859 te 's-Hertogenbosch, gest. 1 November 1925 te Amsterdam. Leerling van den beeldhouwer J. Stracké en in 1880 van de Amsterdamsche Academie; in 1882 met Jan Toorop aan de Academie te Brussel. In 1907 volgde hij Allebé op als directeur van de Rijks Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. Schilder van monumentale wandschilderingen, glasschilder, etser, illustrator.

J. Veth, „Hollandsche Teekenaars van dezen Tijd", 1905; G. H. Marius, „De Holl. Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 246; F. M. Huebner, „Die neue Malerei in Holland", 1921, blz. 22 vlg.; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 140; M. D. Henkel, „Necrologie van A. J. der Kinderen", in Kunstchronik, N. F. XXXV, 1925/26, blz. 657 vlg.

449. SYMBOLISCHE VOORSTELLING. Ontwerp voor een muurschildering voor een Levensverzekering Maatschappij. Op een verhooging zit een jonge vrouw, in profiel, met opgeheven linkerhand, de rechterhand in spreekgebaar voor zich uitstrekkend. Zij is gekleed in lange tuniek en hoofddoek. Voor haar staan een man en vrouw; de man luisterend naar haar opziende, de vrouw met de armen

steunende op zijn schouders. De man draagt een tuniek tot aan de knieën en gegespte schoenen, de vrouw een mouwloos gewaad. Rechts onderaan geteekend „A. J. Derkinderen 1899".

Houtskoolteekening op papier 240 × 162. —1899. — Afkomstig uit het Kunstnijverheidsmuseum. — In depot.

DIDIER

JULES DIDIER. Geb. 26 Mei 1831 te Parijs, gest. 1892 aldaar. In 1852 leerling van de Ecole des Beaux Arts. In 1857 verwierf hij den prix-de-Rome, waarop een verblijf in Italië volgde. In 1863 in Parijs terug. Schilder van landschappen met dierfiguren.

450. LANDSCHAP MET BUFFELS. Onder een bewolkten hemel met lichten horizon strekt zich een weidsch landschap uit, hier en daar met boomgroepen afgewisseld. Op den voorgrond een viertal buffels in een moerassige poel. Rechts onderaan geteekend „JULES DIDIER."

Doek 45 × 69. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van Douairière Ram— Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

DOKKUM

GERARD WILLEM PIETER VAN DOKKUM. Geb. 2 Februari 1870 te Utrecht, gest. 24 Juli 1931 aldaar. Leerling van zijn vader G. W. van Dokkum. Schilder van stadsgezichten en stillevens, etser.

A. Plasschaert „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 144.

451. STILLEVEN MET ANEMONEN. Tegen een rose gordijn zijn opgesteld een tinnen bord, een kommetje van blauw Chineesch porcelein en een bronzen vaas, waarin eenige paarse, roode en witte anemonen. Rechts bovenaan gemerkt met monogram „VD".

Paneel 41 × 35. — Omstreeks 1910. — Geschenk van den heer W. Leydenroth van Boekhoven. — Geplaatst in een der gebouwen van den Gemeentelijken Geneeskundigen Dienst.

DOMMERSHUIZEN

CORNELIS CHRISTIAAN DOMMERSHUIZEN (in de doopakte verkeerdelijk Dommelshuizen), geb. 11 November 1842 te Utrecht, gest. 23

Mei 1928 te 's-Gravenhage. Autodidact. Hij werkte in Amerika, Frankrijk, Engeland en België en keerde daarna naar Nederland terug. Schilder van stadsgezichten en zeestukken.

452. ZEEGEZICHT. Onder zwaarbewolkten hemel een onstuimige zee, waarop een Nederlandsche driemaster met volle zeilen, een Fransche loodskotter en links daarvan een roeiboot met bemanning, die den kotter nadert. Rechts een havenhoofd met een vuurtoren. Links onderaan geteekend „Chr. Dommershuizen. 1889."

Doek 78 X 131. — 1889. — Legaat van den heer A. J. van Haagen. — Geplaatst in het kantoor van den Gemeenteontvanger.

EBERT

ANTON EBERT. Geb. 29 Juni 1845 te Mies in Bohemen, gest. 16 Juni 1896 te Weenen. Leerling van de Academie te Praag en van F. Waldmüller in Weenen. Schilder van landschappen, portretten en genrestukken.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 250.

453. PORTRET VAN EEN JONGE VROUW. Borstbeeld, in medaillon, frontaal, het hoofd naar rechts gewend, afgebeeld tegen een groengrijzen achtergrond. Zij is gekleed in het grijs, met grijzen gazen shawl; een roode roos in het blonde haar. Rechts geteekend „A. Ebert. Wien 1870".

Doek. Ovaal 61 X 48. — 1870. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

EVERDINGEN

ADRIAAN VAN EVERDINGEN. Geb. 22 Juni 1832 te Utrecht, gest. 4 September 1912 aldaar. Leerling van J. W. Bilders. Zijn kunst staat onder invloed van A. van Borselen en W. Roelofs. Landschapschilder.

454. WEIDELANDSCHAP. Op den voorgrond onder zwaar bewolkten hemel een breede sloot met veel kroos en riet, waarachter een uitgestrekt weiland met koeien, omzoomd door wilgenboomen; rechts twee daken van boerenhoeven, die boven het geboomte uitsteken. Links onderaan geteekend „A. v. Everdingen".

Paneel 31.5 X 46. — Tweede helft XIXde eeuw. — Geschenk van den heer W. Leydenroth van Boekhoven. — Geplaatst in het Stadhuis.

GABRIELSE

JOHAN GABRIELSE. Geb. 14 December 1881 te Westkapelle. Hij studeerde te Amsterdam aan de Rijks-Normaalschool voor teekenonderwijs en aan de Rijks Academie onder Prof. Allebé en Prof. N. van der Waay. Daarna twee jaar te Volendam. Hij werkte te Parijs en Londen en bereisde Italië. In 1907 vestigde hij zich te Utrecht. Portret- en genreschilder.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 161.

455. MANSPORTRET. Borstbeeld van een ouden man met grijzen baard, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een groenen achtergrond. Hij is gekleed in het bruin. Links onderaan geteekend „JGabriëlse".

Paneel 38.5 × 29. — Omstreeks 1910. — Geschenk van den heer W. Leydenroth van Boekhoven. — Geplaatst in het Stadhuis.

456. PORTRET VAN Dr. A. J. VAN DER WEIJDE (1857—1932). Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend. Hij is gekleed in het zwart met gestreepte das. Bovenaan het opschrift „Aet. 75 Dr. A. J. VAN DER WEIJDE, UTRECHT 1932". Links in het midden geteekend „J. Gabriëlse".

Potloodteekening 34.5 × 24.5. — 1932. — Geschenk van Mevrouw M. T. van der Weijde—Voorhorst.

GROLMAN

ANTHONY EVERHARDUS GROLMAN. Geb. 3 Januari 1843 te Utrecht, gest. 22 Januari 1926 aldaar. Leerling van de Kunstgewerbeschulen te Neurenberg en Berlijn. Schilder van stadsgezichten en genrestukken, illustrator.

457. WINTERLANDSCHAP. Gezicht op een rivier met besneeuwden weg; aan den rechteroever een boerenhofstede, omgeven door boomen. Links onderaan geteekend „Anth. Grolman fec."

Aquarel op papier 42 × 60. — Omstreeks 1900. — Geschenk van den heer W. Leydenroth van Boekhoven. — Geplaatst in een der gebouwen van den Gemeentelijken Geneeskundigen Dienst.

GUDIN

JEAN ANTOINE THEODORE GUDIN. Geb. 15 Augustus 1802 te Parijs, gest. 12 April 1880 te Boulogne-sur-Seine. In 1817 leerling van

Girodet-Trioson aan de Ecole des Beaux Arts. Zijn kunst staat onder invloed van Th. Géricault en E. Delacroix. In 1844 te Berlijn en meermalen te Londen (1837, 1846, 1848/49, 1871-1873). Schilder van zeegezichten en landschappen.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 429; E. Béraud, „Baron Gudin, Souvenirs 1820—1870", Paris, 1921.

458. ZEEGEZICHT. Onder zwaarbewolkten hemel een woelige zee, waarop eenige schepen. Rechts een steile rotskust met een vuurtoren. Links onderaan geteekend „J. Gudin 1839".

Doek 39 × 64. — 1839. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

GUILLEMIN

ALEXANDRE MARIE GUILLEMIN. Geb. 15 October 1817 te Parijs, gest. 24 October 1880 te Sermaise bij Parijs. Leerling van A. J. Gros. Schilder van genrestukken.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 431.

459. MAN MET VIOOL. In een vertrek zit bij een tafel een man met een viool in de hand. Hij draagt een wit hemd en blauwe broek. Bij hem op den grond staat een hooge hoed, waarin een shawl en eenige papieren zijn gestoken. Op de tafel een wijnflesch en een glas. Aan den wand een weitasch en een kalebas. Rechts onder de tafel geteekend „A Guillemin 1846"(?).

Paneel 35 × 26.5. — 1846(?). — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

HAANEN

GEORGE GILLES HAANEN. Geb. 23 Augustus 1807 te Utrecht, gest. 1879 te Bilsen. Leerling van zijn vader C. Haanen en van B. van Straaten. Hij werkte sedert 1840 jarenlang te Weenen en tusschen 1850 en 1865 te Keulen. Schilder van landschappen en stadsgezichten in avondstemming en interieurs met kaarsenbelichting.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 439; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 176.

460. MARKT BIJ MAANVERLICHTING. Onder een bewolkten hemel met zwak maanlicht is op een plein met boomen de markt in vollen gang. De talrijke kraampjes zijn door

olielichtjes en lantaarns verlicht, waaromheen zich de menigte beweegt. Rechts onderaan geteekend „Gilles Haanen".

Paneel 20.5 × 19. — Midden XIXde eeuw.

HAMMAN

EDOUARD JEAN CONRAD HAMMAN. Geb. 24 September 1819 te Ostende, gest. 31 Maart 1888 te Parijs. Leerling van N. de Keyser aan de Kunstacademie te Antwerpen. Zijn kunst staat onder invloed van Louis Gallait. In 1846 vestigde hij zich te Parijs. Schilder van historische voorstellingen en genrestukken.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 452.

461. VENETIAANSCHE DAME MET KAMENIER. Bij een aanlegplaats in een Venetiaansch kanaal staat een jonge vrouw, gekleed in een rose gewaad met een masker in de rechterhand. Bij haar knielt een dienstmaagd, gekleed in het bruin, die bezig is een roode schoen vast te maken. Een gondel is op het punt aan te leggen aan de kade. Op den achtergrond een eiland met eenige kerkgebouwen, en eenige gondels en schepen in het water onder blauwen bewolkten hemel. Rechts onderaan geteekend „Ed. Hamman".

Doek 59 × 48. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

HANAU

JAN HENDRIK LEONARD HANAU. Geb. 26 Augustus 1864 te Utrecht, gest. 17 Januari 1925 te de Bilt. Zoon van den kunstschilder H. J. P. Hanau. Leerling van de Rijks Academie te Amsterdam. Schilder van landschappen, stadsgezichten, genrestukken en stillevens.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 179.

462. KLOOSTERGANG DER ST. MARIAKERK. Afbeelding van de kloostergang der St. Mariakerk van het Noordwesten uitgezien. Links onderaan geteekend „Jan H. L. Hanau 1890".

Doek 61.5 × 43. — 1890. — Geschenk van den heer J. H. L. Hanau te De Bilt. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 1379.

463. PADDESTOELEN. Op een donkeren grond staan en liggen eenige roode, bruine en lichtgele paddestoelen tegen een grijzen achtergrond.

Doek 26.5 X 35.5. — Omstreeks 1920. — Legaat van den heer J. H. L. Hanau te de Bilt. — Geplaatst in een der gebouwen van den Gemeentelijken Geneeskundigen Dienst.

HOEVENAAR

JOSEPHUS HOEVENAAR. Geb. 30 September 1840 te Utrecht, gest. 31 Juli 1926 aldaar. Stillevenschilder.

464. DUINDISTELS. Voor een blauwgroen gordijn staan op een met een geel kleed bedekte tafel een blauwe aarden gemberpot en een hooge bonte vaas, beide gevuld met verschillende soorten distels; op de tafel nog eenige takken. Links onderaan geteekend „Jos. Hoevenaar. Wz."

Aquarel 43 X 57. — Omstreeks 1900. — Geplaatst in het Stadhuis.

ISRAELS

ISAAC ISRAELS. Geb. 3 Februari 1865 te Amsterdam. Zoon van Jozef Israëls. Autodidact. Van 1884 tot 1885 te Charleroy, 1886 tot 1903 te Amsterdam; 's zomers te Scheveningen. In 1894 bereist hij met zijn vader Spanje; van 1903 tot 1914 te Parijs; in 1914 te Londen; in 1915 te Bern en Freiburg. In 1920 vestigde hij zich te 's-Gravenhage. In 1921 bereisde hij Java met Jan Veth; in 1925 naar Italië en Parijs. Zijn stijl sluit zich aan bij de Fransche Impressionisten. Schilder van genrestukken en portretten.

Jan Veth, „Hollandsche Teekenaars", 1905; Idem, „Hollandsche schilders van dezen tijd", Dl. I, 1913; G. H. Marius, „Isaac Israëls", in Onze Kunst 1916, blz. 141 vlg.; Idem, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 205—208; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 202; H. Asselin, „Isaac Israëls", in „L'Art et les Artistes", 1924, blz. 302 vlg.; Beeldende Kunst, passim.

465. DE NEGERBOKSER. In den hoek van den met touwen omspannen ring zit de negerbokser in afwachting, de beide gehandschoende handen op de knieën. Naast hem een emmer. Op den achtergrond eenige rijen toeschouwers in vage aanduiding. Rechts onderaan geteekend „IS aac raëls". Afb. 75.

Doek 101.5 X 76. — Eerste kwart XXste eeuw. — Geschenk van den heer W. van Beuningen.

JACQUE

CHARLES EMILE JACQUE. Geb. 23 Mei 1813 te Parijs, gest. 7 Mei 1894 aldaar. Autodidact. Hij was bevriend met J. Fr. Millet en Th. Rousseau. In 1836 naar Londen; in 1838 te Parijs terug. Schilder en etser van landschappen met dierfiguren en genrestukken.

J. J. Guiffrey, „L'Oeuvre de Charles Jacque. Cat. de ses eaux-fortes et pointes-sèches", 1866; „Ch. Jacque: 30 eaux-fortes", 1880; Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 603.

466. LANDSCHAP MET KUDDE SCHAPEN. Onder een zwaarbewolkten hemel voert een herder zijn kudde schapen door een uitgestrekt heidelandschap, rechts een groep boomen. Links onderaan geteekend „Ch. Jacque".

Doek 58 × 89. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

KARSEN

JAN EDUARD KARSEN. Geb. 10 Maart 1860 te Amsterdam. Leerling van zijn vader Kaspar Karsen en van de Rijks Academie te Amsterdam. Zijn kunst is verwant met die van M. Maris en F. H. Verster. Schilder van landschappen, stadsgezichten en binnenhuizen.

G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 253; Cat. Jubileumtentoonstelling, Amsterdam 1920; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 210; Beeldende Kunst, passim; Moderne kunstwerken, passim.

467. MOLEN AAN HET WATER. Onder een grijzen bewolkten hemel ligt aan den oever van een rivier een molen met eenige huisjes, waarvoor een schuit is gemeerd. Links aan den overkant een rij kale boomen, waarachter lage huisjes. Rechts onderaan geteekend „Ed. Karsen".

Afb. 72.

Doek 44.5 × 33.5. — Omstreeks 1900.

KLINKENBERG

JOHANNES CHRISTIAAN KAREL KLINKENBERG. Geb. 14 Januari 1852 te 's-Gravenhage, gest. 23 April 1924. Leerling van L. Meyer en Chr. Bisschop en van de Haagsche Academie. Schilder van historische voorstellingen, landschappen en stadsgezichten.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 700. G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2e druk 1920, blz.

226; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 215.

468. STADSGEZICHT TE MIDDELBURG. Gezicht op de Dwarskade te Middelburg met ophaalbrug onder lichtbewolkten hemel; aan weerszijden oude huisjes met trapgevels en rechts het bekende huis de „Steenrots". Rechts onderaan geteekend „Klinkenberg".

Doek 40 × 78. — Vierde kwart XIXde eeuw. — Legaat van den heer A. J. van Haagen. — Geplaatst in het Stadhuis.

KRUSEMAN

JAN ADAM KRUSEMAN. Geb. 12 Februari 1804 te Haarlem, gest. 17 Maart 1862 aldaar. Leerling van zijn oom C. Kruseman en sinds 1822 van J. L. David te Brussel. Na een kort verblijf in 1825 te Parijs vestigde hij zich te Amsterdam. Van 1830 tot 1850 directeur van de Rijks Academie van Beeldende Kunsten aldaar. Schilder van historische en bijbelsche voorstellingen, landschappen, portretten en genrestukken.

G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 26—28; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 227.

469. DOOD KIND IN EEN WIEG. In een rieten wieg onder een groen gordijn ligt een gestorven kindje in witte kleeren; een witte slaapmuts op het hoofdje. Links bovenaan geteekend „J. A. Kruseman f. 1830".

Linnen op paneel geplakt 73 × 62.5. — 1830. — Geschenk van den heer Ysendijk te Aerdenhout. — In depot.

LECLAIRE

VICTOR LECLAIRE. Geb. 21 December 1830 te Parijs, gest. Januari 1885 aldaar. Leerling van zijn broer M. L. Leclaire. Schilder van bloemenstillevens.

470. BLOEMENSTILLEVEN. Tegen een donkeren achtergrond met een draperie van een rood gordijn liggen op een tafel eenige geborduurde Chineesche mantels, waarop een blauw-porseleinen vaas op een koperen schaal is neergezet. In de vaas een bouquet van roode, witte en gele kleine chrysanten. Links onderaan op den rand van de tafel geteekend „V.Leclaire. 1878".

Doek 85 × 59. — 1878. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

LEGNER

JOHAN COENRAAD ULRICH LEGNER. Geb. 2 November 1859 te Schiedam, gest. 29 December 1932 te Haarlem. Aanvankelijk opgeleid voor architect, studeerde hij aan de Polytechnische School te Delft. Daarna leeraar M.O. teekenen te Venlo. In 1889 vestigde hij zich te Utrecht; omstreeks 1920 te Haarlem. Schilder van landschappen, stadsgezichten en portretten.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 233.

471. AVOND IN BILTHOVEN. Boschgezicht met doorkijk door denneboomen, beschenen door de avondzon. Rechts onderaan geteekend „J. C. U. Legner".

Aquarel 86 X 63. — Omstreeks 1900. — Geschenk van den heer W. Leydenroth van Boekhoven. — Geplaatst in het Stadhuis.

472. BOSCHGEZICHT. Heuvelachtig terrein in een bosch, waar de bodem en de boomstammen aan den voet door de avondzon beschenen worden. Rechts onderaan geteekend „J. C. U. Legner".

Paneel 25.5 X 17.5. — Begin XXste eeuw. — Geplaatst in het Stadhuis.

LEICKERT

CHARLES HENRI JOSEPH LEICKERT. Geb. 22 September 1818 te Brussel, gest. December 1907 te Mainz. Leerling van B. J. van Hove, W. J. J. Nuyen en A. Schelfhout. Schilder van landschappen en stads- en strandgezichten.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 828; G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2e druk 1920, blz. 74; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 234.

473. WINTERLANDSCHAP. Onder een zwaarbewolkten hemel strekt zich een ijsvlakte uit met rechts aan den oever eenige molens en een boerenhoeve. Links op den voorgrond een rieten tentje met wapperende vlag, waarbij eenige schaatsenrijders. Rechts onderaan geteekend „Ch. Leickert f".

Paneel 18.5 X 24. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van den heer A. J. van Haagen. — Geplaatst in een der gebouwen van den Gemeentelijken Geneeskundigen Dienst.

LEMMENS

THEOPHILE VICTOR EMILE LEMMENS. Geb. 13 Maart 1821 te Senlis, gest. Maart 1867. Leerling van L. Lassalle. Schilder van landschappen en gevogelte.

474. LANDSCHAP. Onder lichtbewolkten hemel ligt een uitgestrekt rivierlandschap. In het midden een hooge boomgroep bij een steil houten bruggetje, waarop een vrouwtje loopt. Aan den oever drinken eenige koeien. Geteekend in den rechter benedenhoek „E. LEMMENS 1850".

Paneel 28 X 22.5. — 1850. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Willem Arntsz Stichting.

LEUSDEN

WILLEM VAN LEUSDEN. Geb. 25 September 1886 te Utrecht. Leerling van de Kunstacademie te 's-Gravenhage van 1906 tot 1909 en van de Rijks Academie te Amsterdam van 1909 tot 1912. Sedert 1912 te Maarssen. Schilder en etser van landschappen, stadsgezichten en genrestukken.

F. M. Huebner, „Die neue Malerei in Holland", 1921, blz. 101; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 235.

475. BLOEMENSTILLEVEN. Tegen een blauwgrijzen achtergrond staat op een tafel een grijze vaas met roode en rose pelargoniums. Rechts onderaan geteekend „W. v. Leusden".

Doek 44 X 35.5. — Eerste kwart XXste eeuw. — Geschenk van den heer W. Leydenroth van Boekhoven. — Geplaatst in het Stadhuis.

LIES

JOSEPH HENDRIK HUBERT LIES. Geb. 14 Juni 1821 te Antwerpen, gest. 3 Januari 1865 aldaar. Leerling van Nic. de Keyser. Zijn kunst staat onder invloed van Henri Leys. Schilder van historische voorstellingen, landschappen, portretten en genrestukken.

E. Lefèvre, „Joseph Lies, sa vie, ses oeuvres", 1888; Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. I, 1895, blz. 871; Pol de Mont, „De Schilderkunst in België van 1830—1921".

476. DAME AAN HAAR TOILET. In een slaapvertrek met rood behang en een verguld gebeeldhouwd bed met

rood gordijn, staat een dame voor haar vergulde gebeeldhouwde toilettafel, waarop een zilveren kan en allerlei toiletartikelen, als een zilveren kam, poederdoos enz. Zij is gekleed in een groen en rose changeant tafzijden japon met witte zijden rok. Rechts onderaan geteekend „Joseph Lies 1851".

Paneel 55 × 46. — 1851. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

LOKHORST

DIRK PETER VAN LOKHORST. Geb. 1 Mei 1848 te Utrecht, doodsjaar onbekend. Leerling van zijn vader Dirk van Lokhorst; sedert 1894 te Berlijn werkzaam. Schilder van landschappen met dieren.

477. KOEIEN IN EEN LANDSCHAP. Onder een blauwen lichtbewolkten hemel strekt zich een laag weidelandschap uit, doorsneden met met riet begroeide slooten. Op den voorgrond eenige grazende koeien. Links onderaan geteekend „D. P. van Lokhorst".

Doek 65 × 100. — Tweede helft XIXde eeuw. — Geschenk van den heer H. C. van Mansvelt te Utrecht.

MANKES

JAN MANKES. Geb. 15 Augustus 1889 te Meppel, gest. 23 April 1920 te Eerbeek. Leerling van den glasschilder H. Veldhuys en voor kunstnijverheid van de Haagsche Teekenacademie; als schilder autodidact. Hij woonde van 1904 tot 1909 te Delft, daarna te de Meer, vervolgens te Eerbeek. Schilder van portretten, dier- en genrestukken.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 241; A. Mankes-Zernike en R. N. Roland Holst, „Jan Mankes", 1924; A. Plasschaert en J. Havelaar, „Jan Mankes", 1927.

478. ZELFPORTRET. Het hoofd, driekwart frontaal naar rechts gewend, is afgebeeld tegen een blauwgrijzen achtergrond. Hij is gekleed in een witte schildersjas, met zwarte das. Links onderaan gemerkt „J.M. 09". Afb. 74.

Papier op paneel geplakt 19 × 15.5. — 1909.

MESDAG

HENDRIK WILLEM MESDAG. Geb. 23 Februari 1831 te Groningen,

gest. 10 Juli 1915 te 's-Gravenhage. Tot zijn 35ste jaar werkzaam in het bankwezen; daarna ging hij in 1866 tot de kunst over en werd leerling van W. Roelofs, J. W. Bilders en van Alma Tadema te Brussel. In 1868 naar Norderney voor zeestudies, daarna vestigde hij zich te 's-Gravenhage. Jarenlang voorzitter der vereeniging Pulchri Studio. Hij was de stichter van het Museum Mesdag te 's-Gravenhage. Schilder van stads- en zeegezichten.

Ph. Zilcken, „H. W. Mesdag. The painter of the Northsea", 1896; Fransche uitgave 1897; Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. II, 1898, blz. 27; Krijn, „Meesterwerken van H. W. Mesdag", 1908; W. Steenhoff, „H. W. Mesdag", in Onze Kunst 1915, Dl. II, blz. 61; G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 162 vlg.; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 254.

479. STRANDGEZICHT. Onder bewolkten hemel liggen bij het strand drie visscherspinken; op het strand een groep visschers bij een wagen met netten. Rechts onderaan gemerkt „H W Mesdag".

Paneel 50 × 39.5. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — Geplaatst in het Stadhuis.

MEYER

JOHAN HENDRIK LOUIS MEYER. Geb. 9 Maart 1809 te Amsterdam, gest. 31 Maart 1866 te Utrecht. Leerling van G. P. Westenberg en J. W. Pieneman. Hij studeerde van 1827 tot 1833 te Parijs, woonde daarna te Deventer tot 1839; in 1841 wederom te Parijs; sinds 1855 te 's-Gravenhage. Jacob Maris schilderde menigmaal details in zijn werk. Schilder van zeegezichten.

G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 71; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 258; Beeldende Kunst, passim.

480. ZEEGEZICHT. Onder een bewolkten hemel op een woelige zee naderen eenige zeilschepen een haven; op het havenhoofd staat een vuurtoren. Links aan den wal twee door de zon beschenen huisjes. Rechts vaart een stoomboot voorbij. Op den voorgrond een roeiboot met zes visschers. Rechts onderaan geteekend „Louis Meyer 1850".

Paneel 44 × 62.5. — 1850. — Legaat van Douairière Ram-Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Willem Arntsz Stichting.

OPZOOMER

SIMON OPZOOMER. Geb. 19 September 1819 te Rotterdam, gest.

1878 te Antwerpen. Leerling van G. de Meyer en van de Academie te Antwerpen. In 1836 en 1837 te Parijs, daarna beurtelings te Rotterdam en Antwerpen. Schilder van historische voorstellingen.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 276.

481. HET VERZOEK OM GENADE AAN PRINS MAURITS VOOR REINIER VAN OLDENBARNEVELT, HEER VAN GROENEVELD. In een vertrek voor een schouw staat bij een tafel met een rood kleed, waarop boeken en een aardbol, Prins Maurits in grijs-bruin wambuis met een oranje sjerp, bruine pofbroek en hooge kaplaarzen. Hij strekt de rechterhand afwijzend uit naar de weduwe van Johan van Oldenbarnevelt, die vergezeld van de vrouw en het zoontje van haar zoon Reinier voor dezen genade komt vragen. De vrouwen zijn gekleed in het zwart met witte kragen en muts. De groep is omsloten, links door een goudleeren scherm, rechts door een blauw gebrocheerd gordijn. In den linker benedenhoek geteekend „Simon Opzoomer".

Doek 110 X 135. — Midden XIXde eeuw. — Geschenk van de erven van mevrouw Suermondt—Twiss. — Vroeger in het Museum Kunstliefde, Cat. no. 143. — Zie voor de voorstelling: Wagenaar, Vaderlandsche Historie, Dl. X, blz. 474. — In depot.

RAPPARD

ANTHON GERARD ALEXANDER RIDDER VAN RAPPARD. Geb. 14 Mei 1858 te Zeist, gest. 1892 te Santpoort. Leerling van de Rijks Academie te Amsterdam in 1876. Hij studeerde van 1878 tot 1881 te Parijs en Brussel, waar hij bevriend was met Vincent van Gogh. In 1882 in Drente werkzaam. Hij vestigde zich in 1889 te Santpoort. Schilder van landschappen, interieurs en tafereelen van fabrieken en weverijen.

G. H. Marius, „Anthon Gerard Alexander Ridder van Rappard, 1858—1892", in Onze Kunst 1913, blz. 189—205; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 288.

482. DE STEENFABRIEK „RUIMZICHT" AAN DEN VAARTSCHEN RIJN. Links op den voorgrond is een werkman bezig leem aan te dragen, die door een ander op de werkbank in steenvorm wordt gebracht; een man en twee vrouwen dragen de steenen weg en spreiden ze elders uit om te drogen. Op het tweede plan een dergelijke groep. Midden op den voorgrond effent een meisje het terrein met een schop. Op den achtergrond de fabriek en de over-

dekte schuren, waarin de steen wordt bewaard. Rechts onderaan geteekend „A. G. A. v RAPPARD". Afb. 70.

Doek 183 X 300. — Omstreeks 1873.

ROQUEPLAN

CAMILLE JOSEPH ROQUEPLAN. Geb. 18 Februari 1800 te Mallemart, gest. 20 September 1855 te Parijs. Leerling van A. J. Gros en van Abel de Pujol aan de Ecole des Beaux Arts. Schilder van historische voorstellingen, landschappen en zeegezichten.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. II, 1898, blz. 465.

483. LANDSCHAP BIJ MANESCHIJN. Aan den oever van een rivier is een gezelschap bijeen bij een uitspanning, die gelegen is onder hoog geboomte. Op het water een schuit en twee roeibootjes, die met fakkels verlicht zijn. Op den achtergrond een brug, waarachter een paar groote huizen. Het geheel wordt door de maan beschenen. Rechts onderaan geteekend „Camille Roqueplan".

Doek 43 X 65. — Midden XIXde eeuw. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

ROUSSEAU

PHILIPPE ROUSSEAU. Geb. 22 Februari 1816, gest. 1887. Leerling van A. J. Gros en J. V. Bertin. Schilder van landschappen, dier- en genrestukken.

484. STILLEVEN. Op een groote tafel, die tegen een grijzen wand staat, liggen eenige koolen en kazen; daarnaast een konijn, een koperen pan en schaal en een aarden kruikje. Aan de zoldering hangt een vogelkooi, waaruit een vogel op de koperen pan is gesprongen. Rechts vooraan op de tafel nog een bosje radijs en twee artisjokken. Links een doorkijk in de keuken met een brandend haardvuur, waar een vrouw bezig is een tobbe uit te gieten. Midden boven aan den wand geteekend „PH. ROUSSEAU."

Doek 36 X 52.5. — Tweede helft XIXde eeuw. -- Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

SAINT-JEAN

PAUL SAINT-JEAN. Geb. te Lyon, geboortejaar onbekend, gest. 1875. Leerling van zijn vader Simon Saint-Jean. Schilder van bloemenstillevens.

485. BLOEMENSTILLEVEN. Tegen een bruinen achtergrond een bouquet van eenige rose en witte rozen, tezamen gebonden in een papier. Links onderaan geteekend „St. Jean 1868".

Paneel 23.5 × 32. — 1868. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

SAVRY

HENDRIK SAVRY. Geb. 4 November 1822 te Haarlem, gest. 13 Maart 1907 aldaar. Dierenschilder.

486. WEILAND MET KOEIEN. In een weidelandschap, waardoor een rivier stroomt, zijn op den voorgrond eenige koeien aan het grazen. Op den linker oever eenige hooge boomen, die een boerenerf omgeven. Links onderaan geteekend „H. Savry f."

Doek 50 × 79. — Midden XIXde eeuw. — Legaat van den heer A. J. van Haagen. — Geplaatst in het Hoofdbureau van Politie.

SCHWARTZE

JOHAN GEORG SCHWARTZE. Geb. 20 October 1814 te Amsterdam, gest. 28 Augustus 1874 aldaar. Hij ging als kind naar Amerika en ontving het eerste onderwijs in het portretschilderen van Smith te Boston. Van 1838 tot 1844 leerling der Academie te Düsseldorf. Hij vestigde zich in 1846 te Amsterdam. Schilder van godsdienstige voorstellingen en portretten.

G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2e druk 1920, blz. 51 vlg.; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 312.

487. PORTRET VAN Dr. J. A. FLES (1819—1905), leeraar in de geneeskunde aan 's-Rijks Kweekschool voor militaire geneeskunde te Utrecht. Borstbeeld, frontaal tegen een donkeren achtergrond. Hij is gekleed in een zwarte jas met bruin fluweelen vest en zwarte satijnen geknoopte das.

Doek 65.5 × 52. — Omstreeks 1855. — Geschenk van Mej. E. Fles te Rome.

THOLEN

WILLEM BASTIAAN THOLEN. Geb. 13 Februari 1860 te Amsterdam, gest. 5 December 1931 te 's-Gravenhage. Leerling te Kampen van den Antwerpschen schilder J. O. Belmer, 1876—1877 van de Rijks Academie te Amsterdam en in 1879 van P. J. C. Gabriël te Brussel. Hij was van 1879 tot 1885 leeraar M.O. te Kampen; daarna vestigde hij zich te 's-Gravenhage. Schilder van landschappen, rivier- en havengezichten, portretten en genrestukken.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. III, 1901, blz. 884; W. Vogelsang, „W. B. Tholen", in Onze Kunst 1904, Dl. II, blz. 44; G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2e druk 1920, blz. 209—211; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 33; Beeldende Kunst, passim; „W. B. Tholen, 150 reproducties naar werken van zijn hand met een biographische inleiding door Mr. Dr. R. S. Bakels, den kunstenaar op zijn 70sten verjaardag aangeboden", 1930.

488. LANDSCHAP AAN DE ZUIDERZEE. Onder bewolkten hemel bij den gloed van de ondergaande zon strekt zich de lage oever van de Zuiderzee uit. Links op den voorgrond plassen, waarin het gelige avondlicht weerkaatst wordt; daarachter boomen en struikgewas. Links onderaan geteekend „WB Tholen". Afb. 71.

Doek 103 × 161. — Omstreeks 1900.

TOOROP

CHARLEY TOOROP. Geb. 24 Maart 1890 te Katwijk. Dochter van Jan Toorop. Aanvankelijk leerlinge van haar vader; later autodidact. Zij werkte in Zeeland, Bergen in N.H., Rotterdam en Amsterdam; was in Parijs en Berlijn werkzaam, daarna in Zuid-Frankrijk, de Borinage en Bretagne. Sedert eenige jaren gevestigd te Bergen in N.H. Zij was gehuwd met den schilder Fernhout. Schilderes van portretten, genrestukken en stillevens.

489. GROEP VAN VIJF ZEEUWSCHE BOEREN. Borstbeelden, afgebeeld tegen een grijzen achtergrond; de voorste frontaal in het midden met een schoffel in de rechterhand; de anderen ter weerszijde daarachter geplaatst, twee van hen driekwart frontaal naar rechts en links gewend, één hunner met een zeis, de achterste wederom frontaal. Zij zijn gekleed in zwarte pakken, de voorste met een blauw hemd. Links onderaan geteekend „1930 C Toorop". Afb. 77.

Doek 101 × 125. — 1930. — Bruikleen van de Utrechtsche Museumvereeniging voor Hedendaagsche Kunst. — Afgebeeld in Maandblad voor Beeldende Kunsten 1931.

TOOROP

JOHANNES THEODOOR TOOROP. Geb. 20 December 1858 te Poerworedjo, gest. 3 Maart 1928 te 's-Gravenhage. In 1879 leerling van de Polytechnische School te Delft; van 1880 tot 1882 aan de Rijks Academie te Amsterdam, 1882—1883 te Brussel met A. J. Derkinderen. In de volgende jaren werkt hij te Mechelen, Londen, Brussel en Katwijk (1890—1892 en 1899—1902). Van 1903—1909 te Amsterdam. 's Zomers van 1903 af te Domburg. In 1905 is hij katholiek geworden. Hij woont van 1909 tot 1918 te Nijmegen, daarna te 's-Gravenhage. Aanvankelijk staat zijn kunst onder invloed van J. Ensor en de Praeraphaëlieten, daarna voorbijgaand onder invloed van het Fransche neo-impressionisme, dat hij als eerste naar Holland bracht. Schilder van godsdienstige en symbolische voorstellingen, landschappen en portretten.

W. Vogelsang, „Jan Toorop" (met een lijst zijner werken op de tentoonstelling bij F. Buffa te Amsterdam), in Onze Kunst 1904, Dl. I, blz. 175; J. de Boer, „Jan Toorop", in Onze Kunst 1911, Dl. I, blz. 13, 50, 119; Miek Janssen, „Jan Toorop", in Onze Kunst 1915, Dl. II, blz. 1 vlg.; G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 258—263; H. Asselin, „Jan Toorop", in l'Art et les Artistes, Dl. IV, 1921/22, blz. 96 vlg.; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 334; Idem, „Jan Toorop" (Levensbeschrijving en catalogus zijner werken), 1925; Fr. v. d. Oudendijk Pieterse, „Nabetrachting over de eeretentoonstelling Jan Toorop in Pulchrio Studio den Haag", in Maandblad voor Beeldende Kunsten 1929, blz. 3 vlg.; Beeldende Kunst, passim.

490. DE ANARCHIE. Binnen een steenen omlijsting voor een achtergrond van puntig gebogen lijnornament zijn drie naaktfiguren als symbolen van den geest der opstandigheid afgebeeld. Links stampt een man een geldzak, de kroon van het gezag en het Kruis in elkaar. De middelste figuur houdt in elke hand de helft van een gebroken heerschersstaf, op de schouders een weegschaal, waarin hij een geldkist en een kroon ter eene en een houweel als symbool van den arbeid ter andere zijde tegen elkaar afweegt. De geldkist en de kroon drukken een menschelijke gedaante tegen de aarde. De rechterfiguur beukt met een bijl tegen een gesloten houten deur, waarnaast de geblinddoekte figuur der Gerechtigheid met zwaard en weegschaal. Een brandende fakkel ligt op den grond. Rechts onderaan geteekend „JThToorop".

Zwartkrijtteekening 39.5 × 60.5. — 1893. — Afgeb. in „Beeldende Kunst", 7e Jaarg. 1930, no. 72.

491. DE SCHELDE BIJ VEERE. Gezicht op het door de felle zon beschenen water, waarin een negental visschers-

schepen binnenzeilen. Op den voorgrond aan den oever halen twee visschers een net in. Links onderaan geteekend „J. Th. Toorop 1907". Afb. 73.

Bordpapier 46.5 × 61.5. — 1907.

V

492. WINTERLANDSCHAP. Op den voorgrond een bevroren sloot, waarin een bootje; een bruggetje verbindt de beide oevers, waarlangs eenige struiken en boomen en links een houten huisje achter een hek, omgeven door geboomte. Rechts onderaan gemerkt „A.V."(?).

Paneel 37 × 32. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van den heer A. J. van Haagen. — Geplaatst in het Stadhuis.

VALK

MAURITS WILLEM VAN DER VALK. Geb. 1857 te Amsterdam. Leerling van A. Allebé aan de Rijks Academie te Amsterdam. Hij werkte te Amsterdam, Auvers-sur-Oise, Parijs, Amersfoort en omgeving en te Leiden. Schilder en etser van landschappen en stillevens.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 339; J. J. de Gelder, „M. W. van der Valk zeventig jaar", in Maandblad voor Beeldende Kunsten 1927.

493. RIVIERGEZICHT. Onder een blauwen, lichtbewolkten hemel stroomt een rivier, aan weerszijden omgeven door ingepolderde weilanden; op de dijkjes eenige molens. Rechts onderaan geteekend „M. v. d. Valk 17".

Doek 50 × 60. — 1917. — Geschenk van leerlingen van den schilder.

VALKENBURG

HENDRIK VALKENBURG. Geb. 8 September 1826 te Deventer, gest. 29 October 1896. Van 1844 tot 1853 leerling aan de Kunstacademie te Antwerpen. Leeraar te Almelo, Helmond en Zwolle. Zijn kunst staat onder invloed van A. Mauve. Schilder van landschappen en genrestukken.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. III, 1901, blz. 911; A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 341.

494. INTERIEUR VAN EEN VISSCHERSWONING. In een vertrek zitten bij het raam de visscher en zijn vrouw

en twee kinderen aan den maaltijd; een groote schotel met aardappelen staat op tafel. Links een buffet met eenig gerei, waarboven een schilderij met Madonna en Christuskind. In den linker benedenhoek geteekend „H.Valkenburg".

Doek 50 X 63. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van den heer A. J. van Haagen. — In bruikleen bij de Willem Arntsz Stichting.

VERSTER

FLORIS HENRIC VERSTER. Geb. 9 Juni 1861 te Leiden, gest. 21 Januari 1927 aldaar. In 1878—1879 leerling van G. H. Breitner en 1879—1882 van de Haagsche Academie. Zijn kunst staat aanvankelijk onder invloed van G. H. Breitner en van H. J. Weissenbruch. Schilder van portretten en genrestukken.

A. Plasschaert, „Floris Verster", in Onze Kunst 1902, Dl. I, blz. 118 vlg.; Idem, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 345; G. H. Marius, „De Hollandsche Schilderkunst in de XIXde eeuw", 2de druk 1920, blz. 213/14; W. Scherjon, „Floris Verster, Volledige, geïllustreerde catalogus van zijn schilderijen, waskrijt- en waterverfteekeningen en grafisch werk", 1928; W. J. Steenhoff, „Floris Verster en zijn tijd", in Maandblad voor Beeldende Kunsten 1929, blz. 331 vlg.; Beeldende Kunst, passim.

495. ZELFPORTRET. Borstbeeld, frontaal tegen een grijsbruinen achtergrond. Hij is in het donker gekleed met wit boord en blauw gestreepte das. Afb. 76.

Doek 38.5 X 29. — 1921. — Aangekocht met hulp van de Utrechtsche Museumvereeniging voor Hedendaagsche Kunst en met steun van particulieren. — W. Scherjon, „Floris Verster", 1928, Afb. 277a.

VERTIN

PETRUS GERARDUS VERTIN. Geb. 21 Maart 1820 te 's-Gravenhage, gest. 14 September 1893 te Amsterdam. Leerling van B. J. van Hove. Schilder van stadsgezichten.

A. Plasschaert, „Korte Geschiedenis der Hollandsche Schilderkunst", 1923, blz. 346.

496. GEZICHT OP DE VISCHMARKT TE UTRECHT, GEZIEN UIT HET ZUIDEN. In het midden de Vischbrug met de oude Vischhal, waaromheen een groot aantal koopers. Rechts de huizen van de Vischmarkt met luifels en uithangborden, links de achterzijde van de huizen aan de Choorstraat; op den achtergrond het Stadhuis. Rechts onderaan geteekend „P. G. Vertin. F. 1867".

Paneel 76 X 60. — 1867. — Legaat van Mr. E. A. G. Tutein Nolthenius te Amsterdam. — Cat. Hist. Museum Utrecht, no. 328. — Geplaatst in het Stadhuis.

497. GEZICHT OP DE VISCHMARKT TE UTRECHT, GEZIEN VAN DE STADHUISBRUG. Links de oude huizen van de Vischmarkt met hun houten luifels, op den voorgrond de werfmuur van de Oude Gracht; daarachter op het tweede plan op de Vischbrug de oude Vischhal, waar afslag wordt gehouden. Op den achtergrond de Domtoren. Rechts onderaan geteekend „P. G. Vertin f. '76".

Doek 62.5 × 0.50. — 1876.

VEYRASSAT

JULES JACQUES VEYRASSAT. Geb. 12 April 1828 te Parijs, gest. 2 Juli 1893 aldaar. Leerling van F. Lefman en E. Frère te Ecouen. Schilder en etser van landschappen en genrestukken.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. III, 1901, blz. 930.

498. HET BINNENHALEN VAN DEN OOGST. Onder een lichtblauwen hemel ligt een uitgestrekt korenveld, waarop boeren en boerinnen het in schoven gebonden koren van twee karren laden en het tot een berg opstapelen. Links is men nog bezig het koren te maaien en tot schoven te binden; daarachter twee korenbergen. Rechts onderaan geteekend „J. Veyrassat.".

Doek 50 × 90.5. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

WEILAND

JOHANNES WEILAND. Geb. 1857, gest. 15 November 1909. Lid van het schildersgenootschap „Pulchri Studio" te 's-Gravenhage. Genreschilder.

499. DAME IN EEN BOSCH. In een dichtbegroeide laan van een bosch wandelt een dame met haar hond; zij is gekleed in een rose japon met rooden mantel en rooden hoed; in de grijs-gehandschoende rechterhand draagt zij bloemen. Rechts onderaan geteekend „Weiland".

Paneel 35.5 × 22. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van den heer A. J. van Haagen. — Geplaatst in een der gebouwen van den Gemeentelijken Geneeskundigen Dienst.

ZIEM

FELIX FRANÇOIS GEORGES PHILIBERT ZIEM. Geb. 25 Februari 1821 te Beaune, gest. 11 November 1911 te Parijs. Leerling van de Kunstacademie te Dijon, aanvankelijk voor architectuur. Hij verwierf den prix-de-Rome en bereisde daarna Italië, waar hij tot de schilderkunst overging. Schilder van architectuurstukken, zeehavens en zeegezichten.

Fr. von Boetticher, „Malerwerke des XIXen Jahrhunderts", Dl. III, 1901, blz. 1051.

500. GEZICHT OP EEN KADE TE VENETIE. Onder een lichtblauwen hemel een breed kanaal te Venetië; rechts aan den oever eenige gebouwen en een hooge boogbrug, waarop zich een aantal personen bevinden. Rechts onderaan geteekend „Ziem".

Doek 42 X 63. — Tweede helft XIXde eeuw. — Legaat van Douairière Ram—Baronesse van Heeckeren van Brandsenburg. — In bruikleen bij de Kamer van Koophandel.

B

AARTSBISSCHOPPELIJK MUSEUM

AARTSBISSCHOPPELIJK MUSEUM

AMSTERDAMSCH MEESTER, ONBEKEND

AMSTERDAMSCH MEESTER. Omstreeks 1520.

501. DE KRYPT TE BETHLEHEM. Tusschen twee Renaissance-pilasters is de krypt van Bethlehem afgebeeld. Links tusschen twee groen-steenen trappen, die toegang geven tot de krypt en waarvan één afgesloten is door een opengewerkte geel-koperen deur, een nis in twee verdiepingen, geflankeerd door twee zuiltjes; in de bovenste helft der nis tegen den wand geschilderd: „I. H. S." in een wolkenrand; onderaan op den vloer de ster, in het hart waarvan de bron. Rechts een overdekte ruimte met zuilen van verschillenden vorm en steen, steenen verhoogingen en een trog; onder het dak van deze ruimte twee olielampen. Onder het gewelf der krypt aan een rek nog vijf dergelijke lampen. De vloer is belegd met kleine gekleurde tegels. Daarvóór het opschrift: „Dit. is. die. figuer. vant. bethlahem. va(n). binne(n). daer. god. in. ghebore(n). is." Ter weerszijde van de Renaissance-pilasters, waartegen schilden met het Jerusalemkruis zijn opgehangen, knielen voor een rood doek aan iederen kant twee stichters, afgebeeld als Jerusalemvaarders met een palmtak; hun familiewapens aan riemen opgehangen boven hen. Zij zijn gekleed in zwarte paltrokken en zwarte met bruin bont gevoerde tabbaarden; de tweede, een Dominicaan, draagt het habijt der orde. Aan de zijkanten links en rechts doorzichten op een landschap. Onderaan op de oorspronkelijke, doch nieuw geschilderde lijst het opschrift: „Int. jaer. ons. heere(n). XV^c. en. XIX. ware(n). tesame(n). te. jerusale(m). broeder. wouter. van. hoogesteij(n). jan. benninck. jacop. heijn. en. meijnnert. willems. zo(o). god. heb. lof."

Afb. 91.

Paneel 79 × 210. — Omstreeks 1520. — Geschenk van den Heer P. Menger Sr. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 18/19, Pl. XXV; J. F. M. Sterck,

„Portretgroep van Amsterdamsche Ridders van Jerusalem uit 1519", in Oud-Holland 1919, blz. 95—101; J. Six, „Jan van Hout, Cornelis Buys en Jacob Cornelisz.", in Oud-Holland 1926, blz. 135 met afb. — Zie voor de voorstelling: R. Weir. Schultz, „The Church of the Nativity at Bethlehem", 1910; W. van Koeverden, „La grotte de la Nativité sur un tableau de 1519", in Revue Biblique, 1913; Vincent et Abel O.P., „Bethlehem. Le Sanctuaire de la Nativité", 1914, blz. 176 vlg. met afb. — Het schilderij is van Amsterdamsche herkomst. Omtrent de voorgestelde personen is het volgende bekend: Broeder Wouter van Hoogesteijn is 29 Mei 1507 tot priester gewijd (zie G. Brom, „Naamlijst der priesters, die in het Bisdom Utrecht gewijd zijn van 1505—1518", in Archief van het Aartsbisdom Utrecht, Dl. 23, blz. 411), Jan Benninck Gerritsz. was Schepen van Amsterdam in 1531, Jacop Fransz. Heyn Schepen in 1510, Raad en Burgemeester in 1525 (zie Elias, „De Vroedschap van Amsterdam" Dl. I, blz. 42, 51), Meyndert Willemsz. Baljuw van Amstelland.

BLOCKLANDT [1])

ANTHONIE VAN BLOCKLANDT VAN MONTFOORT. Geb. 1534 te Montfoort, gest. 1583 te Utrecht. Leerling van zijn oom Hendrick van Montfoort te Delft en van Frans Florisz. te Antwerpen. In 1552 in Holland terug, vestigt hij zich te Delft. In 1572 reisde hij naar Rome en bestudeerde bij voorkeur de kunst van Parmeggianino. Nog in 1572 te Montfoort terug. In 1577 als meester in het Zadelaarsgilde te Utrecht vermeld. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

S. Muller Fz., „Schildersvereenigingen", 1880, blz. 14; J. Vuyk „Anthonie Blocklandt van Montfoort" in Oud-Holland 1928, blz. 159—176; 1929, blz. 106—114; 1931, blz. 72—81; P. Wescher, „Zu Anthonis Blocklandt", in Oud-Holland 1928, blz. 271—273; E. Michel, „A propos de Blocklandt de Montfoort", in Oud-Holland 1929, blz. 140; W. Stechow, „Noch einmal: Zu Anthonis Blocklandt", in Oud-Holland 1929, blz. 282; A. Schuchert, „Zu Anthonis Blocklandt van Montfoort", in Oud-Holland 1930, blz. 67—70; J. Vuyk, „Ein Frauenbildnis von Blocklandt van Montfoort", in Oud-Holland 1931, blz. 142; Idem, „Un portrait de femme par Anthonie Blocklandt de Montfoort", in „Mélanges Hulin de Loo", 1931, blz. 338.

502. HET LAATSTE AVONDMAAL. In een vertrek met hooge lambrizeering, door twee kleine ramen verlicht, zit Christus in bruingroene tuniek en rooden mantel te midden der apostelen aan een vierkante tafel, waarop de kelk, een tinnen schotel met vleesch, tinnen borden en brood. Judas zit tegenover Christus, een geldzak in de rechterhand. De andere apostelen zijn met elkaar in levendig gesprek; zij dragen tunieken en mantels van verschillende kleur. Rechts op den voorgrond knielt de stichter, gekleed in superpellicium en stola, over den linkerarm een grijs-bonten almuis.
Afb. 96.

Paneel 52.5 × 51.5. — Omstreeks 1570. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — J. Vuyk, o.c., in Oud-Holland 1931, blz. 77—79. De daar vermelde gravure door Ph. Galle naar dit schilderij (in het Prentenkabinet te Bazel) draagt het opschrift: „Antonius Bloclant inventor" en het jaartal 1571. De figuur van den stichter ontbreekt daar echter.

1) Zie voor de schilderijen van Blocklandt in het Stedelijk Museum no. 8 en 9.

BLOEMAERT

ABRAHAM BLOEMAERT school.

503. SIMEON EN HET CHRISTUSKIND. Tegen een donkeren achtergrond staat Simeon als halve figuur met omhoog gerichten blik. Hij houdt het naakte Christuskind op een wit laken in de armen. Over een witte albe draagt hij een goudbrokaten koorkap.

Doek 80.5 × 67. — Begin XVIIde eeuw. — Afkomstig uit het St. Nicolaasgesticht te Jutphaas. — In depot.

BUYS

CORNELIS CORNELISZ. BUYS DE JONGE. Geb. te Alkmaar, geboortejaar onbekend; gest. 1546 aldaar. Zoon en leerling van Cornelis Buys den Oude. In 1541 is hij bemiddelaar tusschen kerkmeesters en Maerten van Heemskerck voor het beschilderen van den buitenkant der deuren van het hoofdaltaar der St. Laurentiuskerk. Den 30 Mei 1544 wordt hem *f* 3.— betaald voor het schilderen en stoffeeren van de vijf houten kronen op het stadhuis. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

C. W. Bruynvis, „Levensschetsen van en mededeelingen over beeldende kunstenaars, die te Alkmaar geboren zijn, aldaar hebben gewoond of voor die stad gewerkt hebben", 1905, (niet in den handel); Idem, „Alkmaarsche Kunstenaars, Werken te Alkmaar van elders wonende kunstenaars", in Oud-Holland 1919, blz. 191; F. Winkler, „Die Altniederländische Malerei", 1924, blz. 284 en 384.

CORNELIS BUYS DE JONGE richting.

504. DE BEWEENING VAN CHRISTUS. Op den voorgrond ligt het lichaam van Christus, door Jozef van Arimathea ondersteund. Aan Christus' voeten knielt Maria Magdalena, de zalfbus staat bij haar op den grond. Achter het lichaam van Christus zinkt de Hl. Maagd bezwijmend ineen, gesteund door Johannes, terwijl Nicodemus en de andere Maria's in droefenis om hen heen staan. Achter deze groep verheft zich de berg Golgotha, waarop de kruisiging van Christus zich afspeelt. De mannen en vrouwen dragen tunieken en mantels van verschillende kleur. Aan den horizon een bergachtig landschap met ruïnes onder een zwaar bewolkten hemel.

Paneel in gezwenkte booglijst. 80 × 65. — Midden XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederl. Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575 te Utrecht 1913, no. 182; F. Winkler, o.c., blz. 384.

COECKE VAN AELST

PIETER COECKE VAN AELST. Geb. 1502 te Aelst, gest. 1550 te Brussel. Leerling van Barend van Orley, bij wien hij van 1517 tot 1521 werkte. Hij bereisde Italië tot 1527 en keerde toen naar de Nederlanden terug, waar hij in 1527 te Antwerpen als meester in het St. Lucasgilde voorkomt. Omstreeks 1533 maakt hij een reis naar Constantinopel. In 1534 maakte hij het standbeeld van den reus Antigonus, de populaire figuur te Antwerpen, die bij elken feestoptocht werd rondgedragen. Tegenwoordig worden hem toegeschreven de schilderijen der Antwerpsche schilderschool, die vroeger als van den „Meester der Utrechtsche Adoratie" bijeengegroepeeerd waren. Schilder van bijbelsche voorstellingen, beeldhouwer en ontwerper van wandtapijten en glasschilderingen.

M. J. Friedlaender, „Pieter Coecke van Aalst", in Preuss. Jahrbuch 1917, blz. 73 vlg.; F. Winkler, „Die Altniederländische Malerei" 1924, blz. 292—295; J. G. van Gelder, „Een nieuw werk van Pieter Coecke van Aelst", in Onze Kunst 1929, blz. 134.

505. DRIELUIK MET DE VOORSTELLING VAN DE AANBIDDING VAN DE KONINGEN.

Middenpaneel: Onder een rijk geornamenteerde Renaissance-portiek zit op een troon met groenfluweelen rugleuning onder een rood baldakijn de Hl. Maagd, gekleed in het groen, met het naakte Christuskind, staande op een licht-rood laken, op den schoot. Koning Caspar in brokaten mantel met hermelijnen kraag, knielt voor het Kind en houdt Hem een geopende gouden bokaal voor. Achter hem staat Koning Melchior met een gouden scepter in de linkerhand, in de rechter zijn geschenk, eveneens een gouden bokaal. Hij draagt een blauwen tabbaard met bruin-bonten kraag en lichtrooden mantel; op het hoofd een versierde gekleurde tulband. Op het tweede plan gebouwen in Romaanschen stijl, waarachter een heuvelachtig boschrijk landschap, waarin de herders met hunne kudden; aan den horizon blauwe bergen onder een helderen hemel.

Linkervleugel: Voor een Renaissance-ruïne staat de Moorsche Koning Balthazar, in de rechterhand een gouden scepter, in de linker zijn geschenk. Over een rood kleed draagt hij een bontgevoerden blauwen tabbaard; op het hoofd over een blauwen wrong een roode baret. Achter hem staan twee volgelingen, de een in wapenrusting, een hellebaard over den rechterschouder; de ander in het grijs

met een gele vlag in de hand. Het landschap op het tweede plan sluit zich aan bij het middenpaneel.

Rechtervleugel: Voor een Romaanschen toren staat Jozef zich neigende tot de groep van de aanbiddende koningen; hij draagt een groene tuniek, rooden mantel en blauwe kaproen op het hoofd; vóór zich houdt hij zijn zwarte muts, met de linkerhand steunt hij op een stok. Het landschap op het tweede plan sluit zich aan bij het middenpaneel. Afb. 97.

Paneel. Middenpaneel 104 X 64.5; zijpaneelen 107.5 X 28.5. — Omstreeks 1520. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 15, Pl. XVII en XVIII; H. Nasse, „Gemälde aus der Sammlung von Bissing zu München , in Münchener Jahrbuch 1910, blz. 108/109; F. Winkler, o.c. blz. 294. — Dit stuk was vroeger het uitgangspunt voor de samenstelling van de groep schilderijen van den „Meester van de Utrechtsche Adoratie". Herhalingen van dit schilderij bevinden zich o.a. te Aken, München, Brussel, Wörlitz, Palermo, Bonn en Megen (Limb.).

CORNELISZ

CORNELIS CORNELISZ. VAN HAARLEM. Geb. 1562 te Haarlem, gest. 11 Nov. 1638 aldaar. Leerling van Pieter Pietersz. te Amsterdam. In 1579 te Rouen en daarna werkzaam bij Gillis Coignet te Antwerpen. Sedert 1583 te Haarlem, waar hij met Carel van Mander en Hendrick Goltzius de Haarlemsche Academie stichtte.

O. Hirschmann, „Die Haarlemer Academie", in Monatsheft für Kunstwisschenschaft, 1918.

CORNELIS VAN HAARLEM(?)

506. DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE KRUISIGING, DE AANBIDDING VAN DE HERDERS EN DE VERRIJZENIS.

Middenpaneel: De Kruisiging. Tegen een donkeren wolkenhemel staan de kruisen van Christus en de moordenaars opgericht. Aan den voet van Christus' kruis staan links Maria en Johannes; achter hen ligt geknield Longinus met de lans. Rechts dobbelen de soldaten om den mantel van Christus. Op den achtergrond ruiters, soldaten en een man met een ladder. Maria en Johannes dragen tunieken en mantels van groene en roode kleur, de soldaten wapenrokken.

Linkervleugel-binnenzijde: De aanbidding van de herders.

Tusschen de begroeide ruïnes van eenige gebouwen onder donkeren hemel knielt de Hl. Maagd gekleed in een rose tuniek en groenen mantel bij het naakte Christuskind, dat op een kussen op stroo ligt. Vier herders in kleurige tunieken knielen er omheen; achter Maria zit Jozef in gepeins verzonken. Op den achtergrond eenige herders met hun kudden, tot wie een engel uit den hemel neerdaalt.

Rechtervleugel-binnenzijde: De Verrijzenis. Bij de gesloten en verzegelde sarcophaag liggen de wachters. Eén van hen is opgestaan, anderen richten zich plotseling uit hun slaap op, opziende naar Christus, die met den rooden mantel om en den kruisstaf met de verrijzenisvaan in de rechterhand ten hemel stijgt. Op den achtergrond zijn nog meer gestalten van wachters zichtbaar.

Buitenzijde der vleugels: Tegen een grijzen achtergrond staan op een geruiten tegelvloer links Johannes de Dooper in kemelsharen kleed, het lam op den linkerarm, in de rechterhand de vaan met de woorden „Ecce Agnus D(ei)", rechts Bisschop Nicolaas in vol ornaat, den bisschopsstaf in de linkerhand; hij zegent drie jongens, die in een houten kuip neerhurken.

Paneel. Middenpaneel 113 X 74.5; zijpaneelen 111 X 31. — Begin XVIlde eeuw. — Afkomstig uit Jutphaas.

CORNELISZ

JACOB CORNELISZ. VAN AMSTERDAM (VAN OOSTSANEN). Geb. vóór 1470 te Oostsanen bij Amsterdam; gest. vóór 18 October 1533 te Amsterdam. Hij vestigde zich vroeg te Amsterdam en was aldaar in 1500 eigenaar van een huis in de Kalverstraat. In 1507 komt een „Jacob van Amsterdamme, scildere" als meester in het St. Lucasgilde te Antwerpen voor, die vermoedelijk te identificeeren is met Jacob van Oostsanen. Hij was te Amsterdam vóór 1517 de leermeester van Jan van Scorel. In 1520 koopt hij een tweede huis te Amsterdam en sluit aldaar een contract betreffende een groot werk met houtsneden. Volgens de Kroniek van Hoorn van 1648 zou hij in 1522 werkzaam geweest zijn te Hoorn tot het schilderen van een Laatste Oordeel en andere stukken boven het koor in de Groote Kerk. Zijn vroegste werken zijn houtsneden van 1507; gesigneerde schilderijen zijn er zes, waarvan vijf gedateerd uit de jaren 1523, 1524, 1526, 29 November 1526 en 1533. Schilder van bijbelsche voorstellingen en portretten.

L. Schreibler, „Die Gemälde des Jacob Cornelisz van Amsterdam", in Preuss. Jahrbuch 1882; J. Six, „Dirk Jacobsz., Twee Amsterdamsche Schutterstukken te St. Petersburg", in Oud-Holland 1895, blz. 91 vlg.; J. F. M. Sterck „Jacob Cornelisz en zijne schilderijen in de „Kapel ter Heilige Stede", in Oud-Holland 1895, blz. 193 vlg.; Idem, „Uit de Geschiedenis der Heilige Stede te Amsterdam", 1898; F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II; W. R. Valentiner, „Die Gewölbemalereien in Naarden", in Bulletin van den Oudheidkundigen Bond 1905, blz. 84; N. Beets, „De Naarder Gewelfschilderingen", ibidem, blz. 180; K. Steinbart, „Die Tafelgemälde des Jakob Cornelisz von Amsterdam", 1922; Idem, „Paramente nach Jakob Cornelisz von Amsterdam", in Kunstchronik, Jaarg. 56, N. F. XXXII, nr. 52; F. Winkler, „Die Altniederländische Malerei", 1924, blz. 228 vlg.; J. Six, „Jan van Hout, Cornelis Buys en Jacob Cornelisz", in Oud-Holland 1925, blz. 1 vlg. en 1926, blz. 135 vlg.; F. Dülberg, „Niederländische Malerei der Spätgotik und Renaissance" (Handbuch f. Kunstwissenschaft), 1929, blz. 162; K. Steinbart, „Nachlese im Werk des Jacob Cornelisz", in Marburger Jahrbuch f. Kunstwissenschaft, Bd. V.; J. H. H. Kessler, „Het vraagstuk Jacob Cornelisz" in Oudheidkundig Jaarboek 1932, blz. 98 vlg.

507. DE AANBIDDING VAN DE KONINGEN. In den stal van Bethlehem, voorgesteld in de ruïne van een steenen bouwwerk, zit de Hl. Maagd in blauwgroen gewaad en witten mantel met het naakte Christuskind op den schoot; de os en de ezel staan achter haar. Koning Caspar in lichtrooden tabbaard met bruin bont gevoerd, knielt voor het Kind neer, biedt het zijn geschenk aan en kust het linkerhandje. Achter hem Koning Melchior in zwarte tuniek met goudbrokaten, met hermelijn gevoerden tabbaard, de rechterhand voor de borst, in de linker zijn geschenk; bij hem zijn schildknaap zittend op een koffer met de koningskroon in de handen; geheel rechts de Moorsche koning Balthazar in goudbrokaten tabbaard met rose-roode kaproen, de kroon op het hoofd; zijn schildknaap in wit wambuis en roode hozen reikt hem zijn gouden scepter en geschenk aan. Achter hem staan drie mannen. Links van Maria staat Jozef in groene tuniek, bruine kaproen, roode hozen en zwarte schoenen, zijn stroohoed in de rechterhand. Links boven het dak de ster. Achter de ruïne staan de gezadelde paarden der koningen en hun gevolg bij een vijver, waarin eenige paarden worden gedrenkt. Op het tweede plan een dorp met huizen en geboomte onder een bewolkten hemel. Afb. 92.

Paneel 110.5 × 106.5. — Omstreeks 1500. — Afkomstig uit de Sacristie van de St. Catharina kerk te Utrecht. — F. Dülberg, o.c., 1903, blz. 9/10, Pl. VII; K. Steinbart, o.c. blz. 15—24, Taf. II; F. Winkler, o.c. blz. 228; F. Dülberg, o.c., 1929, blz. 162; J. H. H. Kessler, o.c. blz. 100, als Cornelis Buys d. O.

JACOB CORNELISZ. VAN AMSTERDAM school.

508. DE KRUISIGING EN ZES TAFEREELEN UIT HET

LIJDEN VAN CHRISTUS. In een dal voor twee heuvels staan de drie kruisen; in het midden is Christus aan den geschaafden kruispaal genageld; ter weerszijde de kruispalen van ruwe boomstammen, waaraan de moordenaars zijn gebonden en genageld. Maria Magdalena in brokaten gewaad, de zalfbus naast zich, knielt aan den voet van het kruis. Links is Maria neergezonken, ondersteund door Johannes; de beide andere Maria's staan weeklagend bij haar. Zij dragen tunieken en mantels van verschillende kleur. Rechts de geloovige hoofdman te paard; hij wijst op den gekruisigden Christus en wendt zich tot de naar voren dringende menigte. Hij draagt een brokaten tabbaard; de anderen zijn gekleed in tunieken en mantels van verschillende kleur. Tusschen de heuvels door ziet men de zee. Het tafereel wordt van boven afgesloten door een gouden boog met bladornament.
Ter weerszijde drie tafereelen uit het lijden van Christus, in gouden omlijsting. Achtereenvolgens zijn voorgesteld, links:

Christus in den hof van Gethsemane. In den hof knielt Christus voor een rots, waarop een engel Hem den lijdensbeker voorhoudt. De discipelen liggen op den grond te slapen. Bij de ingangspoort Judas en de soldaten.

De handwassching van Pilatus. In een vertrek met Romaansch kruisgewelf zit Pilatus op een troon, een dienaar giet hem het water in een gouden kom over de handen. Links van hem staat zijn vrouw, die haar droom vertelt, rechts twee mannen. Op den voorgrond rechts wordt Christus door drie soldaten weggevoerd.

Ecce Homo. Op het terras van een steenen gebouw vertoont Pilatus Christus aan het volk, dat beneden staat; twee mannen houden het kruis.

Rechts: De Kruisdraging. Christus is onder den last van het kruis gevallen met de knieën op het spijkerblok, dat aan een touw om zijn middel is gebonden. Simon van Cyrene helpt hem het kruis dragen, terwijl gewapende soldaten Christus voortjagen. Veronica houdt Hem knielend den doek

voor. Op den achtergrond zinkt Maria bezwijmend ineen, gesteund door Johannes.

De Beweening. Op den voorgrond het lichaam van Christus ondersteund door Johannes. Maria knielt haast haar Zoon; achter haar de beide andere Maria's, Jozef van Arimathea en Nicodemus. Vóór Christus knielt Maria Magdalena, die Zijn voeten zalft. Op den voorgrond in een heuvellandschap staat het kruis, waartegen een ladder is geplaatst.

De Graflegging. In de sarcophaag leggen Nicodemus en Jozef van Arimathea het lichaam van Christus behoedzaam neer. Op den voorgrond knielt Maria Magdalena en kust Zijn rechterhand; de zalfbus, de doornenkroon en spijkers liggen naast haar. Staande achter de sarcophaag buigt Maria zich over Christus heen, omgeven door Johannes en de beide andere Maria's.

De voorgestelde personen dragen op elk der tafereelen brokaten gewaden, tunieken en mantels van verschillende kleur.

Paneel 118 × 103. — Omstreeks 1514. — Legaat van Pastoor L. Vesters te Montfoort. — F. Dülberg, o.c. 1903, blz. 11, Pl. IX; N. Beets, o.c. blz. 181, noot 1; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederl. Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht, 1913, no. 15; K. Steinbart o.c. blz. 87; J. Six, o.c. in Oud-Holland 1925, blz. 16, afb. 12.

509. DE AANBIDDING VAN DE KONINGEN. Onder een rieten dak, steunend op een balk, die gedragen wordt door een Renaissance-zuil, zit de Hl. Maagd in groen gewaad en witten hoofddoek met het naakte Christuskind op den schoot. De Koningen Casper en Melchior knielen voor het Kind, en bieden hun geschenken aan; de Moorsche Koning Balthazar nadert met zijn geschenk in de rechterhand, zijn kroon in de linker. Zij dragen rijke gewaden en mantels van verschillende kleur. Bij de zuil staat Jozef in bronsgroene tuniek en rooden mantel; naast hem de os en de ezel. Achter deze groep rechts de ruïne van een steenen boog. Op het tweede plan een boschrijk landschap met eenige gebouwen en uitzicht op bergen onder een lichten hemel. Op den balk het jaartal 1518.

Paneel, boogvormig afgerond. 56 × 36.5. — 1518. — Geschenk van Deken J. M. van Oppenraay te Zutphen. — F. Dülberg, o.c. 1903, blz. 10, Pl. VIII; W. R. Valentiner, in Repertorium für Kunstwissenschaft, Dl. XXVIII, 1905, blz. 177; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederl. Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht 1913, no. 10; K. Steinbart, o.c. 1922, blz. 111.

510. DE ONTKLEEDING VAN CHRISTUS EN DE NAGELING AAN HET KRUIS. In een heuvelachtig landschap wordt Christus met de doornenkroon op het hoofd door een soldaat ontkleed; daarnaast ligt op den grond het kruis, waarop Christus door twee beulsknechten wordt gebonden en genageld; een derde drenkt in een tinnen schotel de spons met edik. Links onder een boom, waaraan een wapenschild is opgehangen, zinkt Maria bezwijmend ineen, ondersteund door Johannes; rechts daarvan Maria Magdalena. Zij dragen tunieken en mantels van verschillende kleur; de soldaten en beulsknechten dragen wapenrokken. Op den achtergrond bergen onder een bewolkten hemel.

Paneel 39 × 24.5. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — F. Dülberg, o.c. 1903, blz. 15, Pl. XVI; K. Steinbart, o.c. 1922, blz. 150, die dit stuk een gecombineerde copie noemt van twee houtsneden uit de „Kleine Passie", van Jacob Cornelisz, afgebeeld bij E. W. Moes: „De Stomme Passye van Jac. Cornelisz", in Oud-Holland 1901, blz. 130, afb. 60 en 61. — Op de achterzijde van het paneel resten van een vroegere schildering, voorstellende de engel uit de Annunciatie. — In depot.

JACOB CORNELISZ. VAN AMSTERDAM richting.

511. DE BEWEENING VAN CHRISTUS. In een rotslandschap ligt op den voorgrond op een lijkwade het lichaam van Christus door Jozef van Arimathea ondersteund. Maria in groenen mantel en witten hoofddoek knielt er naast gesteund door Johannes; ter weerszijde de andere Maria's, terwijl Maria Magdalena aan de voeten van Christus geknield ligt met de zalfbus naast zich. Links staat Nicodemus, een zalfbus in de handen. De vrouwen dragen rijke gewaden en hoofdtooien van verschillende kleur en vorm, Jozef van Arimathea een brokaten tuniek en rooden mantel met hermelijnen kraag, Nicodemus een zwarten tabbaard met bruin bont gevoerd en een kleurigen tulband op het hoofd. Achter deze groep verheft zich de berg Golgotha, waarop het kruis nog staat en eenige mannen bezig zijn de ladder weg te nemen; een tweetal komt in levendig gesprek den berg af. Aan weerszijden van de rots zijn ver-

schillende tafereelen uit Christus' lijden afgebeeld: links de Kruisdraging met Simon van Cyrene, die Christus het kruis helpt dragen, en Veronica, die Hem den doek voorhoudt; rechts Christus als hovenier met Magdalena, en de Verrijzenis: in het graf in de rotsen staat de sarcophaag, waarbij de wachters liggen te slapen, terwijl Christus ten hemel stijgt. Op den achtergrond een bergachtig landschap onder een bewolkten hemel.

Paneel 69.5 X 52.5. — Omstreeks 1525. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — F. Dülberg, o.c. 1903, blz. 11, Pl. X; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederl. Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht, 1913, no. 17; K. Steinbart, o.c. 1922, blz. 147; F. Winkler, o.c. blz. 230; F. Dülberg, o.c. 1929, blz. 163.

DELFT

MEESTER VAN DELFT. Van dezen meester, die werkzaam is tusschen 1490 en 1520 en zijn naam ontleent aan een triptiek, dat hij voor den Delftschen burgemeester Van Beest schilderde, is tot dusver de familienaam onbekend gebleven.

F. Dülberg, „Frühholländer", 1903; M. J. Friedlaender, „A painter in Delft at the beginning of the 16th century" in Burlington Magazine, 1913, blz. 107; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederlandsche Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht, 1913, no. 64; M. J. Schretlen. „De Meester van Delft", in Oud-Holland 1922, blz. 14; F. Winkler, „Die Altniederländische Malerei", 1924, blz. 224; F. Dülberg, „Niederländische Malerei der Spätgotik und Renaissance" (Handbuch für Kunstwissenschaft), 1929, blz. 164; M. J. Friedlaender, „Altniederländische Malerei", Dl. X, 1932.

512. HET VISIOEN VAN DEN HL. BERNARD. Vóór het koor van een kerk met kooromgang knielt de Hl. Bernard in het habijt der Cistercienserorde bij de treden van een troon, waarop Maria is gezeten met het naakte Christuskind op haren schoot; zijn abtsstaf leunt tegen zijn schouder. De Hl. Maagd in blauwgroene tuniek en rooden mantel zit onder een troonhemel met donkergroene afhangende gordijnen, die door vier engelen in bontgekleurde gewaden worden opgehouden. Op de treden van den troon staan twee houten trippen. In het koor een gebeeldhouwd koorgestoelte, waarin twee monniken; het hoogaltaar met rood antependium heeft een gebeeldhouwd retabel. Afb. 90.

Paneel 47 X 32. — Omstreeks 1500. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — F. Dülberg, o.c. 1903, blz. 14, Pl. XIV; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederlandsche Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht, 1913, no. 64; M. J. Schretlen, o.c. blz. 14; F. Winkler, o.c. blz. 224; F. Dülberg, o.c. 1929, blz. 164; M. J. Friedlaender, o.c. blz. 47 en 127, no. 5.

DEYNEN

ANTHONIE VAN DEYNEN. Geboorte- en doodsjaar onbekend. In 1595 komt hij als leerling van Frans Francken (I) in de Antwerpsche Liggeren voor. In 1616/1617 wordt hij als meester in het St. Lucasgilde aldaar vermeld. Schilder van bijbelsche en historische voorstellingen. Van hem is geen werk meer teruggevonden.

Rombouts—Lerius, „De Liggeren van Antwerpen", Dl. I, blz. 388, 536, 538; J. van den Branden, „De Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool", 1883, blz. 570.

ANTHONIE VAN DEYNEN(?).

513. DE VERRIJZENIS. Vóór de uitgeholde rots staat de sarcophaag, waarvan twee engelen in groene gewaden den deksel ter zijde schuiven. Op den rand treedt Christus met den linkervoet en stijgt omgeven door een gouden glans en wolken ten hemel, de roode mantel wapperend om de schouders, de kruisvaan in de linkerhand, de rechter zegenend opgeheven. Wachters in Romeinsche wapenrusting liggen voor de tombe te slapen; twee ontwaken en grijpen naar zwaard en schild. Links van de rots naderen de drie vrouwen het graf; op den achtergrond de stad Jeruzalem. Links onderaan geteekend „Anthonie van Dijk f 1690", waarvan „Dijk" en „1690" in latere overschildering zijn aangebracht.

Paneel, in gezwenkte booglijst. 116.5 × 78.5. — Omstreeks 1600. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Het schilderij is stilistisch in den kring van Floris de Vriendt en Frans Francken te plaatsen.

DUITSCH MEESTER, ONBEKEND

DUITSCH MEESTER. Oude copie XVIde eeuw.

514. ECCE HOMO. Tegen een donkeren achtergrond staat achter een balustrade Christus, gekleed in een rooden mantel. Hij houdt de gestigmatiseerde handen over de borst gekruist; het hoofd met de doornenkroon, omstraald door een tweekleurig aureool is naar rechts geneigd. Op de balustrade een later toegevoegd monogram „L.C." met vleugels.

Paneel 28.5 × 22.5. — XVIde eeuw. — Een dergelijk exemplaar met het later toegevoegde monogram van Albrecht Dürer en het jaartal 1511 te Amsterdam, Rijksmuseum, Cat. No. 19. Nog een exemplaar in het Museum te Würzburg.

ENGEBRECHTSZEN

CORNELIS ENGEBRECHTSZEN. Geb. 1468 te Leiden, gest. 1533 aldaar. In het Schuttersgilde te Leiden komt hij tusschen 1499 en 1519 voor. Leerlingen van hem waren o.a. Aertgen Claesz. van Leyden en Lucas van Leyden. Schilder van bijbelsche voorstellingen, portretten en genrestukken.

F. Dülberg, „Die Leidener Malerschule", 1899, blz. 40—88; Idem, „Frühholländer", 1903, Dl. II; F. Winkler, „Die altniederländische Malerei", 1924, blz. 222—227; F. Dülberg „Niederländische Malerei der Spätgotik und Renaissance", (Handbuch für Kunstwissenschaft), 1929; E. Gavelle „Cornelis Engebrechtszen", 1929; M. J. Friedlaender, „Altniederländische Malerei", 1932, Dl. X, blz. 53—77.

515. DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE KRUISIGING VAN CHRISTUS, DE ONTKLEEDING EN DE VERRIJZENIS.

Middenpaneel: De Kruisiging. Voor een bergachtig landschap met gebouwen en poorten onder een bewolkten hemel staat de hooge kruispaal, waaraan Christus is genageld. Ter weerszijde hangen de moordenaars aan kruisen, uit ruwe boomstammen gemaakt. Aan den voet van den kruispaal staat links Maria gesteund door Johannes, bij haar drie treurende vrouwen; Maria Magdalena omarmt den kruispaal. Rechts staat de geloovige hoofdman, hij wendt zich in gesprek tot drie geharnaste mannen, die naar het kruis opzien. Op den achtergrond eenige ruiters. De vrouwen en Johannes zijn gekleed in tunieken en mantels van verschillende kleur, de geloovige hoofdman draagt een brokaten wapenrok.

Linkervleugel: De Ontkleeding. Voor een heuvellandschap met huisjes en een hoog rotsgebergte op den achtergrond onder een zwaar bewolkten hemel ontdoen twee beulsknechten Christus van zijn kleed. De doornenkroon ligt voor hem op den grond. Op het tweede plan gaat Christus omstuwd door een menigte, gebukt onder den last van het kruis, dat Simon van Cyrene hem helpt dragen. Achter deze groep een der moordenaars, begeleid door soldaten.

Rechtervleugel: De Verrijzenis. Voor het graf, dat in een rots is uitgehouwen liggen de wachters, gekleed in korte gekleurde tunieken en kaproenen te slapen. Aan den rotswand, die den ingang van het graf afsluit, is het zegel be-

vestigd. Een der wachters ontwaakt en ziet opkijkend Christus verrezen, met de kruisvaan in de linkerhand, gehuld in een rooden mantel op de rots staan. Rechts aan den voet van de rots naderen de drie vrouwen het graf.

De paneelen, die van boven boogvormig zijn afgerond, passen in beschilderde rechthoekige lijsten met grisaille schildering, voorstellende Renaissance zuilen met versiering van bladfiguren en dolfijnen enz. In de zwikken vier oud-testamentische tafereelen: Abraham leidt Isaac ten offer; de Engel weerhoudt Abraham Isaac te offeren; de oprichting van de koperen slang; Jonas door het zeemonster uitgespuwd. Op den benedenrand van elk der lijsten een oningevuld wapenschild. Afb. 93.

Paneel. Middenpaneel met de geschilderde omlijsting 88.5 × 57; zijpaneelen 88.5 × 27. — Omstreeks 1520. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — F. Dülberg, o.c. 1903, blz. 12—14, Pl. XI, XII en XIII; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederl. Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht, 1913, no. 20; F. Winkler, o.c., blz. 227; F. Dülberg, o.c. 1929, blz. 165; M. J. Friedlaender, o.c., blz. 67 en 129, no. 70.

FLORENTIJNSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

FLORENTIJNSCH MEESTER. Omstreeks 1400.

516. DE AARTSENGELEN MICHAEL EN GABRIEL. Twee tympaanvullingen van een altaar.

De Aartsengel Michaël. Voor een gouden achtergrond staat de gevleugelde aartsengel als halve figuur naar rechts gewend, met een zwaard in de rechter- en den afgesneden kop van een duivelsch monster in de linkerhand. Over een groene dalmatiek met witte stola draagt hij een groene rood-gevoerde koorkap, die met een spang op de borst bevestigd, over den rechterschouder is teruggeslagen. In het blonde haar een juweelenband; een geornamenteerde aureool omstraalt het gelaat.

De Aartsengel Gabriël. Voor een gouden achtergrond staat de gevleugelde aartsengel als halve figuur naar links gewend, in de opgeheven rechterhand een schriftrol met onleesbare karakters beschreven. Over een groene dalmatiek met witte stola draagt hij een groene, rood-gevoerde koorkap, die met een spang op de borst is bevestigd. In

het blonde haar een juweelenband; een geornamenteerde aureool omstraalt het gelaat.

Temperaverf op paneel. Elk paneel 20 × 27. — Omstreeks 1400. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, No. 79 en 80. — R. van Marle, „Italiaansche Schilderijen der 13e, 14e en 15e eeuw in het Centraal Museum te Utrecht", in Oudheidkundig Jaarboek 1924, blz. 28 met afb.; Idem, „The Development of the Italian Schools of Painting", Dl. III, 1924, blz. 629. — Stilistisch behooren deze paneeltjes tot de school van Niccolo di Pietro Gerini.

FLORENTIJNSCH MEESTER, „Maestro del bambino vispo". Eerste helft XVde eeuw.

517. DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND EN HEILIGEN. Voor een gouden achtergrond zit de Hl. Maagd gekleed in goudbrokaten tuniek met donkergroenen mantel. Het geponst brokaatpatroon vertoont in herhaling de letter a tusschen ranken. Het Christuskind staat op haar schoot en grijpt met beide handjes haar borst; het draagt een purperroode mouwentuniek met gele overtuniek. Ter weerszijde van de Hl. Maagd staan op den vermiljoen-rooden met gouden patroon versierden vloer, links de Hl. Johannes de Dooper en de Hl. Brigitta, rechts de Hl. Petrus en de Hl. Catharina met hun attributen. Johannes draagt over het kemelsharen kleed een purperen mantel, groen gevoerd; de anderen zijn gekleed in tunieken en mantels van groene, blauwe, roode en goudgele kleur. De hoofden zijn omstraald met rijk-geornamenteerde goud-geponste aureolen. Afb. 80.

Temperaverf op paneel 52 × 45. — Eerste helft XVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscat., 1867, no. 437. „Di alcuni pittori fiorentini che subirono l'influenza di Lor. Monaco". „Il maestro del bambino vispo", in L'Arte 1904, blz. 349 vlg.; R. van Marle, „Italiaansche Schilderkunst der 13e, 14e en 15e eeuw in het Centraal Museum te Utrecht", in Oudheidkundig Jaarboek 1924, blz. 29 met afb.; Idem, „The Development of the Italian Schools of Painting", Dl. IX. 1927, blz. 196, met afb.

GEERTGEN TOT ST. JANS

GEERTGEN TOT ST. JANS. Geb. vermoedelijk te Leiden omstreeks 1465, gest. te Haarlem omstreeks 1495. Leerling van Albert van Ouwater; voornamelijk werkzaam te Haarlem. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

M. J. Friedlaender, „Geertgen tot St. Jans" in Preuss. Jahrbuch 1903, blz. 67; F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II; E. Durand—Gréville, „Albert van Ouwater et Gérard de St. Jean", in Revue de l'Art Chrétien, 1904, Tome XVI met afb.; K. Voll, „Altniederländische Malerei" ,1906, blz. 238; L. Balet, „Der Frühholländer

Geertgen tot St. Jans", 1910; W. Valentiner, „Aus der niederländischen Kunst", 1914; M. J. Friedlaender, „Von Eyck bis Bruegel", 1916; L. Baldasz, „Ein Frühwerk des Geertgen tot St. Jans und die holländsche Malerei des XV Jahrhunderts" in Oesterr. Jahrbuch, 1920, Dl. XXXV. blz. 1 vlg.; F. Winkler, „Die altniederländische Malerei", 1924, blz. 171—178; F. Dülberg, „Niederländische Malerei der Spätgotik und Renaissance", (Handbuch für Kunstwissenschaft), 1929, blz. 96—103; J. H. H. Kessler, „Geertgen tot S. Jans, zijn herkomst en invloed in Holland", (diss. Utrecht), 1930; M. J. Friedlaender, „Altniederländische Malerei", 1927, Dl. V. blz. 35.

518. CHRISTUS ALS MAN VAN SMARTEN. Voor een gouden achtergrond staat Christus, de doornenkroon op het hoofd, geheel met bloed overdekt, half knielend in de sarcophaag. Zijn rechterhand houdt Hij onder de wond in de zijde, met de linker omvat Hij het kruis; Zijn donkergrijs kleed hangt over den sarcophaagrand. Daarvóór rechts knielt Maria, in donkere tuniek en blauwen mantel met witten hoofddoek, met biddend gevouwen handen, haar gelaat weenend tot Christus opheffend. Achter haar staat in rooden mantel Johannes, die Maria ondersteunt en met den rug van zijn rechterhand zich de tranen afwischt. Links achter de sarcophaag knielt Maria Magdalena in gebed; over een donkere mouwentuniek draagt zij een rood, met wit bont gevoerd overkleed. Op den achtergrond zweven treurende engelen met bonte vleugels in witte gewaden; zij dragen de werktuigen van Christus' lijden. In den rechterbovenhoek de geeselpaal, de geesel en de roede. Afb. 87.

Paneel 24.5 × 24. — Einde XVde eeuw. — Afkomstig uit de vroegere St. Willibrorduskerk in de Heerenstraat te Utrecht. — F. Dülberg, o.c. 1903, blz. 6, Pl. I; E. Durand—Gréville, o.c.; L. Balet, o.c. blz. 157; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederlandsche Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht, 1913, no. 27; F. Winkler, o.c. blz. 176 met afb.; M. J. Friedlaender, o.c. 1927, blz. 35, afb. XI; Idem, „Der Holländer Geertgen van Haarlem", in Cicerone 1927, blz. 623—629; F. Dülberg, o.c. 1929, blz. 100; J. H. H. Kessler, o.c. blz. 7/8.

GEERTGEN TOT ST. JANS school.

519. DE KRUISIGING. In een heuvellandschap staat de hooge kruispaal, waaraan Christus is genageld; vier engelen in gekleurde gewaden zweven om het kruis en vangen het bloed uit Christus' wonden in gouden kelken op. Om het kruis zijn gegroepeerd: links de Hl. Maagd met Johannes en de beide andere Maria's; daarachter Longinus te paard met zijn schildknaap; op den voorgrond Maria Magdalena knielend met de zalfbus; rechts de geloovige hoofdman te paard, die met zijn rechterhand naar het kruis wijst en zich sprekend wendt tot eenige ruiters. De vrouwen dra-

gen gekleurde tunieken en mantels, sommige van brokaat; de mannen gekleurde wapenrokken en mantels. Op het tweede plan de stad Jerusalem in een bergachtig landschap; bij de linkerpoort de intocht van Christus met de apostelen in Jerusalem; rechts Christus gebukt onder het kruis, dat Simon van Cyrene Hem helpt dragen, terwijl Veronica met den doek Hem tegemoet treedt. Johannes en Maria staan in de nabijheid toe te zien.

Paneel 108 × 89. — Begin XVIde eeuw. — Geschenk van Pastoor K. R. Vermolen te Naarden. — Afkomstig uit de St. Vituskerk te Naarden. — Een dergelijk schilderij van denzelfden meester, waarop bovendien de Utrechtsche Dom staat afgebeeld, in het Rijksmuseum te Amsterdam, Cat. R.M. no. 951a. — F. Dülberg, o.c., 1903, Dl. II, blz. 9, Pl. VI; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederl. Schilders- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht, 1913, no. 29; F. Winkler, o.c., 1924, blz. 378; M. J. Friedlaender, o.c. 1927, Dl. V, blz. 57/58, die de Kruisigingen te Utrecht en Amsterdam brengt in een groep van den z.g. „Meister der Figdorschen Kreuzabnahme", in wien hij dezelfde eigenschappen herkent als in den z.g. „Meester der Lucia-Legende"; F. Dülberg, o.c., 1929, blz. 162.

GHEERAERTS

MARCUS GHEERAERTS. Geb. tusschen 1516 en 1521 te Brugge, gest. vóór 1604. In 1558 als meester in het St. Lucasgilde te Brugge vermeld, waar hij tot 1568 gewerkt schijnt te hebben. Daarna naar Engeland, waar hij in de volgende jaren meermalen genoemd wordt. In 1577 keert hij naar de Nederlanden terug, althans in dat jaar wordt een Marcus Gheeraerts als meester in het St. Lucasgilde te Antwerpen ingeschreven; hij komt daar nog in 1585 en 1586 in de rekeningen voor. Vermoedelijk is hij in Engeland gestorven. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

520. LAZARUS EN DE RIJKE MAN. Op een gebeeldhouwde bank, waarachter een rood kleed hangt, zit de rijke man met een vrouw aan een welvoorzienen disch. De maaltijd is aangericht op een terras onder een met vruchtenfestoenen versierd baldakijn, dat door hermatlanten wordt gedragen. Dienaren en maagden dragen schotels aan; achter het terras spelen muzikanten. De rijke man is gekleed in groene tuniek met roode mouwen, waarover een paarse tabbaard met bonten kraag; op het hoofd een witte tulband. De vrouwen dragen keurzen over sleepende kleurige gewaden. Op den voorgrond dreigt een der knechten in Romeinsche kleeding, met een stok Lazarus, die op den drempel ligt, terwijl honden zijn wonden likken. Op de trede van het terras het opschrift: „LVC, 16, CA". Op het tweede

plan Renaissance gebouwen: rechts het paleis van den rijken man, waar, achter een der vensters zijn sterfbed is afgebeeld. Daarvóór zijn pijniging in de hellevlammen, terwijl erboven de duivel zijn ziel ter helle voert. In het heuvellandschap in het midden wordt Lazarus' ziel door engelen ten hemel gedragen, terwijl in een goudglans God de Vader met Christus verschijnt. Aan den horizon de afbeelding van een stad. Afb. 98.

Paneel in oude lijst, 92.5 X 112. — Tweede helft XVIde eeuw. — Afkomstig uit Jutphaas. — P. Wescher schrijft dit schilderij met groote zekerheid aan M. Gheeraerts toe. — Van dezelfde hand in het Frans Hals Museum te Haarlem: „Het feest van Belsazar", gedateerd 1568. Cat. 156, dat daar ten onrechte aan M. v. Heemskerck wordt toegeschreven. (Notitie van L. Preibisz, Maerten van Heemskerck, 1911, blz. 79).

GIOVANNI DI PAOLO

GIOVANNI DI PAOLO DI POGGIO. Geb. te Siena; geboortejaar onbekend, daar het niet vaststaat, dat hij te identificeeren is met een kind van dien naam, dat in de doopregisters van 1402 in Siena voorkomt. Gest. na 1482 aldaar. In 1423 wordt hij als schilder vermeld; in 1428 en 1441 komt hij in het Schildersgilde van Siena voor. Bekende en gedateerde werken komen voor tusschen 1426 en 1475. In 1482 maakt hij zijn testament. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

G. Milanesi, „Documenti per la storia dell'arte senese", 1854, Dl. I, blz. 48; Dl. II, blz. 241, 389; S. Borghese e L. Banchi, „Nuovi documenti per la storia dell'arte senese", 1898, blz. 135; W. Rothes, „Die Blütezeit der sienesischen Malerei", 1904; E. Jacobsen, „Das Quattrocento in Siena", 1908, blz. 41; B. Berenson, „Central Italian Painters", 1909, blz. 176; A. Mc. Comb. in Rassegna d'arte Senese 1923, blz. 45; R. van Marle, „Dipinti Senesi nel Museo arcieviscovile di Utrecht", in Bolletino d'Arte, 1923, blz. 569; Idem, „Italiaansche Schilderkunst der 13e, 14e en 15e eeuw in het Centraal Museum te Utrecht", in Oudheidkundig Jaarboek, 1924, blz. 28; V. Romea, „Nuove opere di Giovanni di Paolo", in Rassegna d'arte Senese 1926, Dl. XVIII, blz. 72; R. van Marle, „The Development of the Italian Schools of Painting", 1927, Dl. IX, blz. 390—450, 460—465.

521. DE KRUISIGING. Voor een uitgestrekt donker heuvellandschap met kronkelende wegen en hier en daar een gebouw staat onder gouden hemel op den voorgrond het kruis, waaraan Christus is genageld. Zijn voeten steunen op een suppedaneum; het bloed uit de wonden stroomt langs den kruispaal op den grond. Links de Hl. Longinus, gekleed in harnas en goudbrokaten wapenrok, te paard met de speer in den rechterarm opkijkend naar den Heiland. Rechts de geloovige hoofdman in dergelijke kleeding met blauwen mantel eveneens te paard, die zich, wijzend op den gekruisigten Christus tot een groep Joden wendt, die

met heftige gebaren disputeeren. Zij dragen gele en oranje tunieken en blauwe mantels. Links van den Hl. Longinus staat Maria omgeven door drie heilige vrouwen; zij zinkt bezwijmend achterover, terwijl Johannes hare beide handen steunt. Maria Magdalena beweent Christus met opgeheven armen. In deze groep herhaalt zich de kleur der gele, oranje en blauwe tunieken en mantels. Afb. 79.

Temperaverf op paneel, 29 X 62.5. — Omstreeks 1445. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 122. — R. van Marle, o.c., 1923, blz. 569, met afb.; o.c. 1924, blz. 28 met afb.; o.c. 1927, Dl. IX, blz. 437, met afb.

GUIDO

GUIDO DA SIENA. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Werkzaam te Siena. Het eenige geteekende en gedateerde werk van zijn hand is het paneel uit het jaar 1221, voorstellende de Hl. Maagd met het Christuskind, thans in het Palazzo Pubblico te Siena. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

F. Wickhoff, „Ueber die Zeit des Guido von Siena", in Mittheilungen des Oesterr. Instituts f. Geschichtsforschung, Dl. X, 1889, blz. 244; R. Davidsohn, „Guido da Siena" , in Repertorium f. Kunstwissenschaft, Dl. XXIX, blz. 262; Idem, in Rivista d'Arte, 1907, blz. 29; R. van Marle, „Dipinti Senesi nel museo arcieviscovile di Utrecht", in Bolletino d'arte 1923; Idem „The Development of the Italian Schools of Painting", Dl. I, 1923, blz. 364—379; Idem, „Italiaansche Schilderkunst der 13e, 14e en 15de eeuw in het Centraal Museum te Utrecht, in Oudheidkundig Jaarboek 1924; C. Brandi, „Una Madonna del 1262 ed ancora il problema di Guido da Siena", in L'Arte 1933.

522. DE KRUISBESTIJGING. Voor een gouden achtergrond staan de drie kruisen; Christus bestijgt de ladder, die geplaatst is tegen het voor Hem bestemde kruis, terwijl een beulsknecht op den dwarsbalk geklommen, Hem vastgrijpt om Hem de ladder op te trekken. Een andere beulsknecht reikt spijkers en hamer aan, een derde bevestigt den kruispaal met wiggen in den grond. Links staat Maria in purperen tuniek en groenen mantel, den linkerarm om het lichaam van Christus geslagen en met den rechter heftig een jongeling terugduwend. Rechts en links staan priesters, kenbaar aan hun mutsen en kleeding, wijzend naar den titulus van het kruis; voorts soldaten in maliënkolders en roode wapenrokken, gewapend met speer en schild. Rechts op den voorgrond op een boomstam een naakte geblinddoekte man, de armen op den rug gebonden, die tracht op te staan: het

symbool van den gevallen mensch, die zich bij Christus' zoendood van zijn val verheft.

Temperaverf op paneel, 33 × 44.5. — Eerste helft XIIIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 26. — Vermoedelijk een der 14 paneelen van den rechterzijvleugel van een altaarstuk van Guido da Siena. — R. van Marle, o.c. 1923, met afb.; Idem o.c. 1923, Dl. I, blz. 373; Idem o.c. 1924, blz. 23 met afb.; R. Ligtenberg. O.F.M., „Rondom de Meditationes Vitae Christi van den Pseudo-Bonaventura", in Studia Catholica, Dl. III, 1927, blz. 229/230; Curt. H. Weigelt, „Guido da Siena's great Ancona, a reconstruction", in Burlington Magazine, Vol LIX, 1931, blz. 15 met afb.; C. Brandi, „A proposito di una felice ricostruzione della celebre Madonna di Guido da Siena", in Bulletino Senese di Storia Patria, 1931.

HAARLEM

CORNELIS CORNELISZ. VAN HAARLEM. Zie onder CORNELISZ.

HOREMANS

JAN JOSEPH HOREMANS DE JONGE. Geb. 15 Januari 1714 te Antwerpen, gest. na 1790. Zoon en leerling van J. J. Horemans den Oude. In 1767 als meester in het St. Lucasgilde te Antwerpen vermeld, waar hij tot 1790 herhaaldelijk voorkomt. Schilder van bijbelsche voorstellingen en portretten.

523. DE AANBIDDING VAN DE HERDERS. In een stal zit de Hl. Maagd in lichtroode tuniek en blauwen mantel; vóór haar ligt op stroo in een wit laken het Christuskind. De Hl. Jozef staat naast haar. Rechts begroeten eenige herders en herderinnen eerbiedig het Kind en bieden hun geschenken aan; op den voorgrond in het midden de os en de ezel. Onder het stroodak in een lichtglans drie engelfiguurtjes. Links op het tweede plan de drie Koningen met hun gevolg, boven hen de ster. Rechts op het tweede plan de voorstelling van de Vlucht naar Egypte. Rechts onderaan geteekend „J. Horemans 1749".

Doek 60 × 118. — 1749. — In depot.

HORST

JAN VAN HORST. Geboorte- en doodsjaar onbekend. Slechts enkele gedateerde en gesigneerde werken uit de jaren 1570 en 1572 komen voor. Zijn stijl vertoont een zwakke navolging van de kunst van Pieter Aertsen. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

524. DRIELUIK MET DE VOORSTELLING VAN DE KRUISIGING.

Middenpaneel: In een heuvellandschap met boomen staan de kruisen opgericht, waaraan Christus en de moordenaars zijn genageld. Boven het gladgeschaafde kruis van Christus een titulus in drie talen. De zielen der moordenaars in den vorm van kleine figuurtjes worden van den eenen door een engel, van den anderen door een duivel meegevoerd. Links staat Maria in roode tuniek en groenen mantel gesteund door Johannes, gekleed in het rood. Rechts de geloovige hoofdman te paard, eveneens gekleed in het rood. Maria Magdalena in rose tuniek, zwart keurslijf en groenen mantel omvat knielend den kruispaal. Op het tweede plan komen vele ruiters en personen aangesneld en dobbelen de soldaten om den mantel van Christus. Op den achtergrond de stad Jerusalem.

Linkervleugel-binnenzijde: Voor een heuvellandschap met gebouwen staat de Hl. Antonius in bruine pij en zwarten mantel; in de rechterhand zijn kruisstaf met het klokje; naast hem het zwijn.

Rechtervleugel-binnenzijde: In een heuvelachtig landschap knielt op den voorgrond een kanunnik in superpellicium, met een almuis over den arm.

Buitenzijde der vleugels: Voor een grijs en bruine lambrizeering knielen de stichters op roode kussens voor hun bidbanken, waarop opengeslagen boeken liggen. Aan de zijkanten der banken hangen hun wapenschilden. Boven is de Drieëenheid voorgesteld: links Christus, rechts God de Vader in albe en roode koorkap, de thiara op het hoofd, de rechterhand zegenend opgeheven, in de linker den wereldbol; naast Hem de Hl. Geest. Boven de Drieëenheid zweven engelen in de wolken, die den kruispaal en de lijdenswerktuigen van Christus dragen. Links onderaan geteekend „Horst me fecit, M H" in monogram en „Ao D. 1570".

Paneel. Middenpaneel 86 × 59; zijpaneelen 86 × 23. — 1570. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum.

KESSEL

JAN VAN KESSEL. Gedoopt 5 April 1626 te Antwerpen, gest. 17 April 1679 aldaar. Leerling van Simon de Vos en van zijn oom Jan Brueghel d. J. In 1644 meester in het St. Lucasgilde te Antwerpen. Gedateerde schilderijen komen voor van 1649 tot 1666. Schilder van bijbelsche voorstellingen en landschappen, bloemen en insecten.

Warner, „Dutch and Flemish Still-life painters", 1928.

525. DE HEILIGE FAMILIE. In een omlijsting van een grijze ovaalvormige cartouche met bloemenguirlandes is de Hl. Familie afgebeeld. Maria in bruin gewaad, hoofddoek en blauwen mantel houdt op den schoot het naakte Christuskind, dat zijn armpjes uitstrekt naar Jozef, die zich over hen heen buigt. De guirlandes van bloemen bestaan uit tulpen, rozen, anjers, narcissen, vergeet-mij-nietjes enz. Links onderaan geteekend „J. van Kessel".

Paneel 64 × 49.5. — Midden XVIIde eeuw. — Geschenk van Mgr. W. Steenhof.

KEULSCH MEESTER, ONBEKEND

KEULSCH MEESTER. Omstreeks 1500.

526. DE BEWEENING VAN CHRISTUS. In een heuvelachtig landschap zit aan den voet van het kruis, waartegen de ladder staat, de Hl. Maagd in groene tuniek en witten mantel bij het lichaam van Christus, dat, neergevleid op den mantel, op den voorgrond ligt uitgestrekt. Zij ondersteunt Christus onder de armen; Maria Magdalena in het rood gekleed kust de wonde van de linkerhand. Achter hen knielt in biddende houding een der andere hl. vrouwen in roode tuniek en blauwen mantel.

Paneel 17.5 × 18. — Omstreeks 1500.

LEYDEN

LUCAS VAN LEYDEN. Geb. Mei of Juni 1494 te Leiden, gest. tusschen Mei en Augustus 1533 aldaar. Aanvankelijk leerling van zijn vader, den schilder Hughe Jacobsz., daarna van Cornelis Engebrechtszen. Zijn vroegste werk is een prent van 1508. Tusschen 1514 en 1519 komt zijn naam in het Schuttersgilde te Leiden voor. In 1521 is hij te Antwerpen tijdens Dürer's bezoek aan die stad. In 1527 maakt hij een

reis naar Zeeland, Vlaanderen en Brabant. Schilder van bijbelsche voorstellingen, portretten en genrestukken; prentkunstenaar.

F. Dülberg, „Die Leidener Malerschule", 1899; Idem, „Die Persönlichkeit des Lucas van Leyden", in Oud-Holland 1899, blz. 65—83; N. Beets, „Lucas de Leyde", 1903; M. J. Friedlaender, „Von Eyck bis Bruegel", 1916, blz. 152—159; Rosy Kahn, „Die Graphik des Lucas van Leyden", 1918; L. Baldasz, „Die Gemälde des Lucas van Leyden", 1923; F. Winkler, „Die Altniederländische Malerei", 1924, blz. 262—270; F. Dülberg, „Niederländische Malerei der Spätgotik und Renaissance" (Handbuch für Kunstwissenschaft), 1929, blz. 166—171; M. J. Friedlaender, „Altniederländische Malerei", 1932, Dl. X, blz. 78.

LUCAS VAN LEYDEN richting.

527. DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE NEDERDALING VAN DEN HL. GEEST, DE HEMELVAART VAN CHRISTUS EN DE HEMELVAART VAN MARIA.
Middenpaneel: De Nederdaling van den Hl. Geest. In een rond vertrek met open koepeldak zit Maria, gekleed in groenen hoofddoekmantel, omringd door de apostelen en twee vrouwen; de Hl. Geest, in de gedaante van een duif daalt op hen neer. Op den voorgrond rechts staat Petrus, gehuld in een witten mantel over een bronskleurige tuniek, links Johannes in roode tuniek en lichtrooden mantel; een der andere apostelen staat te lezen. Op een verhooging achter in de zaal zijn eenige personen gezeten; allen hebben een vlam op het hoofd.

Linkervleugel: De Hemelvaart van Christus. Voor een donkeren heuvel zijn Maria en de apostelen geschaard, in aanbidding opziende naar Christus, die binnen een wolkenrand, omstraald door een gouden glans, den rooden mantel om de schouders en in de linkerhand de verrijzenis-vaan, ten hemel stijgt. Maria is gekleed in blauw-groenen mantel met hoofddoek, de apostelen in tunieken van verschillende kleur.

Rechtervleugel: De Hemelvaart van Maria. Maria stijgt ten hemel, gekleed in blauwgroene tuniek met witten mantel, omringd door zes engelen in gekleurde gewaden, waarvan twee de slippen van haar gewaad dragen, terwijl de twee bovenste haar een gouden kroon boven het hoofd houden. Boven in een krans van wolken, omstraald door een gouden glans, de Hl. Drievuldigheid. Onderaan een rivier- en berglandschap, waarin op den voorgrond bij een rots de apostel Thomas, die den gordel van Maria uit den hemel ontvangt.

Paneel. De zijpaneelen één met de lijst. Middenpaneel 54 × 32.5; zijpaneelen met de lijst 64 × 24, zonder de lijst 54 × 12. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit Huissen (Gld.). — W. R. Valentiner „Die Gewölbemalereien in Naarden", in Bulletin van der Oudheidkundigen Bond 1905, blz. 86; V. Scherer, „A. Dürer", in de Serie Klassiker der Kunst, 1904, blz. 246/247. — De voorstellingen van het middenpaneel en van den linkervleugel zijn grootendeels ontleend aan de houtsneden uit de „Kleine Passion" van A. Dürer. In het middenpaneel zijn de figuren van Maria en de apostelen, zoo ook de bank op den achtergrond, rechtstreeks naar de houtsnede gecopieerd, evenzoo de meeste figuren op de Hemelvaart van Christus.

MIDDELRIJNSCH MEESTER, ONBEKEND

MIDDELRIJNSCH MEESTER. Omstreeks 1410.

528. ZIJVLEUGELS VAN EEN ALTAARSTUK MET VOORSTELLINGEN UIT HET LEVEN VAN CHRISTUS EN MARIA.

Linkervleugel-binnenzijde. Eerste tafereel. De Annunciatie. In een vertrek, waarvan men tevens een gedeelte van de buiten-architectuur ziet, zit de Hl. Maagd in rose gegorde tuniek en lichtblauwen, groengevoerden mantel bij een geopende roodgeverfde kist met ijzerbeslag. Zij houdt een opengeslagen gebedenboek in de hand en neigt zich tot den engel, die door de half geopende deur is binnengekomen. In bontbrokaten dalmatiek en rooden grijsgevoerden mantel knielt hij met uitgespreide vleugelen voor de Hl. Maagd neer. Tusschen de vingers der linkerhand houdt hij een bloemtakje, in de rechter een schriftrol, waarop de woorden: „Ave gratia plena d(omi)n(u)s tecum", waarop Maria antwoordt: „Ecce ancilla D(omi)ni fiat michi s(e)c(un)dum verbu(m) t(uu)m". In het vertrek met wand van groengeglazuurde tegels spannen twee engelen een gordijn van blauwbrokaat achter de Hl. Maagd. Op de vensterbank een boek in blauwbrokaten zak en een aarden kruik met lelies, rozen en viooltjes. Op den voorgrond op het geel en rood geruite tegelvloertje twee aarden potten met planten o.a. klaver. Door een halfronde opening onder het gewelf verschijnt God de Vader en laat in een goudstraal den Hl. Geest en het Christuskind op Maria neerdalen. Boven het vertrek staan een viertal engelen in blauwe gewaden in een kleinen open toren met roode zoldering, die gedekt is met een spits toeloopend met hogels en kruisbloem bezet dak. De

achtergrond is goud met gepointilleerde versiering; in de hoeken blauw-witte wolken. Afb. 81.

Tweede tafereel. De ontmoeting van Maria en Elisabeth. Maria en Elisabeth begroeten elkaar op een bloemrijk grasveld, terwijl de Hl. Geest op haar neerdaalt. De figuurtjes van den Hl. Johannes en den biddenden Christus zijn in goud aangeduid op hare gewaden. Maria draagt een rose gegorde tuniek en blauwen groengevoerden mantel, Elisabeth een grijze tuniek met rooden mantel en witten hoofddoek. Zij staan voor een hooge rots, waarachter roodgevleugelde engelen te voorschijn komen. Om haar heen zijn op schriftrollen de volgende inscripties geschreven: „Magnificat a(n)i(m)a mea d(omi)n(u)m et exultavit sp(iritu)s meus i(n) deo salutalitari (*sic*) meo" en „Et unde michi hoc Cx(risti) Mater D(omi)ni venit mei ad me". Bij de engelen: „Gloria in excelsis deo". Op het tweede plan een heuvelachtig landschap tegen gouden achtergrond; rechts een klein ommuurd tuintje met lelien en een huis met openstaande voordeur, waarboven de woorden: „Civitas Juda". Op den voorgrond ontspringt een bron uit een rots.

Derde tafereel. De Geboorte van Christus. Voor een gouden achtergrond is een open stal afgebeeld met rieten dak en een achterwand van gevlochten twijgen. Maria, gehuld in een blauwen mantel, ligt op een biezen matras, het hoofd rustend op een rood kussen, met het Christuskind in de armen; boven haar zweeft de Hl. Geest. Op den voorgrond is Jozef in grijze tuniek bezig pap te koken op een klein houtvuurtje; aarden kruiken en ander gerei o.a. een zoutvat staan op den grond om hem heen; zijn drinkkruik hangt aan een paal. Achter Maria staat een steenen voederbak, waarbij de os en de ezel. Rechts een rotsachtige hoogte, waarop schapen weiden en een herder knielend opkijkt naar een zwevenden engel, die hem wijst op een grooten gouden ster in roode wolken en de woorden spreekt: „Ev(an)gelizo vobis gaudium magnu(m)". Bij den herder staat in roode letters op den gouden grond: „Transeamus us(que) Betleem". Afb. 82.

Vierde tafereel. De Aanbidding van de drie Koningen. Voor een gouden achtergrond zit de Hl. Maagd in rose tuniek en blauwen groengevoerden mantel met het Christuskind op den schoot onder een baldakijn met brokaten gordijn; boven haar zweeft de Hl. Geest. Jozef, daarachter, schuift even het gordijn ter zijde en ziet toe, hoe de oudste der drie koningen, in roode tuniek en blauwen met hermelijn gevoerden mantel voor den Zaligmaker knielt en Hem het handje kust, terwijl het Kind uit de Hem aangeboden beker een der goudstukken neemt. De tweede koning staat ter zijde met zijn kroon in de rechterhand, in de linker zijn geschenk, een gouden ciborie aandragend; hij is gekleed in het rood met grijzen mantel met roode kaproen. De Oostersche koning, een gouden kroon op het hoofd, in witten koningsmantel met banden met Orientaalsche inscriptie, houdt een gouden vaatwerk in de hand en wacht zijn beurt af om Christus te naderen. Aan den hemel de ster en een zwevende engel, die de woorden spreekt: „Ite in Judaeam ubi natus est rex iudeor(um)." Afb. 83.

Tempera op paneel. Het eerste tafereel, bestaande uit twee paneelen, 73.5 × 29.5 en 73.5 × 59.5; het tweede 70.5 × 59.5; het derde 74 × 60.5; het vierde 75 × 60.

Rechtervleugel-binnenzijde. Eerste tafereel. De Verrijzenis van Christus. Tegen een gouden achtergrond staat de geopende marmeren sarcophaag, waarbij de wachters, gekleed in harnassen, liggen te slapen; één van hen ontwakende schuift zijn helm omhoog om toe te zien. Een in het wit gekleede engel zit op den rand van de sacophaag en licht daaruit de lijkwade op. Christus, gehuld in rooden mantel, als uit de sarcophaag schrijdende, houdt de rechterhand zegenend omhoog, in de linker draagt Hij de roode kruisvaan.

Tweede tafereel. De Hemelvaart van Christus. De Hl. Maagd en de apostelen, gekleed in gekleurde tunieken en mantels, liggen geknield om een rots. Opkijkend zien zij Christus ten hemel stijgen. Hij is gehuld in een rooden mantel en heft de rechterhand zegenend op, in de linker houdt Hij de roode kruisvaan. Op de rots zijn de afdrukken van

Zijn voeten, terwijl daarboven, om Zijn voeten heen en ook in de bovenhoeken van het paneel vóór den gouden achtergrond wolken zweven.

Derde tafereel. De Nederdaling van den Hl. Geest. Voor een gouden achtergrond is een veelhoekig gebouw geplaatst, waarvan de voorkant is aangeduid door een baksteenen muur en poort met kanteelen en gesloten deur. Van binnen is het een gewelfde ruimte, waarin de Hl. Maagd omringd door de apostelen, gekleed in gekleurde tunieken en mantels, in biddende houding is gezeten. De Hl. Geest daalt op hen neer.

Vierde tafereel. De Dood van Maria. De Hl. Maagd ligt op een bed, het hoofd rustend op een blauw geruit kussen, de handen gevouwen over een brokaten deken. Om haar heen zijn elf der apostelen geschaard, gekleed in gekleurde tunieken en mantels. Johannes houdt een rozentak in de hand, een der anderen een brandende kaars, een derde het voordraagkruis, terwijl twee hunner zittend vooraan bij het bed uit gebedenboeken lezen. De tekst in het eene boek luidt: „Confiteant(ur) tibi o(mn)es reges terre: (qui)a audie-(runt) o(mn)ia verba oris tui. Et cantent in viis D(omi)ni" (Psalm 137 vs. 4). Boven den gouden achtergrond verschijnt de zegenende Christus, ten halven lijve zichtbaar, omgeven door een wolkenkrans.

Tempera op paneel. Het eerste tafereel 70 × 60; het tweede, bestaande uit twee paneelen, 74 × 30.5 en 71 ×61; het derde 75.5 × 58.5; het vierde 75.5 × 58.5. Het vierde paneel is in de rechterhelft grootendeels overschilderd.

Buitenzijden der vleugels. Eerste tafereel. Christus in Gethsemane. Christus in lichtgrijs kleed knielt biddend voor den berg, waarboven de kelk met de hostie en de hand van God den Vader met een kruis in aureool Hem verschijnen. Rechts liggen drie der apostelen in gekleurde mantels te slapen binnen den tuin van Gethsemane, die door een omheining van gevlochten twijgen is omsloten. Links ziet men Judas en de soldaten aankomen; één hunner klimt over de heining in den tuin. De achtergrond is rood met een patroon van gouden rosetten.

Tempera op paneel 66 × 56.

Tweede tafereel. Christus voor Pilatus. Christus in lichtgrijs kleed wordt door een groep soldaten, gekleed in harnassen en gekleurde wapenrokken voor Pilatus gebracht, die op een breeden zetel is gezeten. Hij draagt een lichtroode tuniek en blauwen mantel en wascht zich de handen boven een gouden schaal, die een knecht hem knielend voorhoudt. Achter den zetel staat Pilatus' vrouw, die tot hem spreekt; de kwellende droom in een gedaante van een duivel is naast haar afgebeeld. De achtergrond is rood met gouden rosetten.

Tempera op paneel 66 × 54.5.

Derde tafereel. De Geeseling. In een veelhoekige overwelfde ruimte wordt Christus aan een zware marmeren zuil gebonden met het gezicht naar de zuil toe. Drie beulsknechten omringen Hem; één van hen knoopt de touwen, die Hem aan de polsen zijn gebonden om de zuilschacht vast; een ander heeft de roede met beide armen opgeheven, een derde slaat Christus met een geesel. De vloer bestaat uit zwarte en gele tegels, de achtergrond is rood met gouden rosetten.

Tempera op paneel, overgebracht op doek 65.5 × 56.

Vierde tafereel. De Doornenkroning. Voor een rooden achtergrond is Christus in lichtrooden mantel op een bank gezeten. Twee beulsknechten drukken Hem den doornenkroon met een stok op het hoofd, waarbij zij ter weerszijde van Christus staande met hun volle gewicht op den stok steunen; één van hen is daartoe op de bank geklommen. Achter Christus staat de man, die Hem den blinddoek voor de oogen houdt; vóór Hem knielt een vierde, die Hem spottend een rietstaf aanbiedt.

Tempera op paneel, overgebracht op doek 66.5 × 56.

Vijfde tafereel. De Kruisdraging. Voor een rooden achtergrond gaat Christus over een hier en daar met planten begroeiden weg, het kruis dragend op den rechterschouder. Een aantal soldaten dringt achter Hem aan en duwt Hem voort, terwijl één van hen, die tusschen zijn wapenrok de drie kruisnagels heeft gestoken, Christus aan den gordel

voorttrekt. Simon van Cyrene in lichtrooden blauwgevoerden mantel ondersteunt den dwarsbalk van het kruis. Achter dezen stoet volgt Maria.

Tempera op paneel, overgebracht op doek 65.5 × 56. Zeer beschadigd.

Zesde tafereel. De Graflegging. Voor een rooden achtergrond staat de marmeren sarcophaag. Jozef van Arimathea en Nicodemus leggen behoedzaam het lichaam van Christus, dat gedeeltelijk in een lijkwade is gewikkeld, in de sarcophaag neer. Daarachter knielt Maria met biddend saamgevouwen handen; Johannes en een der heilige vrouwen staan bij hen en zien weenend toe.

Tempera op paneel, overgebracht op doek 66 × 56. Zeer beschadigd.

Zevende tafereel. Maria en Johannes. Voor een rooden achtergrond staat Maria, gehuld in groenen mantel, met het zwaard in het hart gestoken; zij wordt ondersteund door Johannes, gekleed in het rood.

Tempera op paneel, overgebracht op doek. 67.5 × 27.5.

Omstreeks 1410. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit een kerk aan den Rijn tusschen Oberwesel en Mainz. — Reeds bij den aankoop door Mgr. van Heukelum in 1868 waren de binnen- en buitenzijden der paneelen door doorzaging van elkander gescheiden; er ontbraken drie tafereelen van de buitenzijde, n.l. de Judaskus, Longinus en de hoofdman (een der smalle paneeltjes aan den bovenkant) en een met onbekende voorstelling. Deze waren bij de ontdekking van het altaarstuk te zeer geschonden om ze te kunnen behouden. — De buitenzijden zijn door andere handen geschilderd. — F. Burger, „Geschichte der deutschen Malerei" (Handbuch für Kunstwissenschaft), 1914, Dl. II, blz. 427 vlg.; G. Dehio „Geschichte der deutschen Kunst", 1921, Dl. II blz. 180 vlg.; A. Stange, „Deutsche Kunst um 1400", 1923, blz. 94 vlg.; Aenne Liebreich, „Der mittelrheinische Altar im Erzbischöflichen Museum zu Utrecht", in Wallraff-Richartz Jahrbuch, 1927, Dl. 3/4; Cat. der tentoonstelling „Alte Kunst am Mittelrhein", Darmstadt, 1927, No. 275—284 met afb.; H. Getzeny, „Der mittelrheinische Altar im Erzbischöflichen Diözesanmuseum zu Utrecht", 1928.

NEDERLANDSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1530.

529. DE DOOP VAN CLOVIS. In een Renaissance kerkinterieur staat in het midden op den voorgrond een koperen doopvont, waaroverheen Koning Clovis, gekleed in rose tuniek en goudbrokaten tabbaard met hermelijnen kraag, knielend den doop ontvangt. Zijn kroon en scepter

liggen op den vloer. Een der priesters sprenkelt hem het water op het hoofd, een tweede leest den tekst uit het opengeslagen rituaal, dat hij op een doek in de handen houdt. Rechts een achttal mannen, gekleed in tunieken, mantels en hoofdbedekkingen van verschillende kleur en vorm, die in druk gesprek de handeling gadeslaan. Links op het tweede plan naderen twee mannen; een derde op den voorgrond daalt de treden bij het doopvont af. Achter het koorhek het koor met links een boograam; de geornamenteerde pijlers dragen bronzen kapiteelen met voluut- en sleufbandversiering. Rechts een deur, waarboven een bronzen vrouwenfiguur, steunende op een schild omringd door ranken en voluten.

Paneel 70 X 68. — Omstreeks 1530. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum.

NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1540.

530. DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE KRUISIGING, ADAM EN EVA, EN ABRAHAM'S OFFER.

Middenpaneel: De Kruisiging. In een heuvelachtig landschap met de stad Jeruzalem staat onder een bewolkten hemel het kruis, waaraan Christus is genageld. Links staat Maria in groene tuniek en hoofddoekmantel, rechts Johannes in rood gewaad en rooden mantel. Maria Magdalena omvat knielend den kruispaal; zij draagt over een roode tuniek een groen-fluweelen keurs en witten gestreepten mantel; op het hoofd een gouden hoofdtooi.

Linkervleugel: Adam en Eva. Voor een heuvelachtig landschap zit Adam aan den voet van den boom der kennis, waaromheen de slang zich kronkelt; Eva staat naast hem en biedt hem den appel aan.

Rechtervleugel: Abraham's Offer. Bij een hooge puntige rots is de brandstapel opgericht, waar Isaac in lichtrooden mantel zich knielend overheen buigt. Abraham, in lichtpaarse tuniek en groenen mantel steunt de linkerhand op Isaac's hoofd en heft den rechterarm met het zwaard omhoog, dat door een engel in kleurig gewaad, die uit den hemel neerdaalt, wordt gegrepen om het offer te voorko-

men. Op het tweede plan Abraham en Isaac op weg naar de offerplaats.

Paneel. Middenpaneel 66.5 X 44; zijpaneelen 68 X 18.5. — Omstreeks 1540.

NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede kwart XVIde eeuw.

531. DE KRUISIGING. Voor een bergachtig landschap met breede rivier staat het kruis, waaraan Christus is genageld. Links staat Maria in grijze tuniek en groenblauwen hoofddoekmantel over een witten hoofddoek; rechts Johannes in roode tuniek en mantel. Op den voorgrond knielen de stichter en zijn vrouw. Zij hebben ieder een bidsnoer in de saamgevouwen handen. Vóór ieder hunner een schriftrol, waarop de woorden: „O crux ave spes unica" en „O M(ate)r dei memento mei." De man draagt een donkeren lijfrok met roode mouden, waarover een donkergrijzen zwartgevoerden tabbaard; de vrouw een grijs, bontgevoerd gewaad met zwarten mantel en een zwarten hoofddoek over de witte linnen muts.

Paneel 66 X 47. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Geschenk van den heer A. Schull te 's-Hertogenbosch. — In depot.

NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede kwart XVIde eeuw.

532. DE BEGRAFENIS VAN DE HL. MAAGD. Op den voorgrond dragen de apostelen het lichaam van de Hl. Maagd, gehuld in een wit kleed, op een baar uit de stadspoort grafwaarts. Over de baar ligt een rood kleed; neergestort ter·aarde liggen de hoogepriester en een der Joden, die het kleed hebben trachten weg te rukken, waarbij hun handen afgevallen zijn. De apostelen zijn gekleed in tunieken en mantels van verschillende kleur. Op den achtergrond een heuvellandschap met een kasteel op een berg.

Paneel 69X 51. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Op den achterkant van het paneel resten van een beschildering. — Zie voor de voorstelling: J. A. F. Kronenburg, „Maria's Heerlijkheid in Nederland", 1904—1914, Dl. II, blz. 291; C. Poupeye, „L. van Puyvelde, Schilderkunst en tooneelvertooningen op het einde van de Middeleeuwen", in Onze Kunst 1916, blz. 121 en 163; J. F. M. Sterck, „De voorstelling der begrafenis van de Hl. Maagd" in Het Gildeboek 1922, blz. 66 met afb.

NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede kwart XVIde eeuw.

533. DRIELUIK MET DE VOORSTELLING VAN DE DRIEEENHEID.

Middenpaneel: God de Vader, omgeven door wolken en een gouden stralenkrans houdt het lichaam van Christus, rustend op een rooden mantel, op den schoot en steunt het onder de armen; de Hl. Geest zweeft boven Hen. God de Vader draagt over een witte albe een rooden, groen gevoerden mantel; op het hoofd de thiara. Aan weerszijden knielen engelen met bonte vleugels in kleurige gewaden; zij dragen het kruis en de lijdenswerktuigen van Christus. De twee voorsten houden de slippen vast van den mantel van God den Vader; zij dragen koorkappen van goudbrokaat met edelsteenen versierd, gesloten met een spang van goudsmeedwerk.

De zijvleugels hebben het volgende opschrift: „IN VOCE PATRIS DECLARATVR QVOD IN IPSA CHRISTI DILECTIONE ET AVDITIONE ID EST FIDE EIVS OMNIA SALVENTVR ET HOC IN TRINE BEATITVDINIS PATRIS, FILIJ ET SPIRITVS SANCTI CONFESSIONE QVE VOX IN NVBE COLV(M)BA, ET HVMANITA(S) CHRISTI FIGVRANT".

Paneel. Middenpaneel 120 × 81; zijpaneelen 123 × 36. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Oude copie van een houtsnede van A. Dürer van 1511. De houtsnede is bijna geheel gecopieerd; onderaan ontbreken de wolken en de symbolen van de vier windstreken. Afgebeeld bij V. Scherer, „A. Dürer", in de serie Klassiker der Kunst, blz. 270. — In depot.

NEDERLANDSCH MEESTER A. I. C. 1621.

534. DE KRUISIGING. Op den voorgrond in een heuvelachtig landschap zijn de drie kruisen opgericht, waaraan Christus en de moordenaars zijn genageld. Tegen den kruispaal van Christus staat een ladder, waarop een man, die de spons in een schaal met edik doopt. Maria, Maria Magdalena en Johannes omringen het kruis en kijken in droefheid tot Christus op. Op den voorgrond een groep mannen en vrouwen treurend bijeen. Links dobbelen de soldaten om den rok van Christus; achter hen eenige ruiters. Van rechts komen anderen te paard aandraven. Op den achtergrond de stad Jerusalem onder donkeren hemel. Om het kruis van Christus straalt een goudgele aureool. Links onderaan op een steen gemerkt „A.I.C. pin 1621."

Paneel 147 ×133.5. — 1621. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — In depot.

NEDERLANDSCH MEESTER. Eerste helft XVIIde eeuw.

535. DE AANBIDDING VAN DE KONINGEN. Voor den ingang van een houten gebouw met rieten dak zit de Hl. Maagd, gekleed in lichtgele tuniek, witten hoofddoek en groenen mantel, met op den schoot het naakte Christuskind, dat de handjes uitstrekt naar Koning Caspar, die voor Hem ligt geknield. Rechts houdt een schildknaap zijn geschenk in de hand, links een andere een brandende fakkel. Links naderen de twee andere koningen met hun gevolg; hun geschenken dragen zij in de handen. De koningen dragen tunieken, mantels en tabbaarden van heldere kleur, de beide schildknapen paltrokken in rood en bronsgroen. Naast Maria staat Jozef in roode tuniek en groenen mantel. Rechts op het tweede plan een groot aantal mannen, waaronder soldaten in harnas; links de muur van een gebouw. Op den achtergrond onder donkeren hemel een bergachtig landschap, waarboven de ster uit het Oosten straalt.

Paneel 50.5 × 62.5. — Eerste helft XVIIde eeuw.

NEDERLANDSCH MEESTER (?). Eerste helft XVIIde eeuw.

536. DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND. In een vertrek, dat rechts uitzicht geeft op een bergachtig rivierlandschap, zit de Hl. Maagd te naaien, wakende bij het Christuskind, dat in een rijk gebeeldhouwde wieg ligt. Over een roode tuniek draagt zij een blauwgroenen mantel. Vier bontgevleugelde engelen in kleurige gewaden knielen in aanbidding bij de wieg. Boven het vertrek verschijnt God de Vader in wolken; de Hl. Geest daalt op het Christuskind neer. Links in het vertrek staat een bed met roode gordijnen.

Koper 36 × 29.5. — Eerste helft XVIIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum.

NEDERLANDSCH MEESTER. XVIIIde eeuw.

537. DE ENGELBEWAARDER. Boven een landschap zweeft door wolken omgeven een engelfiguur met bonte vleugels in gebloemd gewaad, roode tuniek en blauwen mantel, met de voeten een monster met menschengezicht vertredende. De engel leidt met de linkerhand een kind

in een wit kleed met gele sjerp; het heeft den blik omhoog gericht en de handen biddend samengevouwen.

Paneel 62 X 50. — XVIIIde eeuw. — Geschenk van Pastoor de Jong. — Afkomstig uit Utrecht. — In depot.

NEDERRIJNSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

NEDERRIJNSCH MEESTER, „MEESTER VAN DE ST. JORIS LEGENDE". Omstreeks 1460.

538. HET DISPUUT VAN DE HL. CATHARINA. In een vertrek met grijze wanden en dubbel boogvenster zit onder een groen baldakijn Keizer Maxentius op den troon. Hij houdt den scepter in de linkerhand en wendt zich luisterend naar de Hl. Catharina, die staande links voor den troon met welsprekend gebaar haar betoog houdt; achter haar twee gerechtsdienaars. Rechts staan en zitten een aantal rechtsgeleerden, die hun levendige belangstelling in gebaren uitdrukken. Keizer Maxentius is gekleed in goudbrokaat; de Hl. Catharina draagt een goudbrokaten tuniek en witten mantel, op het hoofd een kroon; een aureool omstraalt haar gelaat. De rechtsgeleerden dragen tunieken, mantels en tabbaarden van verschillende kleur. De eikenhouten troon is met goudbrokaat bespannen en met een groenen looper belegd. De rugleuning is ter weerszijde met gebeeldhouwde naaktfiguren versierd. Aan den voet van den troon een hond. Rechts aan den wand op een stok een valk.

Van paneel op doek overgebracht, 69 X 62. — Omstreeks 1460. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — In depot. — Pendant van het vorige nummer.

539. DE MARTELING VAN DE HL. CATHARINA. Voor een heuvellandschap met een rivier, boomen en huizen knielt op den voorgrond de Hl. Catharina met opgeheven handen en ziet op naar de aan twee houten staken brandende wielen, waarvan de uiteensplinterende messen neerkomen op vier beulsknechten, die op den grond vallen. Zij dragen gekleurde wambuizen en roode hozen met zwarte of bruine laarzen. Links rijdt Keizer Maxentius, den scepter in de hand, gekleed in goudbrokaat, met drie volgelingen te paard

voorbij. De Hl. Catharina draagt een brokaten tuniek en witten mantel, op het hoofd een kroon; een aureool omstraalt haar gelaat.

Van paneel op doek overgebracht, 69 × 62. — Omstreeks 1460. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — In depot. — Pendant van het vorige nummer.

NEDERRIJNSCH MEESTER, „MEISTER DER HL. SIPPE". 1486.

540. DE ST. GREGORIUSMIS. In een kapel, waarin een altaar is geplaatst voor een donkere nis met de gebeeldhouwde figuren van de heiligen Petrus en Paulus ter weerszijde in de geprofileerde omlijsting, draagt Paus Gregorius de Hl. Mis op, bijgestaan door een diaken en een subdiaken. De Paus draagt over een albe een kasuifel van rood goudbrokaat, de diakens goudbrokaten dalmatieken. Hem verschijnt op het altaar Christus; het bloed van de wonde in Zijn zijde stroomt in den miskelk. Op de altaartafel staan voorts de pateen met de hostie, het missaal, het paxtafeltje, drie offerpenningen en twee kandelaars. Als altaarretabel dient een steenen sarcophaag, aan de voorzijde versierd met nissen, waarin gebeeldhouwde figuren. Om de sarcophaag heen zijn gegroepeerd de lijdenswerktuigen en de personen, die in betrekking staan tot Christus' lijden. Ter zijde van het altaar knielen twee kardinalen, die de thiara en den dubbelen kruisstaf van Paus Gregorius dragen. Rechts knielt de stichter, Reinier van Euskercken, abt van de Praemonstratenser abdij te Steinfeld, in habijt. Achter hem de Hl. Andreas, patroon van de parochiekerk van Steinfeld, gekleed in roode tuniek en groenen mantel. Links de Hl. Potentinus, in groene dalmatiek en witte albe, met als parura het Fransche koningswapen. Bij den stichter het volgende opschrift in Gothische minuskels: „Ora pro fr(atr)e r(ei)n(er)o euskercke(n) q(ui) co(n)q(ui)s(iv)it de bo(n)is p(a)rochi(ali)b(us) 1486". Rechts een gedeelte van de buitenarchitectuur der kerk met nissen met gebeeldhouwde figuren, waarvan één Johannes de Evangelist. Geheel rechts een berglandschap met kerktoren. Afb. 84.

Paneel 97.5 × 154. — 1486. — Afkomstig uit de parochiekerk te Steinfeld. Later in de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, No. 468. — E. Firmenich-Richartz, „Der Meister der heiligen Sippe" in Zeitschrift f. Christl. Kunst, Dl. VI, 1893, blz. 326; Verslag van het St. Bernulphusgilde, 1897, blz. 65; W. Kaesbach, „Das

Werk der Maler Victor und Heinrich Dünwege und des Meisters von Kappenberg", 1907, blz. 16, die in verband met dit schilderij een Gregoriusmis in de St. Rochuskapel te Bingen vermeldt; Th. Paas, „Ein Steinfelder Altarbild als Zeuge der Potentinus-Legende", in Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein, Heft 102, 1918, blz. 129; F. Burger, „Geschichte der deutschen Malerei" (Handbuch f. Kunstwissenschaft), 1922, blz. 446/447; H. Reiners, „Die Kölner Malerschule", 1925, blz. 145 en 155.

NEDERRIJNSCH MEESTER. Richting Dünwege of D. Boegert. Tweede helft XVde eeuw.

541. DE MAAGSCHAP VAN DE HL. ANNA. Voor een heuvellandschap met boomen onder een helderen hemel zitten op een zodenbank voor een grijzen steenen muur de Hl. Maagd en de Hl. Anna. Maria heeft het Christuskind, dat met beide handjes grijpt naar een appel, die Anna Hem voorhoudt, staande op haren schoot. Ter weerszijde zitten Maria Cleophas met hare kinderen Jacobus Minor, Jozef Justus, Judas en Simon, en Maria Salome met Johannes den Evangelist en Jacobus Maior. De vrouwen dragen tunieken, mantels en hoofddoeken, de kinderen tunieken van verschillende kleur. Achter den muur staan de echtgenooten dezer vrouwen Jozef, Joachim, Cleophas en Salome, en verdere familieleden, n.l. Alpheus, Hismaria, Emerentia met Servatius, Eliud, Elisabeth met Johannes den Dooper op den arm en Zebedeus. Zij dragen eveneens tunieken en mantels van verschillende kleur; sommigen dragen op het hoofd gekleurde mutsen. De naam staat bij iedere persoon in Gothische minuskels geschilderd. Op den achterkant van het paneel zijn vier episoden uit het lijden van Christus afgebeeld, waarvan slechts fragmenten over zijn: Christus in Gethsemane, Petrus en Malchus, de Geeseling en de Doornenkroning.

Paneel 129.5 × 92. — Tweede helft XVde eeuw. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — Afkomstig uit Overijsel. — W. Kaesbach, „Das Werk der Maler Victor und Heinrich Dünwege und des Meisters von Kappenberg", 1907; F. Witte, „Revolutionäres zur rheinisch-westfälischen Kunstgeschichte: Die Lösung der Dünwege-Frage und ihre Beziehungen zum Meister von Liesborn und Kappenberg", in Mitteilungen des rheinischen Vereins für Denkmalpflege und Heimatschutz, 1931. — Zie voor de voorstelling: A. E. Rientjes, „De voorstelling der H. Maagschap van Maria" in Het Gildeboek 1923, blz. 146 met afb.

NEDERRIJNSCH MEESTER. Midden XVIde eeuw.

542. DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE BE-

WEENING VAN CHRISTUS, DE GRAFLEGGING EN DE VERRIJZENIS.
Middenpaneel: De Beweening. In een uitgestrekt heuvellandschap ligt op den voorgrond het lichaam van Christus op een lijkwade, door Jozef van Arimathea ondersteund. Rechts knielt Maria Magdalena met een geopende zalfbus; achter haar staat Nicodemus eveneens met een zalfbus. Maria en Johannes knielen bij Christus neer. Links staan de twee andere Maria's, één van haar houdt de doornenkroon in de handen. Maria draagt een donkergroene tuniek en een mantel, Johannes is gekleed in het rood; de andere vrouwen dragen kostbare met bont gevoerde gewaden. Op het tweede plan de drie kruisen; tegen den kruispaal van Christus staat een ladder. Op den achtergrond rechts een gebouw, dat de ingang van de hel voorstelt; de duivelen staan op het dak, erachter een vlammengloed. Bij de voorpoort van de hel Christus met de kruisvaan.

Linkervleugel: De Graflegging. In een hoogen begroeiden heuvel is het graf van Christus aangebracht, de sarcophaag staat ervoor. Jozef van Arimathea en Johannes leggen het lichaam van Christus in een lijkwade erin neer. De Hl. Maagd, Nicodemus en de andere Maria's staan er bij; Maria Magdalena knielt voor de sarcophaag. Op den voorgrond knielt een Dominicanes; achter haar hare beschermheiligen, de Hl. Augustinus en de Hl. Agnes.

Rechtervleugel: De Verrijzenis. Voor een begroeiden heuvel staat Christus met rooden mantel op de gesloten sarcophaag, de kruisvaan in de hand. Rondom het graf de wachters; rechts op het tweede plan naderen de drie Maria's. Op den voorgrond knielt een tweede stichteres; achter haar hare beschermheiligen de Hl. Catharina en de Hl. Stephanus.

Buitenzijde der vleugels: Op een terras met uitzicht op een berglandschap zitten links de Hl. Anna en de Hl. Maagd met het Christuskind in witte tuniek op den schoot, rechts de Hl. Elisabeth van Hongarije met een kroon op het hoofd,

in de handen een boek, waarop de twee andere kronen. De vrouwen dragen tunieken en mantels van verschillende kleur.

Paneel. Middenpaneel 37 × 29; zijpaneelen 44 × 18. — Midden XVIde eeuw. — Geschenk van Jhr. J. van Nispen tot Sevenaer. — Het middenpaneel heeft een oude lijst (sterk beschadigd); in de kroonlijst twee familiewapens. De zijpaneelen zijn met nieuwe scharnieren aan het middenpaneel bevestigd. — In depot.

NEURENBERGSCH MEESTER, ONBEKEND

NEURENBERGSCH MEESTER. Omstreeks 1425.

543. DE KRUISIGING. Op een grasveld met varens staat in het midden het kruis, waaraan Christus is genageld; uit Zijne wonden stroomt het bloed, dat door vier engelen in gouden kelken wordt opgevangen. Links staat de Hl. Maagd in biddende houding, gekleed in roode tuniek en blauwen mantel; rechts de Hl. Johannes in groene tuniek en rooden mantel met een boek in de linkerhand. In de gouden aureolen is gegrifd: „S. Maria Mater De(i)" en „S. Johannes". De voet van het kruis wordt gesteund door rotsblokken, waaromheen doodsbeenderen verspreid liggen. De achtergrond wordt gevormd door in de plamuurlaag uitgestoken gouden rankenornament op bruinen grond.

Paneel 125 × 89. — Omstreeks 1425. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — Afkomstig uit Worms.

NOORD-NEDERLANDSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Einde XVde eeuw.

544. DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND EN HEILIGEN. Voor het koor eener Gothische kerk staat achter een marmeren tafel Maria, in blauw gewaad en witten mantel, met het Christuskind, gekleed in paarse tuniek, op den arm. Het kind buigt zich voorover naar de Hl. Agnes, wie hij een gouden ring aan den vinger schuift. De Hl. Agnes draagt een rood-brokaten tuniek en groenen mantel en gouden hoofdtooi; vóór haar op de tafel een boek in buidelband, waarop haar attribuut het lam. Rechts staat de Hl.

Johannes in donkergrijze tuniek en rooden mantel; hij verdrijft met zegenend gebaar uit den gouden kelk het vergif in den vorm van een kleinen draak. Achter Maria houden twee kleine engelen een kleed van goudbrokaat omhoog onder een boog van donkergrijzen steen, rustend op consoles, die twee vrouwelijke heiligenfiguren dragen. Afb. 86.

Paneel 32.5 × 45. — Einde XVde eeuw. — Geschenk van den Heer Helmich van Baak te Baak. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 7, Pl. II. — Verwant met het werk van den „Meester van het Bartholomeusaltaar."

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1500.

545. DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND. Onder een strakken blauwen hemel zit voor een rozenhaag op een bank van baksteenen met graszoden bedekt, Maria met het naakte Christuskind op den schoot, dat zij de borst geeft. Over een onderkleed van goudbrokaat draagt zij een donkergroen gewaad, gevoerd met bruin bont. Een wijde mantel van bruinroode stof ligt over haar schoot uitgespreid. Zij is omgeven door een groote veelkleurige aureool. Afb. 88.

Paneel 37 × 27. — Omstreeks 1500. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 7, Pl. III; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederl. Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht 1913, no. 47; M. J. Friedlaender, „Altniederländische Malerei", Dl. V, 1927 blz. 63.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1500.

546. DE VERSCHIJNING VAN DE HL. MAAGD AAN DEN HL. DOMINICUS. In het middenschip eener kerk, waarvan de vloer met witte en blauwe tegels is bedekt, staan voor den kooringang twee rijen van zingende Dominicanen, gekleed in wit habijt, twee met zwarten mantel, elkaar toegewend; de twee achtersten keeren zich naar het altaar, terwijl de Hl. Dominicus als klooster-overste aan het begin der rij staat; naast hem zijn attribuut: een witte hond, die een fakkel met den wereldbol in den bek houdt. Hem verschijnt Maria, gekleed in goudbrokaten tuniek en donkergroenen mantel, bruinrood gevoerd; zij houdt het naakte Christuskind den Heilige voor. Tegen de zuilen van het schip staan altaren met goudgeschilderde drieluiken; één dier altaarstukken is gesloten en vertoont den Hl. Dominicus in

habijt. Als koorafsluiting een witgepleisterde muur, waarboven een houten oxaal met triomfkruis. Door de geopende deuren, waarboven in het tympaan een gepolychromeerde kruisdraging, ziet men in het koor het hoogaltaar met gouden altaarstuk. In het koor zijn de gewelfribben en de raamposten rood, in het overige gedeelte der kerk blauw geschilderd. In de bovenhoeken Gothisch distel-ornament.

Afb. 89.

Paneel 86.5 X 47.5. — Omstreeks 1500. — Afkomstig uit de vroegere St. Willibrorduskerk in de Heerenstraat te Utrecht. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 14, Pl. XV; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederlandsche Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht 1913, no. 49; F. Winkler, „Die Altniederländische Malerei", 1924, blz. 379. — Voor de voorstelling zie: M. van den Oudenrijn, O. P., „Dominicaansche Legenden", blz. 221 met afb.; G. A. Meyer O.P., „Een Ordinarium der Kruisheeren", in Archief voor de Gesch. van het Aartsbisdom Utrecht, 1915, Dl. XLI, blz. 101.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1500.

547. ANNA TE DRIEËN. In het koor van een Romaansche kerk staan achter een balustrade de Hl. Anna, gekleed in goudbrokaten mouwentuniek gevoerd met grijs bont, rooden mantel en witten hoofddoek, en Maria in blauwgroene mouwentuniek en witten mantel; in de linkerhand houdt zij een rozenkrans. Het Christuskind zit gesteund door Maria op den rand der balustrade en strekt zijn handjes uit naar Anna, die de linkerhand opheft en de rechterarm om de schouders van Maria heeft geslagen.

Paneel 41.5 X 31. — Omstreeks 1500. — Geschenk van Pastoor W. M. de Jong te Utrecht. — De vermoedelijk oude lijst is nieuw gepolychromeerd; ook het opschrift „Bene vivere et laetari" is vernieuwd. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 8, Pl. V; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederlandsche Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht 1913, no. 48; M. J. Friedlaender, „Altniederländische Malerei," Dl. V. 1927, blz. 63.

NOORD-NEDERLANDSCH MEEESTER. Eerste kwart XVIde eeuw.

548. VIER PANEELTJES VOORSTELLENDE DE KRUISDRAGING, DE NAGELING AAN HET KRUIS, DE AFNEMING VAN HET KRUIS EN DE BEWEENING.

1. De Kruisdraging. Voor een heuvellandschap met eenige gebouwen gaat Christus gebukt onder het kruis, dat Simon van Cyrene hem helpt dragen. Vóór hem knielt de Hl. Veronica, de doek uitspreidende. Een menigte omstuwt en bespot de groep, twee mannen blazen op bazuinen.

2. De Nageling aan het kruis. Op een heuvel onder een blauwen hemel ligt het kruis op den grond; drie mannen zijn bezig Christus, wiens lichaam geheel met bloed bedekt is, aan het kruis vast te binden en te nagelen. Een groep van vier mannen ziet toe. Op den voorgrond rechts twee knielende kinderen bij een steen; de titulus van het kruis ligt bij hen.

3. De Afneming van het kruis. In een heuvellandschap onder een blauwen hemel staat in het midden het kruis, waartegen een ladder geplaatst is. Een man, zich vasthoudend aan den kruisarm, brengt het lichaam van Christus behoedzaam naar omlaag, een ander strekt de armen uit om het te dragen. Op den voorgrond knielen Maria en de vrouwen; achter Maria staat Johannes. Links nog twee personen, die opkijken naar het kruis.

4. De Beweening. In een heuvellandschap staat Maria voor het kruis met saamgevouwen handen, ondersteund door Johannes; zij ziet neer op het lichaam van Christus, dat uitgestrekt op een lijkwade door Jozef van Arimathea wordt gesteund. Maria Magdalena knielt op den voorgrond en houdt de zalfbus in de hand. De beide andere Maria's en Nicodemus en nog een toeschouwer omringen deze groep.

Paneel 26.5 × 18; 26.5 × 18; 26 × 16; 27 × 18. — Eerste kwart XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — De hier en daar schetsmatige schildering doet vermoeden, dat deze paneelen voorbereidende schetsen geweest zijn voor een grooter werk. Verwant met het werk van Hieronymus Bosch.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1540.

549. VROUWENPORTRET. Kniestuk, driekwart frontaal naar links gewend, tegen een donkeren achtergrond, staande achter een eikenhouten tafel, waarop een boek in zwarten band, de handen biddend samengevouwen. Zij draagt over een zwart gewaad een zwart overkleed met bruin bont gevoerd, waarvan de mouwen zijn teruggeslagen; voorts een zwarten schouderkraag, eveneens met bruin bont gevoerd. Op het hoofd een wit linnen muts met lange over de rug hangende einden. Aan twee vingers der linkerhand ringen met edelsteenen.

Paneel 41.5 × 30. — Omstreeks 1540. — Geschenk van Pastoor Roelofs te Zwolle.

— Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederlandsche Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht 1913, no. 180.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede kwart XVIde eeuw.

550. DE GRAFLEGGING VAN CHRISTUS. In de donkere holte van een in de rotsen uitgehouwen graf is de sarcophaag geplaatst, waarin Nicodemus en Maria Magdalena behoedzaam het lichaam van Christus neerleggen, dat op een lijkwade is uitgestrekt. Achter de tombe knielt Maria met over de borst gekruiste armen, ondersteund door Johannes, die weenend toeziet. Nicodemus en Maria Magdalena dragen brokaten gewaden, Maria en Johannes tunieken en mantels van groene en roode kleur.

Paneel 49.5 × 33.5. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — In depot.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1600.

551. DE KRUISDRAGING. In een berglandschap onder zwaarbewolkten hemel gaat Christus, omstuwd door een groote menigte, gebukt onder het kruis, door beulsknechten voortgejaagd; vóór Hem uit de moordenaars, de handen op den rug gebonden. Links een heuvel met den weg naar Golgotha, waar groepen van voetgangers en ruiters staan te wachten. Rechts aan den horizon vele gebouwen en de stadsmuur.

Doek 135 × 158. — Omstreeks 1600. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1600.

552. PORTRET VAN ADRIAEN SANDELIN PIETERS (gest. 1515). Borstbeeld, driekwart frontaal naar rechts gewend, tegen een lichtgrijzen achtergrond; in de linkerhand een paar grijze handschoenen. Over een zwarten lijfrok draagt hij een donkeren tabbaard met bruin bont, op het hoofd een roode muts. Links bovenaan zijn wapen met helmteeken. Aan de achterzijde het opschrift: „Adriaen Sandelin Pieters † 1515".

Paneel in boogvormige lijst, 38 × 26.5. — Omstreeks 1600. — Geschenk van den heer Helmich van Baak te Baak. — Copie naar een verloren gegaan origineel. — Zie de aanteekening bij no. 553.

553. PORTRET VAN JACOBMINA RUYVEN, Ambachtsvrouwe van Pendrecht, echtgenoote van Arent van der Meer (gest. 1509). Borstbeeld, driekwart frontaal naar links gewend, tegen een lichtgrijzen achtergrond; een roodkoralen rozenkrans in de rechterhand, de linker steunt met de vingertoppen tegen de lijst. Zij draagt een zwart gewaad met bruin bont, op het hoofd een wit linnen muts met kindoek. Aan den wijsvinger der rechterhand een gouden ring met roode steenen. Links bovenaan haar wapen, gedragen door een gevleugelden cherub. Aan de achterzijde het opschrift: „Jacobmina Ambachtsvro(uw) in Pendrecht Claes d."

Paneel in boogvormige lijst, 38.5 × 26.5. — Omstreeks 1600. — Geschenk van den heer Helmich van Baak te Baak. — Copie naar een verloren gegaan origineel. — Dit en het onder het vorige nummer beschreven portret behooren niet bij elkaar. Bij onderzoek is gebleken, dat de heer J. Hoynck van Papendrecht te 's-Gravenhage een viertal schilderijen bezit — gedurende eenigen tijd waren deze stukken in het Museum Boymans te Rotterdam, zie het jaarverslag van 1893 — voorstellende: 1e Adriaen Sandelin, gest. 1515, en zijn tweede vrouw Cornelia Schoor Corn. Jansdr. gest. 1487, die hij in 1484 had getrouwd; 2e Arent van der Meer, gest. 1503, en zijne vrouw Jacobmina Ruyven, Ambachtsvrouw van Pendrecht, gest. 1509. In het tweede kwart van de XVIde eeuw zijn deze families door twee huwelijken aan elkaar verwant. De Haagsche schilderijen zijn replieken van onze paneeltjes, eveneens copieën van omstreeks 1600, doch vergroot tot kniestukken (62.5 × 48), waarbij de verlenging van de costuums gephantaseerd is. Het is niet mogen gelukken vast te stellen, waar de twee ontbrekende paneelen zich bevinden, om de portretten der echtparen eventueel weer bij elkaar te brengen.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1610.

554. DRIELUIK MET DE VOORSTELLING VAN DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND, OMGEVEN DOOR DE LAUDES MARIANAE.

Middenpaneel: Tegen een lichtrooden achtergrond is de Hl. Maagd afgebeeld in roode tuniek en groenen mantel omstraald door de zon, staande op de maan en den draak vertredende. Zij draagt op den linkerarm het Christuskind, dat het rechterhandje zegenend opheft en gekleed is in grijze tuniek; in de rechterhand houdt zij een gouden scepter. Twee engelen met bonte vleugels in kleurige gewaden en palmtakken in de hand houden haar een kroon boven het hoofd, dat omkranst is met twaalf sterren. In de wolken God de Vader, den wereldbol in de linkerhand, de rechter zegenend opgeheven, en de Hl. Geest; ter weerszijde een engelkopje. Rondom den zonneglans van

Maria zijn de laudes Marianae, de symbolen van Maria's verheerlijking, afgebeeld, die op de omlijstingen zijn beschreven; van links naar rechts omgaande: „ELECTA VT SOL (CANT 6), PVLCHRA VT LVNA (CANT 6), (QUASI) AVRORA CON(SURGENS CANT. 9.6), CIPRESSVS IN (MONTE ECCLI 24. 17), PVTEVS AQVARVM VIVENTIVM (CANT. 4), PORTA COELI (GEN 28), CIVITAS DEI (PSALM 45), HORTVS CONCLVSVS (CANT. 4), TVRRIS EBVRNEA (CANT. 7), FONS SIGNATVS (CANT. 4), (SIC)VT LIL(IUM) INTE(R SPINAS. CANT. II), SPECVL(UM) SINE (MACVLA......)".

Linkerzijvleugel: Voor een heuvelachtig landschap met boomen knielt het stichterpaar met vijf kinderen. De man draagt over een harnas een witten mantel, de vrouw een zwart gewaad met goudbrokaten keurs en geplooiden kraag, een gouden ketting om de schouders. De meisjes dragen gebloemde keurslijfjes, rokken en hooge kragen, het jongetje een wambuis en een gepijpten plooikraag. Achter hen staan hun beschermheiligen: Johannes de Dooper, in de linkerhand een boek, waarop het lam en een kruisstaf met wimpel, waarop: „Ecce agnus dei"; over het kemelsharenkleed draagt hij een rooden mantel; naast hem de Hl. Margaretha in brokaten tuniek en groenen mantel, den draak aan een ketting bij zich. Op den achtergrond links een Renaissancegebouw, waarvóór de onthoofding van Johannes zich afspeelt; in het midden de doop van Christus door Johannes in de Jordaan. Aan een boom hangt het alliantiewapen Utenham van Wanroy — de Brouxelles.

Rechtervleugel: Voor een landschap knielt op den voorgrond een geestelijke, gekleed in het zwart met superpellicium. Achter hem staan zijn beschermheiligen: Johannes de Evangelist, gekleed in het rood, in de linkerhand de gouden kelk, waaruit hij met de zegenende rechterhand het vergif in den vorm van een kleinen duivel verdrijft; naast hem de Hl. Cunera in gebloemd gewaad, op het hoofd een kroon, de worgdoek om den hals. In het landschap zijn Johannes' marteling in de kokende olie en Johannes op Padmos afgebeeld, met het visioen van de vrouw met de zon bekleed in den

hemel. Rechts aan den ingang van een gebouw wordt de Hl. Cunera geworgd.

Buitenzijde der vleugels: Tegen een grijzen achtergrond onder een groen gedrapeerd gordijn zijn vier heiligen afgebeeld: de Hl. Barbara voor den toren, met boek en palmtak in de rechterhand, een zwaard in de linker, gekleed in roode tuniek en groenen mantel; de Hl. Andreas, een boek in de linkerhand, leunende tegen het X-vormig kruis, in roode tuniek en groenen mantel; bisschop Nicolaas, den bisschopsstaf in de linkerhand, het houten vat met de drie jongens vóór hem en Bisschop Willibrord, in de rechterhand het houten model van den Dom, in de linker een kruisstaf; op den grond een steenen put, twee kruiken en een houten ton.

Paneel in gezwenkte booglijst. Middenpaneel 140 × 70; zijpaneelen 141 × 28.5. — Omstreeks 1610. — Afkomstig uit het Kasteel den Ham te Vleuten. — De voorgestelde personen op den linkervleugel zijn Jan Utenham van Wanroy en Margaretha de Brouxelles met hunne vijf kinderen.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. 1635.

555. GEZICHT OP DE ABDIJ EN HET KASTEEL VAN EGMOND. In een uitgestrekt duinlandschap liggen links de abdij en rechts het kasteel. Voor de kloostergebouwen, te midden waarvan de abdijkerk met haar torens oprijst, ligt de kruidentuin met links een kleine kapel en eenige huisjes, omsloten binnen den muur. Het kasteel wordt omgeven door de slotgracht; buiten de gracht vóór de ophaalbrug de slotkapel. Tusschen de gebouwen en de duinreeks op den achtergrond ligt een breede, in akkers verdeelde strook bouwland, afgewisseld met boomgroepen en huisjes. In het midden tusschen hoogopgaande boomen door uitzicht op het dorp Egmond en de zee. Op den voorgrond vele personen, waaronder eenige ruiters, in groepen met elkaar in gesprek. Links op een grooten steen het jaartal „1635." Afb. 100.

Paneel 124 × 158. — 1635. — Afkomstig uit de nalatenschap van Vrouwe Tinne Gregory van Egmonden. — Voor de voorstelling zie: Dom. W. van Heteren O.S.B., „De Abdij van Egmond", in Jaarboekje van Alberdingh Thym 1894, blz. 202.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Eerste helft XVIIde eeuw.

556. DE VERZOENING VAN JACOB EN ESAU. In een berglandschap komt Esau met een groot aantal krijgsknech-

ten Jacob tegemoet en omhelst hem. Achter Jacob staan Lea en Rachel met hare dienstmaagden en al hunne kinderen. In de bergen weiden de kudden van Jacob; rechts een dienstknecht, die een kameel bij den toom houdt.

Paneel 89.5 × 128. — Eerste helft XVIIde eeuw. — Zie voor de voorstelling: Genesis XXXIII vs. 4. — In depot.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Eerste helft XVIIde eeuw.

557. ECCE HOMO. Voor een geprofileerden pijler tegen een donkeren achtergrond staat Christus als halve figuur met de doornenkroon op het hoofd en den rietstaf onder den linkerarm, omstraald door een aureool. Rechts staat Pilatus in rooden mantel, met de linkerhand op Hem wijzend, links een soldaat, die Christus den mantel afneemt.

Paneel 87.5 × 69. — Eerste helft XVIIde eeuw. — In depot.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede kwart XVIIde eeuw.

558. TWEE ORGELDEUREN MET DE VOORSTELLINGEN VAN DAVID'S TERUGKEER UIT DEN STRIJD TEGEN DE PHILISTIJNEN EN DAVID VOOR SAUL.

Davids terugkeer uit den strijd tegen de Philistijnen. Vóór een menigte gewapende krijgslieden gaat David, gekleed in losse gele tuniek, in de rechterhand het hoofd van Goliath houdende, wiens zwaard hij over den linkerschouder draagt. Drie musiceerende vrouwen in kleurige gewaden omringen hem; één van haar speelt viool, de tweede zingt, terwijl de derde op een trommel slaat en op een lange fluit blaast. Achter David volgt Koning Saul te paard, het zwaard in de linkerhand, vertoornd over de hulde aan David gebracht; naast hem een schildknaap.

Saul en David. In een tent zit Koning Saul op een troon, behangen met goudbrokaat en rood fluweel. Hij is gekleed in het groen met goudbrokaten tabbaard; op het hoofd een witte tulband met juweel en kroon; naast den troon zijn helm en schild. Hij heft zijn speer op tegen David, die gekleed in een roode tuniek tegenover hem staat en de harp bespeelt. Op het tweede plan een soldaat; een hoveling, gekleed in het geel, schuift een zwaar groen gordijn terzijde en treedt de tent binnen.

Doek 196 X 210 en 196.5 X 210.5. — Tweede kwart XVIIde eeuw. — Afkomstig van het orgel van de afgebroken Nieuwe-Zijds-Kapel te Amsterdam; het orgel is thans in de R.K. kerk te Jutphaas. — Mgr. G. W. van Heukelum, „De Orgelkast der St. Nicolaaskerk te Jutfaas", in Verslag van het St. Bernulphusgilde 1887, blz. 43. — Zie voor de voorstelling: I. Samuel Cap. XVII/XVIII.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Midden XVIIde eeuw.

559. DE HL. FRANCISCUS. Onder rijk geboomte zit bij een rotsblok, waarop een klein kruis staat, de Hl. Franciscus, een opengeslagen boek in de linkerhand op den schoot; in de rechter houdt hij een schedel tegen zich aan, terwijl hij in vervoering op ziet. Aan zijn handen en voeten en in de zijde vertoonen zich de stigmata; kleine engelen omringen hem; één zweeft boven zijn hoofd, drie andere hebben een mandje, een koord en bloemen in de handen. Op den achtergrond uitzicht op een landschap met huizen en een kerk.

Paneel 29.5 X 21. Grisaille-schildering. — Midden XVIIde eeuw.

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. XVIIde eeuw.

560. DE EXTASE VAN DE HL. THERESIA. In een boschrijk landschap met breede lanen ligt het Karmelietenklooster door een gracht omgeven. In het midden knielt in een der lanen de Hl. Theresia, gekleed in het habijt der orde, en zinkt in extase ineen, getroffen door een pijl, die een der haar omringende engelen haar in het hart steekt. Links daarvan knielt bij den oever een monnik in gebed, terwijl geheel links op den voorgrond een andere monnik in bruine pij en kaproen in een hut zit te lezen. In de boomen zweven kleine engelfiguren.

Doek 55 X 158. — XVIIde eeuw. — Zie voor de voorstelling: Kwakman, „Het leven van de Hl. Theresia."

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. XVIIde eeuw.

561. DE HL. BONIFACIUS. Voor een donkeren achtergrond staat de heilige, in de linkerhand kruisstaf en geesel, in de rechter het opgeheven zwaard, dat door het Evangelieboek gestoken is. Aan den voet van den kruisstaf ontspringt een bron. Hij draagt een witte albe, stola en goudbrokaten koorkap, handschoenen en mijter. Een aureool omstraalt het hoofd.

Paneel 31.5 X 22. — XVIIde eeuw. — Geschenk van Mej. W. Gommich te Utrecht. — Copie naar een prent van Abr. Bloemaert.

OOSTSANEN

JACOB CORNELISZ VAN OOSTSANEN. Zie onder CORNELISZ.

OVENS

JURRIAEN (JÜRGEN) OVENS. Geb. 1623 te Tönningen in Holstein, gest. 7 December 1678 te Friedrichstadt. Hij kwam in 1642 naar Amsterdam, waar hij leerling van Rembrandt werd. In 1654 ging hij in het gevolg van Hedwig Eleonore, dochter van Frederik III van Holstein-Gottorp, bruid van Koning Karel X van Zweden, als hofschilder naar Stockholm. In 1656 weer te Amsterdam, waar hij burger werd. Hij woonde bij en werkte tezamen met Govert Flinck o.a. aan schilderijen voor het Amsterdamsche Stadhuis. In 1663 hofschilder van Christiaan Albrecht van Holstein-Gottorp. Door den oorlog verdreven, woonde hij in later jaren tot zijn dood toe te Friedrichstadt.

Harry Schmidt, „Jürgen Ovens, Sein Leben und seine Werke", 1922.

562. DE HEILIGE FAMILIE. Voor een achtergrond van wolken, waarin gevleugelde engelenkopjes, zit de Hl. Maagd met het naakte Christuskind op den schoot, dat zij de borst geeft; een aureool omstraalt het Kind. Maria draagt over een roode tuniek een blauwen mantel, op het hoofd een gazen sluier. Achter haar zit Jozef in donkere tuniek, een opengeslagen boek in de handen.

Paneel 114 × 95. — Midden XVIIde eeuw. — Legaat van Mgr. G. W. van Heukelum. — H. Schmidt, „Neue Nachrichten über Werke des Malers Jürgen Ovens", in Festschrift des Kunstgewerbemuseums der Stadt Flensburg, 1928, blz. 15 met afb.

SANO

SANO DI PIETRO (ANSONO DI PIETRO DI MENCIO). Geb. in 1406 te Siena, gest. in 1481 aldaar. In 1428 wordt hij als schilder vermeld. Bekende en gedateerde werken komen voor tusschen 1439 en 1479. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

G. Milanesi, „Documenti per la storia dell'arte Senese", 1854, Dl. I, blz. 48, Dl. II blz. 243—465 passim; S. Borghese e L. Banchi, „Nuovi documenti per la storia dell' arte Senese", 1898, blz. 159—253 passim; W. Rothes, „Die Blütezeit der sienesischen Malerei", 1904; F. Mason Perkins, in Rassegna d'Arte Senese, 1907, blz. 7; E. Jacobsen, „Das Quattrocento in Siena", 1908, blz. 29; E. Gaillard, „Les tableaux de l'école siennoise du XVe siècle au Musée d'Utrecht", in Het Gildeboek 1922, blz. 99; Idem, „Sano di Pietro", 1923; R. van Marle, „Dipinti Senesi nel Museo arcieviscovile di Utrecht", in Bolletino d'Arte 1923, blz. 569; Idem, „Italiaansche Schilderkunst der 13e, 14e en 15e eeuw in het Centraal Museum te Utrecht", in Oudheidkundig Jaarboek 1924, blz. 28; J. Trübner, „Die stilistische Entwickelung der Tafelbilder des Sano di Pietro", 1925; R. van Marle, „The Development of the Italian Schools of Painting", Dl. IX, 1927, blz. 466—532.

563. TWEE PANEELEN VOORSTELLENDE DEN HL. JOHANNES DEN DOOPER EN DEN HL. ANSANUS. Fragmenten.

De Hl. Johannes de Dooper. Voor een gouden achtergrond staat de heilige als halve figuur naar rechts gewend, met wijzend opgeheven rechterhand; in de linker houdt hij een schriftrol en een kruisstaf. Over het kemelsharen kleed met witten gordel draagt hij een rooden mantel. Een geornamenteerde goud-geponste aureool omstraalt het hoofd.

De Hl. Ansanus. Voor een gouden achtergrond staat de heilige als halve figuur naar links gewend met vaan en palmtak in de handen. Over een lichtroode tuniek draagt hij een blauwen mantel. Een geornamenteerde goud-geponste aureool omstraalt het hoofd.

De goudgrond is op beide paneelen aan ééne zijde met een geponst palmetvormig motief versierd.

Temperaverf op paneel. Elk paneel 16.5 × 13.5. — Midden XVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 138 en 139. — E. Gaillard, o.c. 1922, blz. 99 met afb.; o.c. 1923 met afb.; R. van Marle, o.c. 1923, blz. 569 met afb.; o.c. 1924, blz. 28 met afb.; o.c. 1927, Dl. IX, blz. 531.

SASSETTA

STEFANO DI GIOVANNI SASSETTA. Geb. 1392 te Siena, gest. vóór 1451 aldaar. In 1428 wordt hij in het Schildersgilde te Siena vermeld. Bekende en gedateerde werken komen voor tusschen 1423 en 1447. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

G. Milanesi, „Documenti per la storia dell'arte Senese", 1854, Dl. I, blz. 48, Dl. II, blz. 198—276 passim; S. Borghese e L. Banchi, „Nuovi documenti per la storia dell' arte Senese", 1898, blz. 119—166 passim; W. Rothes, „Die Blütezeit der sienesischen Malerei", 1904; E. Jacobsen, „Das Quattrocento in Siena", 1908; B. Berenson, „A Sienese Painter of the Franciscus Legend", 1910; G. de Nicola, „Sassetta between 1423 and 1433", in Burlington Magazine 1913, blz. 207 vlg.; E. Gaillard, „Les tableaux de l'école siennoise du XVe siècle au musée d'Utrecht" in Het Gildeboek 1922, blz. 97; R. van Marle „Dipinti senesi nel museo arcieviscovile di Utrecht", in Bolletino d'arte 1923, blz. 56; Idem, „Italiaansche Schilderkunst der 13e, 14e en 15e eeuw in het Centraal Museum te Utrecht", in Oudheidkundig Jaarboek 1924, blz. 26; Idem, „The Development of the Italian Schools of Painting", Dl. IX, 1927, blz. 315—390.

564. DE HL. GALGANUS. Voor een gouden achtergrond onder een spitsboog in relief staat de Hl. Galganus op een rotsigen bodem; hij steekt het zwaard in een rots. Hij draagt een korte donkergroene tuniek, roode hozen en rooden mantel.

Temperaverf op paneel; het goud is vernieuwd. 53.5 × 14. — Midden XVde eeuw. — Geschenk van Mr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus 1867, no. 150. — E. Gaillard, o.c. blz. 97 met afb.; R. van Marle, o.c. 1923, blz. 56 met afb.; o.c. 1927, Dl. IX, blz. 346. — In depot.

565. DE HL. FRANCISCUS. Voor een gouden achtergrond onder een spitsboog in relief staat de Hl. Franciscus in grijs habijt op een bruinen bodem; in de linkerhand houdt hij een veeren pen(?), in de rechter een rood gebonden boek.

Temperaverf op paneel; het goud is vernieuwd. 51.5 × 14. — Midden XVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus 1867, no. 151. — E. Gaillard, o.c. blz. 97 met afb.; R. van Marle, o.c. 1923, blz. 56 met afb.; o.c. 1927, Dl. IX blz. 346. — In depot.

SCHÄUFELEIN

HANS LEONARD SCHÄUFELEIN. Geb. vóór 1490 te Neurenberg, gest. 1539/1540 te Nördlingen. Leerling en medewerker van Albrecht Dürer. Werkzaam te Neurenberg, Augsburg en voornamelijk te Nördlingen. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

U. Thieme, „H. L. Schäufeleins malerische Tätigkeit", 1892; C. Glaser, „Zwei Jahrhunderte deutscher Malerei", 1916, blz. 229—232; F. Burger, „Die Deutsche Malerei", (Handbuch f. Kunstwissenschaft) 1917, Dl. III, blz. 611—613.

H. L. SCHÄUFELEIN school.

566. DE BEWEENING VAN CHRISTUS. Aan den voet van het kruis, waartegen de ladder staat, wordt het lichaam van Christus op een witte lijkwade neergelegd door Jozef van Arimathea, terwijl Maria Magdalena, gekleed in het rood, de linkerhand van Christus steunt. Achter hen staat de Hl. Maagd, gekleed in het blauw, ondersteund door Johannes in roode tuniek en mantel. Achter het kruis een der heilige vrouwen en rechts Nicodemus in het grijs met de zalfbus in de handen. Op den achtergrond een meer, omgeven door bergen onder gouden hemel.

Paneel 50.5 × 41. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Geschenk van Dr. Nuyens te Westwoud. — Vergelijk het gesigneerde schilderij, voorstellende de Beweening, in de Stadt-Galerie te Nördlingen, afgebeeld in Klassische Bilderschatz no. 1455.

SCOREL [1])

JAN VAN SCOREL. Geb. 1 Augustus 1495 te Schoorl, gest. 6 Decem-

1) Zie voor de schilderijen van Scorel in de stedelijke verzameling hiervoor blz. 70 vlg.

ber 1562 te Utrecht. Leerling van Cornelis Willemsz. te Haarlem, van Jacob Cornelisz. te Amsterdam en in 1517 van Jan Gossaert van Mabuse te Utrecht. Hij bereisde Duitschland (Nürnberg 1519) en Karinthie (Obervellach 1520) en ging over Venetië naar het Heilige Land (1520/21). Daarna naar Italië, waar hij in 1522 in dienst kwam van Paus Adriaan VI als conservator van het Belvedere. In het najaar 1524 te Utrecht terug, waar hij kanunnik van St. Marie werd. Van 1527 tot 1529 te Haarlem en daarna met korte onderbreking bij voortduring te Utrecht. Schilder van bijbelsche voorstellingen en portretten.

M. J. Friedlaender, „Von Eyck bis Brueghel," 1921, blz. 160 vlg.; G. J. Hoogewerff, „Jan van Scorel, Peintre de la Renaissance hollandaise", 1923; F. Winkler, „Die Altniederländische Malerei", 1924, blz. 271 vlg.

567. ZIJVLEUGELS VAN EEN ALTAARSTUK MET DE VOORSTELLING VAN DE KRUISDRAGING EN DE VERRIJZENIS EN DE PORTRETTEN VAN EEN STICHTERPAAR.

Linkervleugel-binnenzijde: De Kruisdraging. Op den voorgrond op een rotsachtigen bodem gaat Christus in bruin kleed gebukt onder het kruis; aan een touw om het middel gebonden hangt het spijkerblok. Een der krijgsknechten drukt Hem de doornenkroon op het hoofd, een ander jaagt Hem met een touw voort. De krijgsknechten dragen harnassen en wapenrokken. Op den achtergrond een poortgebouw onder bewolkten hemel.

Rechtervleugel-binnenzijde: De Verrijzenis van Christus. Vóór het graf in de rots liggen twee wachters in Romeinsche wapenrusting te slapen, een derde loopt hard heen, aan een ander iets toeroepend. Boven de rots verrijst Christus in rooden mantel, de verrijzenisvaan in de linkerhand.

Linkervleugel-buitenzijde: Portret van den stichter. Halve figuur, driekwart frontaal naar rechts gewend, afgebeeld tegen een olijfgroenen achtergrond; in de hand een paar grijze handschoenen. Over een zwart wambuis, dat aan den hals den zoom van het gesmokte hemd vrijlaat, draagt hij een donkerrooden tabbaard met zwarten kraag; op het hoofd een zwarte baret met oorkleppen. Afb. 95.

Rechtervleugel-buitenzijde: Portret van de stichteres. Halve figuur, driekwart frontaal naar links gewend, afgebeeld tegen een olijfgroenen achtergrond, in de rechterhand een gouden bal (handwarmer of muskaatbal), beves-

tigd aan een gouden ketting, dien zij om het middel draagt; in de linkerhand een roodkoralen rozenkrans. Zij draagt over een zwart fluweel gewaad een bruinrood overkleed met zwarten schouderkraag; de rok en de wijde mouwen zijn teruggeslagen. Op het hoofd over een wit kapje een grootere witte batisten muts met stijve over de borst gelegde einden. Afb. 95.

Paneel. Elk paneel 98.5 × 28.5. — Omstreeks 1535. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — Afkomstig uit Deventer. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 18, Pl. XXIII; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederlandsche Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht 1913, no. 88; M. J. Friedlaender, o.c., blz. 160; G. J. Hoogewerff, o.c. blz. 54/55, Pl. 21 en 53; F. Winkler, o.c., blz. 282.

568. DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DEN MANNAREGEN, MOZES BIJ DE WATERBRONNEN VAN ELIM, EN MOZES WATER UIT DE ROTS SLAANDE.

Middenpaneel: De Mannaregen. In een bergachtig landschap afgewisseld met boomgroepen en rotsen staan de tenten der Israëlieten. Tal van mannen, vrouwen en kinderen zijn bezig met manna bijeen te garen en te verzamelen in kruiken en bakken. In het midden op een heuvel staat Mozes met opgeheven armen, Jahwe aanroepend, die in den bewolkten hemel aan het volk verschijnt.

Linkervleugel-binnenzijde: Mozes bij de waterbronnen van Elim. Onder hooge palmboomen staat Mozes met eenige Israëlieten; een van hen is bezig een palmboom te vellen. Links een beek en een met een Mercuriusbeeld gekroonde fontein, waaruit vele stralen neerstroomen; een vrouw gaat met kruiken in de hand naar de beek. Op het tweede plan verschijnt Jahwe op den berg Elim.

Rechtervleugel-binnenzijde: Mozes water uit de rots slaande. Voor een bergachtig landschap onder blauwen hemel staat Mozes bij een rots, waaruit hij met zijn staf water slaat, dat door een menigte mannen en vrouwen in kruiken wordt opgevangen en gedronken.

Buitenzijden der vleugels: Tegen een grijzen achtergrond zijn Mozes en Aäron afgebeeld, zittend op steenen banken, elkaar toegewend. Mozes houdt de tafelen der wet en

wijst daarop met de rechterhand; Aäron houdt een beschreven schriftrol in de handen. Grisaille-schildering.

Afb. 94.

Paneel. Middenpaneel 69 × 57, zijpaneelen 69 × 23. — Omstreeks 1540. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — G. J. Hoogewerff, o.c. blz. 140; F. Winkler, o.c. blz. 279.

JAN VAN SCOREL toegeschreven.

569. DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE HL. FAMILIE EN DE PORTRETTEN VAN DE STICHTERS.

Middenpaneel: De Hl. Familie. In een bergachtig en boschrijk landschap zit Maria in zwarte tuniek en rooden mantel op een bank. Zij houdt met de linkerhand het naakte spartelende Christuskind vast, dat tegen haar aanligt; in de rechter heeft zij een appel. Achter haar Jozef in donkerbruinen mantel, die zich tot hen overbuigt. In den boom op den voorgrond spelen drie engelen; op het tweede plan zet de Hl. Familie den tocht naar Egypte voort.

Linkervleugel: Portret van den stichter. Halve figuur, driekwart frontaal naar rechts gewend, de rechterhand in spreekgebaar voor zich uithoudende, afgebeeld voor een bergachtig landschap. Hij draagt een bruinen paltrok en donkeren tabbaard; het hemd is met een gesmokten kraag versierd; een platte baret op het hoofd.

Rechtervleugel. Portret van de stichteres. Halve figuur, driekwart frontaal naar links gewend, in de linkerhand een roode anjer, afgebeeld voor een bergachtig landschap. Zij draagt over een bruin gewaad een grijs overkleed, waarvan de mouwen en de rok zijn teruggeslagen; over het hemd met goud-gesmokten kraag een zwart fluweelen schouderkraag; om het middel een gouden ketting met gesp en een rozenkrans van roode koralen. Op het hoofd een klein wit mutsje, waarover een groote batisten muts met gesteven einden, die vóór over de borst zijn gelegd.

Paneel. Middenpaneel 105 × 71, zijpaneelen 105 × 29.5. — Omstreeks 1535. — Op de oorspronkelijke, maar nieuw geschilderde lijst, resten van een jaartal: „153." Het middenpaneel is ontstaan onder invloed van een compositie van Dosso Dossi. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 17, Pl. XX en XXI; F. Winkler, o.c. blz. 277 en 282; Idem, „Zwei neue Bilder von Score!s Italienfahrt", in Zeitschrift f. bildende Kunst 1924/1925, blz. 208; F. Dülberg, „Niederländische Malerei der Spätgotik und Renaissance" (Handbuch f. Kunstwissenschaft) 1929, blz. 171.

JAN VAN SCOREL school.

570. VROUWENPORTRET. Halve figuur, frontaal, staande in een vertrek met twee raamopeningen, die uitzicht geven op een bergachtig landschap met eenige gebouwen; in de rechterhand een in rood leer gebonden boek; de linkerhand houdt zij voor het middel; aan elk der wijsvingers een ring met edelsteen. Zij draagt over een fluweelen gewaad een zwart overkleed, waarvan de mouwen zijn teruggeslagen; voorts een schouderkraag, die aan den hals het gesmokte hemd vrijlaat. Op het hoofd over een wit linnen kapje een groote witte batisten muts, waarvan de omgeslagen einden voor over de schouders hangen.

Paneel 74.5 × 57. — Omstreeks 1540. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 18. Pl. XXIV; M. J. Friedländer, o.c., blz. 161; G. J. Hoogewerff, o.c., blz. 77/78; F. Winkler, o.c. blz. 283.

JAN VAN SCOREL. Copie naar —.

571. DE AANBIDDING VAN DE KONINGEN. Op den voorgrond voor twee gemetselde gewelven zit op een bank van opgestapelde steenblokken de Hl. Maagd met het naakte Christuskind op den schoot. Over een roode tuniek draagt zij een grijzen mantel en hoofddoek. Koning Caspar knielt met voor de borst gekruiste armen vóór het Kind en buigt zich voorover om het te kussen. Een knielende page houdt den sleep van den koningsmantel, een gouden urn staat op den grond. Links nadert Koning Balthasar, zijn geschenk in de hand, gevolgd door een schildknaap. Achter Maria zien Jozef en twee herders eerbiedig toe, terwijl twee naakte dienaren een witten doek als tentdak spannen. De koningen en Jozef zijn gekleed in tunieken en mantels van verschillende kleur. Op den hoogeren beganen grond nadert koning Melchior, in wit gewaad en gelen mantel, zijn geschenk in de handen; een page draagt zijn sleep. Een groote schare, ten deele gezeten op kameelen, volgt hem; zij komen door de poort van een begroeide ruïne. Op het tweede plan in het midden een gedeelte van een amphitheater met zuilenomgang, waarop vele naakte gestalten. Een galoppeerende stoet rijdt links den weg af. Op den achtergrond grijze bergen onder bewolkten hemel.

Doek 82 × 72. — Tweede helft XVIde eeuw. — Afkomstig uit de St. Janskerk te Wijk bij Duurstede. — Oude copie naar een aan Jan van Scorel toegeschreven origineel op het Kasteel Nieuwenbroek. Herhalingen komen voor in de musea te Bonn en te Valenciennes. — G. J. Hoogewerff, o.c. 1923, blz. 45/46, 140, no. 3. Aan Jan van Scorel toegeschreven door F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 18, Pl. XXII; Cat. der Tentoonstelling van Noord-Nederl. Schilder- en Beeldhouwkunst vóór 1575, Utrecht, 1913, no. 91; F. Winkler, „Die altniederländische Malerei", 1924, blz. 280. — In depot.

SIENEESCHE MEESTERS, ONBEKENDE

SIENEESCH MEESTER, „Maestro di Badia a Isola". Eerste helft XIVde eeuw.

572. MADONNA MET CHRISTUSKIND. Borstbeeld. Voor een gouden achtergrond is de Madonna afgebeeld, gekleed in roode tuniek, rooden hoofddoek en groenen hoofddoek-mantel. Zij draagt op den arm het Christuskind, dat het rechterhandje zegenend opheft en gekleed is in purperen tuniek. De beide aureolen zijn met rankenornament versierd, dat in den goudgrond binnen een zwarten contour is gegrift; de plooien der kleeding zijn in gouden lijnen aangegeven. Afb. 78.

Temperaverf op paneel, boogvormig afgerond. 40 × 41. — Eerste helft XIVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 31. — F. Mason Perkins, in Rassegna d'Arte Senese, 1907, blz. 83; B. Berenson, „Central Italian Painters", 2e ed. 1909, blz. 180; R. van Marle, „Dipinti Senesi nel Museo Arcieviscovile", in Bolletino d'Arte 1923, blz. 565 met afb.; Idem, „The Development of the Italian Schools of Painting", Dl. II, 1923, blz. 79; Idem, „Italiaansche Schilderkunst der 13e, 14e en 15de eeuw in het Centraal Museum te Utrecht", in Oudheidkundig Jaarboek 1924, blz. 25.

SIENEESCH MEESTER, Ugolino Lorenzetti(?). Eerste helft XIVde eeuw.

573. TWEE PANEELEN MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE HL. MAAGD EN HEILIGEN, EN DE KRUISIGING.

De Hl. Maagd met het Christuskind, Engelen en Heiligen. Tegen een gouden achtergrond zit de Hl. Maagd gekleed in een roode tuniek, witten hoofddoek en groenen hoofddoek-mantel, met het Christuskind in witte tuniek en purperen mantel op den schoot. De hooge troon van grijzen steen is behangen met een rood kleed met ingeweven goud-patroon. Ter weerszijde van den troon twee engelen, gekleed in tunieken en mantels van roode, groene en purperen kleur. Op den voorgrond staat links de Hl. Franciscus in habijt, rechts de Hl. Agnes in groene tuniek en purperen mantel met het

lam op den arm; vóór haar knielt de Hl. Clara in habijt, met zwarten hoofddoek.

De Kruisiging. Tegen een gouden achtergrond staat in het midden voor een grijsgroenen muur het kruis, waaraan Christus is genageld; de voeten rusten op een suppedaneum. Maria Magdalena in donkere tuniek en rooden mantel knielt bij den kruispaal. Links staat Maria, bezwijmend en gesteund door drie vrouwen; rechts Johannes en de geloovige hoofdman met opgeheven rechterarm, de linker steunend op een zwaard; achter hen een groep soldaten. Zij zijn gekleed in donkere tunieken en purperen en groene mantels.

De beide paneelen met ongelijke profielen zijn in architectonische omlijstingen geplaatst met gecanneleerde pilasters en verschillend opgeloste bekroningen en basementen. In het stylobaat van het kruisigingspaneel zijn resten van een inscriptie: „Ave Maria". De donkerbruine verf is nieuw, maar vertoont op vele plaatsen sporen van de oorspronkelijke bruin-marmeren schildering.

Temperaverf op paneel. 29 × 20.5 en 29 × 22. — Eerste helft XIVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 287 en 288; B. Berenson, „Art in America", 1917; R. van Marle, „Dipinti Senesi nel Museo Arcieviscovile", in Bolletino d'Arte 1923, blz. 564 met afb.; Idem, „The Development of the Italian Schools of Painting", Dl. II, 1923, blz. 121 met afb., blz. 124; Idem, „Italiaansche Schilderkunst der 13e, 14e en 15e eeuw in het Centraal Museum te Utrecht", in Oudheidkundig Jaarboek 1924, blz. 25 met afb.

SIENEESCH MEESTER. Midden XIVde eeuw.

574. TWEE APOSTELFIGUREN.

Johannes de Evangelist. Voor een gouden achtergrond staat de heilige, in de linkerhand een boek. Over een groene tuniek draagt hij een purper-rooden mantel. Een geornamenteerde, geponste aureool omstraalt het hoofd. Aan den voet in zwarte letters het opschrift: „Johes ev."
Apostelfiguur. Voor een gouden achtergrond staat de heilige onder een Gothischen boog in relief. Met beide handen houdt hij een boek met blauwen band; over een purperen tuniek draagt hij een goudbruinen mantel. Een geornamenteerde, geponste aureool omstraalt het hoofd.

Temperaverf op paneel. 35 × 10.5 en 34 × 10.5. — Midden XIVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen,

Veilingscatalogus, 1867, no. 90 en 91. — Het eerste paneel vertoonde oorspronkelijk den apostel onder een Gothischen boog in relief. De beide paneelen zijn van boven afgezaagd.

SIENEESCH MEESTER. Midden XIVde eeuw.

575. DE HL. ANTONIUS ABT. Voor een gouden achtergrond, van boven boogvormig afgerond, staat de Hl. Antonius, in de linkerhand een boek met rooden band, in de rechter zijn staf. Hij is gekleed in donkere tuniek en groenen mantel met zwarte kaproen. Een geornamenteerde aureool omstraalt het hoofd.

Temperaverf op paneel. 28 × 12.5. — Midden XIVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 47. — In depot.

SIENEESCH MEESTER. Tweede helft XIVde eeuw.

576. DE HEILIGEN ANTONIUS, FRANCISCUS EN JOHANNES DE DOOPER. Voor een gouden achtergrond staan op donkeren bodem de drie heiligen; links de Hl. Antonius met een staf in de handen, gekleed in roode tuniek en donkergroenen mantel met roodgevoerde kaproen; in het midden de Hl. Franciscus in bruin habijt, een boek in de linkerhand, met de rechter wijzend op de ontbloote wonde in de zijde; rechts Johannes de Dooper in de rechterhand de kruisstaf, in de linker een schriftrol, waarop de woorden: „Ecce agn'dey quy talis peccata m..... (*sic*)". Hij draagt over het kemelsharen kleed een rooden mantel. Geornamenteerde aureolen omstralen hun hoofden.

Temperaverf op paneel. 30.5 × 31. — Tweede helft XIVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867. — Alleen het middengedeelte van het paneel is oorspronkelijk. Ter weerszijde is een strook van 6 cM. breedte toegevoegd, waarop de zijfiguren grootendeels zijn bijgeschilderd. — In depot.

SIENEESCH MEESTER. Tweede helft XIVde eeuw.

577. DE KRUISIGING. Voor een gouden achtergrond staat op een heuvelachtig terrein het kruis, waaraan Christus is genageld. Links staat de Hl. Maagd, gekleed in lichte tuniek en donkergroenen hoofddoekmantel; rechts Johannes. Over een groene tuniek draagt hij een lichten mantel. Geornamenteerde aureolen omstralen hun hoofden.

Temperaverf op paneel. 15 × 13. — Tweede helft XIVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 50. — In de collectie Ramboux waren nog drie dergelijke paneeltjes, voorstellende: de heiligen Margaretha, Catharina en Agnes; de Hl. Maagd met het Christuskind en de heiligen Dominicus en Augustinus; en de Kroning van Maria. — In depot.

578. DE HEILIGEN PETRUS, JOHANNES DE DOOPER EN ANSANUS. Voor een gouden achtergrond staan op een bruingroenen grond de drie heiligen met hun attributen: den sleutel, den kruisstaf en een vaan, in de handen. De Hl. Petrus is gekleed in oranje tuniek en groenen mantel, de Hl. Johannes heeft over het kemelsharen kleed een rooden mantel, de Hl. Ansanus draagt over een gegorde tuniek een rooden mantel. Geornamenteerde aureolen omstralen hun hoofden.

Temperaverf op paneel. 15 × 13.5. —Tweede helft XIVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 52. — In de collectie Ramboux waren nog drie dergelijke paneeltjes, voorstellende: de heiligen Margaretha, Catharina en Agnes; de Hl. Maagd met het Christuskind en de heiligen Dominicus en Augustinus; en de Kroning van Maria. — In depot.

SIENEESCH MEESTER. Begin XVde eeuw.

579. DRIELUIK MET DE VOORSTELLING VAN DE MADONNA MET HEILIGEN.

Middenpaneel. Voor een gouden achtergrond, die met Gothische traceering in relief is versierd, zit de Hl. Maagd op een troon, gekleed in roode tuniek en donkergroenen hoofddoekmantel, met het Christuskind op een rood kleed op den schoot, omgeven door twee engelen in rose dalmatieken. Links van de Hl. Maagd staat de Hl. Antoniusabt in grijs habijt en zwarten mantel met staf en boek in de handen, rechts de Hl. Johannes de Dooper in kemelsharen kleed en purperen mantel met zegenend opgeheven rechterhand, in de linker een kruisstaf. In het driepas-ornament van het tympaan de figuur van den zegenenden Christus in groene tuniek en rooden mantel. Langs de geprofileerde omlijsting resten van hogels.

Zijvleugels: Voor gouden achtergronden, die met Gothische traceeringen in relief zijn versierd, twee vrouwelijke heiligen met boek en palmtak in de handen, gekleed in groene

tunieken en rosen en rooden mantel. In de zwikken de voorstelling van de Annunciatie: links de engel Gabriël in roode dalmatiek, knielend met over de borst gekruiste handen, rechts de Hl. Maagd, gezeten op een bank, gekleed in roode tuniek en groenen hoofddoekmantel, zich neigend tot den engel.

Temperaverf op paneel. Middenpaneel 55.5 × 22.5; zijpaneelen 55 × 11.5 — Begin XVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 313.

SIENEESCH MEESTER. Eerste helft XVde eeuw.

580. DE PROFEET JONAS. Borstbeeld in profiel naar rechts gewend voor een gouden achtergrond, gekleed in groenen mantel; een geornamenteerde aureool omstraalt het hoofd. Hij heft de rechterhand op, in de linker houdt hij een schriftrol met de woorden: „IONAS: PROFETAS". Het geheel is geplaatst in een omlijsting van een overhoeks gezet vierkant en een vierpas in relief.

Temperaverf op paneel. 18.5 × 17. — Eerste helft XVde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 104. — In depot.

SIENEESCH MEESTER. Neroccio di Bartolommeo di Landi, school. Tweede helft XVde eeuw.

581. MADONNA MET CHRISTUSKIND EN HEILIGEN. Voor een lichten strakken hemel zit de Hl. Maagd op een vouwstoel, gekleed in donkerroode tuniek en donkergroenen hoofddoekmantel met fijnen witten sluier over de blonde haren. Zij houdt het naakte Christuskind op den schoot, dat beweeglijk zich voorover buigend met de beide handjes een granaatappel vasthoudt; om den hals hangt een roodkoralen kettinkje. Links staat de Hl. Johannes de Dooper, gekleed in kemelsharen kleed met uitgespreiden schriftrol in de rechterhand, waarop: „(E)cce Agn(us Dei)". Rechts de Hl. Maria Magdalena in goudgeel gewaad en vermiljoenrooden mantel; zij draagt in de linkerhand een kristallen zalfbus, in goud gevat en met edelsteenen versierd. Goud-gespikkelde aureolen omstralen hun hoofden.

Temperaverf op paneel. 62 × 43.5. — Tweede helft XVde eeuw. — Geschenk van Deken A. J. Aukes te Leeuwarden. — Afkomstig uit de verzameling Ramboux te

Keulen, Veilingscatalogus, 1867, no. 155. — E. Gaillard, „Les tableaux de l'école siennoise du XVe siècle au Musée d'Utrecht", in Het Gildeboek 1922, blz. 94 met afb.; R. van Marle, „Italiaansche Schilderkunst der 13de, 14e en 15e eeuw in het Centraal Museum te Utrecht", in Oudheidkundig Jaarboek 1924, blz. 27 met afb.

SPAANSCH MEESTER, ONBEKEND

SPAANSCH MEESTER (?). Tweede helft XVIIde eeuw.

582. DE HL. FRANCISCUS. Voor een grijsbruinen achtergrond staat de Hl. Franciscus in bruin habijt, driekwart frontaal naar rechts gewend, achter een tafel, waarop een doodshoofd en de nagels van het kruis; in de gestigmatiseerde handen houdt hij een klein kruis, de speer en de edikspons, in de armen den geesel en de roede.

Doek 78.5 × 57. — Tweede helft XVIIde eeuw.

TOM RING

HERMANN TOM RING. Geb. 1521 te Münster, gest. 1596 aldaar. Aanvankelijk leerling van zijn vader, den schilder Ludger Tom Ring. Daarna bereisde hij de Nederlanden. Na den dood van zijn vader in 1547 neemt hij diens atelier over en blijft tot zijn dood toe in Münster wonen. Schilder van bijbelsche voorstellingen en portretten.

C. Hölker, „Die Malerfamilie Tom Ring", 1927.

583. DRIELUIK MET DE VOORSTELLING VAN HET LAATSTE OORDEEL.

Middenpaneel: Op wolken zit Christus in rooden mantel, de rechterhand zegenend opgeheven, de linker naar omlaag wijzend. Rechts en links van Christus verschijnt een hand met den beker en het zwaard(?). Vóór Hem knielen ter zijde de Hl. Maagd in lichte tuniek en blauwgroenen mantel, en Johannes de Dooper in kemelsharen kleed en rooden mantel, terwijl het kruis en het boek des levens tusschen de wolken rusten. Ter weerszijde van Christus zitten de Hl. Petrus en Andreas, en Mozes en Aäron in gekleurde gewaden met hun attributen. In wolkenrijen, in grisaille geschilderd, omgeven Hem een aantal heiligenfiguren; boven Hem zweeft de Hl. Geest, waarboven in een gouden krans de naam Jahwe, in niet meer begrepen Hebreeuwsche letters. Op aarde staat in het midden bij een geopend graf

in een lijkkist met terzijde geschoven deksel de Dood, die den gespannen boog richt op den toeschouwer. Hij is gehuld in een lijkwade. Op den voorgrond liggen de dooden dooreen; op het tweede plan links de gelukzaligen, als personificaties van de werken van barmhartigheid, vergezeld van een engel, rechts de verdoemden als personificaties der zeven hoofdzonden, vergezeld van een duivel. In het graf gemerkt met monogram H. M. met ring.

Linkervleugel: Langs een steenen wenteltrap voeren engelen de wijze maagden met hare brandende olielampen als personificaties der gelukzaligen ten hemel, waar een bazuinende engel met een lelietak in de hand haar tegemoet zweeft.

Rechtervleugel: Door duivelen worden de dwaze maagden als personificaties der verdoemden naar de hel gedreven. Haar ledige olielampen houden zij omgekeerd in de hand. Een bazuinende engel op wolken jaagt ze voort met vlammend zwaard. Op den voorgrond eenige dooden, die door een duivel worden weggehaald. Afb. 85.

Paneel. Middenpaneel 73.5 × 76; zijpaneelen 80.5 × 29.5. — Omstreeks 1550. — Geschenk van de Eerwaarde Zusters van O.L. Vrouwe te Amersfoort. — Een teekening als voorstudie voor bovengenoemd schilderij, uit het jaar 1550, in het Prentenkabinet te Dresden; afgebeeld in Woermann's Handzeichnungen des Dresdener Kupferstich-Cabinets, 1896—1898, no. 58, Pl. XV, 2. — Een dergelijke voorstelling van het Laatste Oordeel door Herman Tom Ring bevindt zich in het museum te Münster, waarvan een teekening als voorstudie uit het jaar 1555 in de Albertina te Weenen. — C. Hölker, o.c., blz. 34—36.

UTRECHTSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

UTRECHTSCH MEESTER. Omstreeks 1540.

584. DRIELUIK MET DE VOORSTELLING VAN DE HL. DRIEVULDIGHEID.

Middenpaneel: Tegen een gouden achtergrond zit God de Vader tot de knieën zichtbaar, met het lichaam van Christus op den schoot, dat hij met de door den mantel bedekte handen ondersteunt, terwijl twee engelen Christus' armen vasthouden. God de Vader draagt over een brokaten tuniek een rood gewaad en witten mantel, een

gouden thiara op het hoofd. Boven deze groep een kronkelende schriftrol met de woorden: „HIC EST FILIVS MEVS DILECTVS IN QVO MIHI BENE CONPLACITVM EST". Geheel bovenaan blauwe wolken, waarin de Hl. Geest verschijnt.

Zijvleugels-binnenzijden: Tegen een gouden achtergrond met blauwe wolken zweven engelfiguren met bonte vleugels in witte en groene gewaden. Zij dragen het kruis en den geeselpaal in de armen.

Zijvleugels-buitenzijden: Tegen boomstammen geleund staan Adam en Eva. Adam houdt den appel in de hand; achter Eva kronkelt zich in den boom de slang met menschelijk gelaat.

Paneel in oude gezwenkte booglijst. Middenpaneel 88 × 58; zijpaneelen 88 × 24. — Omstreeks 1540. — Afkomstig uit Utrecht. — Sporen van een jaartal zijn onderaan op het middenpaneel zichtbaar. — Verwant met het werk van Jan van Scorel. — De buitenzijden zijn in grisaille geschilderd.

UTRECHTSCH MEESTER. 1543.

585. MEMORIETAFEL VOOR HADEWYCH VAN HARDENBROEK EN AGNES VAN GHENT MET DE VOORSTELLING VAN DE KRUISIGING. In een bergachtig landschap met op den achtergrond een stad, staat onder helderblauwen hemel het kruis, waaraan Christus is genageld. Twee engelen met bonte vleugels in kleurige gewaden vangen in gouden kelken het bloed uit Christus' wonden op. Links staat Maria in blauwgroen gewaad met witten hoofddoek, rechts Johannes in grijze tuniek met gele kaproen en rooden mantel. Maria Magdalena, gekleed in rijk gewaad met rooden mantel, een gouden kap op het hoofd, omvat knielend den kruispaal. Op den voorgrond knielen Hadewych van Hardenbroek en Agnes van Ghent in de kleeding hunner orde, de handen biddend saamgevouwen. In de oude gesneden gepolychromeerde lijst staat onderaan het volgende opschrift: „Int iaer o(n)s heere(n) MVc en(de) XLIII op de(n) Xden dach i(n) junyo starf joffrou Haeswych va(n) Harde(n)-broeck hier beg(ra)ven. (Bid) voer die ziel". „Int jaer o(n)s heere(n) MVc e(n)de.... opte(n)..... dach i(n) ..... starf joffrou Agnes va(n) Ghent hier begraven. (Bid) voer die ziel". In den koof van de kroonlijst de wapens der ouders: Van Har-

denbroeck—Van Zuylen van Nyevelt, en Van Ghent—Van Rijn.

Paneel 78.5 × 57. — 1543. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — Afkomstig uit het klooster Oudwijk. — Cat. Tentoonstelling van Oudheden Utrecht, 1857, blz. 43, no. 16, die als inzender nog vermeldt de Oud-Kath. Clerezij, Achter Clarenburg, Utrecht. — A. E Rientjes, „Het Kerspel Jutphaas" (Geschiedkundige aanteekeningen uit de nagelaten geschriften en bescheiden van wijlen Mgr. G. W. van Heukelum), 1913, blz. 86. Zie voor de wapens: E. B. F. F. Wittert van Hoogland, „Bijdragen tot de Geschiedenis der Utrechtsche Ridderhofsteden en Heerlijkheden", Dl. II, blz. 560/561.

VALCKERT

WERNER VAN DE VALCKERT. Geb. omstreeks 1580 waarschijnlijk te Amsterdam, doodsjaar onbekend. Leerling van Hendrick Goltzius. Van 1619 tot 1627 in Amsterdam werkzaam. Later ging hij naar Denemarken en schilderde voor het slot en de kerk te Frederiksborg. In 1635 is hij porceleinschilder te Delft. Schilder van bijbelsche en mythologische voorstellingen en portretten.

586. DE ZEGENING DER KINDEREN. Op den voorgrond verdringt zich een groote menigte, toeziende hoe Christus knielend een aantal kinderen om zich heen schaart. Links op den voorgrond knielt een vrouw, die haar kind naar Christus toeschuift; rechts staat een man in roode tuniek met quasi-Hebreeuwsch opschrift op den zoom geborduurd. Hij houdt aan de hand een kind met een bloemkrans op het hoofd, een papier in de rechterhand, waarop geschreven staat: „1620 Werner v(an) Valckert F." Christus draagt een paarse tuniek en rooden mantel, de toeschouwers tunieken en mantels van verschillende kleur. Op den achtergrond tusschen groote Renaissance gebouwen de toren der Zuiderkerk te Amsterdam. Afb. 99.

Paneel 200 × 157. — 1620. — Geschenk van Kol. H. Th. Beekman te Utrecht. — Afkomstig van het hoogaltaar der St. Catharijnekerk. — A. E. Rientjes, „De Roomsche kerken van Utrecht. St. Catharijne".

WOENSAM

ANTON WOENSAM VAN WORMS. Geb. vóór 1511 te Worms, gest. 1541 te Keulen. Leerling van zijn vader Jaspar Woensam. Werkzaam te Keulen. Schilder van bijbelsche voorstellingen.

E. Firmenich-Richartsz, „Anton Woensam's Tafelgemälde", in Zeitschrift für christl. Kunst, Dl. V, 1892, blz. 161 vlg.; F. Burger, „Die Deutsche Malerei der Renaissance", (Handbuch für Kunstwissenschaft), 1914, Dl. II, blz. 476, H. Reiners, „Die Kölner Malerschule", 1925, blz. 258—261, en 335.

A. WOENSAM VAN WORMS toegeschreven.

587. DE HL. BARBARA EN DE HL. CATHARINA, EN HET LAATSTE AVONDMAAL.
Voorzijde: De Hl. Barbara en de Hl. Catharina. De heiligen staan in een zuilengang, versierd met een groen gordijn. De Hl. Barbara draagt over een tuniek van goudbrokaat een rooden mantel; in de linkerhand haar embleem den toren, in de rechter een palmtak. De Hl. Catharina draagt over een tuniek van goudbrokaat een donker-grijsbruinen mantel, op het hoofd een kroon. Zij steunt met de linkerhand op het zwaard, in de rechter houdt zij een palmtak en een gouden ring; aan haar voeten ligt het rad.
Keerzijde: Het laatste Avondmaal. In een vertrek zit Christus voor een groen gedrapeerd gordijn aan de tafel, omgeven door de apostelen. Op de gedekte tafel staat behalve de kelk, het Paaschlam en brood, allerlei tafelgerei, zooals: houten borden, glaswerk, messen enz. Op den voorgrond een koperen koelvat met een steenen kruik en een stoop.

Paneel 51 X 36. — Eerste helft XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum.

WTTEWAEL [1])

JOACHIM WTTEWAEL. Copie naar —

588. DE AANBIDDING VAN DE HERDERS. In de ruïne van een baksteenen gebouw zit de Hl. Maagd in blauwgroene tuniek en witten hoofddoek, een rooden mantel over de knieën; met de rechterhand roert zij in een rooden aarden pot, die op den grond staat. Naast haar in een kribbe met stroo ligt op een wit laken en kussen het naakte Christuskind. Achter Maria zit Jozef bij het brandend houtvuur en kijkt naar het Kind; over een paarse tuniek draagt hij een groenen mantel, op het hoofd een strohoed; over de knieën houdt hij een roode lap. Een viertal herders knielen in aanbidding neer bij het Kind; over de kribbe heen schuift de os zijn rossige snuit; links staat de ezel bij een ruif. Rechts

1) Zie voor de schilderijen van Wttewael in de stedelijke verzameling no. 234—238.

en op den achtergrond zijn nog eenige herders en vrouwen in gesprek; zij voeren schapen en bokken mede en dragen tunieken en mantels van verschillende kleur. Op het tweede plan de ruïnes van gebouwen, waar tusschendoor een gezicht op een berglandschap.

Doek 87.5 × 115.5. — Omstreeks 1600. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — C. M. A. A. Lindeman, „Joachim Anthonisz Wtewael", 1929, blz. 75, 101, 226 met afb. 37a Pl. XXVI. De schrijver neemt aan, dat dit schilderij een repliek is van een zelfde voorstelling, die, toegeschreven aan Bassano zich bevindt in de verzameling J. H. van Heek op het kasteel Berg te 's Heerenberg. Het origineel, ontdekt in 1932, bevindt zich in de stedelijke verzameling, zie no. 235 hiervoor.

ZUID-DUITSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

ZUID-DUITSCH MEESTER, „Meister mit der Nelke". Eerste helft XVde eeuw.

589. HL. ANNA-MAAGSCHAP. Voor een gouden in relief bewerkten achtergrond zitten op een met graszoden bedekte houten bank de volgende leden van Anna's legendaire maagschap: Joachim en Anna met ter weerszijde Cleophas en Salome. Op een met bloemen begroeiden grasgrond zitten hunne kinderen: Maria met het Christuskind op den schoot en Jozef; links daarvan Maria Cleophas met Jozef Justus aan de borst; aan haar voeten Simon en Judas Thaddeus; links haar man Alpheus met Jacob Minor. Rechts van de Hl. Familie Maria Salome met haar man Zebedeus en hunne kinderen Jacobus Maior en Johannes Evangelista. Geheel op zijde hun verdere verwanten: links Emyn en Memelia met den kleinen Marcus aan haar voeten, rechts Zacharias met Elisabeth en Johannes Baptista. De vrouwen dragen tunieken en mantels van verschillende kleur, de meeste witte hoofddoeken; de mannen donkere en gestreepte tunieken onder kleurige mantels en hoofdbedekkingen van verschillenden vorm. Zij hebben boeken of schriftrollen in de handen, enkelen hunner wenden zich in spreekgebaar tot elkander. De naam staat bij elk persoon in gothische minuskels geschilderd.

Paneel 71 × 155. — Eerste helft XVde eeuw. — Bruikleen van Dr. C. J. K. van Aalst te Hoevelaken aan het Centraal Museum te Utrecht; geplaatst in het Aartsbisschoppelijk Museum.

ZUID-DUITSCH MEESTER. Omstreeks 1470.

590. DE VERLOVING VAN DE HL. MAAGD. Achter een steenen balustrade staan de Hl. Maagd in blauwe tuniek en wit en rooden mantel, en Jozef, gekleed in bruine pij met blauwe kaproen en rooden mantel. De hoogepriester in bisschoppelijk ornaat legt hun beide handen in elkaar. Links van hen staat de Hl. Anna, gekleed in groene tuniek en rooden mantel. Onder een boog door ziet men in een kerk met altaar, waarop de tafelen der wet; links een rij koorbanken. Op den voorgrond knielt de stichter in donkeren, met grijs bont gevoerden tabbaard. Vóór hem zijn zes zoons in groene en roode lijfrokken met donkerroode en bruine tabbaarden. Vóór hen staan drie wapenschilden. De zwikken in de bovenhoeken zijn opgevuld met gulden rankenornament, dat in de plamuurlaag is ingesneden.

Paneel 72.5 × 57.5. — Omstreeks 1470. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman.

ZUID-NEDERLANDSCHE MEESTERS, ONBEKENDE

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Einde XVde eeuw.

591. TAFEREELEN UIT HET LIJDEN VAN CHRISTUS. In een heuvelachtig landschap zijn verschillende tafereelen uit Christus' lijden afgebeeld. Midden op den voorgrond Christus, die, voorafgegaan door een stoet ruiters en de twee moordenaars en omgeven door spottende soldaten, het kruis draagt. Achter Hem Maria en Johannes en de twee andere Maria's, komende uit de poort der stad Jeruzalem. Ter zijde Veronica met den doek. Op het tweede plan wordt Christus door drie beulsknechten aan het kruis genageld; een groep van drie personen en twee ruiters zien hierbij toe, terwijl een vierde op een aambeeld de spijkers scherpt; de moordenaars staan terzijde. Rechts de Kruisiging van Christus en de beide moordenaars, waarbij Longinus en de geloovige hoofdman en eenige andere ruiters. Vóór het kruis zinkt de Hl. Maagd bezwijmend ineen, ondersteund door Johannes en de vrouwen; daarnaast dobbelen soldaten om den rok

van Christus. Tegen den zeer hoogen horizon teekenen zich de torens van een stad af.

Paneel 106.5 X 73. — Einde XVde eeuw. — Geschenk van Deken J. van Oppenraay te Zutfen.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Einde XVde eeuw.

592. DE KRUISAFNEMING. Voor het kruis, waartegen de ladder is geplaatst, ondersteunt Nicodemus met de lijkwade in de handen het lichaam van Christus, dat hij van het kruis heeft genomen. Maria strekt geknield de handen uit om het lichaam te ontvangen; achter haar staat Johannes. Maria en Johannes dragen tunieken en mantels van groen en rood, Nicodemus een grijs gewaad met bronskleurige mouwen.

Paneel 62 X 48. — Einde XVde eeuw. — Geschenk van Deken J. van Oppenraay te Zutfen. — Oude copie naar een verloren gegaan origineel van Rogier van der Weyden van vóór 1450, waarvan tallooze herhalingen met geringe wijzigingen voorkomen, o.a. te Weenen, te Sigmaringen en te Amsterdam in het R.K. Maagdenhuis (Afb. „Oude Schilderkunst in Nederland", 2de Jaarg. no. 4). — Salomon Reinach, „A lost picture bij Rogier van der Weyden", in The Burlington Magazine 1923, blz. 214 met afb.; M. J. Friedländer, „Altniederländische Malerei", Dl. II, 1921. Afb. Pl. LXX en LXXI, no. 99a en 98b. (Weenen en Sigmaringen); F. Winkler „Die Altniederländische Malerei", 1924, blz. 76.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1520.

593. DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE AANBIDDING VAN DE KONINGEN, DE GEBOORTE VAN CHRISTUS EN DE VLUCHT NAAR EGYPTE.

Middenpaneel: De Aanbidding van de Koningen. Op een terras voor een Renaissance ruïne zit de Hl. Maagd, gekleed in grijze tuniek en blauwgroenen mantel met het naakte Christuskind op den schoot. Vóór het Kind knielt Koning Caspar en biedt zijn geschenk aan; naast Maria knielt Koning Melchior, zijn geschenk in de linkerhand, terwijl hij met de rechter zijn gekroonde baret van het hoofd neemt. De Moorsche Koning Balthazar draagt zijn geschenk in de rechterhand en wendt zich tot een volgeling en een herder, die het terras opkomen; in de linkerhand houdt hij zijn kroon. Links achter Maria staat Jozef in groene tuniek en rooden mantel achter een ronde tafel, waarop brood en vruchten liggen; hij is bezig een beker uit een aarden kan te vullen.

De Koningen dragen kostbare gewaden en mantels van brokaat en blauwe, roode en changeant zijde. Op den achtergrond een boschrijk heuvellandschap.

Linkervleugel-binnenzijde: De Geboorte van Christus. In een Romaansche ruïne met rieten dak knielt de Hl. Maagd in grijze tuniek en blauwgroenen mantel. Op een slip van haar kleed ligt het naakte Christuskind, door een gouden glans omstraald. Een engel met bonte vleugels in geel gewaad knielt in aanbidding neer. Door een steenen poort nadert Jozef in aanbiddende houding, gekleed in rooden mantel en blauwe kaproen. Op den achtergrond de os en de ezel in den stal.

Rechtervleugel-binnenzijde: De Vlucht naar Egypte. In een heuvelachtig rivierlandschap met een kasteel boven op een rots rijdt Maria in grijze tuniek en groenen hoofddoek-mantel op den ezel, het Christuskind in de armen houdende. Jozef loopt ernaast in rooden mantel en blauwe kaproen, een stok in de linkerhand en een pak op de schouders. Hij wendt zich sprekend tot Maria. Rechts op een heuvel valt een afgodsbeeld van een voetstuk.

Paneel in gezwenkte booglijst. Middenpaneel 85 × 58.5; zijpaneelen 89 × 22.5. — Omstreeks 1520.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1525.

594. DE AANBIDDING VAN DE KONINGEN. In een open Renaissance hal met ter weerszijde uitzicht op een heuvellandschap zit de Hl. Maagd met het naakte Christuskind op den schoot, dat zegenend zijn linkerhandje opheft. Zij draagt een groen gewaad en groenen mantel met witten hoofddoek. Voor het Kind knielt Koning Caspar, gekleed in brokaten gewaad en rooden tabbaard met wit-bonten kraag; zijn geschenk en zijn kroon liggen naast hem op den grond. Achter hem staan Koning Melchior in donkergroenen tabbaard en Koning Balthazar in brokaten paltrok en rooden mantel; zij dragen hun geschenken in de hand. Jozef, gekleed in het rood met zwarte kaproen, staat op een stok geleund naast Maria; achter haar knielt de stichter in pries-

tergewaad. Op den achtergrond in de ruïne van het koor eener Romaansche kerk de os en de ezel bij de ruif.

Paneel 45 × 36. — Omstreeks 1525. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 16, Pl. XIX.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1530.

595. DE KRUISIGING. Voor een hoog gebergte, aan den voet waarvan een stad ligt, staat onder bewolkten hemel het kruis, waaraan Christus genageld is. Maria, gekleed in zwart gewaad met witten hoofddoek, omvat knielend den kruispaal; zij wordt gesteund door Johannes, gekleed in het rood. Rechts knielt met samengevouwen handen Maria Magdalena. Over een brokaten gewaad draagt zij een groenen met wit gevoerden mantel, op het hoofd een gelen sluier met goudversiering.

Paneel. Het paneel is één met de boogvormige lijst. 32.5 × 24; zonder lijst 25.5 × 18. — Omstreeks 1530. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1530.

596. VISIOEN VAN DEN HL. BERNARD. Voor een heuvelachtig landschap met huisjes zit op een rijk geornamenteerden Renaissance troon met brokaten rugleuning de Hl. Maagd met het naakte Christuskind op den schoot, dat zij de borst geeft; over een groene tuniek draagt zij een rooden mantel. Voor haar knielt de Hl. Bernard in Cistercienserhabijt, de handend biddend samengevouwen, de abtsstaf tegen zich aan.

Paneel. Het paneel is één met de geprofileerde boogvormige lijst. 40 × 30.5; zonder lijst 30 × 20.5. — Omstreeks 1530. — Geschenk van Pastoor W. Veling Smale te Den Hoorn. — Afkomstig uit Deventer. — F. Dülberg, „Frühholländer", 1903, Dl. II, blz. 8, Pl. IV; N. Beets, „De Naarder Gewelfschilderingen", in Bulletin v. d. Oudheidk. Bond 1905, blz. 182, wil dit schilderij brengen in den kring van Jacob Cornelisz. van Oostzanen, op grond van de in den zetel voorkomende ornamentsmotieven.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1530.

597. MIDDENPANEEL VAN EEN DRIELUIK MET DE VOORSTELLING VAN DE HL. ANNA TE DRIEËN. Voor een boschrijk landschap, waarin een kasteel door een slotgracht omgeven, zitten op een steenen bank Anna en Maria; bei-

den hebben een opengeslagen boek op den schoot. Maria houdt het naakte Christuskind staande voor zich, dat naar een appel grijpt, dien Anna hem voorhoudt. Zij draagt een groene tuniek, paarsen mantel en hoofddoek van dezelfde kleur, Anna een groene tuniek, rooden mantel en witten hoofddoek. Op den grond ligt een roode tasch met schriftrol, waarop nog te lezen: „........ia plena". Links staat Jozef in groene tuniek en rooden mantel en een grijzen doek over het hoofd. Rechts staan drie mannen in gesprek; zij dragen tunieken, tabbaarden en hoofdbedekkingen van verschillende kleur en vorm. In de wolken verschijnt God de Vader, de rechterhand zegenend opgeheven, in de linker de wereldbol; de Hl. Geest zweeft naar omlaag.

Paneel in oude gezwenkte booglijst. 105 X 71.5. — Omstreeks 1530. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Omstreeks 1540.

598. DE KRUISIGING. In een heuvelachtig landschap met een stad aan een rivier staat op den voorgrond het kruis, waaraan Christus is genageld. Twee engelen met bonte vleugels in kleurige gewaden vangen het bloed, dat uit Christus' wonden stroomt, in kelken op. Maria Magdalena omvat knielend den kruispaal; de zalfbus staat bij haar op den grond. Zij draagt over een lichte tuniek een groen fluweelen overkleed en lichtgrijzen mantel. Ter weerszijde staan Maria en Johannes, Maria gekleed in grijze tuniek en groenen mantel, Johannes in het rood. Op het middenplan eenige soldaten en ruiters, die van Golgotha terugkeeren en stadwaarts gaan.

Paneel in gezwenkte booglijst. 91 X 59.5. — Omstreeks 1540. — Afkomstig uit de voormalige kerk Onder de Linden te Utrecht.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. „Meester van de Vrouwelijke Halvefiguren" toegeschreven. Omstreeks 1540.

599 MEMENTO MORI. Bij een tafel, waarop een muziekrol, zit een jonge vrouw met een mandoline in de hand. Over een roode mouwentuniek draagt zij een bruin fluweelen overkleed, op het hoofd een fluweelen kapje met goud pas-

sement afgezet, om den hals twee gouden kettingen. Naast haar zit een oude man, in de rechterhand een schedel achter haar omhoog houdend, die mèt het beeld der vrouw weerkaatst wordt in den bollen spiegel, dien hij met de linkerhand bij het voetstuk vasthoudt en op de tafel plaatst. Hij draagt een roode tuniek en op het hoofd een groene kaproen met bruin bont afgezet. Bovenaan tegen den donkeren achtergrond staat geschreven: „FORMOSAM. SPECVLO.TE. CeRNE(N)S. RESPICE. FORMAM. A. TERGO. POSITAM. QUE NOTAT. ESSE NIHIL".

Paneel 31.5 X 42.5. — Omstreeks 1540. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — L. Maeterlinck, „Les peintres rhétoriciens flamands et le „Maître de femmes à mi-corps", in Gazette des Beaux-Arts 1908, Dl. I, blz. 223; F. Winkler „Die Altniederl. Malerei", 1924, blz. 382; F. Dülberg, „Niederl. Malerei der Spätgotik und Renaissance" (Handbuch f. Kunstwissenschaft), 1929, blz. 158/159.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede kwart XVIde eeuw.

600. DE KRUISIGING. Op den voorgrond staat het kruis, waaraan Christus is genageld; ter weerszijde Maria en Johannes. Maria draagt een donkergroene tuniek en witten hoofddoek, Johannes een roode tuniek en mantel van dezelfde kleur. Op den grond ligt een schedel en eenige beenderen. Op den achtergrond de stad Jerusalem in een heuvelachtig landschap.

Paneel 38 X 31. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Geschenk van den heer W. Mengelberg. — In depot.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede kwart XVIde eeuw.

601. DE HL. HIERONYMUS. De heilige zit in zijn cel achter een tafel, in comtemplatie verzonken; in de rechterhand houdt hij een steen ter zelfkastijding. Op de tafel een schedel, een inktpot en veeren pen, een gesloten boek in rooden band en een koperen kandelaar met kaars. Vóór den heilige ligt zijn bril bij een blad perkament, waarop geschreven staat: „Sive bibo, sive comedo sive dormio sive vigilo, sive aliud quid facio, semper videtur in auribus meis retonare vox illa: surgite mortui, venite ad iudicium". Bij de tafel ligt op een lessenaar een bijbel opengeslagen bij den tekst Matth. 24. Aan den wand naast den toegang tot een vertrek met donker gordijn afgesloten, hangt een roodkora-

len bidsnoer en een wijwaterbakje met kwast; op een plank erboven staat een glas en een met rood lak gesloten flesch. Door een raam in Renaissance omlijsting uitzicht op een berglandschap met rivier, een kerk en eenige gebouwen.

Paneel 87 X 71. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Geschenk van Pastoor A. Jansen te Elden. — Oude copie naar een origineel van Joos van Cleve, waarvan tallooze herhalingen voorkomen. — F. Winkler, „Die Altniederl. Malerei", 1924, blz. 249; M. J. Friedlaender, „Altniederländische Malerei", Dl. IX, 1931, blz. 47/48 met afb. Pl. XXIX (no. 48a) van een dergelijke compositie in particulier bezit te Milaan.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Barend van Orley, school. Tweede kwart XVIde eeuw.

602. DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND. Tegen een donkeren achtergrond zit de Hl. Maagd achter een balustrade, waarop een gestreept kleed en allerlei vruchten liggen. Zij heeft het naakte Christuskind, dat een appel in de handjes houdt, op een brokaten kussen op den schoot. Over een bronskleurig gewaad met lichtgroene mouwen draagt zij een donkergroenen mantel. Op het blonde haar een groene gazen sluier.

Paneel 35 X 26. — Tweede kwart XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — In depot.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Eerste helft XVIde eeuw.

603. HET LAATSTE AVONDMAAL. In een vertrek met rechts een Romaanschen dubbelen boog, die uitzicht geeft op een rivierlandschap met kasteel, zit Christus onder een brokaten baldakijn te midden van zijn apostelen om den disch. In de linkerhand heeft hij den gouden kelk, in de rechter de hostie; van hem uit gaan ter weerszijde, als kronkelende linten, zwarte schriftrollen, waarop met gouden letters: „drinck. alle. hier. wt. dit. is. my(n). bloet. des. nieuwe(n). testaments. dat. voor. veel. me(n)sche(n). wt. gestort. sol. worde(n). tot. v(er)giffenisse. de(r). son(den). nee(m)t. eet. dit. is. myn. lichaem." Tegenover hem zit op een drievoet Judas met een geldbuidel in de linkerhand; de andere apostelen zitten op banken, tabouretten en driehoekige stoelen. Op een tafeltje rechts een wierookvat en vier tinnen bakjes. Op de gedekte tafel liggen brooden, vierkante tinnen borden, een schaal, een zoutvat en messen; links tegen den wand op

een rek boeken, een perkamentrol, een spanen doos en een glazen flesch. Daaronder een inktkoker en een houten plank, waarop een papier gespijkerd is. De apostelen dragen tunieken en mantels van verschillende kleur.

Paneel 77 X 102.5. — Eerste helft XVIde eeuw. — Geschenk van Dr. P. J. H. Cuypers.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Eerste helft XVIde eeuw.

604. DE KRUISIGING. Voor een berglandschap, aan den voet waarvan een stad gelegen is, staat onder bewolkten hemel het kruis, waaraan Christus is genageld. Maria Magdalena, gekleed in goudbrokaat met rooden mantel en gouden hoofdtooi, omvat knielend den kruispaal; de zalfbus staat naast haar op den grond. Ter weerszijde van het kruis Maria in grijze tuniek en blauwgroenen hoofddoekmantel en Johannes in roode tuniek en witten mantel.

Paneel 40.5 X 32.5. — Eerste helft XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Eerste helft XVIde eeuw.

605. DRIELUIK MET DE VOORSTELLING VAN DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND.

Middenpaneel: Voor een gouden achtergrond met donkere wolken zit achter een steenen balustrade, waarop een brokaten kleed en opengeslagen boek, de Hl. Maagd met het naakte Christuskind op een wit laken in de armen. Zij draagt een groene tuniek en rooden mantel; op het hoofd over een bruinen hoofddoek een witte geplooide doek; een aureool omstraalt haar. Twee engelen met bonte vleugels in gele en groene gewaden houden een kroon met sterren boven haar hoofd.

Linkervleugel: Voor een donkeren achtergrond zweven twee engelen met bonte vleugels in kleurige gewaden. Zij dragen het kruis, den geeselpaal en den geesel.

Rechtervleugel: Voor een donkeren achtergrond zweven twee engelen met bonte vleugels in kleurige gewaden. Zij dragen den stok met de edikspons, de speer, de nagels van het kruis en de doornenkroon.

Paneel. Middenpaneel 55.5 × 36; zijpaneelen 56 × 15. — Eerste helft XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Midden XVIde eeuw.

606. DE AANBIDDING VAN DE HERDERS. Buiten de poorten van Bethlehem staat aan een landweg naast een groot Renaissance gebouw met boogvensters en zuilen een kleine verlichte houten stal, waarin de Hl. Maagd geknield ligt met het naakte Christuskind vóór zich; zij draagt een groen gewaad en witten hoofddoek. Jozef staat achter haar in een roode tuniek, steunende op een staf. Hij wijst met de rechterhand op het Kind en wendt zich tot de vier naderende herders, waarvan één een mandje met eieren op den grond zet en een ander op een doedelzak speelt. Zij dragen tunieken en hoeden van verschillende kleur. Links komen nog twee herders, de een met een hond aan een lijn, de ander met een schaap op de schouders. Uit den donkeren hemel verschijnt God de Vader in een gouden stralenkrans, omgeven door zwevende engelen met bonte vleugels in kleurige gewaden. De Hl. Geest in de gedaante van een duif zweeft boven den stal en zendt zijn vlammende stralen uit.

Paneel 87.5 × 65. — Midden XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — Oude copie. Herhaling van deze compositie in het Museum te Gent (afbeelding in „Van Onzen Tijd" XL. 1910/11, blz. 91). — F. Winkler, „Die Altniederländische Malerei", 1924, blz. 292, als oude copie naar een werk van Lambert Lombard. — In depot.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Tweede helft XVIde eeuw.

607. DE HEILIGE MAAGSCHAP. Op een terras voor een donkeren muur zit Maria in groene tuniek en rooden mantel met het Christuskind op den schoot, dat zich wendt naar den kleinen Johannes, die met Hem wil spelen; hij wordt vastgehouden door Elisabeth, die voor Maria knielt. Achter haar slaan Jozef en Zacharias lachend dit tafereel gade. Links zit de Hl. Anna in een rieten leunstoel te slapen; bij haar op den grond staat eenig huisraad. Op den achtergrond een huis.

Paneel 85 × 109. — Tweede helft XVIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — In depot.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Begin XVIIde eeuw.

608. DE HEILIGE FAMILIE. Voor een donkeren achter-

grond zit de Hl. Maagd met het naakte Christuskind staande op den schoot. Het heeft het linkerarmpje om haar hals geslagen en strekt het rechterarmpje uit naar een kom pap, die Jozef hem voorhoudt. Maria draagt over een groene tuniek een rooden mantel, een gazen sluier en lichtbruinen hoofddoek over de loshangende haren; Jozef een blauwgroenen mantel met gordel, over de schouders een donkere kaproen.

Paneel 38.5 X 51.5. — Begin XVIIde eeuw. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman. — Oude copie naar een onbekend XVIde-eeuwsch origineel. Verwant met het werk van Quinten Matsijs.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Midden XVIIde eeuw.

609. DE VERSCHIJNING VAN MARIA AAN DEN HL. FRANCISCUS. In een rotsachtig landschap met kale boomen knielt de Hl. Franciscus in bruin habijt. Hem verschijnt de Hl. Maagd, die hem op een witten doek het naakte Christuskind toont, tot wien hij beide handen opheft. Maria is omgeven door wolken, waarin kleine engelen zweven; zij draagt een roode tuniek, blauwen mantel en lichtbruinen sluier op het hoofd. Om den hoek der rotsen ziet een ordebroeder de gebeurtenis aan.

Paneel 105.5 X 73. — Midden XVIIde eeuw. — Geschenk van Mgr. A. I. Schaepman.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Daniël Seghers, school. Midden XVIIde eeuw.

610. DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND IN MEDAILLON MET BLOEMENKRANS. Tegen een donkeren achtergrond staat de Hl. Maagd, het hoofd omgeven door een stralenkrans, met het Christuskind in de armen. Zij draagt een roode tuniek en blauwen mantel. Om de groep een krans van bonte bloemen, o.a. bonte tulpen, rozen, anjers, witte en roode lelies en een keizerskroon.

Paneel 121 X 92. — Midden XVIIde eeuw. — Geschenk van Mgr. G. W. van Heukelum. — In depot.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. Midden XVIIde eeuw.

611. DE VLUCHT NAAR EGYPTE. In een landschap met

palmboomen gaat Maria met het Christuskind aan de hand, gevolgd door Jozef. Maria draagt over een roode tuniek een blauwen, paars gevoerden mantel, op het hoofd een gazen sluier; het Christuskind is gekleed in paarse tuniek; een aureool omstraalt het hoofd. Jozef in roodbruinen mantel draagt een staf over de schouders, waaraan een mand hangt. Naast hem gaat de ezel. Rechts uitzicht op een rivierlandschap onder bewolkten hemel.

Paneel 41 × 30.5. — Midden XVIIde eeuw. — Oude copie naar een prent van P. P. Rubens.

ZUID-NEDERLANDSCH MEESTER. XVIIde eeuw.

612. CHRISTUS ALS SALVATOR MUNDI. Halve figuur, driekwart frontaal naar rechts gewend, gekleed in een bruingroene tuniek en rooden mantel; de rechterhand zegenend opgeheven; in de linker houdt Hij den wereldbol met het kruis. Het hoofd is omgeven door een aureool in een krans van wolken.

Paneel 95.5 × 71. — XVIIde eeuw. — Bruikleen van de R.K. Parochie van O.L. Vr. Hemelvaart te Vianen. — Pendant van het volgende nummer.

613. DE HL. MAAGD. Halve figuur, driekwart frontaal naar links gewend. Zij draagt over een rood gewaad een bruine tuniek en over een witten hoofddoek een groenbruinen hoofddoekmantel. Het hoofd is omgeven door een aureool in een krans van wolken.

Paneel 95.5 × 71. — XVIIde eeuw. — Bruikleen van de R.K. Parochie van O.L. Vr. Hemelvaart te Vianen. — Pendant van het vorige nummer. — Beide zijn waarschijnlijk copieën naar origineelen uit de eerste helft van de XVIde eeuw.

REGISTER VAN KUNSTENAARS.

REGISTER VAN VOORGESTELDE PERSONEN.

VERBETERINGEN.

No. 65 noot regel 3, no. 73 lees no. 74.

No. 68 noot regel 5, no. 69 lees no. 70.

No. 70 noot regel 3, no. 67 lees no. 68.

No. 74 noot regel 3, no. 64 lees no. 65.

No. 206 noot regel 4, no. 72 lees no. 73.

No. 296 noot regel 4, no. 67 en 69 lees no. 68 en 70.

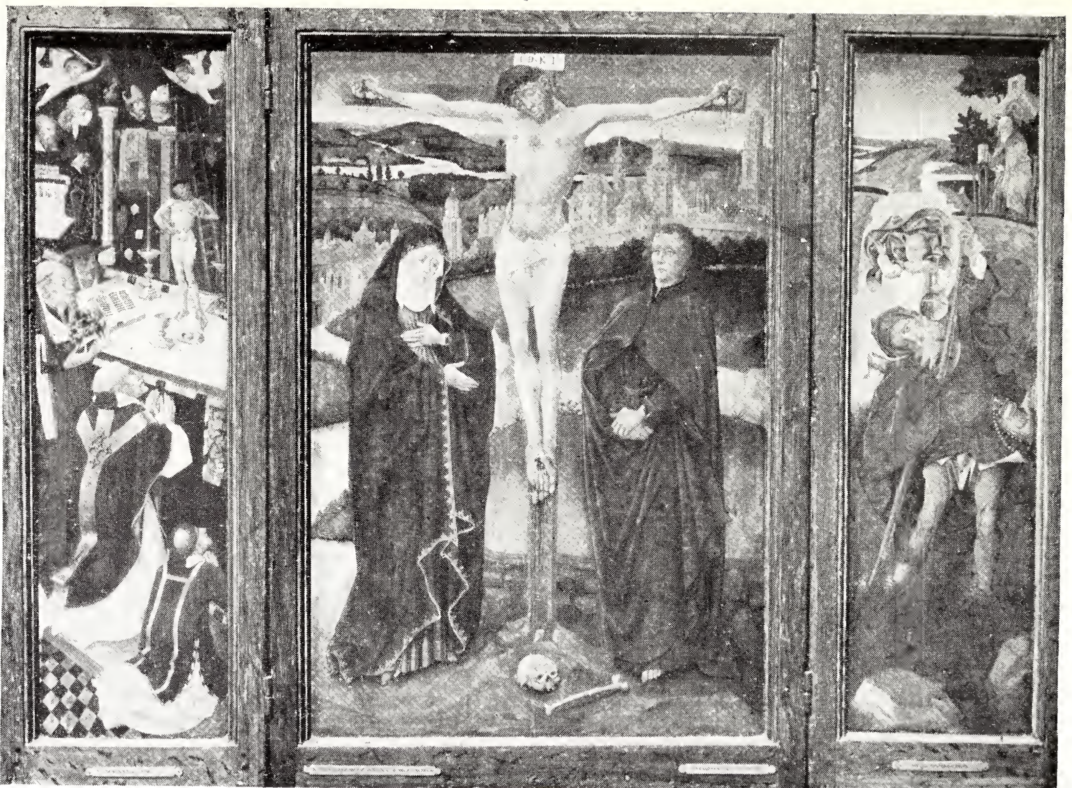
No. 386 noot, bij te voegen: Cat. Hist. Museum no. 10.

No. 467 noot, bij te voegen: Bruikleen van de Utrechtsche Museumvereeniging voor Hedendaagsche Kunst.

No. 538 noot regel 2, vorige lees volgende.

A

AFBEELDINGEN
STEDELIJK MUSEUM

Afb. 1 UTRECHTSCH MEESTER. Cat. 188

DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE KRUISIGING, DE GREGORIUS-MIS EN ST. CHRISTOPHORUS. OMSTREEKS 1460.

Afb. 2 JAN VAN SCOREL. Cat. 170

PORTRETTEN VAN TWAALF LEDEN DER UTRECHTSCHE JERUSALEMS-BROEDERSCHAP. NA 1525.

Afb. 3 JAN VAN SCOREL. Cat. 171

PORTRETTEN VAN TWAALF LEDEN DER UTRECHTSCHE JERUSALEMS-BROEDERSCHAP. NA 1525.

Afb. 4

JAN VAN SCOREL.

PORTRETTEN VAN VIJF LEDEN DER UTRECHTSCHE JERUSALEMS-BROEDERSCHAP. 1541.

Cat. 173

Afb. 5 JAN VAN SCOREL. Cat. 169

DRIELUIK DER FAMILIE VAN LOCHORST. MIDDENPANEEL: DE INTOCHT VAN CHRISTUS IN JERUSALEM. 1526/1527.

Afb. 6 JAN VAN SCOREL. Cat. 174

DE BEWEENING VAN CHRISTUS. OMSTREEKS 1535—1540.

Afb. 7 J. WTTEWAEL. Cat. 236

ZELFPORTRET. 1601.

Afb. 8 J. WTTEWAEL. Cat. 235

DE AANBIDDING VAN DE HERDERS. 1598.

Afb. 9 A. VAN BLOCKLANDT VAN MONTFOORT. Cat. 8
JOZEF VOOR FARAO. OMSTREEKS 1575.

Afb. 10 ABRAHAM BLOEMAERT. Cat. 12

DE AANBIDDING VAN DE DRIE KONINGEN. 1624.

Afb. 11 ABRAHAM BLOEMAERT. Cat. 16

LANDSCHAP MET DE RUST OP DE VLUCHT NAAR EGYPTE. TWEEDE KWART XVIIDE EEUW.

Afb. 12 GILLES D'HONDECOETER. Cat. 101

ORPHEUS SPELENDE VOOR DE DIEREN. 1624.

Afb. 13 R. SAVERY. Cat. 162

ORPHEUS EN DE DIEREN. OMSTREEKS 1615.

Afb. 14 R. SAVERY. Cat. 163

BLOEMENSTILLEVEN. 1624.

Afb. 15 J. MARRELLUS. Cat. 130

BLOEMENSTILLEVEN. 1634.

Afb. 16 ABRAHAM BOSSCHAERT. Cat. 30
BLOEMENSTILLEVEN. 1635.

Afb. 17 N. DE GISELAER. Cat. 88

KERKINTERIEUR MET DE VERSCHIJNING VAN DEN ENGEL GABRIEL AAN ZACHARIAS.
EERSTE HELFT XVIIDE EEUW.

Afb. 18 P. SAENREDAM. Cat. 155

INTERIEUR DER ST. MARIAKERK TE UTRECHT. 1641.

Afb. 19 J. C. DROOCHSLOOT. Cat. 76

DE GANZENMARKT EN DE STADHUISBRUG TE UTRECHT. TWEEDE KWART XVIIDE EEUW.

Afb. 20 H. BLOEMAERT. Cat. 23

UITDEELING AAN DE ARMEN DOOR MARIA VAN PALLAES. 1657.

Afb. 21 P. MOREELSE. Cat. 133

PORTRET VAN MARGARETHA VAN MANSVELT—VAN DOMPSELAAR. 1624.

Afb. 22 P. MOREELSE. Cat. 135
VANITAS. 1632.

Afb. 23 H. TER BRUGGHEN. Cat. 38

DE ROEPING VAN MATTHEUS. 1621.

Afb. 24 H. TER BRUGGHEN. Cat. 41

SLAPENDE MARS. 1629.

Afb. 25 H. TER BRUGGHEN. Cat. 42
VROUWENKOP. 1629.

Afb. 26 G. VAN HONTHORST. Cat. 108

HERDERIN MET JONGE DUIVEN. 1622 of 1632.

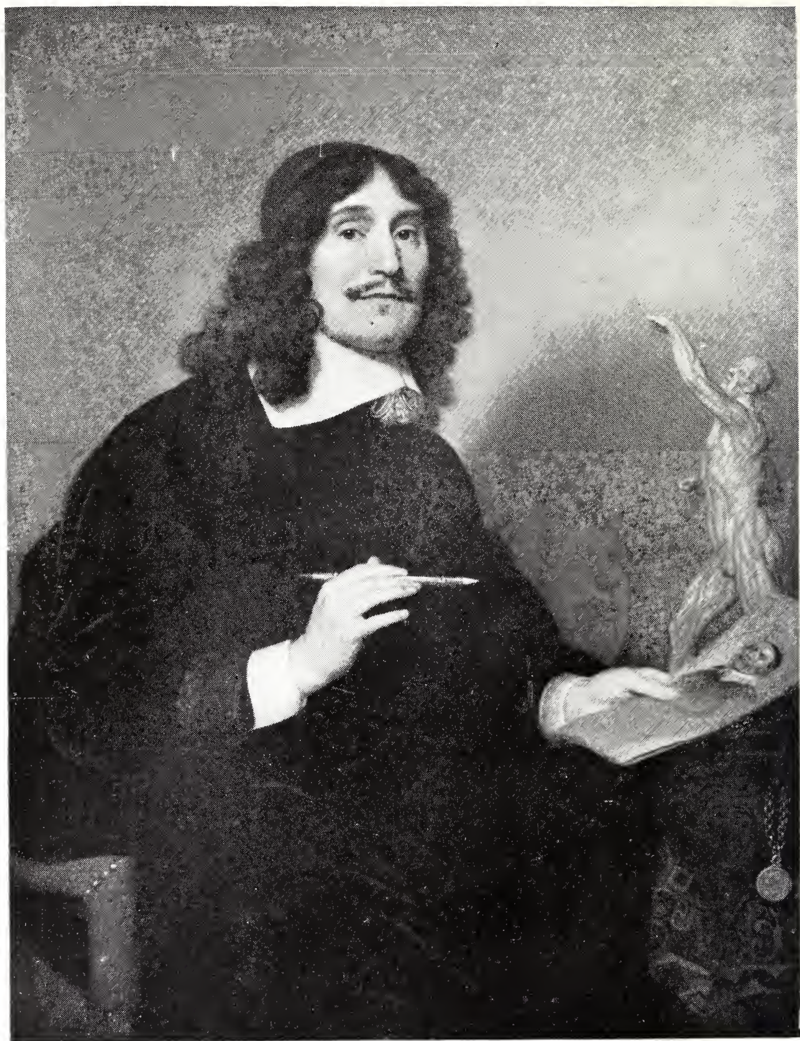
Afb. 27 G. VAN HONTHORST. Cat. 109

GRANIDA EN DAIFILO. 1625.

Afb. 28 P. BOR. Cat. 28

DE WAARZEGSTER. 1641.

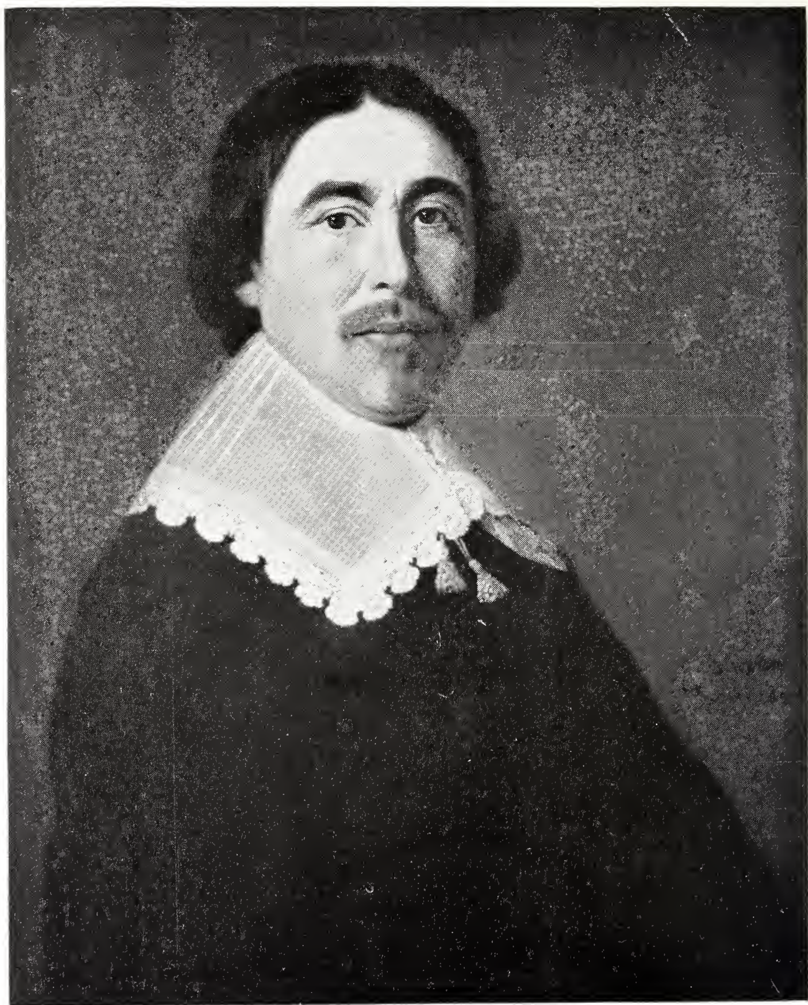
Afb. 29 G. VAN HONTHORST. Cat. 110

ZELFPORTRET. 1655.

Afb. 30 W. VAN HONTHORST. Cat. 113

PORTRET VAN LOUISE HENRIETTE VAN NASSAU, PRINSES VAN ORANJE, ALS DIANA. 1643.

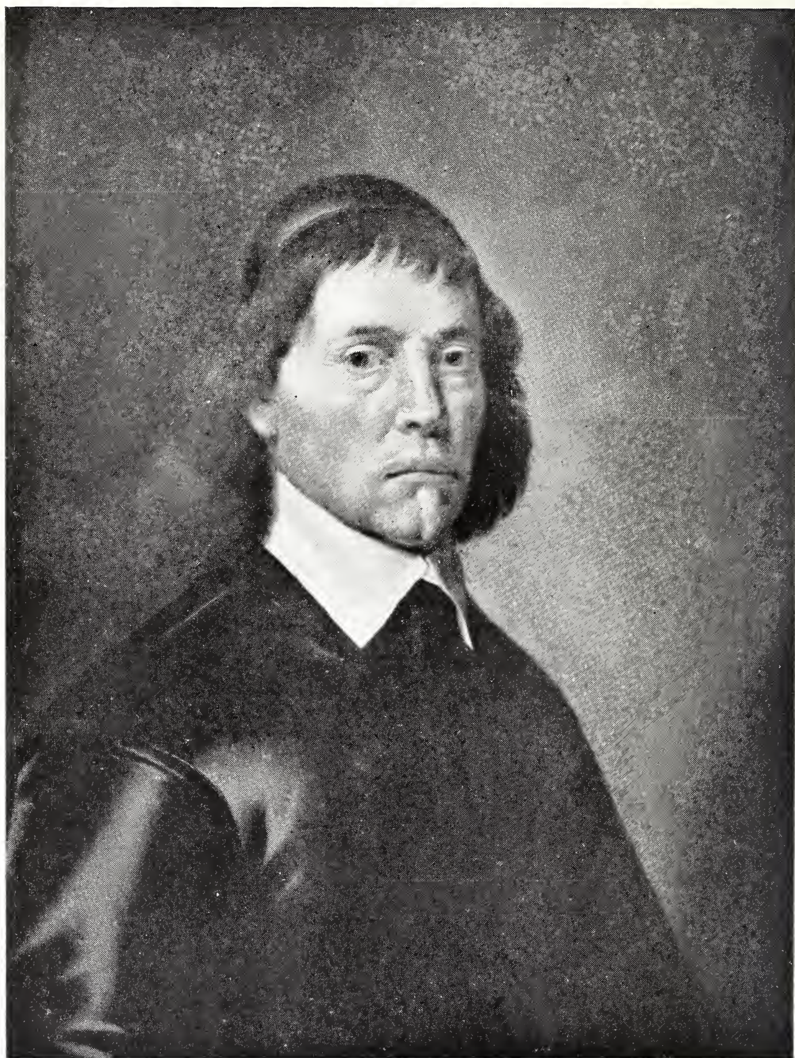

Afb. 31 ABRAHAM WILLAERTS. Cat. 226
MANSPORTRET. 1644.

Afb. 32 C. JONSON VAN CEULEN. Cat. 118

PORTRET VAN EEN JONGE VROUW. 1650.

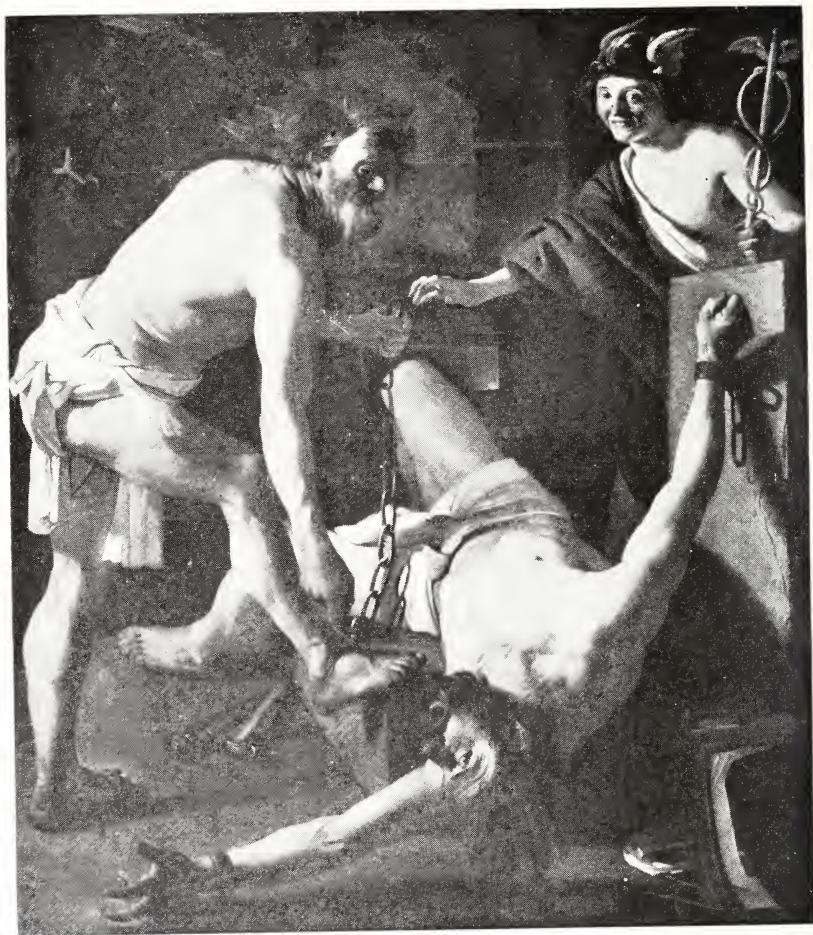
Afb. 33. J. VAN BIJLERT. Cat. 51

MANSPORTRET. MIDDEN XVIIDE EEUW.

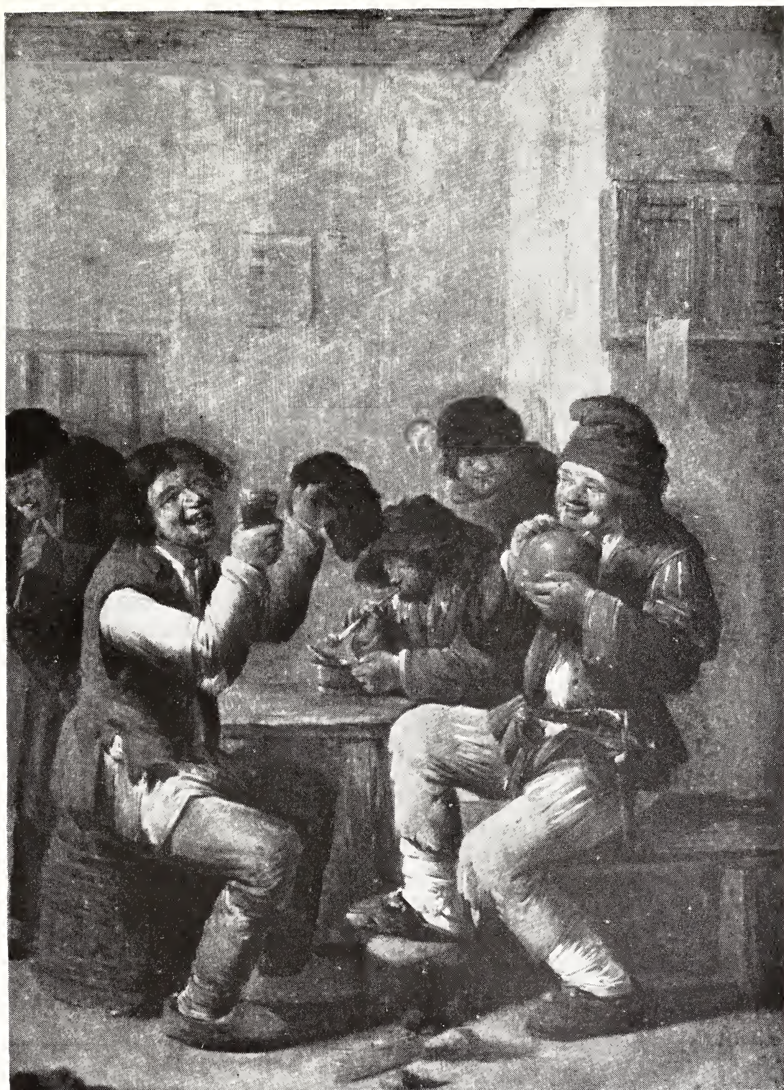
Afb. 34 J. VAN BIJLERT. Cat. 49

MARKETENTSTER. OMSTREEKS 1640.

Afb. 35 TH. VAN BABUREN. Cat. 3

PROMETHEUS DOOR VULCANUS GEKETEND. 1623.

Afb. 36 A. BOTH. Cat. 31

BOEREN IN EEN HERBERG. 1634.

Afb. 37 J. DUCK. Cat. 78

DE STRIJKSTER. TWEEDE KWART XVIIDE EEUW.

Afb. 38 J. H. VAN ZUYLEN. Cat. 241

STILLEVEN. MIDDEN XVIIDE EEUW.

Afb. 39 D. DE HEEM. Cat. 97

STILLEVEN MET KREEFT. MIDDEN XVIIDE EEUW.

Afb. 40 J. D. DE HEEM. Cat. 98

BLOEMEN- EN VRUCHTENSTILLEVEN. MIDDEN XVIIDE EEUW.

Afb. 41 M. SIMONS. Cat. 179

STILLEVEN MET VRUCHTEN. TWEEDE HELFT XVIIDE EEUW.

Afb. 42 A. MIGNON. Cat. 132

VRUCHTENFESTOEN. DERDE KWART XVIIDE EEUW.

Afb. 43 GIJSBERT D'HONDECOETER. Cat. 105

LANDSCHAP. 1646.

Afb. 44 H. SAFTLEVEN. Cat. 158

RIVIERLANDSCHAP. 1684.

Afb. 45 D. STOOP. Cat. 180

LANDSCHAP MET RUITERS EN HONDEN. 1649.

Afb. 46 M. STOOP. Cat. 181

ST. MAARTEN TE MIDDEN DER ARMEN. TWEEDE KWART XVIIDE EEUW.

Afb. 47 J. B. WEENIX. Cat. 225

ITALIAANSCH LANDSCHAP MET RUITERS BIJ EEN BRON. TWEEDE KWART XVIIDE EEUW.

Afb. 48 H. VAN LIN. Cat. 129

ITALIAANSCH LANDSCHAP MET LASTDIEREN BIJ EEN BRON. OMSTREEKS 1655.

Afb. 49 C. DE JONGH. Cat. 117

ITALIAANSCH LANDSCHAP. 1633.

Afb. 50 C. DE HOOCH. Cat. 114

LANDSCHAP MET RUINE. 1627.

Afb. 51 H. DE HOOCH. Cat. 116

LANDSCHAP MET RUINE. MIDDEN XVIIDE EEUW.

Afb. 52 C. VAN POELENBURGH. Cat. 146

LANDSCHAP MET BADENDE VROUWEN. MIDDEN XVIIDE EEUW.

Afb. 53 ADRIAEN BLOEMAERT. Cat. 18

LANDSCHAP. MIDDEN XVIIDE EEUW.

Afb. 54 J. BOTH. Cat. 34

ITALIAANSCH LANDSCHAP. TWEEDE KWART XVIIDE EEUW.

Afb. 55 W. DE HEUSCH. Cat. 99

ITALIAANSCH LANDSCHAP. MIDDEN XVIIDE EEUW.

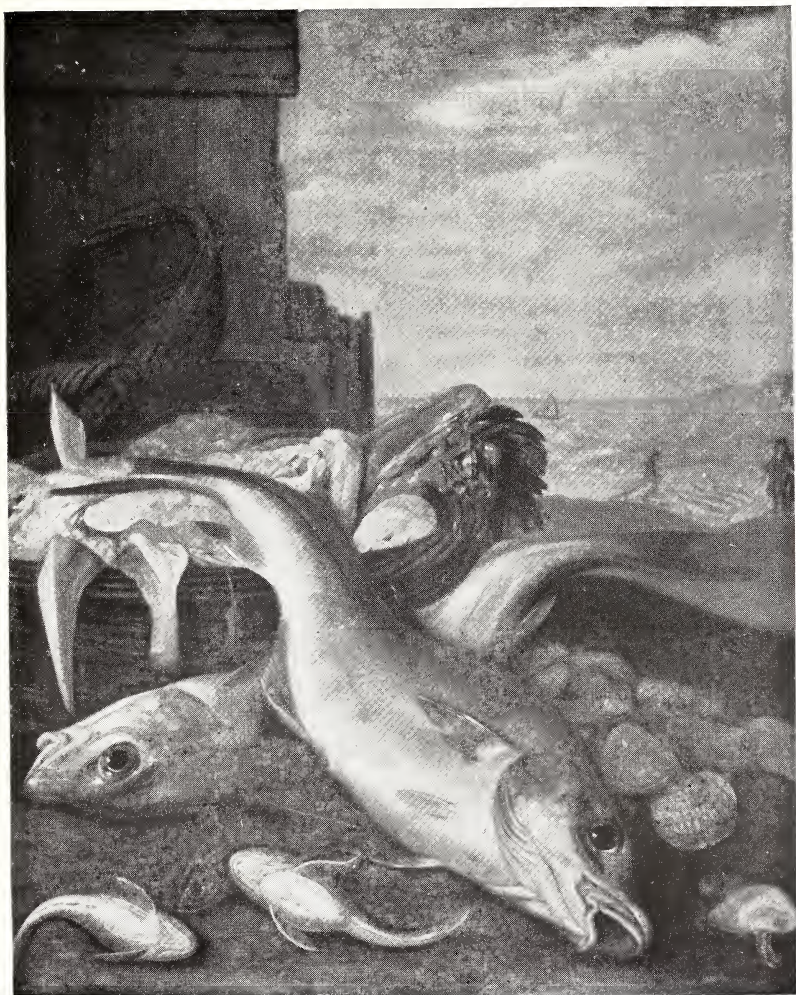
Afb. 56 M. D'HONDECOETER. Cat. 106

DIEREN EN PLANTEN. TWEEDE HELFT XVIIDE EEUW.

Afb. 57 ADAM WILLAERTS. Cat. 229

HOLLANDSCHE SCHEPEN OP DE ENGELSCHE KUST. 1653.

Afb. 58 J. GILLIG. Cat. 84

STILLEVEN MET DOODE VISSCHEN. 1687.

Afb. 59 J. DE VEER. Cat. 219

CLEOPATRA. MIDDEN XVIIDE EEUW.

Afb. 60 J. VAN HAENSBERGEN. Cat. 93
JONGENSPORTRET. 1677.

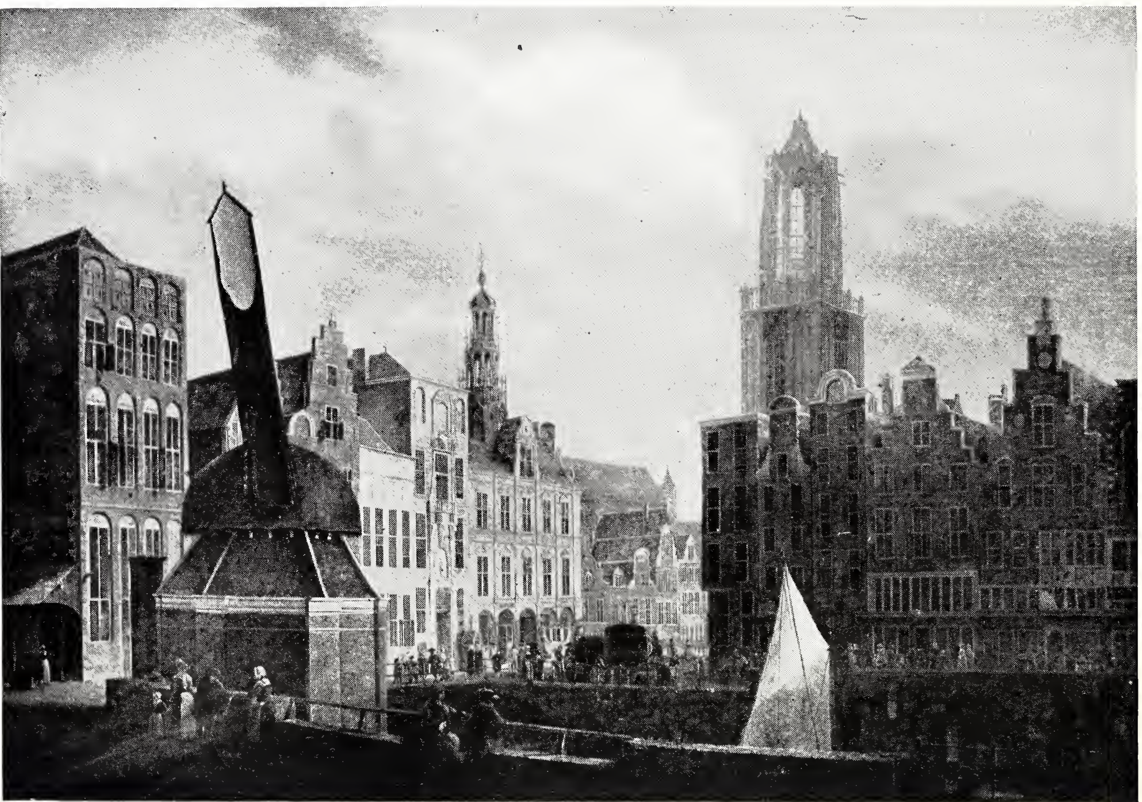
Afb. 61 G. HOET. Cat. 100

DE GROOTMOEDIGHEID VAN SCIPIO. OMSTREEKS 1700.

Afb. 62 J. VAN BUNNICK. Cat. 46

BERGLANDSCHAP. 1712.

Afb. 63 P. J. VAN LIENDER. Cat. 128

GEZICHT OP DE STADHUISBRUG MET OMGEVING. 1764.

Afb. 64 REMBRANDT. Cat. 392

DE CONSUL L. JUNIUS BRUTUS SPREEKT HET DOODVONNIS UIT OVER ZIJN BEIDE ZONEN TITUS EN TIBERIUS. 1626.

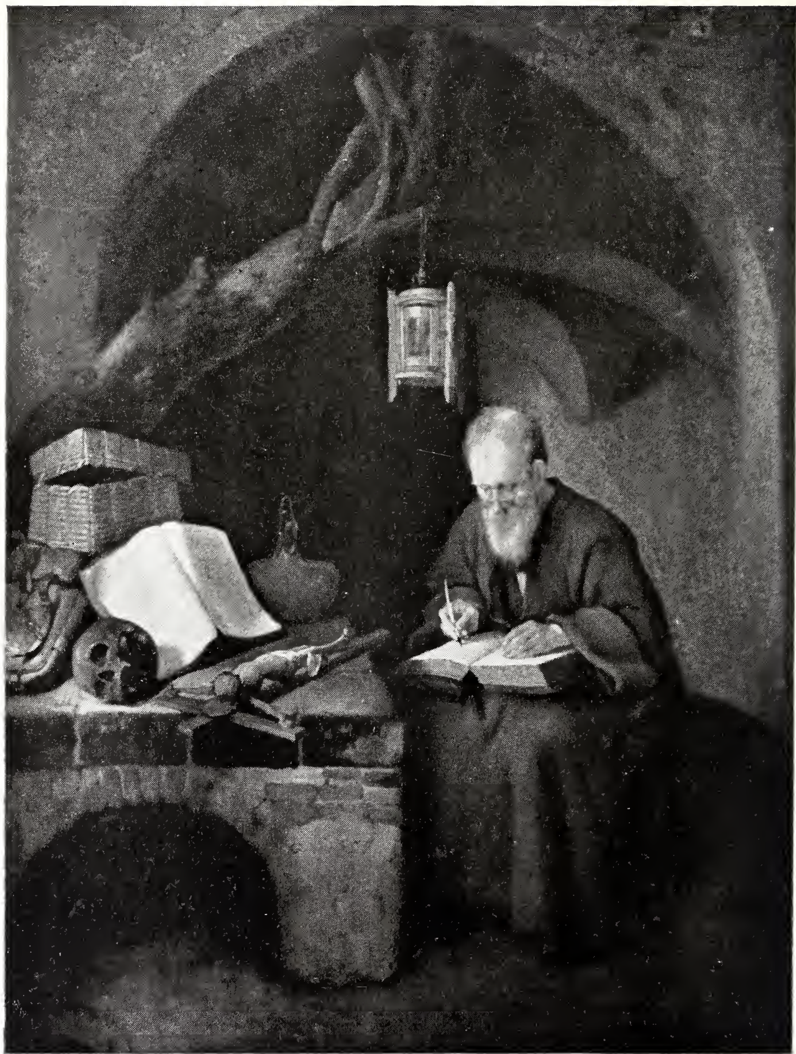
Afb. 65 J. DE MOMPER. Cat. 331

ROTSWONING MET ZIGEUNERS. EERSTE KWART XVIIDE EEUW.

Afb. 66 J. VAN GOYEN. Cat. 290

RIVIERLANDSCHAP. 1634.

Afb. 67 Q. VAN BREKELENKAM. Cat. 261

DE KLUIZENAAR. 1655.

Afb. 68 C. DE MAN. Cat. 319

DE GOUDWEGER. TWEEDE HELFT XVIIDE EEUW.

Afb. 69 W. VAN DE VELDE DE JONGE. Cat. 411

ZEESLAG BIJ KIJKDUIN IN 1673.

Afb. 70 A. G. A. VAN RAPPARD. Cat. 482

DE STEENFABRIEK „RUIMZICHT" AAN DEN VAARTSCHEN RIJN. OMSTREEKS 1873.

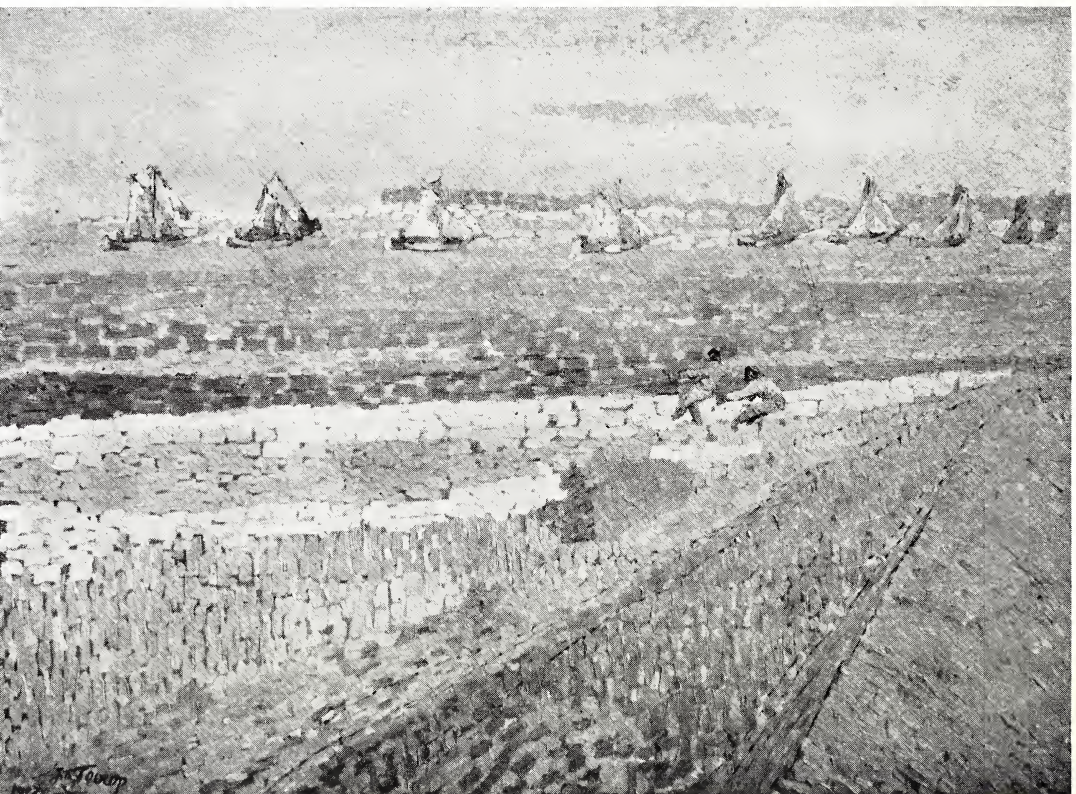

Afb. 71 W. B. THOLEN. Cat. 488

LANDSCHAP AAN DE ZUIDERZEE. OMSTREEKS 1900.

Afb. 72 J. E. KARSEN. Cat. 467
MOLEN AAN HET WATER. OMSTREEKS 1900.

Afb. 73 J. TOOROP. Cat. 491

DE SCHELDE BIJ VEERE. 1907.

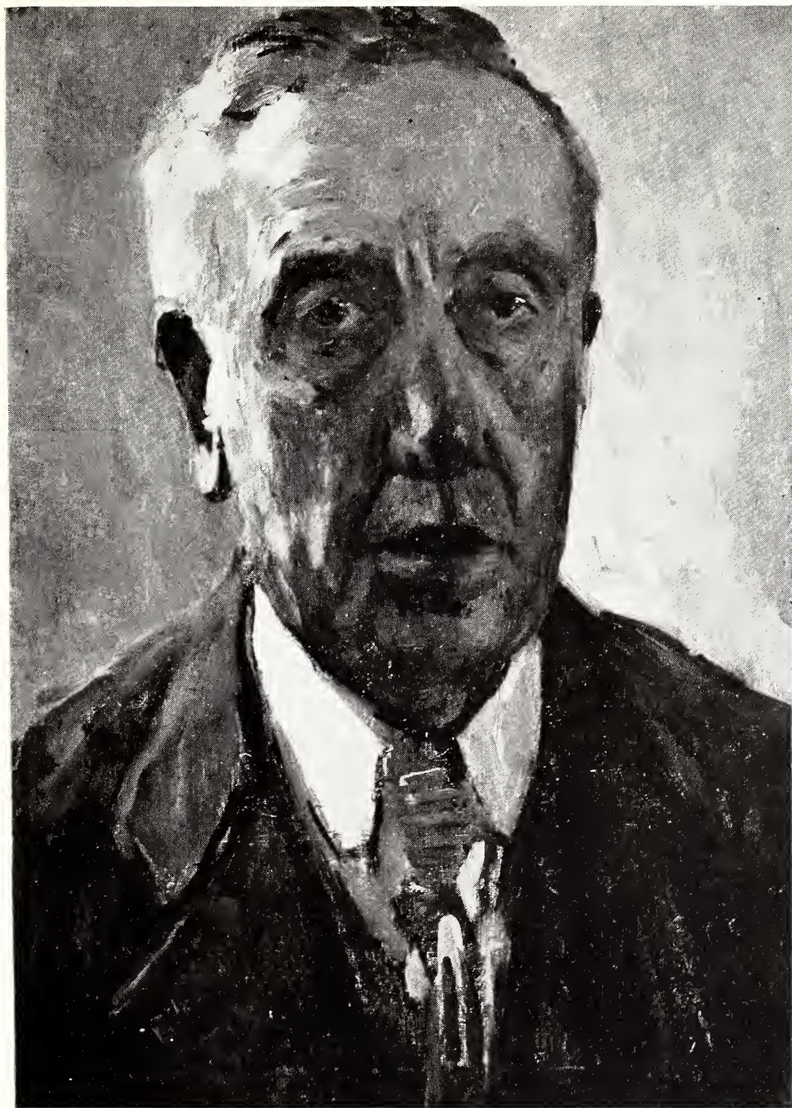

Afb. 74 J. MANKES. Cat. 478
ZELFPORTRET. 1909.

Afb. 75 I. ISRAELS. Cat. 465

DE NEGERBOKSER. EERSTE KWART XXSTE EEUW.

Afb. 76 F. H. VERSTER. Cat. 495

ZELFPORTRET. 1921.

Afb. 77 — CH. TOOROP. — Afb. 489

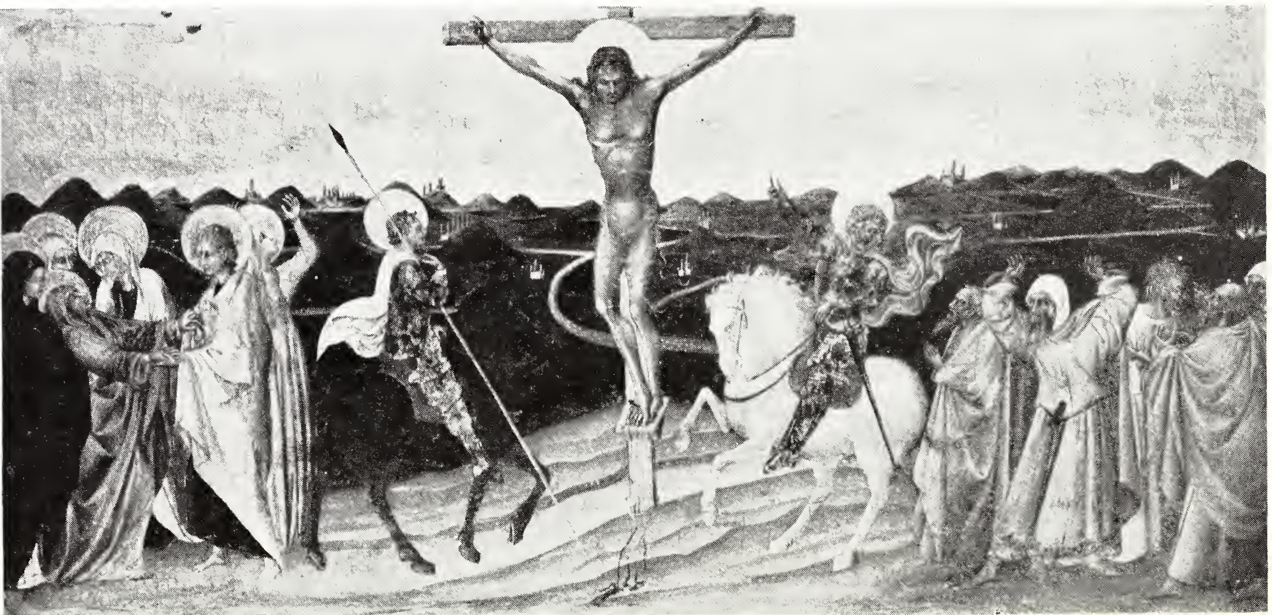
GROEP VAN VIJF ZEEUWSCHE BOEREN. 1930.

B

AFBEELDINGEN AARTSBISSCHOPPELIJK MUSEUM

Afb. 78 SIENEESCH MEESTER, „MAESTRO DI BADIA A ISOLA". Cat. 572
MADONNA MET CHRISTUSKIND. EERSTE HELFT XIVDE EEUW.

Afb. 79 GIOVANNI DI PAOLO. Cat. 521

DE KRUISIGING. OMSTREEKS 1445.

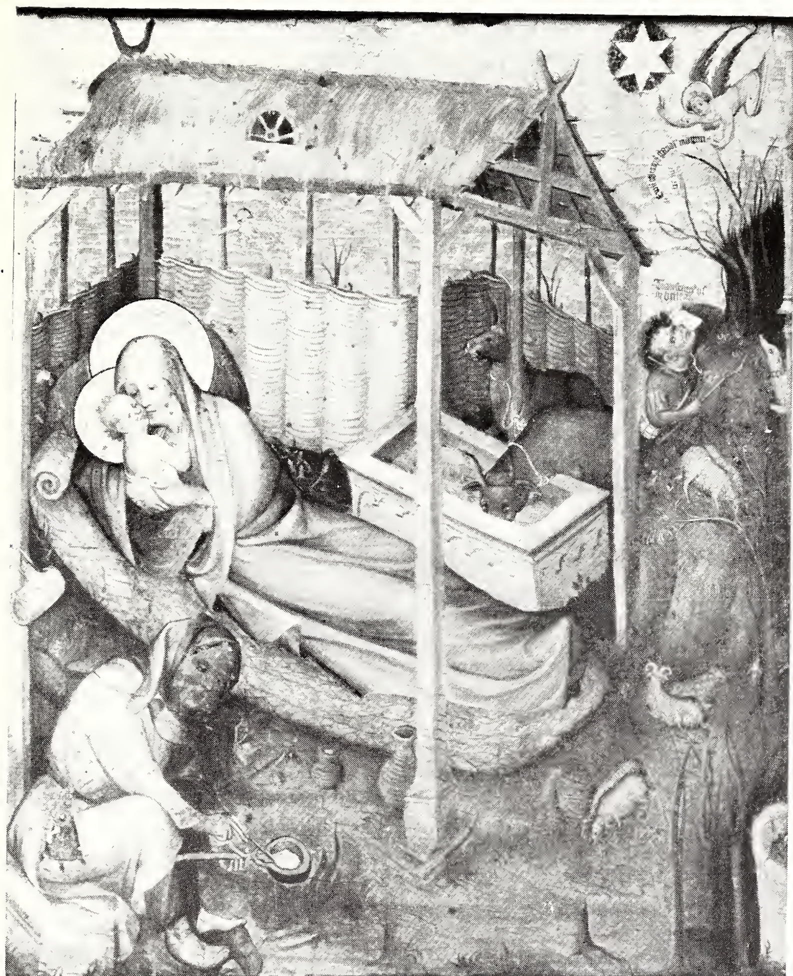

Afb. 80 FLORENTIJNSCH MEESTER, „MAESTRO DEL BAMBINO VISPO". Cat. 517
DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND EN HEILIGEN. EERSTE HELFT XVDE EEUW.

Afb. 81 MIDDELRIJNSCH MEESTER. Cat. 528

DE ANNUNCIATIE. OMSTREEKS 1410.

Afb. 82 MIDDELRIJNSCH MEESTER. Cat. 528

DE GEBOORTE VAN CHRISTUS. OMSTREEKS 1410.

Afb. 83 MIDDELRIJNSCH MEESTER. Cat. 528

DE AANBIDDING VAN DE DRIE KONINGEN. OMSTREEKS 1410.

Afb. 84 NEDERRIJNSCH MEESTER, „MEISTER DER HL. SIPPE". Cat. 540

DE ST. GREGORIUSMIS. 1486.

Afb. 85 HERMANN TOM RING. Cat. 583

HET LAATSTE OORDEEL. OMSTREEKS 1550.

Afb. 86 NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Cat. 544

DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND EN HEILIGEN. EINDE XVDE EEUW.

Afb. 87 GEERTGEN TOT ST. JANS. Cat. 518
CHRISTUS ALS MAN VAN SMARTEN. EINDE XVDE EEUW.

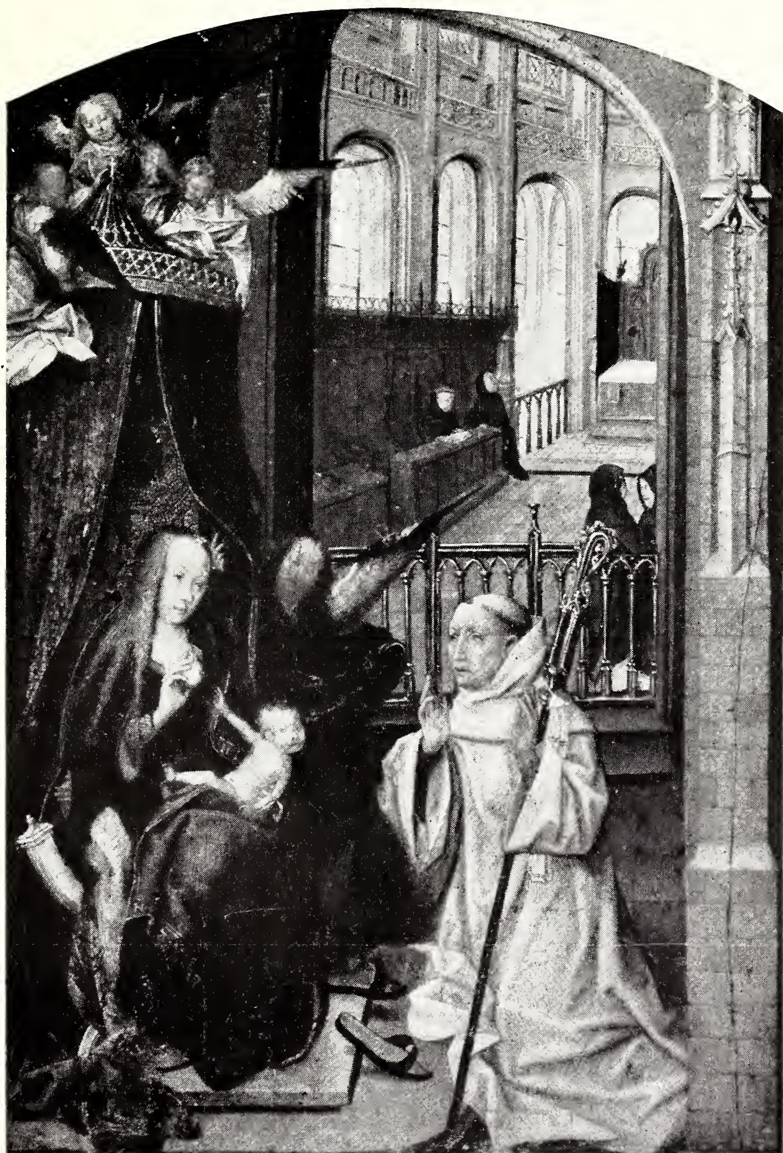

Afb. 88 NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Cat. 545

DE HL. MAAGD MET HET CHRISTUSKIND. OMSTREEKS 1500.

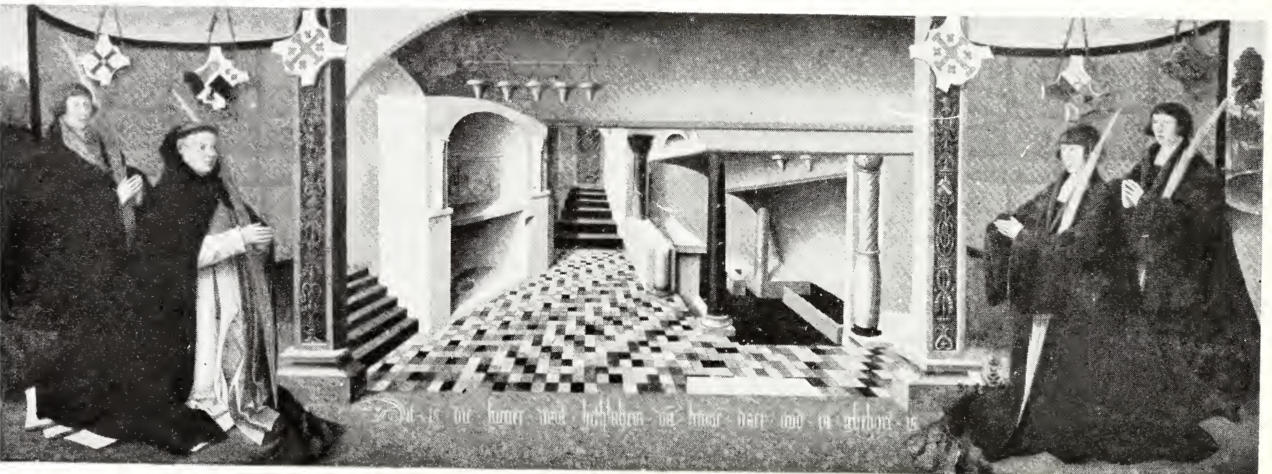

Afb. 89 NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER. Cat. 546.
DE VERSCHIJNING VAN DE HL. MAAGD AAN DEN HL. DOMINICUS.
OMSTREEKS 1500.

Afb. 90 MEESTER VAN DELFT. Cat. 512

HET VISIOEN VAN DEN HL. BERNARD. OMSTREEKS 1500.

Afb. 91

AMSTERDAMSCH MEESTER.
DE KRYPT TE BETHLEHEM. OMSTREEKS 1520.

Cat. 501

Afb. 92 JACOB CORNELISZ. VAN AMSTERDAM. Cat. 507
DE AANBIDDING VAN DE KONINGEN. OMSTREEKS 1500.

Afb. 93 CORNELIS ENGEBRECHTSZEN. Cat. 515

DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DE KRUISIGING, DE ONTKLEEDING EN DE VERRIJZENIS. OMSTREEKS 1520.

Afb. 94 JAN VAN SCOREL. Cat. 568

DRIELUIK MET DE VOORSTELLINGEN VAN DEN MANNAREGEN, MOZES BIJ DE WATERBRONNEN VAN ELIM EN MOZES WATER UIT DE ROTS SLAANDE. OMSTREEKS 1540.

Afb. 95 JAN VAN SCOREL. Cat. 567

PORTRETTEN VAN EEN STICHTERPAAR. OMSTREEKS 1535.

Afb. 96 A. VAN BLOCKLANDT VAN MONTFOORT. Cat. 502
HET LAATSTE AVONDMAAL. OMSTREEKS 1570.

Afb. 97 PIETER COECKE VAN AELST. Cat. 505

DE AANBIDDING VAN DE KONINGEN. OMSTREEKS 1520.

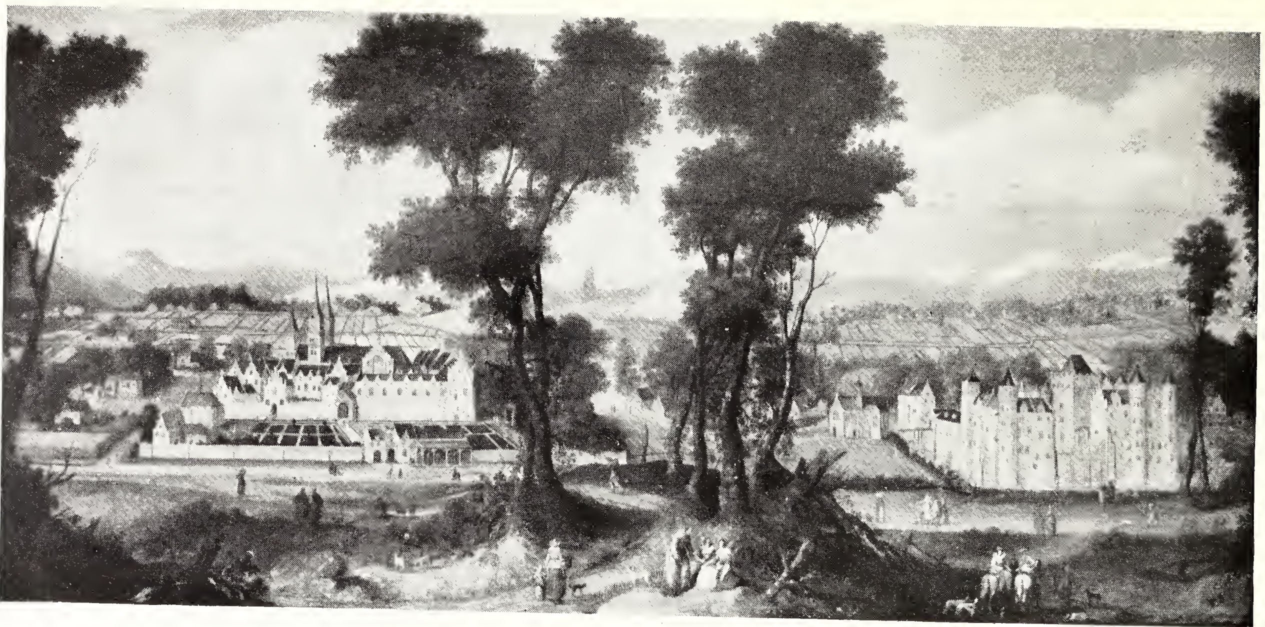
Afb. 98 MARCUS GHEERAERTS. Cat. 520

LAZARUS EN DE RIJKE MAN. TWEEDE HELFT XVIDE EEUW.

Afb. 99 WERNER VAN DE VALCKERT. Cat. 586

DE ZEGENING DER KINDEREN. 1620.

Afb. 100

NOORD-NEDERLANDSCH MEESTER.
GEZICHT OP DE ABDIJ EN HET KASTEEL VAN EGMOND. 1635.

Cat. 555

Drukkerij J. van Boekhoven - Utrecht